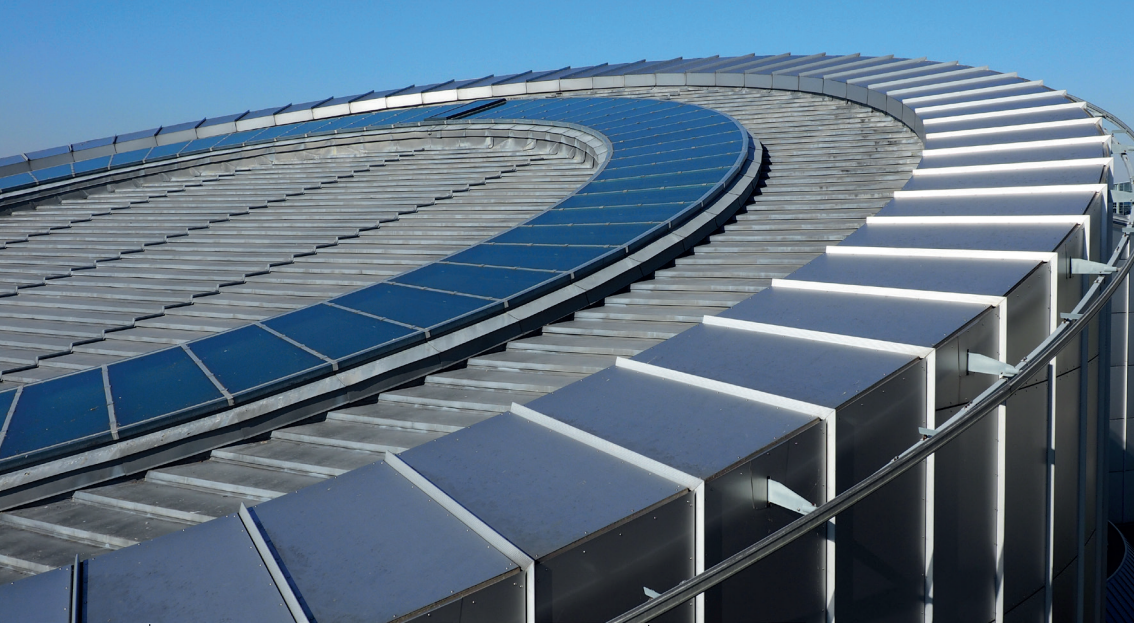


AVRUPA İNSAN HAKLARI SÖZLEŞMESİ BAĞLAMINDA BİREYSEL BAŞVURU



- Linos-Alexandre SICILIANOS
- Maria-Andriani KOSTOPOLOU

USUL REHBERİ



Bu Proje, Avrupa Birliği, Türkiye Cumhuriyeti ve Avrupa Konseyi tarafından birlikte finanse edilmektedir.



EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME



COUNCIL OF EUROPE
CONSEIL DE L'EUROPE

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Bağlamında Bireysel Başvuru

Usul Rehberi

Linos-Alexandre SICILIANOS
Maria-Andriani KOSTOPOULOU

Bu Rehber, Baroların ve Avukatların Avrupa İnsan Hakları Standartları Konusunda Kapasitesinin Güçlendirilmesi Ortak Projesi kapsamında hazırlanmıştır. Proje Avrupa Birliği, Türkiye Cumhuriyeti ve Avrupa Konseyi tarafından birlikte finanse edilmekte ve Avrupa Konseyi tarafından yürütülmektedir. Türkiye Barolar Birliği Projenin nihai yararlanıcısıdır. Bu Projenin sözleşme makamı, Merkezi Finans ve İhale Birimidir.

Bu Rehber, Avrupa Konseyinin düzenlemeleriyle Türkçe diline çevrilmiş ve yalnızca çevirmenin sorumluluğu altında yayınlamıştır. Fransızca baskısı: La requête individuelle en vertu de la Convention européenne des droits de l'homme – Guide procédural

Tüm hakları saklıdır. Bu yayının hiçbir kısmı, İletişim Müdürlüğünden (F-67075 Strasbourg Cedex ya da publishing@coe.int) önceden yazılı izin alınmaksızın çevrilemez, fotokopi, kayıt ya da herhangi bir bilgi depolama ya da geri erişim sistemi dahil olmak üzere, elektronik (CD-Rom, internet vb.) ya da mekanik olarak, herhangi bir biçimde ya da araçla çoğaltılamaz ya da iletilemez.

Kapak fotoğrafı:
AİHM – Halkla İlişkiler Birimi

Kapak tasarımı ve düzeni:
AİHM – Halkla İlişkiler Birimi

© Avrupa Konseyi, Şubat 2021

Bu Rehber, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Avrupa Konseyi açısından bağlayıcı değildir. Bu çalışmada yazarlar tarafından ifade edilen görüşler kişisel olup Avrupa Birliği, Avrupa Konseyi veya Türkiye Cumhuriyeti'nin görüşlerini yansıtmayabilir.

Basım yeri:

Sena Ofset Ambalaj ve Matbaacılık San. Tic. Ltd. Şti. Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi B Blok Kat 6 No: 4 NB 7-9-11 Topkapı / İstanbul Telefon: 0212 613 03 21 - 613 38 46 / Faks: 0212 613 38 46 • Sertifika No: 45030

► **Linus-Alexandre Sicilianos**, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi başkanı, Uluslararası Hukuk Enstitüsü kurucu üyesi, Atina Akademisi üyesi, Curatorium Lahey Uluslararası Hukuk Akademisi üyesidir.

► **Maria-Andriani Kostopoulou**, Yunanistan Yüksek Mahkemesinde hukukçu, Avrupa Konseyi HELP (Human Rights Education for Legal Professionals) programının Danışma Kurulu üyesi ve Avrupa Konseyi Çocuk Hakları Ad Hoc Komitesi (CAHENF) üyesidir.

Yazarlar, İnsan Hakları Yönlendirme Komitesi (İHYK) ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi sistemine ilişkin Uzmanlar Komitesine (DH-SYSC), bu çalışmanın Avrupa Konseyi yayınları dizininde yayınlanmasını kabul ettiği için İHYK'nın sekreteri olan Alfonso de Salas'a içten teşekkürlerini sunmaktadır. Yazarlar, aynı şekilde, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) Daire Yazı İşleri Müdüresi/Müdürü Marialena Tsirli ve Abel de Campos'a, Bakanlar Komitesi Genel Sekreter Yardımcısı Geneviève Mayer'e, AİHM Büyük Daire Yazı İşleri Müdür Yardımcısı Johan Callewaert'e, AİHM'de uzman hukukçu olan Aikaterini Lazana'ya metin hakkındaki değerli görüş ve önerileri için içtenlikle teşekkür etmektedir. Yazarlar aynı zamanda, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kütüphane sorumlusu Geneviève Woods'a ve kütüphane görevlisi Anaïs Delahayes'e, kaynak dizinine olan yardımlarından dolayı ve metnin Fransızca versiyonunun yeniden okumasını yapmış olan Anne Michel'e de teşekkürlerini sunmaktadır.

Tüm olası hata veya ihmaller yazarların sorumluluğundadır.

İçindekiler

Sembol ve Kısaltmalar	10
Giriş	15
Bölüm I - Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin Organları.....	17
Kısım 1. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi:	
Sözleşme'nin temel organı	17
A. Mahkeme Genel Kurulu	18
B. Bölümler: idari birimler	19
C. Yargısal formasyonlar	20
1. Tek hakimli formasyon	20
2. Komiteler.....	21
3. Daireler	22
4. Büyük Daire	23
Kısım 2. Bakanlar Komitesi: etkili bir sistemin sağlanması	24
Kısım 3. Sözleşme'nin Diğer Organları	26
A. Parlamenter Meclisi	26
B. Genel Sekreterlik	27
C. İnsan Hakları Komiseri	28
Bölüm II - Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Önündeki Usul	31
Kısım 1. Usul kurallarının kaynakları	33
A. Sözleşme	33
B. Mahkeme İç Tüzüğü	33
Kısım 2. Başvurunun yapılması	34
A. Başvuru formu ve yargılama dilleri	34

B. Bireysel başvurunun içeriği	36
C. Başvurucuların temsili	37
D. Başvurucunun kimliğinin saklı tutulması veya belge gizliliği talepleri	39
E. Toplu başvurular ve çoklu başvuruçular	40
F. Yazı İşleri Müdürlüğü ile iletişim	41
Kısım 3. Başvurunun kaydedilmesi	42
Kısım 4. Mahkemeye erişimin kolaylaştırılması.....	42
A. Usulün ücretsiz olması	42
B. Adli yardım	43
Kısım 5. Kabul edilebilirlik koşulları	44
A. Usule ilişkin koşullar	44
1. İç hukuk yollarının tüketilmesi.....	45
a. Kuralın amacı	45
b. Kuralın uygulanması	45
c. Usuli unsurlar	48
2. Altı aylık (yakında dört aylık) süre	49
a. Sürenin amacı	49
b. Sürenin başlangıcı ve sonu	49
c. Başvurunun yapılma tarihi	51
3. İsimsiz başvurular	52
4. Esasen aynı konu	52
a. Mahkeme tarafından daha önceden incelenmiş bir konuyla esasen aynı olma	52
b. Uluslararası diğer bir soruşturma veya çözüm merciine sunulan bir başvuruyla esasen aynı olma.....	53
5. Başvuru hakkının kötüye kullanılması	54

B. Mahkemenin yetkisine ilişkin koşullar	56
1. Konu bakımından (<i>ratione materiae</i>) yetki	57
2. Kişi bakımından (<i>ratione personae</i>) yetki	58
a. Başvurucu kişiye ilişkin yetki	58
b. Davalı Hükümete ilişkin yetki	62
3. Yer bakımından (<i>ratione loci</i>) yetki	62
4. Zaman bakımından (<i>ratione temporis</i>) yetki.....	63
a. Anlık olaylar	64
b. Devam eden durumlar.....	65
C. Davanın esasına ilişkin koşullar	66
1. “Açıkça dayanaktan yoksun” başvurular.....	67
a. Kavram: kabul edilebilirlik ile esasın kesişme noktası.....	67
b. Kavramın uygulanması	67
2. Önemli zarar bulunmaması	69
a. Önemli bir zarar bulunmadığının kararlaştırılması	70
b. Güvence hükümleri.....	71
Kısım 6. Başvuruların incelenme sırası	72
Kısım 7. İhtiyati tedbirler	74
A. Hukuki temel	74
B. Kapsamı	76
C. İhtiyati tedbir talebinde bulunulması	78
D. Usul	79
E. Karar	79
1. Erteleme kararı.....	79
2. İhtiyati tedbir verme kararı	79
a. Kararların süresi	80
b. Hukuki gücü	80

3. Ret kararı ve başvurunun akıbeti	81
Kısım 8. Üçüncü şahısların müdahillliği.....	81
A. Devletlerin müdahale hakkı	82
B. Müdahillik izni	83
1. Usuli unsurlar.....	84
2. İhtilafın Üçüncü Tarafları.....	85
3. Amicus curiae görevini üstlenen müdahiller	86
C. İnsan Hakları Komiseri'nin müdahil olma hakkı	86
Kısım 9. Nizasız Yargılama.....	88
A. Dostane çözüm.....	88
1. Usuli unsurlar.....	88
2. Gizlilik ilkesi	89
3. Dostane çözümün takibi	91
B. Tek taraflı deklarasyon	91
1. Hukuki dayanak ve çerçeve	91
2. Tek taraflı deklarasyonun kabul edilme koşulları	92
3. Mahkemenin değerlendirmesi ve takibi.....	93
Kısım 10. Mahkeme tarafından başvurunun incelenmesi.....	94
A. Hükümete tebliğ edilmeyen başvuruların incelenmesi	95
1. Tek hakim tarafından inceleme.....	95
2. Komite tarafından inceleme	97
3. Daire tarafından inceleme.....	97
B. Hükümete tebliğ edilen başvuruların incelenmesi.....	99
1. Başvurunun tebliğ edilmesi	99
a. Başvuruyu tebliğ kararı	99
b. Derhal ve basitleştirilmiş tebliğ (IMSI)	100
c. Hükümetlerin Mahkeme ile elektronik yolla iletişimi	100

d. Başvurucuların Mahkeme ile elektronik yolla iletişimi (eComms)	101
2. Başvurunun bir komite tarafından incelenmesi	101
a. Mükerrer davaların incelenmesinin basitleştirilmesi ve hızlandırılması	102
b. “Yerleşik içtihat” kavramının genişletilmesi	102
c. Emniyet supapları.....	103
3. Başvurunun daire tarafından incelenmesi.....	104
a. Daireler önündeki olağan usul	104
b. Duruşma yapılması	105
c. Pilot karar usulü	107
d. Daire kararlarının yapısı ve içeriği.....	109
e. İctihadın tutarlılığı: Jurisconsult’ın (hukuk danışmanı) rolü	111
4. Daha ayrıntılı şekilde: adil tazmin	111
a. Maddi zarar	112
b. Manevi zarar	113
c. Bireysel ve/veya genel tedbirler	114
d. Yargılama giderleri.....	115
e. Adil tazmin taleplerinin sunulması	116
f. Adil tazmine ilişkin karar	117
5. Başvurunun Büyük Daire tarafından incelenmesi	118
a. Büyük Daire lehine feragat	119
b. Büyük Daireye gönderme.....	120
c. Büyük Daire lehine görev bakımından feragat ile davayı Büyük Daireye gönderme arasındaki farklılıklar	124
d. Büyük Daire önündeki usul, kabul edilemezlik ve ihlal kararları	125
6. Kesin kararlar.....	126

Bölüm III - Bakanlar Komitesi Önündeki Usul	129
Kısım 1. Mahkeme kararlarının icrasının denetimi	129
A. Devletlerin Mahkeme kararlarına uyma yükümlülüğünün kapsamı.....	129
B. Bakanlar Komitesi denetiminin amacı	130
C. Adil tazmin ödemesinin denetimi.....	131
1. Adil tazminden faydalanan kişi	132
a. Belirlenen hak sahibine ödeme.....	132
b. Belirlenen hak sahibi dışında birine ödeme yapılması.....	133
2. Ödeme süresi, gecikme faizleri ve talepler	135
3. Ödeme yeri	137
4. Kullanılan para birimi	137
5. Haciz ve vergilendirme.....	138
D. Bireysel ve genel tedbirler: eylem planları ve eylem raporları.....	140
1. Eylem planları	140
2. Eylem raporları.....	141
3. Eylem planları ve raporlarının yapısı	142
E. Bilgiye erişim ve Bakanlar Komitesi ile iletişim	143
F. Ara kararlar ve kesin kararlar	144
G. Bakanlar Komitesinin elindeki istisnai araçlar	145
1. Mahkemeye bir kararın yorumlanması amacıyla başvurma....	145
2. Bir kararın yerine getirilmemesi halinde başvuru.....	145
Kısım 2. Dostane çözüm hükümlerinin icrasının denetimi.....	147

Sonuçlar 149

Bibliyografya151

Sembol ve Kısaltmalar

AFDI	Fransız Uluslararası Hukuk Rehberi
AIDH	Uluslararası İnsan Hakları Rehberi
AKPM	Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi
IHYK	İnsan Hakları Yönlendirici Komitesi
UHK	Uluslararası Hukuk Komisyonu
AIHM	Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AKHEM	Avrupa ve Karşılaştırmalı Hukuk Eğitimi Merkezi
UAD	Uluslararası Adalet Divanı
ABAD	Avrupa Birliği Adalet Divanı
BK	Bakanlar Komitesi
Sözleşme	Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
UCD	Uluslararası Ceza Divanı
AIÖK	Avrupa İşkence ve Diğer İnsanlıkdışı veya Aşağılayıcı Ceza ve Muamelelerin Önlenmesi Komitesi
D	Dalloz (Recueil)
déc.	Karar
eComms	elektronik iletişim hizmeti – <i>electronic communications service</i>
BD	Büyük Daire
BMMYK	Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği
HRLR	Human Rights Law Review
IMSI	Basit usulde tebligat – <i>Immediate and Simplified Communication</i>

LGDJ	<i>Librairie générale de droit et de jurisprudence</i> – Hukuk ve içtihat genel kitaplığı
NJHR	Nordik İnsan Hakları Dergisi
NQHR	Netherlands Quarterly of Human Rights
ILO	Uluslararası Çalışma Örgütü
STK’lar	Sivil Toplum Kuruluşları
BM	Birleşmiş Milletler Örgütü
Rec	Tavsiye kararı
Res	İlke kararı
Rev. Aff. Eur.	Avrupa Davaları Dergisi – <i>Revue des affaires européennes</i>
RTDH	İnsan Hakları Dergisi (Üç ayda bir yayınlanır) – <i>Revue trimestrielle des droits de l’homme</i>
STCE	Avrupa Konseyi sözleşmeler dizisi
STE	Avrupa sözleşmeler dizisi
WECL	Yerleşik içtihat
WLP	Wolf Legal Publishers

Giriş

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (“Sözleşme”), insan haklarının korunması alanındaki en önemli uluslararası belgelerden birini oluşturmaktadır.

Bu Sözleşme 4 Kasım 1950 tarihinde Roma’da imzalanmış ve 3 Eylül 1953¹ tarihinde yürürlüğe girmiştir. Sözleşme, bugün, Avrupa Konseyine üye 47 üye devlet açısından bağlayıcıdır ve “Avrupa kamu düzenine” ilişkin temel değerler ile demokrasi ve hukuk devletinin özüne ilişkin ilkeleri yansıtmaktadır. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin (AİHM) ifadesiyle, “Demokrasi (...), Sözleşme tarafından tasarlanan tek siyasi model olarak görünmekte ve böylece Sözleşme ile bağdaşan tek model olmaktadır.”²

Birinci derecede önem arz eden bir uluslararası anlaşma olan Sözleşme, aynı zamanda sözleşmecî devletlerin hukuk düzenlerinin de bir parçası haline getirilmiştir. Yürürlüğe girmesinden 60 yıl sonra ve oldukça kapsamlı içtihatlar sayesinde, Sözleşme artık, Taraf Devletlerin ulusal hukuk dallarının çoğuna sirayet etmiş durumdadır. Böylece Sözleşme, anayasal nitelikli bazı hakları belirtmekle yetinmeyip, ulusal seviyede, günlük hukuki uygulamanın da bir parçasını oluşturmaktadır.

Sözleşme’nin 34. maddesi, 11 no’lu Ek Protokol³ ile değiştirildiği haliyle, Taraf Devletlerin kabul beyanına ihtiyaç duymaksızın, bireysel başvuru hakkını tanımaktadır. Sonuç olarak, uluslararası seviyede tek olan ve Sözleşmecî Tarafların yargı yetkisine tabi 800 milyondan fazla kişiye açık olan gerçek bir usulî hak söz konusudur. Avrupa Konseyinin esaslı gelişimi ile birlikte değerlendirildiğinde, böyle koşulsuz bir hakkın tanınması, bireysel başvuruların hızlı artışına neden olmuş ve sistemin işleyişini zora sokmuştur.

1 Haziran 2010 tarihinde yürürlüğe giren Sözleşme’ye Ek 14 no’lu Protokol’ün⁴ temel amacı, bu sorunlara çözüm bulmak amacıyla, AİHM önündeki usulün basitleştirilmesi ve hızlandırılması idi. Devamında, Sözleşme sisteminin geleceğine ilişkin üst düzey konferansların de desteğiyle Mahkeme, çalışma metotlarını önemli ölçüde değiştirmiş ve böylece derdest davalara-

1 İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunması Sözleşmesi (STE No: 005).

2 *Türkiye Birleşik Komünist Partisi ve Diğerleri/Türkiye* [BD], Başvuru no: 19392/92, para. 45, 30 Ocak 1998.

3 Sözleşme’nin getirdiği denetim mekanizmasının yeniden şekillendirilmesine ilişkin İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına İlişkin Sözleşme’ye Ek 11 no’lu Protokol (STE No. 155).

4 Sözleşme’nin denetim sistemini değiştiren, İnsan Hakları ve Temel Özgürlükler Sözleşmesi’ne Ek 14 no’lu Protokol (STCE no: 194).

rın kontrol altına alınmasını sağlamıştır.⁵ Benzer gelişmeler, Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi seviyesinde, Mahkeme kararlarının icrasının denetlenmesi çerçevesinde de gözlemlenmektedir.

Bu adımların hepsi, Sözleşme kapsamındaki usulün gitgide daha karmaşık bir hal almasıyla sonuçlanmıştır. Öyle ki, sistemin uygulayıcıları kendilerini zaman zaman bu usuli labirentlerde kaybolmuş hissedebilir. Bu kitabın amacı, Sözleşme organları önündeki usulün farklı aşamalarını olabildiğince basit bir şekilde inceleyerek, başta başvuru temsilcileri olmak üzere kullanıcılar açısından pratik bir rehber oluşturmaktır.

Bu kitap, Mahkeme huzurunda bir başvurunun hazırlanması ve sunulmasından başlayarak Mahkeme tarafından verilen bir kararın tümüyle icra edilmesine kadar olan tüm aşamaları ile Bakanlar Komitesinin yaptığı denetim usulünün sonlandırılması aşamasını kapsamaktadır.

Bunun için, Mahkeme (Bölüm II) ve Bakanlar Komitesi önündeki (Bölüm III) usule değinmeden önce Sözleşme organlarını ve sistemin işleyişindeki rollerini (Bölüm I) kısaca anlatmak gerekecektir.

5 Bkz. Interlaken Konferansı (2010), İzmir Konferansı (2011), Brighton Konferansı (2012), Brüksel Konferansı (2015) ve Kopenhag Konferansı (2018).

Bölüm I

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin Organları

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Sözleşme'nin temel organıdır (Kısım 1). Bakanlar Komitesi, sistemin etkinliğinin güvencesini oluşturmaktadır (Kısım 2). Sözleşme'nin diğer organları (Kısım 3), Mahkemenin hakimlerini seçen Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi, soruşturma yetkisi olan Avrupa Konseyi Genel Sekreteri ve Mahkeme önündeki usule müdahil olabilen İnsan Hakları Komiseri'dir. Bu noktada, Avrupa Konseyinin temel organlarının aynı zamanda Sözleşme organlarını teşkil etmekle birlikte, AIHM'in Avrupa Konseyinin bir organı olmadığı vurgulanması gerekir. AIHM, uluslararası bir sözleşme ile kurulan ve yönetilen ve Avrupa Konseyi karşısında kurumsal ve görevsel özerkliği olan uluslararası bir yargı organıdır.

Kısım 1. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi: Sözleşme'nin Temel Organı

Avrupa İnsan Hakları Komisyonunun, 1 Kasım 1998 tarihinde, Ek 11 no'lu Protokol'ün yürürlüğe girmesiyle ortadan kaldırılmasının ardından, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Sözleşme'nin temel organı haline gelmiştir. Mahkemenin kuruluşu 19. maddede düzenlenmiştir ve bu hüküm Mahkemeye, Sözleşme ve Protokollerinde sözleşmeciler için ortaya çıkan taahhütlere saygı gösterilmesini sağlama görevini vermiştir.

Mahkeme, daimi olarak görev yapmakta⁶ ve sözleşmeciler tarafından eşit sayıda, yani 47 hakimden oluşmaktadır.⁷ Hakimler dokuz yıllık bir süreliğine seçilir ve yeniden seçilmeleri mümkün değildir. Hakimlerin görev süresi 70 yaşına ulaştıklarında son bulur.⁸ Hakimlerin tümü, idari ve örgütsel konular hakkında hüküm veren Genel Kurulda toplanır⁹ (A). Mahkeme, daha etkin bir işleyiş ve daha organize bir çalışma sistemi sağlanma-

6 Sözleşme'nin 19. maddesinin 2. fıkrası.

7 Sözleşme'nin 20. maddesi.

8 Sözleşme'nin 23. maddesi. Bununla birlikte, bkz. "22. maddeye ek olarak adaylar, üç adaylı listenin Parlamenter Meclisi tarafından talep edildiği tarih itibarıyla 65 yaşını doldurmamış olmalıdır" hükmünü öngören Sözleşme'ye Ek 15 no'lu Protokol'ün 2. maddesi. Ayrıca, "hakimlerin yerlerine başkası gelene kadar görevde kaldıklarının" vurgulanması gerekir (Sözleşme'nin 23/3. maddesi). Mahkemenin sürekliliğini güvence altına alması nedeniyle bu önemli bir hükümdür.

9 Sözleşme'nin 25. maddesi ve Mahkeme İç Tüzüğü'nün 20. maddesi.

sı için beş bölümden oluşmaktadır (B). Önüne gelen davaların incelenmesi için, Mahkeme, tek hakimli formasyon, üç hakimli komiteler, yedi hakimli Daireler ve on yedi¹⁰ hakimli Büyük Daire olmak üzere dört yargısal formasyondan oluşmaktadır (C).

A. Mahkeme Genel Kurulu

Mahkeme Genel Kurulu, Mahkeme nezdindeki en yüksek oluşumdur. Genel Kurul, Mahkemenin işleyişine ilişkin idari ve örgütsel konuları incelemekle yetkilidir. Genel Kurul, ilke olarak, Mahkeme Başkanının inisiyatifıyla toplantıya davet edilir. Genel Kurul, aynı zamanda, hakimlerin üçte birinin talebi üzerine de toplanabilir ve her halükârda yılda en az bir kere toplanır. Genel Kurulun toplanması için gereken yeter sayısı, görevde olan seçilmiş hakimlerin üçte ikisidir. Yeter sayısı olmaması halinde, başkan, oturumu erteler.¹¹ Uygulamada, Genel Kurul toplantılarına katılım her zaman oldukça yüksek olduğundan, böyle bir durum meydana gelmemektedir.

Sözleşme'nin 25. maddesi, başkanın, başkan yardımcılarının ve Bölüm başkanlarının seçilmesi, Bölümlerin¹² oluşturulması, Mahkeme İç Tüzüğü'nün kabul edilmesi, Yazı İşleri Müdürlüğü'nün ve Yazı İşleri Müdür Yardımcısının seçilmesi ve Bakanlar Komitesine yapılan daire hakim sayısını beşe indirme talebine¹³ ilişkin olan Genel Kurulun temel görevlerini sıralamaktadır. Bu sıralamanın eksiksiz olmadığına da belirtilmesi gerekmektedir. Bunun yanı sıra, İç Tüzük, örneğin, başkan ve bir hakim arasında, hakim görevleriyle ilgili olası bir bağdaşmazlığa ilişkin bir anlaşmazlık¹⁴ ve gereken koşulları karşılamayan bir hakim görevden alınması¹⁵ gibi durumlara ilişkin olarak, Genel Kurulun diğer yetkilerini açıkça belirlemektedir.

Uygulamada, Mahkemenin yargı politikasının temel kurallarını onaylaması, kendi bünyesindeki komite ve çalışma gruplarını oluşturarak bunların raporlarını kabul etmesi, Mahkemenin Sözleşme sisteminin geleceğine ilişkin konferanslara katkıda bulunması (Interlaken, İzmir, Brighton veya

10 Sözleşme'nin 26/1. maddesi.

11 İç Tüzük madde 20.

12 25. maddenin (b) ve (c) fıkraları "Daireler"den bahsetmektedir ancak aslında "Bölümler" söz konusudur. Bkz. ayrıca, Mahkeme İç Tüzüğü'nün 8, 12 ve 25.maddeleri. Daire ile Bölüm arasındaki farklar için bkz. aşağıdaki B. Kısmı.

13 Böyle bir talepte bulunma imkânı Sözleşme'nin Ek 14 no'lu Protokol ile değiştirilen 26/2. maddesinde öngörülmüştür. Şimdiye kadar, bu madde hiç uygulanmamıştır.

14 Mahkeme İç Tüzüğü'nün 4/1. maddesi.

15 Mahkeme İç Tüzüğü madde 7.

Brüksel Konferansları gibi) veya Mahkemenin, Sözleşme'ye ek yeni protokollerin müzakereleri çerçevesindeki tutumunu tanımlamasıyla Genel Kurulun önemi giderek artmaktadır.

B. Bölümler: idari birimler

Mahkemenin bölümleri, Sözleşme'de belirtilmemiştir. Bölümler, Mahkeme, İç Tüzüğü ile oluşturulmuştur. Bunları daireler ile karıştırmak gerekir. Bölümler idari nitelikli birimlerdir. Sayıları, beştir ve bunların üçü dokuz hakimden ve diğer ikisi on hakimden oluşmaktadır (toplamda 47 hakim). Bölümlerin oluşumu, mümkün olduğu kadarıyla, Taraf Devletlerin farklı hukuk sistemlerini yansıtarak, coğrafi bir denge kurmaya ve kadın ve erkeklerin dengeli bir katılımını sağlamaya yöneliktir. İki bölüme Mahkemenin başkan yardımcıları tarafından ve diğer üçüne ise üç Bölüm başkanı tarafından başkanlık edilmektedir. Her Bölüm kendi başkan yardımcısını seçmektedir.

Bölümlerin aksine, daireler yargısal oluşumlardır. Sözleşme'nin 26/1. maddesine göre, daireler, her zaman, yedi hakimden oluşmaktadır. Daireler, bölümler nezdinde yer almaktadır. Her bölümün başkanı dairelerin tüm oluşumlarına katılırken, bölümdeki diğer hakimler dönüşümlü olarak daire oluşumlarına katılmaktadırlar. Bu sistem, her yargı formasyonu için iki ila üç yedek hakim olmasını ve böylece öngörülme-yen bir hakim yokluğunda davanın ertelenmesinin önlenmesini sağlamaktadır. Bir hakimin, sağlık gerekçesiyle engeli çıkması halinde, bu hakimin yerine ilke olarak ilk yedek hakim gelir (bu hakimin, davaya taraf olan ve ilgili dairenin asil üyesi olan sözleşmeci devletin seçilmiş hakimi olması durumu hariç).¹⁶ Mahkeme Başkanı, on hakimden oluşan bölümlere katılmaktadır. İş yükü sebebiyle kendisi sadece seçildiği devlete karşı yöneltilen davalardaki daire formasyonlarına “ulusal hakim” olarak katılmaktadır.

Tıpkı daireler gibi, üç hakimli komiteler de, yargısal formasyonlar olarak bölümler nezdinde kurulmaktadır.¹⁷ Daha genel olarak bölümler, yargısal görevlerin icrasının organize edildiği birimlerdir. Bölümler aynı zamanda, işleyişle ilgili tüm idari sorunlar hakkında da karar vermektedir.

Bölümlere Yazı İşleri Müdürü, Yazı İşleri Müdür Yardımcısı, hukukçular ve Mahkeme yazı işlerinin diğer üyeleri destek vermektedir.

16 Sözleşme'nin 26/4. maddesi.

17 Bkz. Sözleşme'nin Mahkemenin “dairelerinden” söz eden 26/1. maddesi, fakat aslında “bölümler” kastedilmektedir.

C. Yargısal formasyonlar

1. Tek hakimli formasyon

Tek hakimli formasyon, önceden üç hakimli komitenin yetki alanından olan ve açıkça kabul edilemez veya “ek inceleme olmaksızın”¹⁸ kayıttan düşürülebilecek davaların incelenmesinin kolaylaştırılması veya hızlandırılması amacıyla Sözleşme’ye Ek 14 no’lu Protokol ile kurulmuştur.¹⁹ Bu basitleştirmenin Mahkemenin işleyişi üzerinde, birikmiş derdest davaları radikal ölçüde azaltmak yönünde çok önemli bir etkisi olmuştur.²⁰

Prensipte tüm hakimler tek hakim olarak görev yapar. Hakimler, Mahkeme Başkanı tarafından 12 aylık dönemler için atanır. Sözleşme’nin 26/3. maddesi, tek hakimlerin tarafsızlığını güvence altına almak için, hiçbirinin “söz konusu hakimın seçildiği Yüksek Sözleşmeci Taraf aleyhine yapılmış” bir başvuruyu inceleyemeyeceğini öngörmektedir. Her tek hakim, önceden belirlenmiş olan devletler aleyhine yöneltilen başvuruları incelemekle görevlidir. Yargı görevlisi olmayan raportörler, yani Yazı İşleri Müdürlüğü bünyesindeki deneyimli hukukçulardan destek almaktadır.²¹

20 Tek hakimın görevleri, her hakimın belirli bir bölüme katılımından kaynaklanan diğer görevlere paralel şekilde yerine getirilir. Diğer bir deyişle, söz konusu hakimler, bir yandan da kendi bölümleri nezdindeki başvuruları incelemeye devam eder. Bunun yanı sıra, İç Tüzük’ün 27A maddesinin 2(a) fıkrası, Bölüm Başkanlarının da tek hakim olarak görev yapmasına olanak vermektedir. Yani uygulamada, bir başvuru davalı devlete tebliğ edildiği sırada Bölüm Başkanı, Sözleşme’nin 35. maddesi uyarınca açıkça kabul edilemez olan şikâyetleri reddetmektedir.²² Bu şekilde, ilgili hükümete, sadece başvurunun detaylı inceleme gerektiren hususlarını içeren kısmı tebliğ edilmektedir.

Bu durum, gerekli değişikliklerle birlikte, Bölüm Başkan yardımcılarının, ihtiyati tedbir taleplerinin incelenmesi kapsamındaki yetkileri açısından da geçerlidir. Sonuçta, böylesi bir talebin reddedilmesine, tek ha

18 Sözleşme’nin 27/1. maddesi. Bkz. 14 no’lu Protokol’ün Açıklayıcı Raporu, para. 67. Sicilianos, L.A., “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin koruma sisteminin ‘reformun reformu’”, *AFDI*, sayı 49 (2003), s. 611-640.

19 Bkz. 26. maddeyi değiştiren ve Sözleşme’ye 27. maddeyi ekleyen 14 no’lu Ek Protokol’ün 6. ve 7. maddeleri. Ayrıca, bkz. Mahkeme İç Tüzüğü’nün 27A maddesi.

20 Bkz. başta 2014 ve 2015 yılları olmak üzere Mahkemenin Yıllık Raporlarında bulunan istatistiksel veriler.

21 Sözleşme’nin 24/2. maddesi ve Mahkeme İç Tüzüğü’nün 18A maddesi.

22 Bkz. ayrıca Mahkeme İç Tüzüğü’nün 54. maddesinin 2(b) ile 3. fıkraları.

kim görevi yapan bir başkan yardımcısının başvurusu tümüyle reddetmesi de eşlik edebilmektedir.²³

2. Komiteler

Komiteler, Bölümler nezdinde dönüşümlü olarak, yenilenebilen 12 aylık sürelerle atanan üç hakimden oluşmaktadır. Söz konusu komitelere prensip olarak Bölüm Başkanları katılmamaktadır. Her komiteye, Bölüm içinde daha kıdemli olan üye başkanlık eder.²⁴

Tek hakimli oluşumun aksine, üç hakimli komiteler, Sözleşme'ye Ek 14 no'lu Protokol'den önce de vardı. Ancak 14 no'lu Protokol, komitelere daha geniş yetkiler vermiştir. Eskiden komiteler sadece bir başvurunun kabul edilemez olduğunu ilan etmeye veya başvuruyu kayıttan düşürmeye yetkiliydi. 14 no'lu Ek Protokol, komitelerin, bir başvuruyu “davanın temelinde olan ve Sözleşme'nin veya ek protokollerin yorumlanması veya uygulanmasına ilişkin sorunun, Mahkemenin yerleşik içtihadının konusu olması halinde kabul edilebilir bulmasına ve esas hakkında bir karar vermelerine” yönelik yeni bir yetki getirmiştir.²⁵ Diğer bir deyişle, üç hakimli komiteler artık sadece kabul edilemezlik kararı değil, gerektiğinde Sözleşme'nin ihlal edildiğine ilişkin tespit içeren bazı durumlarda esastan karar da verebilmektedir.

Ek 14 no'lu Protokol ile getirilen bu yetki, yüksek sayıdaki “mükerrer” davaların incelenmesini kolaylaştırmayı amaçlamaktadır. Nitekim adı geçen protokolün hazırlanması sırasında, mükerrer davaların, Mahkeme önündeki derdest davaların yüksek bir yüzdesini oluşturduğu tespit edilmiştir.²⁶ Bu tespit, protokolü hazırlayanları yeni bir düzenlemeye yönlendirmiş olup, söz konusu davalar bundan böyle, yedi hakimli daireler tarafından değil, üç hakimli komiteler tarafından basitleştirilmiş usule göre incelenmektedir.

Yine basitleştirme ve verimlilik düşüncesiyle, 14 no'lu Ek Protokol, üç hakimli komitelerin, davaya taraf devlet adına seçilen hakim yani “ulusal hakimin” katılımı olmaksızın oluşmasına imkân veren bir hüküm getirmiştir.²⁷ Bu hükmün, en yüksek derdest dava sayısına sahip olan ülkelerden gelen ihtilaflar bakımından komitelerin oluşumu ve işleyişini daha esnek hale

23 Bkz. Mahkeme İç Tüzüğü madde 27A'nın 2(b) fıkrası ile 54/4. maddesi.

24 Mahkeme İç Tüzüğü'nün 27. maddesi.

25 Sözleşme'nin 28/1(b) maddesi, Ek 14 no'lu Protokol'ün 8. maddesi ile eklenen fıkra.

26 Bkz. Ek 14 no'lu Protokol'ün Açıklayıcı Raporu, para. 68.

27 Bkz. Ek 14 no'lu Protokol'ün 8. maddesi tarafından eklenen, Sözleşme'nin 28/3. maddesi.

getirdiği açıktır. Bu demektir ki, bir komite usulün herhangi bir aşamasında, ulusal hakimi, Ek 14 no’lu Protokol’ün getirdiği ve komitelerin ihlal kararı vermesine olanak tanıyan usulün somut olaya uygulanmasına davalı devletin itiraz edip etmediği sorunu da dahil olmak üzere “tüm ilgili etkenleri dikkate alarak” halihazırdaki hakimlerinden birinin yerine davaya katılma-ya davet edebilir.

Böylece, Sözleşme’ye Taraf bir Devletin, ulusal hakim in rol oynamadığı bir uluslararası yargı organı tarafından uluslararası yükümlülüklerini ihlal etmesi nedeniyle mahkûm edilebileceği görülmektedir. Burada, Avrupa Birliği hukukundan ve Avrupa Birliği Adalet Divanı önündeki usulden esinlenen ve uluslararası hukukta yapılmış olan bir devrim söz konusudur.

Günümüzde, üç hakimli komitelerin kullanımı daha sık hale gelmiştir. Komitelerin faaliyeti artık, dostane çözümleri onaylayarak veya tek taraflı bir deklarasyonun²⁸ hükümlerini kabul ederek başvuruları kayıttan düşürmekle veya basit süre uzunluğu davalarında esasa ilişkin kararlar ya da kabul edilemezlik kararları vermekle sınırlı değildir. “Yerleşik içtihat” kavramını geniş bir şekilde yorumlayan Mahkeme, 14 no’lu Ek Protokol’ün potansiyelinden daha fazla yararlanmaya çalışarak, Sözleşme ve Ek Protokollerde korunan haklara ilişkin davaların gitgide daha çoğunu komiteler üzerinden incelemektedir. Üç hakimli komiteler önündeki usulün detaylarına daha sonra değineceğiz. Şimdilik, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi açısından bir zamanlar ikincil hatta artık bir değer oluşturan olan bir yapının, niceliksel olarak her açıdan norm halinde geldiğini vurgulamak yeterli olacaktır.

3. Daireler

Halihazırda Mahkemenin daireleri yedi hakimden oluşmaktadır.²⁹ Daireler, tek hakim in ve üç hakimli komitelerin görev alanı dışında kalan davalar hakkında karar vermektedir. Diğer bir deyişle, daireler, kabul edilebilirlik ve/veya esas hakkında daha derinlemesine bir incelemeyi gerektiren davalara bakmaktadır. Bu durum bilhassa, sistematik sorunlara ilişkin davalar veya iç hukuk düzeninde ilkesel sorunlara yol açan davalar, Sözleşme’nin yorumu ve uygulanması bakımından yeni konulara ilişkin veya yeni bir olgu-

28 Tek taraflı deklarasyonlara ilişkin olarak bkz. aşağıdaki Bölüm II, Kısım 9.B.

29 Mahkeme Genel Kurulunun, Bakanlar Komitesinden dairedaki hakimlerin sayısını beşe indirmeyi talep edebileceği (Sözleşme’nin (25(f) ve 26/2. maddeleri), fakat bu yetkinin şimdiye kadar hiç kullanılmadığı kaydedilmelidir.

sal çerçeve uyandıran başvurular ve son olarak da, özellikle orantılılık ilkesi açısından hassas bir değerlendirme gerektiren davalar açısından geçerlidir.

Daireler, Mahkemenin beş Bölümü bünyesinde faaliyet gösterir. Dairelere Bölüm başkanları tarafından başkanlık yapılmaktadır; meğer ki Bölüm başkanı davaya taraf olan devlet adına seçilen hakim olsun, ki bu durumda daireye, Bölüm başkan yardımcısı tarafından başkanlık edilmektedir. Davalı devlet adına seçilen hakimin katılımı olmaksızın oluşturulabilen üç hakimli komitelerin aksine, daire söz konusu olduğunda ulusal hakim, ilgili devlet aleyhinde açılan bir dava hakkında hüküm verecek olan daireye resen katılmaktadır. Ulusal hakim, İç Tüzük'ün 51. ve 52. maddelerine uygun olarak davanın sevk edildiği bölüme dahil olmaması halinde, Sözleşme'nin 26. maddesinin 4. fıkrası gereğince daireye asil üye olarak katılmaya davet edilir.³⁰ Bunun yanı sıra, ulusal hakimin olmaması veya oturuma katılamayacak durumda olması halinde, Mahkeme Başkanı, daha önceden ilgili devlet tarafından sunulan listeden bir kişiyi, *ad hoc* hakim³¹ sıfatıyla oturuma katılmak üzere seçer. Söz konusu devlet, usul ekonomisi ve usulü kolaylaştırma düşüncesiyle, Mahkemenin başka bir hakimini de *ad hoc* hakim olarak atayabilir.

Bölüm Başkanı ve ulusal hakim (veya *ad hoc* hakim) dışında, çeşitli daire oluşumlarının diğer beş üyesi, bölümdeki diğer hakimler arasından dönüşümlü olarak tayin edilir. Kalan hakimler, oluşumun bir üyesinin engeli olması halinde oturuma katılmaya davet edilebilecek olan yedek hakimlerdir.

4. Büyük Daire

Büyük Daire on yedi asil ve üç yedek (ve üç ikame hakimi)³² hakimden oluşur. Büyük Daire, Sözleşme'nin yorumu veya uygulanmasına ilişkin ciddi meseleler veya genel nitelikte ciddi hususlar içeren ya da sonucu Mahkeme tarafından daha önce verilen bir kararla çelişebilecek davaları inceler.³³ Başka bir deyişle, Büyük Daireye davalar sadece istisnai durumlarda gönderilmektedir; Büyük Dairenin esas rolü Mahkeme içtihadındaki tutarlılığı sağlamaktır.

30 Bkz. Mahkeme İç Tüzüğü'nün 26/1(b) maddesi.

31 Sözleşme'nin 26/4. maddesi, Mahkeme İç Tüzüğü'nün 29. maddesi ve 26/1(a) maddesi sonu.

32 Yedek hakimler duruşmaya katılır ve olağan bir üyenin engeli olması durumunda onun yerine ikame edilebilir. Bu usul, duruşmanın ertelenmesi veya engel durumunun duruşmadan sonra ve kararın kabul edilmesinden önce ortaya çıkması halinde duruşmanın tekrar edilmesi gibi karmaşaları önlemektedir. İkame hakimlerinin gerektiğinde yedek hakim olarak katılım sağlamaya hazır olması gerekir.

33 Sözleşme'nin 30 ve 43/2. maddeleri, Mahkeme İç Tüzüğü'nün 72 ve 73. maddeleri.

Kural olarak, Mahkeme Başkanının davaya taraf olan devlet adına seçilmiş olması durumu dışında –ki bu durumda, hiyerarşik olarak önceliği olan başkan yardımcısı onun yerine geçecektir– Büyük Daireye Mahkeme Başkanı başkanlık eder. Büyük Dairenin oluşumu her davada (kısmen) farklılık arz eder. Aslında, Başkanlık Kurulundaki üyeler yani Mahkeme Başkanı, Başkan yardımcıları ve Bölüm başkanları, Büyük Daireye resen katılmakta ve bu durum da Büyük Dairenin oluşumunda bir istikrar sağlamaktadır.³⁴ Ulusal hakim de, Daire koşullarında olduğu gibi,³⁵ resen üye olarak Büyük Daireye katılmaktadır. Diğer hakimler, Mahkeme İç Tüzüğü’ne uygun olarak kura ile seçilmektedir. Bu kura Mahkeme Başkanı tarafından çekilmektedir.³⁶

Dava, Sözleşme’nin 43. maddesi uyarınca, yani dairenin bir kararını takiben Büyük Daire huzuruna taşınmış ise, “Daire Başkanı ve ilgili Yüksek Sözleşmeci Taraf adına seçilen hakim dışında” kararı veren daire hakimlerinden hiçbirisi Büyük Daireye katılamaz.³⁷ Mahkemenin yakın geçmişteki uygulamasına bakılırsa, Daire Başkanı da Büyük Dairenin objektif tarafsızlığını pekiştirmek amacıyla Büyük Dairenin oluşumu dışında kalmaktadır. Son olarak, Sözleşme’nin 30. maddesi gereğince, dairenin Büyük Daire lehine görevden feragat etmesi durumunda dairenin tüm üyeleri Büyük Dairenin oluşumuna katılırlar. Bu durumda daire kararını vermemiş olduğu için objektif tarafsızlık açısından bir sorun yaşanmamaktadır.

Kısım 2. Bakanlar Komitesi: etkili bir sistemin sağlanması

Bakanlar Komitesi, Avrupa Konseyinin temel organıdır. Komite çeşitli seviyelerde toplanır: Bakanlar seviyesinde, Avrupa Konseyine üye devletlerin daimi temsilcileri ve delegeler komitesi seviyesinde. Bakanlar Komitesinin oluşumu ve yetkileri Avrupa Konseyi Statüsü’nün IV. Kısımında tanımlanmaktadır.³⁸ Komitenin başlıca amacı, Avrupa Konseyinin temelinde yatan değerleri korumak ve bu çerçevede, üye devletler tarafından üstlenilen yükümlülöklere saygı gösterilip gösterilmediğini denetlemektir.

Avrupa Konseyinin bir organı olarak Bakanlar Komitesi aynı zamanda, 1950 yılından bu yana Sözleşme’nin de önemli bir organı konumunda-

34 Sözleşme’nin 26/5. maddesi, Mahkeme İç Tüzüğü’nün 24/2. maddesi.

35 Sözleşme’nin 26/4 ve 5. maddesi, Mahkeme İç Tüzüğü’nün 24/2(b) maddesi.

36 Mahkeme İç Tüzüğü’nün 24/2(e) maddesi.

37 Sözleşme’nin 26/5. maddesi, Mahkeme İç Tüzüğü’nün 24/2(d) maddesi.

38 STE Avrupa Konseyi Statüsü (STE No. 001).

dır. Sözleşme'nin ilk halinde Bakanlar Komitesine yargısal ve diplomatik açıdan çifte rol belirlenmişti.

Bakanlar Komitesi Avrupa Konseyine üye devletlerin hükümetlerinin temsilcilerinden oluştuğu için esasen siyasi bir organ olmasına rağmen, eski Avrupa İnsan Hakları Komisyonunun raporları ile ilgili yargısal nitelikli yetkiler kullanmaktaydı. Sözleşme'nin ilk metninin 32. maddesi uyarınca Komisyon raporlarını incelemekle yükümlüydü. Bakanlar Komitesi Sözleşme'nin ihlalini tespit ederek raporları onaylaması halinde, Sözleşme'nin 50. maddesi (halihazırdaki 41. madde) uyarınca zarar gören taraf için adil tazminata hükmedebilmekteydi. Bununla birlikte, Bakanlar Komitesi tarafından karar almak için üçte ikilik nitelikli çoğunluk gerektiği düşünüldüğünde,³⁹ bu usulün bağlayıcı bir sonuç doğurmama riski her daim bulunmaktaydı.⁴⁰

Bakanlar Komitesine yargısal nitelikli yetkiler verilmiş olması o dönemin koşulları açısından anlaşılır bir durumdu. Sözleşme tarafından öngörülen mekanizmanın, bilhassa bireysel başvuru hakkının tanınması bakımından değerlendirildiğinde, uluslararası hukuk açısından emsalsiz, hatta devrimsel nitelikli olduğunun gözden kaçırılmaması gerekir. Komitenin bu yargısal rolü sayesinde devletlere sistemin işleyişi üzerinde bir miktar denetim sağlayarak, devletin kaygılarının hafifletilmesi gözetilmiştir. Bununla birlikte, Bakanlar Komitesinin yargısal yetkileri, bir taraftan da sistemin güvenilirliğini tehlikeye atabilecek bir yetki çatışması şeklinde algılanabilmekteydi. Dolayısıyla, 1 Kasım 1998 tarihinde yürürlüğe girmiş olan Sözleşme'ye Ek 11 no'lu Protokol, Avrupa İnsan Hakları Komisyonunu ve Bakanlar Komitesinin yargısal yetkilerini ortadan kaldırmıştır.

O tarihten beri Bakanlar Komitesi siyasi ve diplomatik nitelikli yetkilerine yoğunlaşmakta olup, bilhassa Mahkeme kararlarının ve devletler ve başvuruçular arasındaki dostane çözüm hükümlerinin icrasının denetimiyle ilgilenmektedir. Daha somut ifade etmek gerekirse ve Sözleşme'nin 46. maddesinin 1. fıkrası gereğince, Sözleşmeciler Devletler, taraf oldukları davalarda, Mahkemenin nihai kararlarına uymayı taahhüt etmektedir. Bunun yanı sıra, aynı hükmün 2. fıkrasına göre, Mahkemenin nihai hükmü,

39 Bkz. Delegeler Komitesi toplantıları İç Tüzüğü'nün 9/4. maddesi.

40 Burada, Kıbrıs'ın Türkiye'ye karşı açtığı ilk üç devletlerarası başvurunun eski Avrupa İnsan Hakları Komisyonu raporlarına dair Bakanlar Komitesinin bir karar almasıyla sonuçlanmadığını hatırlatmak gerekir. Bkz. Bakanlar Komitesi, DH (79) 1 sayılı Karar (ilk iki devletlerarası başvuruya ilişkin olarak) ve DH (92) 12 sayılı Karar (üçüncü devletlerarası başvuruya ilişkin).

icrayı denetleyen Bakanlar Komitesine sevk edilir. Benzer bir hüküm Mahkemenin dostane çözümlere ilişkin kararları için de öngörülmektedir.⁴¹

İleride daha ayrıntılı ele alınacağı üzere, Bakanlar Komitesinin denetim faaliyetleri hayli genişletilmiş olup, başvuruçular lehine çeşitli bireysel tedbirler alınmasına ve yasal veya başka nitelikte genel tedbirlerin kabulüne kapı açmıştır. Denetim yetkisini yerine getirirken Bakanlar Komitesine, Avrupa Konseyinin “İnsan Hakları ve Hukukun Üstünlüğü” Genel Müdürlüğüne bağlı olan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarının İcrası Dairesi destek vermektedir.

Her ne kadar, Mahkemenin bazı kararlarının kabul edilmelerinden yıllar sonra halen icra edilmeyi beklediği doğru olsa da, bu denetim mekanizmasının dünya üzerinde bir benzeri olmadığını da vurgulamak gerekir. Örneğin, Amerikan Devletleri sisteminde Bakanlar Komitesine benzer görevler icra eden bir kurum bulunmamaktadır. Dolayısıyla Amerikan İnsan Hakları Mahkemesi kendi verdiği kararların icrasında yine kendisi görev almak durumundadır.⁴² Bu denetim organı eksikliği, Birleşmiş Milletler insan hakları koruma sisteminde daha da belirgin olarak göze çarpmaktadır.

Diğer temel insan hakları koruma sistemlerindeki durum, Bakanlar Komitesinin verdiği kurumsal desteğin önemini göstermektedir. Kararların İcrası Dairesinin desteğiyle Bakanlar Komitesi, hiç şüphesiz, Sözleşme sisteminin etkinliği ve güvenilirliğinin güvencesini oluşturmaktadır.

Kısım 3. Sözleşme’nin Diğer Organları

Mahkeme ve Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesinin yanı sıra, Avrupa Konseyinin diğer organları da, Sözleşme organları olarak, Sözleşme adına görev icra etmeye çağrılmaktadır. Bu organlar, (A) Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi, (B) Genel Sekreter ve (C) İnsan Hakları Komiseri’dir.

A. Parlamenter Meclisi

Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi, her Yüksek Sözleşmeci Taraf adına hakimleri seçtiği kadarıyla Sözleşme’nin bir organını oluşturmaktadır. Bu seçim, ilgili devlet tarafından sunulan üç adayın olduğu bir liste üzerinden, kullanılan oyların çoğunluğu ile yapılmaktadır.⁴³ Seçim usulü, Mahke-

41 Sözleşme’nin 39/4. maddesi.

42 Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi’nin 65. maddesi.

43 Sözleşme’nin 22. maddesi.

menin hakimlerine demokratik bir meşruiyet sağlamaktadır. Sözleşme'nin 21. maddesinin 1. fıkrasına göre, hakimlerin, “yüksek ahlaki nitelikte veya yüksek bir yargısal göreve atanabilmek için aranan niteliklere sahip ya da yetkinliği tanınan hukuk danışmanları olması gerekmektedir.”

Bu koşulların yerine getirilmesini sağlamak için, hakimlerin seçimi iki aşamalı olarak yapılmaktadır: üç nitelikli adayın olduğu listenin yapılmasıyla sonuçlanan ulusal seçim usulü; ve Parlamenter Meclisi bünyesindeki seçim usulü. Üç adaylı listenin, prensip olarak, “yeterince temsil edilmeyen cinsiyetten” en az bir aday içermesi gerekmektedir. Adayların gereken koşulları yerine getirmesini sağlamak için, Avrupa Konseyi uzmanlarından oluşan bir danışma heyeti, üç ismin bulunduğu nihai listenin Parlamenter Meclisine gönderilmesinden önce gizli görüşünü sunar.

Aday listesinin Meclise intikalinin ardından, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi hakimlerinin seçimine ilişkin özel bir komisyon, her aday ile mülakat düzenler ve standart bir formatta sunulan özgeçmişleri dikkatlice inceler. Komisyon, üç adayın gereken kriterleri yerine getirip getirmediği ve sonuç olarak listenin kabul edilip edilmeyeceği hakkında karar verir. Listenin kabul edilmesi halinde, komisyon en nitelikli gördüğü adayı veya adayları belirtir. Aksi halde, komisyon, listeyi reddeder ve devletten yeni bir liste sunmasını talep eder.

Komisyonun tavsiyelerinden hareketle, Parlamenter Meclisi genel kurul toplantıları süresince gizli pusulayla adayların seçimini gerçekleştirir. Oylamanın ilk turunda, kullanılan oyların mutlak çoğunluğunun sağlanması gerekmektedir. Böyle bir çoğunluğun sağlanmaması halinde ikinci tur düzenlenir ve en çok oyu alan aday, Mahkeme hakimliği görevine seçilmiş olur.⁴⁴

B. Genel Sekreterlik

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Avrupa Konseyi Genel Sekreteri'ne soruşturma yetkisi tanımaktadır. Esasen 52. maddeye göre, “Herhangi bir Yüksek Sözleşmeci Taraf, Avrupa Konseyi Genel Sekreteri'nden gelen bir istem üzerine, kendi iç hukukunun bu Sözleşme'nin hükümlerine nasıl bir etkin işlerlik sağladığına ilişkin olarak açıklama getirecektir”. Bu hükmün başlığında da görüldüğü üzere, soruşturma başlatma yetkisi sadece Genel

44 Daha fazla bilgi için bkz. AKPM, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Hakim Seçimi Komitesi, “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine hakim seçim usulü”, doc. AS/Cdh/Inf (2019)01 rev, 23 Ocak 2019.

Sekreter'e aittir. Bilgi talebi, Sözleşme'nin bir veya birden çok hükmünü ve özellikle de Sözleşme tarafından korunan maddi hakları kapsayabilir. Talep hususi olarak bir devlete, birden fazla devlete veya tüm sözleşmecilerle taraflara yöneltilir.

Avrupa Konseyi Genel Sekreterleri söz konusu soruşturma yetkisini çok nadir kullanmışlardır. Gerçekten de, Sözleşme'nin 1953'te yürürlüğe girmesinden itibaren günümüze dek Sözleşme'nin bahsi geçen hükmü bağlamında sadece dokuz bilgi talebinde bulunulmuştur.⁴⁵

C. İnsan Hakları Komiseri

İnsan Hakları Komiserliği makamı Bakanlar Komitesi kararıyla 1999 yılında kurulmuştur.⁴⁶ Sözleşme'ye Ek 14 no'lu Protokol'ün hazırlık çalışmaları sırasında Komiser, kendisine Mahkeme önündeki usule müdahale hakkının tanınmasını talep etmiştir. Bu talep, Parlamenter Meclisinin, Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri'nin faaliyetlerine ilişkin olan ve 26 Ocak 2004 tarihinde kabul edilen üçüncü yıllık raporuna (1 Ocak-31 Aralık 2002) ilişkin 1640 (2004) sayılı Tavsiye Kararı ile de desteklenmiştir. Bu tavsiye kararını takiben, 14 no'lu Ek Protokol, Sözleşme'nin 36. maddesine, müdahillğe ilişkin olan ve "daire veya Büyük Daire önünde olan her davada, İnsan Hakları Komiseri yazılı görüş sunabilir ve duruşmalara katılabilir" şeklinde yeni bir fıkra eklemiştir.⁴⁷

Bu fıkra, Komisere resmi olarak müdahil olma hakkı tanıyarak genel menfaatin korunmasının daha etkin şekilde güçlendirilmesini amaçlamaktadır. Komiser sahip olduğu tecrübe ve bilgilerle, özellikle sistematik veya yapısal bir meselenin ele alındığı davalarda Mahkemeyi aydınlayabilmektedir. Komiser bu müdahale hakkını ilk kez, Büyük Daire önündeki bir dava olan *Centre for Legal Resources on behalf of Valentin Câmpeanu/Romanya*⁴⁸ davasında kullanmıştır. O zamandan beri de sınırlı denebilecek sayıda davaya müdahil olmuştur.⁴⁹

45 İki dışında tüm talepler, Sözleşme'ye üye devletlere iletilmiştir. Daha fazla bilgi için bkz. W. Schabas, *The European Convention on Human Rights: a commentary*, Oxford: Oxford University Press, 2015, s. 897-901.

46 Bakanlar Komitesi tarafından 7 Mayıs 1999 tarihinde kabul edilen (99) 50 sayılı Karar.

47 Bkz. ayrıca Mahkeme İç Tüzüğü'nün 44/2. maddesi.

48 *Centre for Legal Resources on behalf of Valentin Câmpeanu/Romanya* [BD], Başvuru no: 47848/08, 17 Temmuz 2014.

49 Bkz. örneğin, *N.D. ve N.T./İspanya*, Başvuru no: 8675/15 ve 8697/15, 3 Ekim 2017 ve *Hilal Mammadov/Azərbaycan*, Başvuru no: 81553/12, 4 Şubat 2016.

Bunun yanı sıra, Ek 16 no'lu Protokol'ün⁵⁰ de Komisere, Mahkemenin Büyük Dairesi önünde istişari görüş usulü çerçevesinde müdahale etme hakkı tanıyarak⁵¹ Sözleşme'nin 36. maddesinin 3. fıkrasına benzer bir hüküm içerdiğinin belirtilmesi gerekir.

50 İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunması Sözleşmesi'ne Ek 16 no'lu Protokol (STCE Başvuru no: 214).

51 Ek 16 no'lu Protokol, madde 3 ve 16 no'lu Ek Protokol'ün Açıklayıcı Raporu para. 19.

Bölüm II

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Önündeki Usul

Sözleşme gereğince, AİHM'e şu hallerde başvurulabilir: a) başka bir Yüksek Sözleşmeci Tarafça, Sözleşme ve Protokollerinin hükümlerinin ihlal edildiğine ilişkin bir savı olan herhangi bir Yüksek Sözleşmeci Tarafça (Sözleşme'nin 33. maddesi) ; ve b) Sözleşme ya da onun Protokollerinde düzenlenen hakların Yüksek Sözleşmeci taraflardan birisince ihlal edilmesinin mağduru olduğunu iddia eden herhangi bir kişi, hükümet-dışı örgüt ya da kişi toplulukları tarafından (Sözleşme'nin 34. maddesi).

Devletlerarası başvuru, Sözleşme'nin ilk metninde de neredeyse aynı ifadelerle kaleme alınmıştı (Sözleşme'nin eski 24. maddesi). Sistemin doğuşundan beri, bu başvuru şekli, Sözleşme'de öngörülen hakların “toplu güvence” mekanizmasının önemli bir boyutunu oluşturmaktaydı. Aynı şekilde, devletlerarası başvurunun getirilmesi de uluslararası hukukun gelişiminde bir aşama olmuştur.

Sonuçta, bu tip başvuru, uluslararası bir Sözleşme'nin tüm hükümlerine saygı gösterilmesine ilişkin olarak tüm Sözleşmeci tarafların lehine bir dava açma menfaatini içermekte ve devletlere uluslararası bir denetim organına başvurma hakkı vermektedir. Diğer bir deyişle, söz konusu devletler, türü ve önemi nedeniyle, her birinin akdi yükümlülüklerinin *erga omnes partes* geçerli olduğunu değerlendirmişlerdir. Her Sözleşmeci Taraf, 1961'den beri, “Avrupa kamu düzeni” olarak nitelendirilen bir değerler bütününe korumak amacıyla Sözleşme'nin ve Protokollerinin ihlal edildiğini meşru şekilde ileri sürebilmektedir. Örneğin, *Avusturya/İtalya* davasında, eski Komisyon, “Sözleşmeci bir devletin, 24. madde gereğince Komisyona başvurması halinde, kendi haklarına saygı gösterilmesi için hareket etmiş olarak değerlendirilmemesi gerektiğini fakat daha ziyade, Komisyona Avrupa kamu düzenine ilişkin bir sorunla başvurmuş olarak değerlendirilmesi gerektiğini” vurgulamıştır.⁵² Komisyon, böylelikle, Sözleşme'den kaynaklanan yükümlülüklerin tarafsız niteliğini vurgulamıştır. Bunun yanı sıra, *Yunan davasından*⁵³ anlaşıldığı üzere, devletlerarası bir başvurunun yapılabilmesi,

52 *Avusturya/İtalya*, Başvuru no: 788/60, Komisyonun 11 Ocak 1961 tarihli kararı, *Yıllık* 4, s. 117 özellikle s. 141.

53 *Danimarka/Yunanistan*, Başvuru no: 3321/67, *Norveç/Yunanistan*, Başvuru no: 3322/67, *İsveç/Yunanistan*, Başvuru no: 3323/67, *Hollanda/Yunanistan*, Başvuru no: 3344/67, Komisyonun 5 Kasım 1969 tarihli raporu, *Rapor* (31).

başvurucu devletlerin mutlaka geleneksel anlamda zarar görmüş olmalarını gerektirmemektedir.

Devletlerarası başvuru başka uluslararası insan hakları sözleşmelerinde de öngörülmüş olmakla birlikte,⁵⁴ Avrupa sisteminin organları, bu tür başvuruların esasını incelemek bakımından tektir.⁵⁵ Geçmişte göreceli olarak nadir olan devletlerarası başvurular son yıllarda artmıştır.⁵⁶ Bununla birlikte, devletlerarası başvuru usulünün özellikleri, özellikle bireysel başvurulara ilişkin usulle ilgili olan bu uygulama rehberinin sınır ve amaçlarını aşmaktadır.⁵⁷

Sözleşme'ye Ek 11 no'lu Protokol'ün kabul edilmesinden beri, bireysel başvuru hakkı, eskiden olduğu gibi,⁵⁸ Sözleşme Taraflarının kabulüne tabi değildir. Mahkemeye başvuru hakkı artık, Sözleşme kapsamında kelimenin tam anlamıyla gerçek bir usuli hak oluşturmaktadır.⁵⁹ Söz konusu hakkın, uluslararası düzlemde eşsiz özelliğini önemle vurgulamak gerekir. Sonuçta, bölgesel veya uluslararası seviyede farklı bireysel başvuru veya "tebliğ" şekillerini tanıyan pek çok hüküm, bunların ilgili devletler tarafından belirli sürelerle (yenilenebilir olmasına rağmen) kabul edilmesi koşuluna tabidir.

Bireysel bir başvurunun izlediği yol, Sözleşme ve Mahkeme İç Tüzüğü tarafından düzenlenmiştir (Kısım 1) ve detaylı şekilde incelenmesi gereken birçok aşaması bulunmaktadır (Kısım 2-10).

54 Bkz. örneğin Medeni ve Siyasi Haklara ilişkin Uluslararası Sözleşme'nin 40. maddesi, Her Türlü Irk Ayrımcılığının Tasfiye Edilmesine Dair Uluslararası Sözleşme'nin 11. maddesi.

55 Mahkeme önündeki devletlerarası başvurular bakımından, bkz. Özellikle K. Rogge, "Inter-state cases under article 33 of the European Convention on Human Rights", H. Hartig (der.), *Trente ans de droit européen des droits de l'homme. Études à la mémoire de Wolfgang Strasser* içinde, Brüksel, Bruylant/Nemesis, 2007, s. 289.

56 Bkz. özellikle, *Kıbrıs/Türkiye* [BD], Başvuru no: 25781/94, 12 Mayıs 2014, *Gürcistan/Rusya (I)* [GC], Başvuru no: 13255/07, 3 Temmuz 2014, *Gürcistan/Rusya (II)*, Başvuru no: 38263/08 (derdest dava), *Ukrayna/Rusya*, Başvuru no: 42410/15 (derdest dava).

57 Devletlerarası başvuru bağlamında, bkz. Mahkeme İç Tüzüğü'nün 46, 48, 51, 55 vd. ve 58. madde. Bkz. ayrıca Harris, D., O'Boyle, M., *Law of the European Convention on Human Rights*, Oxford: Oxford University Press, 2018, özellikle s. 47-49, s. 120-123, W. Schabas, *a.g.k.*, s. 723-730.

58 Sözleşme'nin ilk metninin 25. maddesi.

59 *Mamatkoulou ve Askarov/Türkiye* [BD], Başvuru no: 46827/99 ve 46951/99, 4 Şubat 2005.

Kısım 1. Usul Kurallarının Kaynakları

A. Sözleşme

Mahkeme önündeki usul kurallarının temel kaynağı Sözleşme'nin kendisi ve özellikle de "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi" başlığı altındaki 19. madde ve devamındaki maddelerdir. Söz konusu hükümler, özellikle de, Mahkemenin kuruluşunu, oluşumunu (hakimlerin sayısı ve seçimi, görev süresi vs.), Mahkemenin yapısı ve hukuki formasyonların yetkilerini, başvuru-
ruların incelenme şekillerini, kararların nihai niteliğini, gerekçelerini, hukuki etkilerini vs. öngörmektedir.

B. Mahkeme İç Tüzüğü

Sözleşme'nin hükümleri Mahkeme İç Tüzüğü tarafından tamamlanmaktadır. Bu Mahkeme genel kurulunda kabul edilmiş olan bağlayıcı bir metindir ve gerekli olduğunda aynı şekilde değiştirilebilir. Ulusal mahkemeler modeline binaen işleyen ABAD'ın aksine, Strazburg Mahkemesi, kendi önündeki usule, kurucu sözleşmesi olan Sözleşme'nin belirlediği sınırlarda hakim olan tam bir uluslararası mahkemedir. Burada, neredeyse tüm uluslararası mahkemeleri karakterize eden ve onların bağımsızlığını sağlayan bir unsur söz konusudur.⁶⁰

Mahkeme İç Tüzüğü Mahkemenin işleyişine ilişkin detayları belirlemektedir. Güncel haliyle, İç Tüzük dört başlıktan oluşmaktadır:

Başlık I – Mahkeme teşkilatı ve işleyişi (2-30. maddeler). Bu başlık yemin edip göreve başladıkları andan itibaren sonuna kadar hakimlerin görev süresini, Mahkeme başkanlığını ve Başkanlık Kurulunun rolünü, Yazı İşleri Müdürlüğü'nün yapı ve işleyişini, Mahkemenin işleyişi ve hukuki formasyonlarını düzenlemektedir.

Başlık II – Usul (31-110. maddeler). Burada hiç şüphesiz, başvuru-
lar için en geniş ve en önemli kısım söz konusudur. İç Tüzük'ün bu kısmı, dil kullanımı, tarafların temsil edilmesi ve görüşleri, ihtiyati tedbirler, başvuru-

60 Bununla birlikte bkz. Uluslararası Ceza Mahkemesinin Roma Statüsü'nün, Meclise ve üye devletlere "Usul ve delil yönetmeliği" kabul etme yetkisi veren 51. maddesi. Bu Mahkemenin hakimleri, sadece, Mahkemenin "günlük işleyişini" yöneten "Mahkeme İç Tüzüğü"nü kabul etmektedir. Ayrıca, söz konusu yönetmelik ve yapılan tüm değişiklikler "üye devletlerin çoğunluğunun altı ay içinde itiraz etmemesi halinde yürürlükte kalmaktadır" (Roma Statüsünün 52. maddesi).

ların incelenmesi, müdahillik ve Mahkeme ile işbirliği yükümlülüğüne ilişkin bir dizi genel kural içermektedir. Bundan sonraki bölümler, davanın açılması, raportör hakimler, kabul edilebilirlik inceleme usulü, kabul edilebilirlik kararından sonraki usul, ihlal kararları ve danışma görüşleri, yükümlülüğü yerine getirmeme ve ihlal kararlarının yorumlanma usulleri ve son olarak da, adli yardımla ilgili hükümlere ilişkindir.

Başlık III – Geçiş hükümleri (111-114. maddeler).

Başlık IV – Son hükümler (115-117. maddeler).

Bunun yanı sıra, İç Tüzük, davanın olaylarını aydınlatmaya yönelik soruşturmalara ve soruşturma tedbirlerine, tanık, bilirkişi ve hakimler delegasyonu önüne çıkacak diğer kişilerin davet edilmesine ve dinlenilmesine ilişkin bir ek içermektedir.

Son olarak, Mahkeme Başkanı tarafından, İç Tüzük’ün 32. maddesi bağlamında belirtilen ve İç Tüzük’ün ekinde bulunan ve özellikle ihtiyati tedbir taleplerine, bireysel başvuruların yapılmasına, yazılı görüşlere, adil tazmin taleplerine, Hükümet ve başvuruçular tarafından belgelerin güvenli elektronik yolla gönderilmesine ve isimsiz başvuru taleplerine ilişkin pratik talimatlar da son derece önemlidir.

Kısım 2. Başvurunun Yapılması

Başvurucu ve temsilcilerinin, başvuru formunu doldururken ve bu formu ve ilgili belgeleri, Mahkemenin Yazı İşlerine gönderirken çok dikkatli olması gerekmektedir. 1 Ocak 2014 tarihinden itibaren, İç Tüzük’ün 47. maddesinin, eskisine göre, bireysel başvuruların şekil ve içeriğine ilişkin olarak daha katı kurallar getiren yeni bir versiyonu yürürlüğe girmiştir. Bu hüküm, 2015 yılında yeniden değiştirilmiştir ve 1 Ocak 2016 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Başvurunun 47. maddedeki koşulları sağlayamaması nedeniyle, idari aşamada, hiçbir formasyona sunulmaksızın reddedilme riski bulunmaktadır.

A. Başvuru formu ve yargılama dilleri

Sözleşme’nin 34. maddesi uyarınca her başvurunun yazılı olarak sunulması gerekmektedir. Mahkeme İç Tüzüğü’nün 47. maddesinde aksi belirtilmedikçe, Sözleşme’nin 35. maddesinin 1. fıkrasında belirlenen altı aylık (yakında dört aylık) süreyi yalnızca eksiksiz şekilde doldurulmuş bir başvuru

durdurmaktadır.⁶¹ Başvuru formu, Mahkemenin internet sitesinde yer almaktadır.⁶² Zaman kazanmak için, başvuru bu formu kaydedebilir, basabilir ve Mahkemeden kendilerine posta yoluyla kağıt halini göndermesini talep etmeden doldurabilir. Başvurunun şu adrese gönderilmesi gerekmektedir:

Yazı İşleri Müdürü
Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
Avrupa Konseyi
F-67075 Strazburg Cedex

Bir başvurunun faksla gönderilmesi, Sözleşme'nin 35. maddesinin 1. fıkrasında belirtilen hak düşürücü süreyi durdurmamaktadır. Söz konusu sürenin bitiminden önce, başvuru formunun imzalı orijinal halini postaya vermeleri gerekmektedir. Uygun başvuru formunun –yani, Mahkemenin internet sitesinde güncel olan formun– kullanılmaması veya bu formun son sayfasında ıslak imza olmaması halinde, başvurunun Mahkeme Yazı İşleri Müdürlüğü tarafından reddedilme riski bulunmaktadır.

Sözleşme'ye taraf 47 devletin resmi dilinde mevcut olan başvuru formu, Mahkemenin internet sitesinde bulunmaktadır. Sonuç olarak, başvuru, bu diller arasından istediği dili seçip formu kaydederek doldurabilir. Başvuru, İç Tüzük gereğince davalı devlete tebliğ edilmediği sürece, başvuru, Mahkeme ile seçtiği dilde iletişim kurabilir.⁶³

Bununla birlikte, başvurunun, Sözleşmeciler Tarafa bildirilmesinden sonra, başvuru veya temsilcisi ile olan her türlü iletişimin ve başvuru veya temsilcisinin sunduğu sözlü ya da yazılı her türlü görüşün, prensip olarak, Mahkemenin resmi dilleri olan İngilizce veya Fransızca olarak yapılması ya da yazılması gerekmektedir. Daire Başkanı, istisnai olarak, bir Sözleşmeci Tarafın resmi dilinin kullanılmaya devam edilmesine izin verebilir.⁶⁴

Bunun yanı sıra, davaya taraf olan bir Sözleşmeci Taraf ile yapılan her türlü görüşmenin ve bu tarafın tüm sözlü veya yazılı görüşlerinin Mahkemenin resmi dilleri olan İngilizce veya Fransızca olarak yapılması ya da

61 Bkz. İnsan Hakları ve Temel Özgürlükler Sözleşmesi'ni değiştiren 15 no'lu Ek Protokol'ün 4. maddesi (STCE No. 213).

62 www.echr.coe.int. Başvurucunun, başvuru formunun, başvuruyu yaptığı zaman Mahkemenin internet sitesinde görüldüğü şekli kullanması gerektiği vurgulanmalıdır. Aynı sitede formun farklı kısımlarını doldurmak için de bir yardım kısmı bulunmaktadır.

63 Mahkeme İç Tüzüğü'nün 34/2. maddesi.

64 Mahkeme İç Tüzüğü'nün 34/2 ve 3(a) maddesi. Böyle bir iznin şekli ve içeriği bakımından bkz. İç Tüzük'ün 34/3(b)-(d) maddesi.

yazılması gerekmektedir. Daire Başkanı, istisnai durumlarda, bir Sözleşmeci Tarafın sözlü ya da yazılı görüşleri için kendi resmi dillerinden birini kullanmasına izin verebilir.⁶⁵

B. Bireysel başvurunun içeriği

Başvurucu veya temsilcisinin, başvuru formunun tüm alanlarını dikkatlice ve Mahkeme Yazı İşleri Müdürlüğü tarafından verilen talimatlara uygun şekilde doldurması ve İç Tüzük'ün 47. maddesine göre gerekli tüm belgeleri sunması gerekmektedir.

Başvuruda özellikle, başvurunun adı, doğum tarihi, milliyeti ve adresinin belirtilmesi ve başvurunun tüzel kişi olması halinde, tam ismi, kuruluş tarihi veya kayıt tarihi, gereğinde, resmi kayıt numarası⁶⁶ ve resmi adresinin belirtilmesi gerekmektedir. Başvurucu temsil ediliyorsa, temsilcisinin adı, adresi, telefon ve faks numarası ile elektronik posta adresinin de belirtilmesi gerekmektedir. Başvurunun ve temsilcisinin ıslak imzalarının, başvuru formunun yetki kısmında bulunan kutucukta yer alması gerekmektedir. Başvurunun aynı zamanda, başvuruyu hangi devlet veya devletlerin aleyhine yönelttiğini de belirtmesi gerekmektedir.

36

Bu şekli ve mutlak bir şekilde gerekli olan unsurların dışında, olayların belirgin ve okunaklı bir incelemesinin, ileri sürülen Sözleşme ihlallerinin ve önemli iddiaların belirgin ve okunaklı bir anlatımının; ve başvurunun, özellikle de altı ay kuralı ile iç hukuk yollarını tükettiğine ilişkin olmak üzere, Sözleşme'nin 35. maddesinin 1. fıkrasında belirtilen kabul edilebilirlik kriterlerine saygı gösterildiğine ilişkin özlü ve okunaklı anlatımda bulunulması da önemlidir. Olaylara ilişkin bilgiler, ileri sürülen ihlaller, önemli iddialar ve başvurunun kabul edilebilirliğinin başvuru formunun ilgili kısmında anlatılmış olması ve Mahkemenin, başka belgelere başvurmaksızın, başvurunun türü ve konusunu tespit etmesi için yeterli olması gerekmektedir. Olay anlatımı, şikâyetler ve kabul edilebilirliğe ilişkin bilgilerin, "Bkz. ek" ifadesiyle bile olsa ek yapılması yeterli değildir. Tüm bu bilgilerin başvuru formunda bulunması, Mahkeme tarafından yeni başvuruların etkili şekilde incelenmesi ve hızlı şekilde sevkini sağlamayı hedeflemektedir.

65 Mahkeme İç Tüzüğü'nün 34/4(a) maddesi. Böyle bir iznin şekli ve içeriği bakımından bkz. İç Tüzük'ün 34/4(b)-d) ve 34(5) maddesi.

66 Bazı davalarda, bir tüzel kişinin kaydı başvurunun konusunu oluşturabilir. Böyle bir durumda, söz konusu bilgi yoktur. Başvurucu bu unsuru, başvuru formunun uygun kısmında belirtebilir (bkz. 47/5.1(a) maddesi).

Bununla birlikte, başvuru bu bilgileri, başvuru formuna, olayları, ihlal iddialarını ve önemli savlarını daha detaylı şekilde anlattığı azami 20 sayfa uzunluğunda olan ayrı bir belge ekleyerek de tamamlayabilir.⁶⁷ Bu ayrı belgenin, başvuru formundaki belgelerin incelenmesi amacıyla olduğunun ve Sözleşme ve Protokollerinin ihlal edildiğine dair yeni iddiaların eklenmesi amacı taşımadığının belirtilmesi gerekmektedir.⁶⁸

Başvuru formu ve ek belgelere, olayları, şikâyetleri, önemli savları ve kabul edilebilirlik kriterlerinin karşılandığına ilişkin (örneğin ulusal mahkeme kararları, diğer önemli kararlar, vs.) olan ve başvuruya ek olarak sunulan tüm belgelerin kopyalarının eklenmesi gerekmektedir. Ekli belgelerin, kronolojik sıraya göre bir listede olması, takip eden numaralarının bulunması ve açıkça belirlenebilir olması gerekmektedir.⁶⁹

Başvuru formunun eksik olması veya önemli bir belgenin eklenmemiş olması halinde, başvuru idari aşamada reddedilme riskiyle karşı karşıya kalır. Başvuru formu altı aylık (yakında dört) sürenin bitiminden az önce gönderilmiş ise, başvuru formunun, ikinci bir tam başvuru formu göndermek için yeterli süresi kalmayacaktır. Bu durumda, başvuru formunun Mahkemeye en erken şekilde göndermesi tavsiye edilmektedir.

Bu durum, ilk başvuru formunun tam olmadığı için reddedilmesi halinde, dosyadan hiçbir belgenin, başvuru formu veya ekli belgelerinin muhafaza edilmeyecek olması sebebiyle daha da önemlidir. Sonuç olarak, sadece eksik belgeleri veya eksik bilgilerin bulunduğu bir dilekçe göndermek yeterli değildir. Yeni bir başvuru formunu gerektiği gibi doldurmak ve önemli belgelerin tümünün kopyalarını yeniden eklemek gerekecektir.

C. Başvurucuların temsili

Başvurucuların temsil edilmesi, Mahkeme İç Tüzüğü'nün 36. maddesinde düzenlenmiştir. Bu hükme göre, başvuru, başvurusunu yaparken bir avukat tarafından temsil edilmek zorunda değildir. Bununla birlikte, bir temsilciye vekâlet vermesi halinde, başvuru formunda "yetki" kısmına ayrılan

67 Bu belgenin A4 formatında olması ve en az 3,5 cm'lik bir kenar boşluğu içermesi; okunaklı olması ve daktilo ile yazılmışsa, metnin gövdesindeki karakterlerin en az 12 punto ve dipnotların da en az 10 punto olması ve 1,5 cm'lik satır aralıkları olması gerekmektedir; sadece rakam olarak belirtilen sayılar bulunmalıdır; numaralandırılmış olmalı; ve numaralandırılmış paragraflara bölünmelidir. Bkz. ayrıca, "davanın açılmasına" ilişkin uygulama talimatı, para. 5.

68 Mahkeme İç Tüzüğü'nün 47/2(b) maddesi ile "davanın açılmasına" ilişkin uygulama talimatı, para. 7.

69 Bkz. madde 47/3.2 ve başvuru formu.

kutucuğu doldurması gerekecektir. Böyle bir durumda, hem başvuru hem de temsilcinin imzalarının bu kutucuğa atılmış olması gerekmektedir. Bu aşamada, ayrı bir yetki belgesi verilmesi kabul edilmez, zira Mahkeme, tüm esaslı bilgilerin aynı başvuru formunda olmasını talep etmektedir.

Mahkemenin internet sitesinde bulduğumuz ayrı yetki belgesi sadece iki durumda kabul edilmektedir: a) başvuru formundaki “yetki” kısmına imza atmayı engelleyen ve aşılamayacak bir engel bulunduğunun açıkça anlatılması;⁷⁰ veya b) başvuru formunun Mahkemeye sunulmasından sonra bir avukat veya bir temsilcinin vekil edilmiş olması ve başvuru formunun daha sonraki bir aşamada kullanılacak olması.

Başvurunun davalı devlete tebliğ edilmesinden sonra, başvuru Daire Başkanının aksi yönde kararı olmadığı sürece, temsil edilmesi *şarttır*. Daire tarafından duruşma yapılmasına karar verilmesi halinde, Daire Başkanı tarafından kendi kendisini savunma izni verilmiş olması durumu dışında başvuru temsil edilmesi gerekir. Bununla birlikte, bu son durumda bile, başvuru bir avukat veya yetkili bir temsilciyle desteklenmesi gerekir.

Başvurunun tebliğ edilmesini takiben veya duruşma sırasında, başvuru hesabına hareket eden temsilcinin Sözleşmeci Taraflardan herhangi birinde mesleğini icra etmeye ehil olan ve bunlardan birinde ikamet eden bir hukuki danışman veya Daire Başkanı tarafından onaylanmış bir başka kişi olması gerekir. Bu ikinci seçenekte, belli bir serbestiye sahip olmakla birlikte, temsilci olarak onaylanan kişinin hukuk alanında bilgisi ve yetkinliğinin olması gerekmektedir. İstisnai durumlarda, Daire Başkanı, temsilcinin başvuruya yardım edemeyeceğine ve başvuru yeni bir temsilci bulması gerektiğine karar verebilir. Başvurunun temsilcisi veya kendi davasının savunmasını yapmayı talep etmesi halinde başvuru, prensip olarak, Mahkemenin resmi dillerinden birine hâkim olması gerekmektedir.

Bir tüzel kişinin (şirket, sivil toplum kuruluşu veya dernek) Mahkemeye başvurmak istemesi halinde, bunu, kimliği başvuru formunun ilgili kısmında belirtilen bir temsilci aracılığıyla yapılması gerekir. Temsilcinin, iletişim bilgilerini vermesi ve hangi sıfatla, tüzel kişinin adına hareket ettiğini veya onunla olan bağıını belirtmesi gerekir. Bunun yanı sıra, temsilcinin, tüzel kişi adına dava açabilecek nitelikte olduğunu, örneğin yöneticisinin tutanağıyla kanıtlaması gerekir. Kural olarak, tüzel kişinin temsilcisi, onu Mahkeme önünde temsil etme

70 Mahkemenin bir kararında uzunca tartışılmış olan bu durumun yakın tarihli bir örneği için bkz. *J.R. ve Diğerleri/Yunanistan*, Başvuru no: 22696/16, 25 Ocak 2018.

izni olan avukatla aynı olmaz. Bununla birlikte, tüzel kişinin temsilcisinin de, adli temsilci görevini üstlenmekle yetkili bir avukat veya hukukçu olması ihtimal dışı değildir. Her durumda, başvuru formunun temsile ilişkin iki kısmının doldurulması ve tüzel kişinin temsil edilebilmesi için vekâletin varlığını kanıtlayan gerekli belgelerin eklenmesi önemlidir.

D. Başvurucunun kimliğinin saklı tutulması veya belge gizliliği talepleri

Genel kural, Mahkeme önündeki usulün aleni olmasıdır. Bununla birlikte, davadaki olayların kişisel nitelikli hassas verileri, başvurunun hayatının mahrem unsurlarını içerdiği veya kamuya açıklanması halinde, küçükler de dahil olmak üzere, başvuru veya yakınları için kötü sonuçlar doğurabileceği durumlar söz konusu olabilir. Özel hayata veya aile hayatına saygı gösterilmesi hakkına ilişkin davalar tam da bu durumlara örnek oluşturmaktadır.⁷¹ Başvurucuların, yaşamları veya fiziksel bütünlüklerinin tehdit edildiği bir ülkeye gönderilmesine ilişkin davalar da bu kategoriye girmektedir.⁷²

İç Tüzük'ün 47. maddesi, ilgili kişileri korumak için, kimliğinin açıklanmasını istemeyen başvurunun, bunu belirterek, yargılamanın kamuya açık olmasına ilişkin genel kurala istisna yapılmasını gerektiren gerekçelere dair bir açıklama sunması gerektiğini öngörmektedir. Mahkeme, başvurunun bu talebini kabul veya reddedebilir. Mahkeme, aynı zamanda, kimliğin saklı tutulmasına resen de karar verebilir. Başvurucu, bu yöndeki talebinin Daire Başkanı tarafından kabul edilmesi durumunda, kendi adının baş harfleriyle mi yoksa sadece bir harfle mi ("X", "Y", "Z" veya diğer) belirtilmesini istediğini belirtmelidir. Bu son seçenek başvurucuya yüksek bir koruma sağlar. Başvurucunun kimliğinin saklı tutulması yönündeki talep kabul edildiğinde, Mahkemenin yetkili hizmet birimleri, bu davaya ilişkin olan ve alenen erişilecek tüm belgelerde kimliğin gizlenmesi sağlar. Mahkemenin vereceği ihlal veya kabul edilemezlik kararında da başvurunun kimliğinin saklı tutulacağı açıktır.

Benzer şekilde, Daire Başkanı, Mahkeme önündeki usulün aleniyetindeki bir başka unsurda da istisna yapılmasına karar verebilir: belgelerin aleniyeti. Bu karar resen veya bir tarafın ya da herhangi bir ilgilinin talebi üye-

71 Bkz. örneğin *X ve Diğerleri/Avusturya*, Başvuru no: 19010/07, 19 Şubat 2013, *X/Letonya* [BD], Başvuru no: 27853/09, 26 Aralık 2013.

72 Bkz. örneğin, *F.G./İsveç* [BD], Başvuru no: 43611/11, 23 Mart 2016.

rine alınabilir. Her türlü gizlilik talebinin gerekçeli olması ve tüm belgeleri mi yoksa sadece bunlardan bir kısmını mı kapsadığını belirtmesi gerekmektedir. İç Tüzük'ün 33. maddesine göre, kamunun bir belgeye veya belgenin bir kısmına erişimi, ahlak, kamu düzeni veya ulusal güvenlik gereğince ya da küçüklerin menfaati veya tarafların ya da ilgililerin özel hayatlarının korunmasını gerektirdiğinde; veya Daire Başkanı tarafından kesinlikle gerekli görüldüğü ölçüde, aleniyetin adalete zarar verebileceği hallerde kısıtlanabilir.

E. Toplu başvurular ve çoklu başvuruclar

Bir temsilci, birçok başvuru adına farklı olaylara ilişkin başvurular yaptığında, her bir başvuru için, gereken tüm bilgileri belirterek ve her başvuruyla ilgili bilgileri ilgili forma ekleyerek ayrı bir başvuru formu kullanması gerekmektedir. Aynı talimat, gerekli değişikliklerle birlikte, bir başvuruclarının, farklı olaylara ilişkin olarak birden fazla başvuru yapması halinde de uygulanır.

Beşten fazla başvuru olması halinde, temsilcinin, başvuru formu ve gerekli belgeler dışında, her başvuruclarının kişisel bilgilerini içeren ve gerektiği gibi doldurulmuş bir tablo sunması gerekmektedir.⁷³ Temsilcinin avukat olması halinde, bu tablonun da elektronik olarak sunulması gerekmektedir (CD-ROM veya USB).

Davanın birçok başvuruyla veya başvuruyla ilgili olması halinde, Mahkeme Yazı İşleri Müdürlüğü, başvuruclarından veya temsilcilerinden, elektronik yolla veya başka bir yolla görüş ve beyanlarının metnini göndermelerini talep edebilir. Yazı İşleri Müdürlüğü başvuruclar veya temsilcilerinden, başvuruların etkin ve hızlı şekilde incelenmesini kolaylaştırmak için diğer tedbirleri almalarını da talep edebilir.⁷⁴

Toplu başvurular veya çoklu başvuruclar tarafından sunulan başvurularda Yazı İşleri Müdürlüğünün şekil ve sunuma ilişkin olarak verdiği talimatlara uyulmaması, davaların Mahkeme tarafından incelenmemesi sonucunu doğurabilir.⁷⁵

73 Bu tablo kaydedilecek şekilde Mahkemenin internet sitesinde bulunmaktadır (www.echr.coe.int).

74 "Davanın açılmasına" ilişkin uygulama talimatı, Mahkemenin internet sitesinde bulunmaktadır (www.echr.coe.int).

75 Bkz. Mahkeme İç Tüzüğü'nün 47/5.2 maddesi.

F. Yazı İşleri Müdürlüğü ile iletişim

Başvurucunun (veya temsilcisinin) Mahkeme ile olan iletişimde özen göstermesi gerekmektedir. Başvurucunun (veya temsilcisinin) cevap vermemesi veya geç cevap vermesi, davanın incelenmesine devam edilmesi konusunda bir ilgi kaybı olduğu düşüncesine ve Mahkemeyi Sözleşme'nin 37. maddesinin 1. fıkrasının (a) bendi uyarınca kayıttan düşürmeye sevk edebilir.⁷⁶

Bunun yanı sıra, başvurunun Mahkemeyi her türlü adres değişikliğinden veya başvuruyla ilgili her türlü diğer durumdan haberdar etmesi gerekmektedir. Burada, ihlal edilmesi, başvurunun akıbeti üzerinde çok ciddi sonuçları olabilecek önemli bir yükümlülük söz konusudur. Sonuçta, Yazı İşleri Müdürlüğüne bildirilmeyen herhangi bir adres değişikliğinin, Mahkeme ile yazışmaları sekteye uğratabileceği ve sonuç olarak da, Sözleşme'nin daha önce belirtilen 37. maddesinin uygulanmasına yol açabileceği açıktır. Aynı düşünce silsilesinde, başvurunun, Yazı İşleri Müdürlüğünü başvurusuna ilişkin tüm yeni olay ve olgulardan haberdar etmesi gerekir; başvurunun yapılmasını takiben gelişen olay, idari veya yargısal karar vs. bu yükümlülüğün yerine getirilmemesinin başvuru açısından, özellikle de, söz konusu olayların dava konusuyla ilgili olması halinde başvurunun kötü niyetli olduğu gerekçesiyle reddedilmesi de dahil olmak üzere olumsuz sonuçları olabilir.⁷⁷

Bunun dışında Mahkemenin Yazı İşleri Müdürlüğü, sadece bir başvuru veya bir temsilci ile iletişimde olur. Sonuç olarak, birçok başvuru bulunması halinde ve temsilcilerinin bulunmaması durumunda, bunların aralarından birini Yazı İşleri Müdürlüğünün yazışma yapacağı kişi olarak belirlemesi gerekmektedir. Başvurucu temsil ediliyorsa, Yazı İşleri Müdürlüğü sadece bir temsilci ile iletişim kuracaktır. Başvurucunun birden çok avukatı olması halinde, bunlardan hangisinin Mahkeme ile yazışma yapacağını tayin etmesi gerekir.⁷⁸

76 İlgilinin Yazı İşleri tarafından belirtilen süreye uymayacak durumda olması halinde, gerekçesi ile birlikte süre uzatımı talebinde bulunması gerekmektedir.

77 Bkz. Sözleşme'nin 35/3(a) maddesi. Aynı zamanda bkz. *Gross/İsviçre* [BD], Başvuru no: 67810/10, 30 Eylül 2014 vd.

78 Başvuru formuna ilişkin daha fazla bilgi için ve başvurunun yapılma şekillerine ilişkin olarak, bkz. www.echr.coe.int/applicant.

Kısım 3. Başvurunun Kaydedilmesi

Başvuru eksiksiz yapılmış ise, Yazı İşleri Müdürlüğü, başvurucuya, adına bir dosya açıldığına dair bir cevap gönderebilir. Bu dosyanın numarası, daha sonraki tüm yazışmalarda belirtilmelidir. Yazı İşleri Müdürlüğü aynı zamanda, başvurucunun daha sonraki tüm yazışmalara yapıştırması gereken bir etiket seti verecektir. Başvuru formunun tamamlanmamış olması halinde, Mahkemenin Yazı İşleri Müdürlüğü tarafından kaydedilmeyeceğini ve başvurucunun, başvurusunun Mahkeme İç Tüzüğü'nün 47. maddedeki koşulları sağlamadığından haberdar edileceğinin belirtilmesi önem taşımaktadır. Başvurucunun bu anlamda özellikle dikkatli olması gerekmektedir, zira Sözleşme'nin 35. maddesinde öngörülen altı aylık (yakında dört) süre yapılan eksik bir başvuru ile durmamaktadır. Sadece, geçerli hükümlere uygun şekilde yapılan bir başvuru süreyi durdurur. Bu nedenledir ki ilgili kişinin başvuruda bulunurken, süre dışında başvuru yapma riskini almamak için gerekli özeni göstermesi gerekmektedir.

Yazı İşleri Müdürlüğü, başvurucudan başka bilgi veya açıklama talep ederse, başvurucunun bu talebe hızlıca cevap vermesi kendi menfaatine olacaktır. Aktif olmayan yeni dosyaların altı ay sonunda imha edileceğinin belirtilmesi gerekir.

Kısım 4. Mahkemeye Erişimin Kolaylaştırılması

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine erişim bir yandan Mahkeme önündeki usulün ücretsiz olması, diğer yandan da, başvurucunun yeterli maddi kaynaklara sahip olmaması halinde adli yardım sağlanmasıyla kolaylaştırılmıştır.

A. Usulün ücretsiz olması

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin görevi Sözleşmeciler Tarafının Sözleşme ve Protokoller bağlamındaki taahhütlerini yerine getirmesini sağlamaktır. Mahkemenin rolünün özel tabiatı, en yoksul kesimler de dahil olmak üzere, Mahkemeye erişimin kolaylaştırılmasını gerektirmektedir. Yüksek yargılama giderleri veya pul harcı ya da hangi tür olursa olsun başkaca yargılama giderleri talep etmek, uluslararası düzlemde, Mahkemenin varlık nedeni ve rolü ile bağdaşmayacaktır. Mahkeme önündeki usulün ücretsiz olması tam da bu nedenle gereklidir. Sonuçta, ne Sözleşme ne de Mahkeme

İç Tüzüğü, Mahkemeye erişmek için özel yargılama giderleri öngörmektedir. Mahkemeye erişimin ücretsiz olması başkaca gider ve harcamaları karşılamak için adli yardım sağlanması imkânıyla daha da güçlendirilmiştir.

B. Adli yardım

Adli yardım, Mahkeme İç Tüzüğü'nün XII. Bölümü'nün konusunu oluşturmaktadır. İç Tüzük'ün 105. maddesi gereğince, Daire Başkanı, ya başvurunun talebi üzerine ya da resen, İç Tüzük'ün 54. maddesinin 2 fıkrasının (b) bendi gereğince, davalı devletin yazılı olarak görüşlerini sunmasından veya bunun için ayrılan sürenin sona ermesinden itibaren başvurucuya davasını savunmak için adli yardım sağlanmasına karar verebilir. Diğer bir deyişle, adli yardım, başvurunun davalı Sözleşmeci Tarafa tebliğ edilmesinden sonra verilebilir. Daha ileride detaylı şekilde göreceğimiz üzere, sadece başarı şansı olan başvurular tebliğ edilecektir. Adli yardım sadece böyle durumlarda sağlanmaktadır. Başvurucuya Daire önünde davasını savunması için adli yardım sağlandığında, başvuru prensip olarak bundan Büyük Daire önünde de yararlanmaya devam eder.⁷⁹

Adli yardım sağlanması iki koşula bağlıdır. Daire Başkanının bu yardımın, bir yandan davanın daire önündeki iyi ilerleyişi için gerekli olduğunu tespit etmesi ve diğer yandan başvurunun ödemesi gereken yargılama masraflarının bir kısmı veya tamamını ödemek için yeterli maddi olanağı olmaması.⁸⁰ İç Tüzük'ün 107. maddesi gereğince, başvurunun bu olanakları olmadığını kanıtlaması gerekir. Bunun için başvuru kendi kaynaklarını, sermaye varlıklarını ve bakmakla yükümlü olduğu kişilere karşı finansal taahhütlerini veya tüm diğer finansal yükümlülüklerini bildiren bir beyanname doldurmalıdır. Söz konusu beyannamenin yetkili ulusal makamlarca özellikle de vergi makamlarınca onaylanması gerekmektedir. Daire Başkanı, ilgili davalı devleti bu konuda yazılı görüş sunmaya davet edebilir. Bu bilgiye istinaden, Başkan, adli yardımı kabul veya reddeder. Yazı İşleri Müdürü ilgili tarafları durumdan haberdar eder.

Avukatlık ücreti, İç Tüzük'ün 36. maddesinin 4. fıkrası gereğince, bir avukat veya başvurunun temsilcisi olarak tayin edilmiş olan kişiye ödenir. Gerekirse bu ücret birden fazla temsilcinin de hizmetlerini kapsayabilir. Adli yardım aynı zamanda yol ve konaklama masrafları ve başvurunun

79 Mahkeme İç Tüzüğü'nün 105/2. maddesi.

80 Mahkeme İç Tüzüğü'nün 106. maddesi.

ya da temsilcisinin yaptığı diğer masrafları da kapsayabilir.⁸¹ Adli yardım sağlanması kararından sonra, Yazı İşleri Müdürü avukatlık ücretinin oranı ile yargılama gideri olarak ödenecek miktarı belirler.⁸² Daire Başkanı, adli yardımın sağlanması için gereken koşulların oluşmadığına ikna olursa, adli yardımı her zaman geri çekebilir.⁸³

Kısım 5. Kabul Edilebilirlik Koşulları

Başvuru kaydedildikten sonra, Mahkeme, başvurunun kabul edilebilirliğini inceler. Sözleşme'nin 35. maddesi, bu bağlamda eksiksiz olmaksızın, tam olarak "kabul edilebilirlik koşullarına" ayrılmıştır. İleride göreceğimiz üzere, Sözleşme'nin diğer hükümleri ve genel uluslararası hukukun diğer bazı kuralları, bu konuda önemlidir. Yöntemsel bir bakış açısıyla, kabul edilebilirlik koşulları bazen (A) usulü, bazen (B) Mahkemenin yetkisini, bazen de (C) davanın esasını ilgilendirmektedir. Bu aşamada, Mahkemenin kabul edilemez gördüğü her başvurunun, Büyük Daire oturum yaptığında da dahil olmak üzere, yargılamının tüm aşamalarında reddedebileceğinin vurgulanması gerekir.⁸⁴

Bundan sonraki incelemenin amacı, kabul edilebilirlik koşullarını eksiksiz şekilde sunmak değildir. Bu tür bir sunum, bu pratik rehberin sınırlarını ve konusunu aşacaktır. Sonraki sayfaların amacı, kabul edilemez olduğuna karar verilen başvuruların, Mahkemeye yapılan başvuruların her yıl yüzde 90'dan fazlasını oluşturduğunu bilerek, uygulayıcıyı kabul edilebilirliğin dolambaçlarında yönlendirmektir. Daha ayrıntılı bilgi için, Mahkemenin *Jurisconsult* Birimi nezdinde hazırlanan "Kabul Edilebilirlik Kriterlerini Uygulama Rehberi" incelenebilir.⁸⁵

A. Usule ilişkin koşullar

Usule ilişkin en önemli koşul iç hukuk yollarının tüketilmesidir. Bunun yanı sıra, başvurunun Mahkemeye, nihai iç hukuk kararından itibaren altı ay içinde sunulmuş olması gerekmektedir (Sözleşme'nin 35. maddesinin 1. fıkrası). Bu süre, Sözleşme'ye Ek 15 no'lu Protokol'ün yürürlüğe girmesinden sonra dört aya düşürülecektir. Mahkeme, isimsiz olarak yapılan veya başvuru hakkının kötüye kullanılması olarak değerlendirdiği hiçbir başvuru-

81 Mahkeme İç Tüzüğü'nün 108. maddesi.

82 Mahkeme İç Tüzüğü'nün 109. maddesi.

83 Mahkeme İç Tüzüğü'nün 110. maddesi.

84 Sözleşme'nin 35/4. maddesi.

85 Bkz. Kabul edilebilirlik rehberi 2017, www.echr.coe.int.

yu incelemeyecektir. Aynı şey, daha önceden Mahkeme tarafından incelenmiş veya başka bir uluslararası soruşturma veya uzlaştırma mercii önüne taşınmış bir başvuru ile esasen aynı olan ve yeni olaylar içermeyen başvurular açısından da geçerlidir (Sözleşme'nin 35. maddesinin 2. fıkrası).

1. İç hukuk yollarının tüketilmesi

İç hukuk yollarının tüketilmesine ilişkin koşul, uluslararası teamül hukukunun bir kuralını yansıtmaktadır.⁸⁶ Aynı koşul, bireysel başvuru hakkını tanıyan tüm uluslararası insan hakları belgelerinde belirtilmiştir.⁸⁷ Söz konusu koşul, insan haklarının uluslararası olarak korunmasının ikincil niteliğinin usuli ifadesini oluşturmaktadır.

a. Kuralın amacı

İç hukuk yollarının tüketilmesi kuralının altında yatan mantık, ulusal makamlara ve özellikle de mahkemelere, ileri sürülen Sözleşme ihlali iddialarını önleme veya telafi etme fırsatı vermektir. Sözleşme'nin 35. maddesinin 1. fıkrası, Devletlerin, Sözleşme'de tanınan hakların ihlallerine karşı etkin başvuru yolları sağlamalarına ilişkin hukuki yükümlülükleriyle ilgili olan 13. maddeye yakından bağlıdır.⁸⁸ İç hukuk yollarının tüketilmesi kuralı, bu koruma mekanizmasının olmazsa olmaz parçasıdır.⁸⁹

b. Kuralın uygulanması

Mahkeme sıklıkla, iç hukuk yollarının tüketilmesi kuralının belli bir esneklikle ve aşırı şekilci olmayacak şekilde uygulanması gerektiğini vurgulamıştır.⁹⁰ Bu kural otomatik olarak uygulanamaz. Örneğin, ilgili kişilerin, ülkenin en yüksek mahkemesinin bile tüketilmesini zorunlu kılmadığı bir

86 Bkz. örneğin, CIJ, *Affaire Interhandel (İsviçre/Amerika Birleşik Devletleri)*, 21 Mart 1959 tarihli karar, CIJ *Recueil*, 1959, s. 27.

87 Bkz. örneğin, Medeni ve Siyasi Haklara ilişkin Uluslararası Sözleşme (madde 2 ve 5/2(b), Her Türlü Irk Ayrımcılığının Tasfiyesine ilişkin Uluslararası Sözleşme (madde 11/3), Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi, (madde 46) ve Afrika İnsan Hakları ve Haklar Sözleşmesi (madde 50 ve 56/5). Söz konusu koşul aynı zamanda devletlerarası başvurular için de geçerlidir (bkz. Medeni ve Siyasi Haklara ilişkin Uluslararası Sözleşme, madde 41/1(c)). Bununla birlikte, bu çerçevede, söz konusu koşul daha esnek bir şekilde incelenmektedir (bkz. Örneğin, *Gürcistan/Rusya (I)* [BD], Başvuru no: 13255/07, 3 Temmuz 2014, para. 125-126).

88 *Kudla/Polonya* [BD], Başvuru no: 30210/96, 26 Ekim 2000, para. 152.

89 *Vučković ve Diğerleri/Sırbistan* [BD], Başvuru no: 17153/11 vd., 25 Mart 2014, para. 69.

90 *Ringeisen/Avusturya*, Başvuru no: 2614/65, 16 Temmuz 1971, para. 69, yukarıda adı geçen *Vučković ve Diğerleri/Sırbistan* [BD], para. 76

başvuru yolunu tüketmelerini beklemek fazla şekilci olacaktır.⁹¹

Sözleşme bağlamında iç hukuk yollarını geçerli şekilde tüketmek için, başvurunun iç hukukta uygulanan usul kurallarını gözetmesi gerekmektedir. Bir başvuru yolunun, başvurucudan kaynaklanan bir usuli hata neticesinde kabul edilmemesi halinde, 35. maddenin 1. fıkrasına uyulmamış sayılacaktır.⁹² Bununla birlikte, başvuru, iç hukukta gereken koşulları gözetmediğinde, fakat başvurusunun esası yetkili makam tarafından incelendiğinde 35. maddenin 1. fıkrasına riayet edilmiş olacaktır.⁹³

Birden fazla etkili hukuk yolu varsa, başvuru bunlardan sadece birini kullanma yükümlülüğü altındadır. Kendi durumuna en uygun hukuk yolunun hangisi olduğunu seçme görevi başvurucuya aittir. Bir hukuk yolu kullanıldığında, neredeyse aynı amacı taşıyan başka bir yolun kullanılmasına gerek kalmaz.⁹⁴ Bununla birlikte, başvurunun, söz konusu edilen tedbiri, Sözleşme’de korunan hakkın ihlaline yönelik şikâyet ile bağlantılı bulunmayan gerekçelerle bozabilecek bir yolu nafile şekilde tüketmesi yeterli olmayacaktır. “Etkili başvuru yollarının” kullanıldığı sonucuna ulaşılabilmesi için, ulusal hukukta Sözleşme kapsamındaki şikâyetin dile getirilmiş olması gerekmektedir.⁹⁵

Sözleşme’deki hakkın iç hukukta açıkça ileri sürülmüş olması gerekli değilse de, şikâyetin “en azından özünde” ileri sürülmüş olması gerekmektedir.⁹⁶ Diğer bir deyişle, başvuru, Sözleşme’nin hükümlerini ileri sürmemiş ise, ulusal mahkemelere, ileri sürülen ihlali ulusal düzeyde telafi etme imkânı sağlamak amacıyla, iç hukukta denk veya benzer etkileri olan gerekçeleri ileri sürmüş olmalıdır.⁹⁷

İç hukuk yollarını tüketme yükümlülüğü, başvuru sahiplerinin, kendilerinin doğrudan başvurabilecekleri, olaylar zamanında hem teoride hem de uy-

91 *D.H. ve Diğerleri/Çek Cumhuriyeti* [BD], Başvuru no: 57325/00, 13 Kasım 2007, para.117 ve 118.

92 *Gäffen/Almanya* [BD], Başvuru no: 22978/05, 1 Haziran 2010, para. 143, *Žirovnický/Çek Cumhuriyeti*, Başvuru no: 10092/13, 20708/13, 22455/13 vd., 8 Şubat 2018, para. 169.

93 *Vladimir Romanov/Rusya*, Başvuru no: 41461/02, 24 Temmuz 2008, para. 52, *López Elorza/İspanya*, Başvuru no: 30614/15, 12 Aralık 2017, para. 72.

94 *Micallef/Malta* [BD], Başvuru no: 17056/06, 15 Ekim 2009, para. 58.

95 *Azinas/Kıbrıs* [BD], Başvuru no: 56679/00, 28 Nisan 2004, para. 38, *Vučković ve Diğerleri/Sırbistan* [BD], Başvuru no: 17153/11 vd., 25 Mart 2014, para. 75.

96 *Abmet Sadik/Yunanistan*, Başvuru no: 18877/91, 15 Kasım 1996, para. 30, adı geçen *Vučković ve Diğerleri/Sırbistan* [BD], para. 72, *Peacock/Birleşik Krallık* (kabul edilebilirlik hakkında karar), Başvuru no: 52335/12, 5 Ocak 2016, para. 32, *Pečenko/Slovenya* (kabul edilebilirlik hakkında karar), Başvuru no: 39485/14, 6 Mart 2018, para. 45.

97 Adı geçen *Gäffen/Almanya* [BD], para. 144 ve 146.

gulamada etkili olan mevcut başvuru yollarını olağan bir şekilde kullanması gerekmektedir. Bu başvuru yollarının, yeterli bir kesinlik derecesinde olmaları gerekir, aksi halde istenen etkililik ve erişilebilirliğe sahip olmayacaktır.⁹⁸ 35. maddenin 1. fıkrası, Sözleşme'nin ihlalini engellemeye yönelik usul yollarının kullanımını da öngörmektedir.⁹⁹ Sonuçta, bir başvuru yolunun, etkili olduğuna kanaat getirilebilmesi için ihtilaf konusu durumu doğrudan telafi edebilecek olması gerekmektedir.¹⁰⁰

Kural olarak, takdire bağlı veya olağanüstü kanun yollarının tüketilmesi gerekli değildir.¹⁰¹ Aynı şekilde, ne daha yüksek makama yapılan bir şikâyet¹⁰² ne de başvuru için doğrudan erişilebilir olmayan ve bir aracının takdir yetkisinin kullanımına bağlı olan bir hukuk yolu¹⁰³ etkili bir başvuru yolu olarak değerlendirilebilir.

Başvurucu, Mahkemenin uygun görmediği bir başvuru yolunu tüketmeyi denediğinde, buna harcadığı süre, altı ayın (yakında dört) başlamasını engellemez ve bu durum da başvurunun, süre koşuluna uyulmaması gerekçesiyle reddedilmesine neden olabilir.¹⁰⁴

Bir iç hukuk yolunun erişilebilirlik ve etkililik koşullarını karşılayıp karşılamadığını değerlendirmek için, davanın kendine özgü koşullarını dikkate almak gerekir. Ulusal içtihadın, ulusal hukuk düzeninde yeterince yerleşik olması ve makul bir başarı perspektifi sunması gerekir.¹⁰⁵ Bununla birlikte, başarısız olmaya açıkça mahkûm olmayan bir başvuru yolunun başarı perspektiflerine ilişkin olarak şüphe beslemek, söz konusu başvuru yolunu kullanmamak için yeterli bir gerekçe olmayacaktır.¹⁰⁶

“Uluslararası hukukta tanınan genel kurallara” göre, bazı özel durumlar başvuru yollarını kendisine sağlanan iç hukuk yollarını tüketme yü-

98 *Akdivar ve Diğerleri/Türkiye* [BD], Başvuru no: 21893/93, 16 Eylül 1996, para. 66, *Paksas/Litvanya* [BD], Başvuru no: 34932/04, 6 Ocak 2011, para. 75, *Pirozzi/Belçika*, Başvuru no: 21055/11, 17 Nisan 2018, para. 69.

99 Adı geçen *Vučković ve Diğerleri/Sırbistan* [BD], para. 72.

100 *Balogh/Macaristan*, Başvuru no: 47940/99, 20 Temmuz 2004, para. 30.

101 Bkz. Bununla birlikte, ulusal hukuka göre yeniden yargılanmanın fiilen, tüketilmesi gereken etkili bir yol olduğunun tespit edildiği *K.S. ve K.S. AG/İsviçre* (kabul edilebilirlik hakkında karar), Başvuru no: 19117/91, 12 Ocak 1994.

102 *Horvat/Hırvatistan*, Başvuru no: 51585/99, 26 Temmuz 2001, para. 47.

103 *Tănase/Moldova* [BD], Başvuru no: 7/08, 27 Nisan 2010, para. 122.

104 *Prystavska/Ukrayna* (kabul edilebilirlik hakkında karar), Başvuru no: 21287/02, 17 Aralık 2002, *Jeronovičs/Letonya* [BD], Başvuru no: 44898/10, 5 Temmuz 2016, para.75.

105 *A.F./Yunanistan*, Başvuru no: 53709/11, 13 Haziran 2013, para. 61.

106 *Scoppola/İtalya* (no: 2) [GC], Başvuru no: 10249/03, 17 Eylül 2009, para. 70, *Charron ve Merle-Montet/Fransa* (kabul edilebilirlik hakkında karar), Başvuru no: 22612/15, 16 Ocak 2018, para. 23.

kümlülüğünden muaf tutabilir.¹⁰⁷ İç hukuk yollarının tüketilmesi kuralı, Sözleşme ile bağdaşmayan ve tekrarlayan fiillerden oluşan bir idari uygulamanın söz konusu olması ve devlet makamlarının buna göz yumması halinde tüm yargılamaların sonuçsuz veya etkisiz olacağının kanıtlanması halinde uygulanmaz.¹⁰⁸

c. Usuli unsurlar

İspat külfeti konusunda, iç hukuk yollarının tüketilmediğini ileri süren hükümetin, böyle bir hukuk yolunun hem etkili hem de teoride ve pratikte mevcut olan bir yol olduğuna Mahkemeyi ikna etmesi gerekir.¹⁰⁹ Hükümet'in bir yolun mevcut, erişilebilir ve etkili olduğuna ilişkin olarak ispat külfetini yerine getirmesinden sonra, başvurunun, bu yolun tüketilmiş olduğunu veya Hükümet'in ileri sürdüğü başvuru yolunun somut olayda uygun veya etkili olmadığını veya bazı özel koşulların, başvurucuyu, bu yolu tüketmekten muaf tuttuğunu kanıtlaması gerekir.¹¹⁰

Başvurunun iç hukuk yollarını tüketme yükümlülüğü, kural olarak, başvurunun yapıldığı tarihe göre değerlendirilir. Bununla birlikte, Mahkeme, bir hukuk yolunun son aşamasına, Mahkemeye başvuru yapılmasından kısa bir süre sonra ve Mahkeme kabul edilebilirlik hakkında karar vermeden önce başvurulmuş olmasına göz yumabilmektedir.¹¹¹

İç hukuk yollarının tüketilmesinin, başvurunun Mahkeme önünde yapıldığı tarihte yargılamanın durumuna göre değerlendirileceğine ilişkin kuralın istisnaları bulunmaktadır. Özellikle, bir pilot karar sonrasında kurulan yeni başvuru yolları bunun bir örneğidir. Bu başvuru yollarının etkili olduğunun düşünülmesi halinde, Mahkeme bunların tüketilmiş olmasını arar ve aksi halde, Sözleşme'nin 35. maddesinin 1. fıkrası gereğince kabul edilemez bularak reddeder.¹¹²

107 *Sejdovic/İtalya* [BD], Başvuru no: 56581/00, 1 Mart 2006, para. 45, *Selami vd. Makedonya Eski Yugoslav Cumhuriyeti*, Başvuru no: 78241/13, 1 Mart 2018, para. 73.

108 *Adı geçen Akdivar ve Diğerleri/Türkiye* [BD], para. 67. Bkz. ayrıca adı geçen *Gürcistan/Rusya (I)* [BD], para. 125.

109 *Dalia/Fransa*, Başvuru no: 26102/95, 19 Şubat 1998, para. 38, *McFarlane/İrlanda* [BD], Başvuru no: 31333/06, 10 Eylül 2010, para. 107, *Mocanu/Romanya* (kabul edilebilirlik hakkında karar), Başvuru no: 52917/09, 16 Ocak 2018, para. 18.

110 *Adı geçen Vučković ve Diğerleri/Sırbistan* [BD], para. 77.

111 *Karoussiotis/Portekiz*, Başvuru no: 23205/08, 1 Şubat 2011, para. 57, *Škorjanec/Hırvatistan*, Başvuru no: 25536/14, 28 Mart 2017, para. 44.

112 Örneğin, idari yargılama, ceza ve hukuk yargılamaları süresi uzunluğuna ilişkin olarak, Yunanistan aleyhine verilen üç ihlal kararı sonrasında (bkz. *Vassilios Athanasiou ve Diğerleri/Yunanistan*, Başvuru no: 50973/08, 21 Aralık 2010, *Michelioudakis/Yunanistan*, Başvuru no:

2. Altı aylık (yakında dört aylık) süre

Sözleşme'nin 35. maddesinin 1. fıkrasına göre, "Mahkemeye ancak, uluslararası hukukun genel olarak kabul edilen ilkeleri uyarınca iç hukuk yollarının tüketilmesinden sonra ve iç hukuktaki kesin karar tarihinden itibaren altı aylık bir süre içinde başvurulabilir." 15 no'lu Ek Protokol'ün yürürlüğe girmesinden sonra bu süre dört ay olacaktır.

a. Sürenin amacı

Söz konusu sürenin amacı hukuki güvenliği sağlamak, Sözleşme bağlamında çıkan sorunlara ilişkin davaların, makul bir sürede incelenmesini sağlamak ve ulusal makamların ve ilgili kişilerin uzun süre belirsizlik içinde kalmalarını önlemektir. Aynı zamanda söz konusu kural, potansiyel başvurularda, Mahkemeye başvuruları ve ileri sürülecek şikâyetler için yeterli bir süre vermektedir.¹¹³ Altı aylık süre, Hükümet itiraz olarak ileri sürmesi bile, Mahkemenin *resen* uygulama yetkisi olan bir kamu düzeni kuralıdır.¹¹⁴

b. Sürenin başlangıcı ve sonu

Altı aylık süre, iç hukuk yollarının tüketilmesi çerçevesindeki nihai karardan sonra işlemeye başlar.¹¹⁵ Burada, altı aylık süre ile iç hukuk yolları kuralı arasındaki bağ vurgulamak gerekir. Sonuçta, sadece olağan ve etkili başvuru yolları dikkate alınabilir. Bir başvuru, Sözleşme'deki altı aylık kesin süreyi, Sözleşme'nin ileri sürülen ihlalini telafi edemeyecek yetkisiz makamlar önünde gereksiz veya kötü niyetli başvurular yaparak uzatamaz.

Altı aylık süre, başvuru ve/veya temsilcisinin, nihai ulusal karardan yeterli şekilde haberdar olduğu tarihten itibaren işlemeye başlar.¹¹⁶

54447/10, 3 Nisan 2012 ve *Glykantzi/Yunanistan*, Başvuru no: 40150/09, 30 Ekim 2012), Yunanistan, esasen tazmine yönelik olan başvuru yolları oluşturmuştur. Bu yolların etkililiğini pozitif yönde değerlendirdikten sonra, Mahkeme, kabul edildiği tarihte halen bu yola başvurma imkânı olan başvuru yollarının bunu yapmış olmaları gerektiğini değerlendirmiştir. Bu yeni yolları tüketmemiş olmaları nedeniyle, Mahkeme, başvuruların kabul edilemez olduğuna karar vermiştir *Techniki Olympiaki A.E./Yunanistan* (kabul edilebilirlik hakkında karar), Başvuru no: 40547/10, 1 Ekim 2013, *Xynos/Yunanistan*, Başvuru no: 30226/09, 9 Ekim 2014). Mahkemenin bu içtihadına ilişkin olarak daha fazla bilgi için, bkz. Kabul edilebilirlik rehberi, a.g.k., para. 89-91.

113 *Sabri Güneş/Türkiye* [BD], Başvuru no: 27396/06, 29 Haziran 2012, para. 39, *Fábián/Macaristan* [BD], Başvuru no: 78117/13, 5 Eylül 2017, para. 93.

114 *Sabri Güneş/Türkiye* [BD], para. 29.

115 *Paul ve Audrey Edwards/Birleşik Krallık* (kabul edilebilirlik hakkında karar), Başvuru no: 46477/99, 7 Haziran 2001, *Molnar/Hırvatistan* (kabul edilebilirlik hakkında karar), Başvuru no: 33438/16, 12 Eylül 2017.

116 *Koç ve Tosun/Türkiye* (kabul edilebilirlik hakkında karar), Başvuru no: 23852/04, 13 Kasım

Söz konusu kararın tebliğ edilmesi halinde, altı aylık süre, başvurunun daha geç haberdar olmasından bağımsız olarak, başvurunun avukatına iç hukuk yollarını tüketen kararın tebliğ edilmesinden itibaren başlar.¹¹⁷ Bununla birlikte, nihai bir iç hukuk kararının bir kopyası başvurucuya resen tebliğ edilirse, Mahkeme, altı aylık sürenin söz konusu tebliğ tarihinden itibaren başlamasını Sözleşme'nin 35/1. maddesinin konu ve amacına daha uygun olduğunu değerlendirmektedir.¹¹⁸

İç hukukta tebliğatin öngörülmemiş olması halinde, kararın nihai hale geldiği diğer bir deyişle, tarafların gerçek anlamda kararın içeriğinden haberdar olabilecekleri tarihin dikkate alınması gerekmektedir.¹¹⁹

Başvurucu açısından etkili bir başvuru yolu bulunmadığı açık ise, altı aylık süre, şikâyet edilen fiil veya tedbirlerin tarihinden veya başvurunun bunlardan haberdar olduğu veya etkilerini hissettiği tarihten başlar.¹²⁰

İleri sürülen ihlalin, iç hukukta hiçbir başvuru yolu bulunmayan “sürekli bir durum” olması halinde, bu durumun sona ermesinden itibaren altı aylık süre başlayacaktır.¹²¹

Süre yukarıda belirtilen kriterlere göre tanımlanan tarihin ertesi günü işlemeye başlayacaktır ve altı ay sonunda sona erecektir. Süreye riayet edilip edilmediği, davalı devletin ulusal yasal mevzuatına göre değil, Sözleşme'nin kriterlerine göre değerlendirilir. Aslında, altı aylık süre özerk bir kavramdır

2008, A.N./Litvanya, Başvuru no: 17280/08, 31 Mayıs 2016, para. 77.

117 *Pejić/Hırvatistan* (kabul edilebilirlik hakkında karar), Başvuru no: 66894/01, 19 Aralık 2002, *Seyhan/Türkiye* (kabul edilebilirlik hakkında karar), Başvuru no: 54940/09, 11 Ekim 2016, para.16.

118 *Worm/Avusturya*, Başvuru no: 22714/93, 29 Ağustos 1997, para. 33, *Kulykov ve Diğerleri/Ukrayna*, Başvuru no: 5114/09, 4588/11, 9740/11 vd., 19 Ocak 2017, para. 129.

119 *Papachelas/Yunanistan* [BD], Başvuru no: 31423/96, 25 Mart 1999, para. 30, *Grigoryan ve Galstyan/Ermenistan* (kabul edilebilirlik hakkında karar), Başvuru no: 27885/06, 28 Mart 2017, para. 70.

120 *Varnava ve Diğerleri/Türkiye* [BD], Başvuru no: 16064/90, 16065/90, 16066/90 vd., 18 Eylül 2009, para. 157, A.E.A./Yunanistan, Başvuru no: 39034/12, 15 Mart 2018, para. 51.

121 Adı geçen *Sabri Güneş/Türkiye* [BD], para. 54, adı geçen *Varnava ve Diğerleri/Türkiye* [BD], para. 159. “Devam eden durum” kavramı hakkında, bkz. *Iordache/Romanya*, Başvuru no: 6817/02, 14 Ekim 2008, para. 50. Bununla birlikte, Mahkeme, ilgililerin yaşamından endişe edilmesine sebep olan kaybolmalara ilişkin olarak soruşturma yapılmasındaki sürekli ihmallerden şikâyet etmek isteyen başvuruçulara bir özen ve inisiyatif yükümlülüğü yüklemiştir. Böyle bir durumda, başvuruçuların, başvurularını aşırı gecikme olmaksızın sunmaları gerekmektedir (adı geçen *Varnava vd.*, para. 161-166). Aynı çizgide, bkz. ayrıca, başvuruçuların, mülklerini ve evlerini, karmaşık bir çatışma çerçevesinde geri almalarının imkânsızlığına ilişkin davalar, (*Sargsyan/Azerbaycan* (kabul edilebilirlik hakkında karar) [BD], Başvuru no: 40167/06, 14 Aralık 2011, para. 140-141 ve *Chiragov ve Diğerleri/Ermenistan* (kabul edilebilirlik hakkında karar) [BD], Başvuru no: 13216/05, para. 141-142).

ve Mahkeme tarafından kendine özgü süre hesaplama kriterleri uygulanması hukuki güvenliği, adaletin iyi işlenmesini ve Sözleşme sisteminin pratik ve etkili işleyişini sağlama amacı taşımaktadır. Son günün Cumartesi, Pazar veya resmi bir tatil gününe denk gelmesi ve ulusal hukukta sürelerin, takip eden güne kadar uzatılmasının *dies ad quem* belirlenmesi üzerinde hiçbir etkisi bulunmamaktadır.¹²²

c. Başvurunun yapılma tarihi

Bu kısımda, Mahkeme İç Tüzüğü'nün 47. maddesinde öngörülen durumlar hariç, sadece bir başvuru formunun orijinalinin gerektiği gibi doldurulmuş ve imzalanmış ve gereken belgelerle birlikte posta yolu ile gönderilmesinin, altı aylık süreyi durdurduğu hatırlatılmaktadır. Başvurunun faks yoluyla gönderilmesi bu sürenin işlenmesini durdurmamaktadır.

Başvuru, usulüne uygun şekilde doldurulmuş bir başvuru formunun Mahkemeye gönderildiği tarihte yapılmış sayılır ve posta kaşesi bunun kanıtıdır.¹²³ Sadece özel koşullar –ve özellikle de başvurunun gönderildiği tarihin tespitinin imkânsızlığı– örneğin, başvuru formundaki tarihin veya Mahkeme Yazı İşleri Müdürlüğüne geldiği tarih gibi tarihlerin dikkate alınmasını haklı çıkarabilir.¹²⁴ Bu nedenle, başvuruca postası hizmetlerindeki iletilerini etkileyen gecikmelerden sorumlu tutulamaz.¹²⁵

Başvuru formunun gönderilmesinin sürenin akışını sadece içindeki şikâyetler bakımından durdurduğunun vurgulanması gerekmektedir. Diğer olası şikâyetler bakımından, süre, bu şikâyetlerin Mahkemeye ilk sunulduğu tarihte durur.¹²⁶ Sürenin bitiminden sonra ilk defa belirtilen ek bilgiler, sadece süresinde belirtilen şikâyetlerin özel unsurları olmaları halinde incelenebilir.¹²⁷ Sözleşme'nin veya Ek Protokollerin herhangi bir hükmünü ilk başvuruda ileri sürmek daha sonraki şikâyetlerin aynı hükümlere dayanması için yeterli değildir.¹²⁸

122 Adı geçen *Sabri Güneş/Türkiye* [BD], para. 43 ve 61.

123 Mahkeme İç Tüzüğü'nün 47/6(a) maddesi.

124 *Bulinwar OOD ve Hrusanov/Bulgaristan*, Başvuru no: 66455/01, 12 Nisan 2007, para. 30-32.

125 *Anchugov ve Gladkov/Rusya*, Başvuru no: 11157/04, 15162/05, 4 Temmuz 2013, para. 70, *Avdić ve Diğerleri/Bosna-Hersek*, Başvuru no: 28357/11, 31549/11 ve 39295/11, 19 Kasım 2013, para. 24.

126 *Allan/Birleşik Krallık* (kabul edilebilirlik hakkında karar), Başvuru no: 48539/99, 28 Ağustos 2001, *Abuyeva ve Diğerleri/Rusya*, Başvuru no: 27065/05, 2 Aralık 2010, para. 222.

127 *Radomilja ve Diğerleri/Hırvatistan* [BD], Başvuru no: 37685/10 ve 22768/12, 20 Mart 2018, para. 122.

128 *A.g.k.*, para. 113.

3. İsimsiz başvurular

Sözleşme'nin 35. maddesinin 2. fıkrası uyarınca isimsiz başvurular kabul edilemez bulunarak reddedilir. Başvurucunun kimliğinin başvuru formundan yeterli şekilde anlaşılabilmesi gerekmektedir.¹²⁹ Dava dosyası Mahkemenin başvurunun kimliğini belirleyebilmesi için yeterli unsur içermiyor ise başvuru isimsiz olarak değerlendirilir. Bununla birlikte Mahkemenin, başvurunun kimliğini kamu önünde ifşa etmeme kararı alabileceğinin de hatırlatılması gerekmektedir.¹³⁰ Bir başvurunun isimsiz olup olmadığına karar verme yetkisi sadece Mahkemeye aittir.¹³¹

Başvurucu, Mahkemenin, kimliğini belirlemesi ve olaylar ve ileri sürdüğü şikâyetlerle olan bağları kurmasını sağlayan olgusal ve hukuki unsurları sunmuş ise 35. maddenin 2. fıkrası devreye girmez.¹³² Mahkeme, istisnai durumlarda ve özellikle de silahlı çatışma olması halinde, başvurucların, ailelerini ve yakınlarını korumak için kendi isimlerini açıklamalarının engellendiğini belirtmeleri halinde takma isimlerin kullanılmasını da kabul etmektedir. Bununla birlikte, kendi isimleri dışında, başvurucların kimliğinin belirlenebilmesini sağlayan “başvuruclar ve söz konusu olaylar arasında yeterince sıkı bir bağ kurulabilmesi için” yeterli miktarda bulgu gerekmektedir.¹³³

4. Esasen aynı konu

Sözleşme'nin 35. maddesinin 2. fıkrasına göre, Mahkeme, “Başvuru, Mahkemece daha önce incelenmiş ya da uluslararası diğer bir soruşturma veya çözüm merciine daha önceden sunulmuş bir başka başvuruyla esasen aynı olup yeni olgular içermiyorsa” bu başvuruyu reddeder.

a. Mahkeme tarafından daha önceden incelenmiş bir konuyla esasen aynı olma

Bu hükmün ilk fıkrası, Mahkemenin kabul edilemezlik ve ihlal kararlarının nihai niteliğini güvence altına almaya ve başvurucların, yeni başvurular yaparak temyiz yoluna gitmelerini engellemeye yöneliktir.¹³⁴ Bir

129 “*Blondje*”/Hollanda (kabul edilebilirlik hakkında karar), Başvuru no: 7245/09, 15 Eylül 2009.

130 Mahkeme İç Tüzüğü madde 47/4.

131 *Sindicatul “Păstorul cel Bun”/Romanya* [BD], Başvuru no: 2330/09, 9 Temmuz 2013, para. 69.

132 A.g.k., para. 71.

133 *Shamayev ve Diğerleri/Gürcistan ve Rusya* (kabul edilebilirlik hakkında karar), Başvuru no: 36378/02, 16 Ekim 2003.

134 *Kafkaris/Kıbrıs* (kabul edilebilirlik hakkında karar), Başvuru no: 9644/09, 21 Haziran 2011,

başvuru daha önceden aynı kişi tarafından, aynı olay ve şikâyetlerle yapılarak incelenmiş ise bir başvuru ile “esasen aynıdır”.¹³⁵ Başvurucunun, yeni olaylar ileri sürdüğünde, eski şikâyetlerini, yeni hukuki argümanlarla desteklemesi ya da bir önceki başvurusunun ret gerekçelerini değiştirmeyecek olan iç hukuka ilişkin ek bilgiler sunması kabul edilemez.¹³⁶ Başvurucunun, ya daha sonradan olan olaylar hakkında yeni bilgiler vermesi ya da Mahkeme tarafından henüz incelenmemiş yeni şikâyetler veya yeni bilgiler sunması gerekir.¹³⁷

b. Uluslararası diğer bir soruşturma veya çözüm merciine sunulan bir başvuruyla esasen aynı olma

35. maddenin 2. fıkrasının amacı “*forum shopping*”, yani, aynı dava için eşzamanlı olarak, birden fazla uluslararası denetim organına başvuru yapılarak farklı, hatta çelişkili kararlar çıkması riskini engellemektir.¹³⁸

Mahkeme, bu bağlamda belirleyici unsurun başka bir uluslararası makama sunulma tarihi değil, Mahkemenin davayı incelediği zaman esastan verilmiş bir kararın varlığı olduğunu tespit etmiştir.¹³⁹ Mahkeme bu konuya resen eğilebilir.¹⁴⁰

İki başvurunun esasen aynı olup olmadığı hakkında karar vermek için, Mahkeme, genel olarak, farklı yargılamaların taraflarını, ileri sürdükleri hukuki hükümleri, şikâyetlerin içeriği ve talep edilen tazminatın türünü mukayese etmektedir.¹⁴¹ Diğer bir deyişle, Mahkemenin, 35. maddenin 2. fıkrasının (b) bendi bakımından yaptığı gibi, başka uluslararası makamlara sunulan başvuruların, aynı kişi, olay ve özünde aynı şikâyetlere ilişkin olup

para. 67.

135 *Verein gegen Tierfabriken Schweiz (VgT)/İsviçre* (no: 2) [BD], Başvuru no: 32772/02, 30 Haziran 2009, para. 63, *Kiril Ivanov/Bulgaristan*, Başvuru no: 17599/07, 11 Ocak 2018, para. 24.

136 *Mann/Portekiz ve Birleşik Krallık* (kabul edilebilirlik hakkında karar), Başvuru no: 360/10, 1 Şubat 2011.

137 Adı geçen *Kafkaris/Kıbrıs* (kabul edilebilirlik hakkında karar), para. 68.

138 Böyle bir durum, aynı davalara ilişkin uluslararası yargılamaların artışı önlemeye yönelik olan Sözleşme’nin ruhu ve lafzı ile bağdaşmayacaktır (OAO *Neftyanaya Kompaniya Yukos/Rusya*, Başvuru no: 14902/04, 20 Eylül 2011, para. 520, *Hilal Mammadov/Azerbaycan*, Başvuru no: 81553/12, 4 Şubat 2016, para. 103).

139 *Peraldi/Fransa* (kabul edilebilirlik hakkında karar), Başvuru no: 2096/05, 7 Nisan 2009, *Yücesoy/Türkiye* (kabul edilebilirlik hakkında karar), Başvuru no: 75118/12, 5 Ocak 2016, para. 31.

140 *POA ve Diğerleri/Birleşik Krallık* (kabul edilebilirlik hakkında karar), Başvuru no: 59253/11, 21 Mayıs 2013, para. 27.

141 *Fédération hellénique des syndicats des employés du secteur bancaire/Yunanistan* (kabul edilebilirlik hakkında karar), Başvuru no: 72808/10, 6 Aralık 2011, para. 39.

olmadıklarını araştırmak durumundadır.¹⁴²

Mahkeme “başka bir uluslararası soruşturma veya çözüm makamının” söz konusu olup olmadığını anlayabilmek için, kendini şekli bir doğrulamayla sınırlamamaktadır. Daha ayrıntılı belirtmek gerekirse, 35. maddenin 2. fıkrasının (b) bendi kapsamına girmek için, söz konusu yargılama makamının, başvurucuya etkili bir koruma sağlamaya yönelik belirli nitelik ve güvencelere sahip olması gerekir. Örneğin yargılamanın kamuya açık, uluslararası, bağımsız ve yargısal yahut yarı yargısal olması gerekir. Ayrıca yargılamanın, sorumlulukları belirlemeye ve ihlali sona erdirmeye muktedir olması gerekir.¹⁴³ Bu tarife uygun kurumlara örnek olarak Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komitesi, Uluslararası Çalışma Örgütü Sendikal Özgürlük Komitesi (ILO) vs. gösterilebilir. Avrupa Konseyi İşkenceyi Önleme Komitesi (CPT) bu özellikleri taşımamaktadır.¹⁴⁴

5. Başvuru hakkının kötüye kullanılması

İç Tüzük’ün 44A maddesine göre, “Yargılamanın yürütülmesi sırasında taraflar tam olarak işbirliği yapmakla yükümlüdür”. Bu çerçevede Mahkeme, başvurunun, başvuru yapma hakkının amacına açıkça aykırı olan ve Mahkemenin işleyişini veya yargılamanın yürütülmesini bozan her türlü davranışının kötüye kullanma olarak nitelendirilebileceğini belirtmiştir.¹⁴⁵ Sözleşme’nin 35. maddesinin 3. fıkrası bağlamında “kötüye kullanma” kavramı, hukukun genel teorisiince benimsenen günlük anlamında, bir hakkın sahibi için, bu hakkı zarar verici şekilde amacı dışında uygulamak olarak anlaşılmalıdır.¹⁴⁶ Mahkeme yerleşik içtihadında, bunun istisnai bir tedbir olduğunu vurgulayarak, dört durumda bu kavrama işaret etmiştir: kullanılan dilin kaba olması, Mahkemeye yanlış bilgi verilmesi, dostane çözümün gizliliği yükümlülüğünün ihlal edilmesi, başvurunun açıkça şüpheli veya her türlü gerçekçi ihtilaftan uzak olması.

142 Bkz. adı geçen *Karoussiotis/Portekiz*, para. 63, *Celniku/Yunanistan*, Başvuru no: 21449/04, 5 Temmuz 2007, para. 39-41, *Tsartsidze ve Diğerleri/Gürcistan*, Başvuru no: 18766/04, 17 Ocak 2017, para. 64.

143 Adı geçen *Fédération hellénique des syndicats des employés du secteur bancaire/Yunanistan*, para. 34-35.

144 *Zagaria/İtalya* (kabul edilebilirlik hakkında karar), Başvuru no: 24408/03, 3 Haziran 2008.

145 *Miroļubovs ve Diğerleri/Letonya*, Başvuru no: 798/05, 15 Eylül 2009, para. 65, *Danese ve Diğerleri/İtalya* (kabul edilebilirlik hakkında karar), Başvuru no: 11399/16 ve 11436/16, 13 Eylül 2016, *De Luca/İtalya*, Başvuru no: 43870/04, 24 Eylül 2013, para. 35, *Bivolaru/Romanya*, Başvuru no: 28796/04, 28 Şubat 2017, para. 82.

146 Adı geçen *Miroļubovs ve Diğerleri/Letonya*, para. 62, *S.A.S./Fransa [BD]*, Başvuru no: 43835/11, 1 Temmuz 2014, para. 66.

durumlarda başvuruçunun Mahkemeyi yanıltma niyetinin yeterli kesinlikte tespit edilmesi gerekir.¹⁵⁴

Mahkeme, Sözleşme'nin 39/2. ve İç Tüzük'ün 62/2. maddelerinde taraflara yüklenen, dostane çözüm müzakerelerine ilişkin gizlilik yükümlülüğünün başvuruçunun tarafından kasten ihlal edilmesinin de, bazı durumlarda, başvuru yapma hakkının kötüye kullanımı olarak nitelendirilebileceğini ve başvurunun reddedilmesiyle sonuçlanabileceğini de belirtmiştir.¹⁵⁵

Ayrıca, bir başvuruçunun, Mahkeme önünde, daha önceden kabul edilemez bulunmuş olan başvurusuna benzer şüpheli ve açıkça dayanak-tan yoksun başvurularını tekrarlaması da kötüye kullanma sayılmaktadır. Mahkeme, bir başvurunun her türlü ihtilaftan açıkça uzak olmasının Sözleşme'nin 35/3. maddesi anlamında başvuru hakkının kötüye kullanılması gerekçesiyle reddine neden olabileceğine karar vermiştir.¹⁵⁶

B. Mahkemenin yetkisine ilişkin koşullar

Mahkemenin yetkisine ilişkin kabul edilebilirlik koşulları arasında, Sözleşme'nin 35/3. maddesinin (a) fıkrası, açıkça *ratione materiae* (konu bakımından) yetkiyi konu almakta ve Mahkemenin "Sözleşme'nin veya Protokollerinin hükümleriyle bağdaşmadığını değerlendirdiği her başvuru-yu kabul edilemez bulabileceği" hükmünü içermektedir. Ancak söz konusu hüküm, Mahkemenin *ratione personae* (kişi bakımından), *ratione loci* (yer bakımından) veya *ratione temporis* (zaman bakımından) yetki alanlarına girmediği durumlarda başvurunun kabul edilemez bulunacağına ilişkin durumlara atıfta bulunmamaktadır. Daha ileride detaylı olarak göreceğimiz gibi, Mahkemenin yetkisinin sınırları aynı zamanda Sözleşme'nin diğer hükümleri veya uluslararası genel hukuktan kaynaklanmaktadır.

Mahkeme, yetkisinin farklı unsurlarını incelemeye geçmeden önce, genel bir değerlendirme yapmak adına, Sözleşme'nin 32. maddesi uyarınca, "Mahkemenin yetkisi konusunda ihtilaf olması halinde bu konuda karar verir". Diğer bir deyişle, Mahkeme, kendi yetkisi hakkında karar vermeye yetkilidir. Bu hü-küm kelimesi kelimesine, uluslararası hukukun genel bir ilkesini yansıtan Ulus-

154 *Al-Nashiff/Bulgaristan*, Başvuru no: 50963/99, 20 Haziran 2002, para. 9.

155 *Mandil/Fransa* (kabul edilebilirlik hakkında karar), Başvuru no: 67037/09, 13 Aralık 2011, *Ausad Valimised Mtii/Estonya* (kabul edilebilirlik hakkında karar), Başvuru no: 40631/14, 27 Eylül 2016, para. 18, *Heldenburg/Çek Cumhuriyeti*, Başvuru no: 65546/09, 9 Şubat 2017, para. 24.

156 *Simitzi-Papachristou ve Diğerleri/Yunanistan* (kabul edilebilirlik hakkında karar), Başvuru no: 50634/11, 50775/11, 60759/11 vd., 5 Kasım 2013, para. 36.

lararası Adalet Divanı İç Tüzüğü'nün 36/6. maddesinden alınmıştır.

Mahkeme, yetkisini resen ve yargılamanın tüm aşamalarında tahkik eder.

1. Konu bakımından (*ratione materiae*) yetki

Bir şikâyetin konu bakımından (*ratione materiae*) Sözleşme ile bağdaşır olması için, başvurucunun ileri sürdüğü hakkın, davalı devlet bakımından yürürlükte olan Sözleşme ve Protokollerde korunuyor olması gerekir. Diğer bir deyişle, bir şikâyetin, örneğin, sözleşmeci bir devletin vatandaşları olmayan kişilerin bu devletin topraklarına girme ve orada ikamet etme hakkı gibi, Sözleşme ya da Protokollerinde tanınmamış bir hakla ilgili olması halinde, Mahkeme, bunu incelemek için konu bakımından (*ratione materiae*) yetkisiz olduğunu beyan edecektir.¹⁵⁷ Aynı şekilde, ileri sürülen hakkın, davalı devleti bağlamayan bir Protokol'de öngörüldüğü hallerde¹⁵⁸ veya söz konusu devletin, Mahkeme tarafından geçerli kabul edilmiş bir çekince koyduğu hallerde de durum aynıdır.¹⁵⁹

Sözleşme ve Protokollerinin teleolojik ve dinamik yorumu Mahkemeyi bazen Sözleşme ve Protokollerde korunan hakların kapsamını genişletmeye yöneltmiştir. Özellikle Sözleşme'nin 6. maddesinde öngörülen adil yargılanma hakkı,¹⁶⁰ özel hayatın ve aile hayatının gizliliği hakkı (madde 8),¹⁶¹ ifade özgürlüğü (madde 10)¹⁶² veya mülkiyet hakkı (Protokol no 1, madde 1)¹⁶³ açısından hal böyledir. Sözleşme her ne kadar bu haliyle sosyal

157 *Peñafiel Salgado/İspanya* (kabul edilebilirlik hakkında karar), Başvuru no: 65964/01, 16 Nisan 2002.

158 İsviçre'nin, 1. maddesi mülkiyet hakkını koruyan, Sözleşme'ye Ek 1 no'lu Protokol'ü onaylamamış olduğu dikkate alınarak, *Nada/İsviçre* davası özellikle Sözleşme'nin 8. maddesi bağlamında incelenmiştir. *Nada/İsviçre* [BD], Başvuru no: 10593/08, 12 Eylül 2012. Bkz. ayrıca *M., E. ve B./İsviçre*, Başvuru no: 16712/90, 13 Şubat 1992 tarihli Komisyon kararı.

159 Bkz. *Kozlova ve Smirnova/Letonya* (kabul edilebilirlik hakkında karar), Başvuru no: 57381/00, 23 Ekim 2001.

160 L.-A. Sicilianos, M.-A. Kostopoulou, "Conv. EDH, art. 6 : la protection du droit à un procès équitable dans la jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme", *Encyclopédie juridique Dalloz : répertoire de droit européen*, Paris, Dalloz, 2018, s. 1-35, özellikle para. 1, para. 5 vd. ve çeşitli paragraflar.

161 Örneğin bkz. *Schalk ve Kopf/Avusturya*, Başvuru no: 30141/04, 24 Haziran 2010, özellikle para. 92-95 (Mahkeme aynı cinsiyetten olan kişiler arasındaki ilişkileri "aile hayatı" kavramı içinde değerlendirmiştir).

162 Bkz. örneğin *Mağyar Helsinki Bizottság/Macaristan* [BD], Başvuru no: 18030/11, 8 Kasım 2016, özellikle para.153-156 (Mahkeme bilgi arama hakkının Sözleşme'nin 10. maddesinin uygulama alanına girdiğini değerlendirmiştir).

163 Bkz. örneğin, *Kopecký/Slovakya* [BD], Başvuru no: 44912/98, 28 Eylül 2004, özellikle para. 35 (Mahkeme, "mülk" kavramının, başvurucunun, en azından etkin mülkiyet hakkının kullanımını elde etmeye yönelik "meşru beklentisi" olduğunu ileri sürebileceği alacakları da kapsayabile-

hakları korumuyorsa da, Mahkeme bu hakların bazı unsurlarını inceleme fırsatı bulmaktadır.¹⁶⁴ Sözleşme’de ve Protokollerde öngörülen hakların kapsamının genişletilmesi aynı zamanda “özerk kavramlar”¹⁶⁵ veya devletlerin pozitif yükümlülükleri yoluyla da yapılmaktadır.

Bunun dışında Mahkeme, sözleşmecî bir tarafın önceki bir kararın gerektirdiği yükümlülükleri yerine getirip getirmediğini incelemek hususunda konu bakımından (*ratione materiae*) yetkili değildir.¹⁶⁶ Bu noktada Sözleşme’nin 46/2. maddesi gereğince, Mahkeme kararlarının icrasının denetimi bakımından Bakanlar Komitesine ait olan bir yetki söz konusudur.¹⁶⁷ Bununla birlikte, bu durum, bir davalı devletin, Mahkeme tarafından tespit edilen ihlalin telafi edilebilmesi için aldığı tedbirlerin, ilk kararda incelenmemiş olan ve dolayısıyla, Mahkemenin inceleyebileceği yeni bir başvuruya neden olabilecek yeni bir mesele olmayacağını göstermez.¹⁶⁸

2. Kişi bakımından (*ratione personae*) yetki

Mahkeme, *kişi bakımından* yetkisini yani davalı devletin bu bağlamda bir itiraz ileri sürmesinden bağımsız olarak resen inceler.¹⁶⁹ Mahkeme, başvuru kişiye veya davalı devlete ilişkin gerekçelerle kendisini kişi bakımından (*ratione personae*) yetkisiz ilan edebilir.

a. Başvurucu kişiye ilişkin yetki

Sözleşme’nin 34. maddesi gereğince, “Bu Sözleşme veya protokollerinde tanınan haklarının Yüksek Sözleşmecî Taraflardan biri tarafından

ceğini değerlendirmiştir).

- 164 A. de Salas, “Les droits sociaux et la Convention européenne des droits de l’homme”, *Libertés, justice, tolérance : mélanges en hommage au Doyen Gérard Cohen-Jonathan* (1. Cilt) içinde. Brüksel: Bruylant, 2004. s. 579-589. Ayrıca bkz. *Gaygusuz/Avusturya*, Başvuru no: 17371/90, 16 Eylül 1996.
- 165 Bkz. örneğin 6. maddenin “cezaî boyutunun” genişletilmesi ve Sözleşme’nin 7. maddesinin ve Ek 7 no’lu Protokol’ün 4. maddesinin uygulama alanının “cezaî suçlama”, “ceza”, “ceza yargılaması” kavramlarını çerçevelemeye yönelik olarak “engel kriterlerine” atıfla genişletilmesi. *Sergueï Zolotoukhine/Rusya* [BD], Başvuru no: 14939/03, 10 Şubat 2009, para. 52 vd. ve bu paragraflarda yer alan atıflar.
- 166 *Xanthi Turkish Union ve Diğerleri/Yunanistan* (kabul edilebilirlik hakkında karar), Başvuru no: 55557/12 ve 73646/13, 17 Kasım 2015.
- 167 Bununla birlikte, Bakanlar Komitesinin Mahkemeye, Mahkemenin kesin bir kararına uyma yükümlülüğüne riayet edilmesi sorunu bağlamında başvurma imkânı bakımından bkz. Sözleşme’nin 46/4. maddesi. (bkz. Derdest dava *Mammadov/Azerbaycan*).
- 168 Adı geçen *Verein gegen Tierfabriken Schweiz (VgT)* (no: 2)/İsviçre, para. 62.
- 169 *Sejdić ve Finci/Bosna Hersek* [BD], Başvuru no: 27996/06 ve 34836/06, para. 27, 22 Aralık 2009.

ihlal edilmesinden dolayı mağdur olduğunu öne süren her gerçek kişi, hükümet dışı kuruluş veya kişi grupları Mahkemeye başvurabilir (...).”

Başvurucu kategorileri – Gerçek kişiler, vatandaşlıklarından, ikamet yerlerinden, medeni hallerinden, durumlarından veya hukuki ehliyetlerinden bağımsız olarak, Mahkemeye başvurabilir. Bununla birlikte, bir başvuru, sadece yaşayan bir kişi tarafından veya onun adına yapılabilir. Mahkemeye ölmüş bir kişi tarafından,¹⁷⁰ temsilciyle¹⁷¹ bile olsa başvuru yapılamaz. Benzer gözlemler, bir önceki hükme uygun olarak Mahkemeye başvurmak isteyen kişi grupları için de geçerlidir.

Medeni ve Siyasi Haklara ilişkin Uluslararası Sözleşme’den farklı olarak, Sözleşme, tüzel kişiler tarafından da Mahkemeye başvuru yapma imkânını öngörmektedir. Buna karşın bahsedilen tüzel kişinin, Sözleşme’nin 34. maddesi bağlamında da, “sivil toplum kuruluşu” olması gerekmektedir. Burada, Mahkemenin geniş bir anlam yüklediği özerk bir kavram söz konusudur. Sadece gösterge bağlamında, siyasi partiler,¹⁷² dernekler,¹⁷³ kiliseler,¹⁷⁴ manastırlar,¹⁷⁵ televizyon şirketleri,¹⁷⁶ hatta kamu gücünün kullanımına iştirak etmeyen diğer tüm tüzel kişiler örnek verilebilir.

Sonuçta “sivil toplum kuruluşu” kavramı, “hükümet kuruluşu” kavramının karşıtı olarak tanımlanmaktadır. Kamusal görevler icra eden yerel ve merkezi yönetimler de dahil olmak üzere, yürütme erki, yasama erki veya yargı erkinden olan devlet organlarının, Sözleşme’nin 34. maddesi bağlamında dava açma ehliyeti bulunmamaktadır.¹⁷⁷

170 *Aizpurua Ortiz ve Diğerleri/İspanya*, Başvuru no: 42430/05, 2 Şubat 2010, para. 30, *Cr ciun ve Diğerleri/Romanya* (kabul edilebilirlik hakkında karar), Başvuru no: 60593/08, 18 Ocak 2018, para. 9.

171 *Ciobanu/Romanya* (kabul edilebilirlik hakkında karar), Başvuru no: 52414/99, 16 Aralık 2003.

172 *Sosyalist Parti ve Diğerleri/Türkiye* [BD], Başvuru no: 21237/93, 25 Mayıs 1998, *Parti nationaliste basque – Organisation régionale d’Iparralde/Fransa*, Başvuru no: 71251/01, 7 Haziran 2007, *Demokratik Toplum Partisi (DTP) ve Diğerleri/Türkiye*, Başvuru no: 3840/10, 3870/10, 3878/10 vd., 12 Ocak 2016.

173 *Bekir-Ousta/Yunanistan*, Başvuru no: 35151/05, 11 Ekim 2007, *Association des Chevaliers du Lotus d’Or/Fransa*, Başvuru no: 50615/07, 31 Ocak 2013.

174 “*Archidiocèse orthodoxe d’Ohrid (Archidiocèse orthodoxe grec d’Ohrid du patriarcat de Peç)*”/Eski Makedon Yugoslav Cumhuriyeti, Başvuru no: 3532/07, 16 Kasım 2017.

175 *Kutsal Manastırlar/Yunanistan*, Başvuru no: 13092/87 ve 13984/88, 9 Aralık 1994.

176 *Adi geçen Centro Europa 7 S.r.l. ve Di Stefano/İtalya* [BD].

177 Bir tüzel kişinin kamu gücünün kullanımına katılıp katılmadığını veya makamların denetiminde bir kamu hizmeti yapıp yapmadığını tespit etmek ve dolayısıyla “bir hükümet kuruluşu” olup olmadığına karar vermek için- Mahkeme, bu tüzel kişinin hukuki statüsünü, bu statünün ona verdiği ayrıcalıkları, icra edilen faaliyetin türünü ve bu faaliyetin hangi çerçevede olduğunu, ve siyasi makamlara göre bağımsızlık derecesini dikkate alır (*Radio France ve Diğerleri/Fransa* (kabul edilebilirlik hakkında karar), Başvuru no: 53984/00, para. 26, 23 Eylül 2003, *Granitul*

“Mağdur statüsü” - Mahkemeye geçerli bir başvuru yapabilmek için, yukarıda belirtilen gerçek veya tüzel kişilerin, Sözleşme’nin bir ihlalinin “mağduru” olduklarını ileri sürülebilmeleri gerekir. Mahkeme, başvurucağının iç hukuktaki yargılamaya taraf olduğunu dikkate alsa bile, “mağdur” kavramını, özerk ve dava açma menfaati veya dava ehliyetine ilişkin iç hukuk kurallarından bağımsız şekilde yorumlanmaktadır.¹⁷⁸ Bu kavram, bugünün yaşam koşullarının ışığında geliştirici bir yorumu konu olmaktadır ve uygulanmasının, şekilci olmaması gerekmektedir.¹⁷⁹

Daha ayrıntılı belirtmek gerekirse “mağdur” kavramı ile, Sözleşme’nin 34. maddesi, *doğrudan mağduru* –yani, ilgili tedbirden “doğrudan etkilenmiş” olan kişiyi– ve aynı zamanda, ileri sürülen ihlalin dolaylı mağdurunu kastetmektedir.¹⁸⁰ Böylece, 34. madde sadece ileri sürülen ihlalin doğrudan mağdurlarını değil aynı zamanda, bu ihlalin zarar verebileceği veya bu ihlale son verilmesinde kişisel menfaati olan her mağduru da kapsamaktadır.¹⁸¹

İleri sürülen bir ihlalin mağdurunun, başvurunun yapılmasından önce ölmesi halinde, ölenin yakını olarak gereken meşru menfaati olan bir kişi, ölüme veya kaybolmaya bağlı şikâyetler içeren bir başvuru sunabilir.¹⁸² Daha somut olarak, böyle bir varsayımda, Mahkeme, ölümü veya kaybolması devlete atfedilen bir kişinin yakın aile üyelerinin –eş,¹⁸³ ebeveynler,¹⁸⁴ kardeşler,¹⁸⁵ çocuklar¹⁸⁶ vs.– ileri sürülen ihlalin *dolaylı mağduru* olduklarını ileri sürülebileceklerini kabul etmiştir.

Mağdur sıfatının, doğrudan mağdurun yakın akrabalarına tanınması halinde, bu durum, onların, örneğin, Sözleşme’nin 5, 6 veya 8. maddelerinin ileri sürerek başvuru yapabilecekleri durumlarda, Mahkeme, kendi itibarlarını veya ailesinin itibarını¹⁸⁷ korumak gibi manevi veya kendi maddi

S.A./Romanya, Başvuru no: 22022/03, 22 Mart 2011, para. 26, *Kotov/Rusya* [BD], Başvuru no: 54522/00, 3 Nisan 2012, para. 93).

178 *Micallef/Malta* [BD], Başvuru no: 17056/06, 15 Ekim 2009, para. 48, *Klein ve Diğerleri/Almanya*, Başvuru no: 10138/11, 6 Nisan 2017, para. 65.

179 *Gorraiz Lizarraga ve Diğerleri/İspanya*, Başvuru no: 62543/00, 27 Nisan 2004, para. 38.

180 *Adı geçen Tănase/Moldova* [BD], para. 104.

181 *Vallianatos ve Diğerleri/Yunanistan* [BD], Başvuru no: 29381/09 ve 32684/09, 7 Kasım 2013, para. 47.

182 *Adı geçen Varnava ve Diğerleri/Türkiye* [BD], para. 112.

183 *McCann ve Diğerleri/Birleşik Krallık* [BD], Başvuru no: 18984/91, 27 Eylül 1995. Bkz. ayrıca evli olmayan bir çift için *Velikova/Bulgaristan* (kabul edilebilirlik hakkında karar), Başvuru no: 41488/98, 18 Mayıs 1999.

184 *Ramsahai ve Diğerleri/Hollanda* [BD], Başvuru no: 52391/99, 15 Mayıs 2007.

185 *Andronicou ve Constantinou/Kıbrıs*, Başvuru no: 25052/94, 9 Ekim 1997.

186 *McKerr/Birleşik Krallık*, Başvuru no: 28883/95, 4 Mayıs 2001.

187 *Brudnicka ve Diğerleri/Polonya*, Başvuru no: 54723/00, 3 Mart 2005, para. 27-31.

hakları¹⁸⁸ üzerindeki doğrudan sonuçları nedeniyle maddi bir çıkar gösterip göstermediklerini dikkate almıştır. Başvurucunun iç hukuktaki yargılamaya katılımı da bu bağlamda önemli bir etken oluşturmaktadır.¹⁸⁹ Bununla birlikte, bu tür şikâyetlerin incelenmesini gerekli hale getiren genel bir menfaatin varlığı da dikkate alınmaktadır.¹⁹⁰

Şirketlere ilişkin şikâyetler bakımından, Mahkeme, yargılamaya katılan bir şirketin hissedarı veya yöneticisi olsa bile, kişinin katılmadığı bir yargılama çerçevesinde, haklarının, ihlal edildiğinden şikâyet edemeyeceğine karar vermiştir. Bir şirketi tüzel kişiliğinden soyutlamak sadece istisnai durumlarda yerinde olabilir.¹⁹¹

Doğrudan ve dolaylı mağdurun ötesinde, Mahkeme, bir başvuru-
nun *potansiyel mağdur* olabileceğini de kabul etmiştir.¹⁹² Bununla birlikte bu durum, 34. maddenin, Sözleşme'nin *in abstracto* (soyut) ihlallerine ilişkin şikâyetle bulunulmasına izin verdiği anlamını taşımamaktadır. Sözleşme *actio popularis*'i (halk davası) tanımamaktadır. Sonuçta, bir başvuru, iç hukukun bir hükmünden, ulusal bir uygulamadan veya kamusal bir işlem-
den, sadece Sözleşme'yi ihlal ettiğini düşündüğü için şikâyet edemez. Bir başvuru-
rucunun, mağdur olduğunu ileri sürebilmesi için, kendisini kişisel olarak ilgilendiren bir ihlalin gerçekleşme olasılığının makul ve ikna edici bulgularını kanıtlaması gerekir; bu bağlamda sadece basit şüphe veya görünüm yeterli olmayacaktır.¹⁹³

188 *Grădinar/Moldova*, Başvuru no: 7170/02, 8 Nisan 2008, para. 97.

189 *Centre for Legal Resources on behalf of Valentin Câmpeanu/Romanya* [BD], Başvuru no: 47848/08, 17 Temmuz 2014, para. 100.

190 *A.g.k., Elbert/Letonya*, Başvuru no: 61243/08, 13 Ocak 2015, para. 64.

191 Adı geçen *Centro Europa 7 S.r.l. ve Di Stefano/İtalya* [BD], para. 92.

192 *Modinos/Kıbrıs*, Başvuru no: 15070/89, 22 Nisan 1993.

193 Adı geçen *Centre for Legal Resources on behalf of Valentin Câmpeanu/Romanya* [BD], para. 101. Bununla birlikte, Sözleşme'nin *actio popularis* yolunu tanımadığına ilişkin prensip bu davada, irdelenmemekle birlikte, bir nebze bozulmuştur. Câmpeanu hayatta hiçbir yakını bulunmayan savunmasız konumdaki bir kişi idi. Ağır zihinsel engelli ve HIV enfeksiyonu taşıyan bir Roman genç olarak tüm hayatını Devlet yetkililerinin bakımı altında geçirmiş ve nihayetinde hastanede ölmüştür. Ölümüne ihmalin sebep olduğu öne sürülmüştür. Bu davanın istisnai koşulları ve ihlal iddialarının ciddiyeti çerçevesinde Mahkeme, çıkarıcı bir kararla, Hukuki Kaynaklar Merkezi'ne, bu genç adamın vekâletine sahip olmamasına ve Câmpeanu'nun Sözleşme'ye dayanan başvurusunun yapılmasından önce ölmüş olmasına karşın, Sayın Câmpeanu'nun temsilcisi olma hakkı tanınması gerektiğine kanaat getirmiştir. Mahkeme "aksi yönde bir karara varılması, bir Sözleşme ihlaline ilişkin bu denli ciddi iddiaların uluslararası seviyede incelenmesini engellemek anlamına gelecek ve bu da, davalı Devletin ulusal hukuk kapsamında yapması gerektiği üzere Câmpeanu adına hareket etmesi için bir yasal temsilci görevlendirmemiş olması sebebiyle Sözleşme kapsamında doğacak sorumluluktan kaçabilmesi riski doğuracaktır" demiştir (*a.g.k.*, para. 112).

b. Davalı Hükümete ilişkin yetki

Sözleşme ve Protokoller, onaylamış olan devletleri bağlamaktadır. Sonuç olarak, bir birey aleyhinde yapılan bir başvuru kişi bakımından (*ratione personae*) bağdaşmaz bulunacaktır.¹⁹⁴ Aynı durum, Sözleşme’yi onaylamamış bir devlete ilişkin bir başvuru,¹⁹⁵ davalı devletin onaylamadığı bir Ek Protokol’e ilişkin bir başvuru¹⁹⁶ veya doğrudan uluslararası bir örgüt hakkında yapılan bir başvuru¹⁹⁷ bakımından da geçerlidir.

3. Yer bakımından (*ratione loci*) yetki

Mahkemenin *ratione loci* yetkisi meselesi, davalı devletin Sözleşme’nin 1. maddesi bağlamındaki “yetkisi” ile iç içedir. Sonuçta, Mahkemenin yetkili olabilmesi için, Sözleşme’nin ileri sürülen ihlalinin devletin yetki alanında olan bir yerde meydana gelmiş olması gerekir. Diğer bir deyişle, 1. madde bağlamında “yetki” bir ön koşuldur. Sözleşmeci devlete atfedilebilecek olan ve Sözleşme’de tanınan hak ve özgürlük ihlali iddialarının temelindeki fiil veya ihmallerden sorumlu tutulabilmesi için yetkinin kullanılmış olması gerekir.¹⁹⁸

Mahkeme tarafından değerlendirildiği gibi, devletin yetkisi esasen toprak üzerindedir.¹⁹⁹ Bununla birlikte, devlet organlarının, toprakları dışındaki davranışlarından dolayı da, istisnai olarak, devletin sorumluluğu devreye girebilir. *Al-Skeini/Birleşik Krallık* davasında, Mahkemenin Büyük Dairesi, bu alandaki içtihadını şu şekilde özetlemiştir (atıflar atlanmıştır) :

194 *X/Birleşik Krallık*, Başvuru no: 6956/75, 10 Aralık 1976 tarihli Komisyon kararı. Gerisi devletin, bireylerin eylemleriyle ilgili olarak kendi eylem ve ihmallerinden ne ölçüde sorumlu tutulup tutulamayacağı meselesidir. Esasen devletin sorumluluğu, devlet yetkililerinin, özel şahısların söz konusu devletin yetkisi altında olan başka şahısların Sözleşme kapsamındaki haklarını ihlal eden fiillerinin farkında olması veya buna göz yumması halinde doğabilmektedir. *Ilaşcu ve Diğerleri/Moldova ve Rusya* [BD], Başvuru no: 48787/99, 8 Temmuz 2004, para. 318.

195 *E. S./Almanya*, Başvuru no: 262/57, 28 Ağustos 1957 tarihli Komisyon kararı.

196 *De Saedeleer/Belçika*, Başvuru no: 27535/04, 24 Temmuz 2007, para. 68. Bununla birlikte, benzer bir varsayımada Mahkemenin bazen *ratione materiae* yetkisizlik kararı verdiğini belirtmek gerekir. Bkz. yukarıdaki dipnot 159 ve ilgili metin.

197 *Stephens/Kıbrıs, Türkiye ve Birleşmiş Milletler* (kabul edilebilirlik hakkında karar), Başvuru no: 45267/06, 11 Aralık 2008. Sözleşme’ye taraf bir devletin sorumluluğunun, Avrupa Birliği gibi bir uluslararası örgüte katılımından kaynaklanan yükümlülüklerini icra ederken devreye girip girmeyeceği ve ne ölçüde devreye girebileceği tamamen başka bir meseledir (*Bosphorus/İrlanda* [BD], Başvuru no: 45036/98, 30 Haziran 2005, para. 108 vd., *M.S.S./Belçika ve Yunanistan* [BD], Başvuru no: 30696/09, 21 Ocak 2011, para. 340).

198 Adı geçen *Ilaşcu ve Diğerleri/Moldova ve Rusya*, para. 311, *Al-Skeini ve Diğerleri/Birleşik Krallık* [BD], Başvuru no: 55721/07, 7 Temmuz 2011, para. 130.

199 *Banković ve Diğerleri/Belçika ve Diğerleri* (kabul edilebilirlik hakkında karar) [BD], Başvuru no: 52207/99, 12 Aralık 2001, para. 61 ve 63.

“α) Ülkesellik ilkesi

131. 1. madde anlamında devletin yetkisi, esasen ülkeseldir. Bu yetki normalde tüm toprakları üzerinde kullanılabilir. Aksine, sözleşmecî devletlerin, toprakları dışında yapılmış veya etkileri olan eylemleri, 1. madde anlamında, istisnai koşullarda yetki kullanımı olarak görülebilir (...).

β) Bir devlet görevlisinin otorite ve denetimi

133. Mahkeme, içtihadında, ülkesellik ilkesine istisna olarak, devletin yetkisinin 1. madde anlamında, devlet organlarının ülke toprakları dışında etki yaratan eylemlerine de yayılabileceğini kabul etmiştir (...).

135. (...) Mahkeme, normalde kamu gücü ayrıcalıklarını kullanan yerel yönetimin rızası, daveti veya onayı gereğince, sözleşmecî devlet tarafından yetkisinin ülke dışında kullanımı sonucuna varmıştır. Sonuçta, uluslararası teamül, konvansiyonel veya diğer bir hukuk kuralına göre, devlet organlarının, devletin toprakları dışında, yürütme veya yargı görevlerini üstlenmesi halinde, sözleşmecî bir devlet, görevlerinin icrası kapsamında, söz konusu olayların ülkesel devlete değil de kendisine atfedilebilir olması halinde Sözleşme’nin ihlallerinden sorumlu tutulabilir.

136. Bunun dışında, Mahkemenin içtihadı, bazı koşullarda kendi toprakları dışında hareket eden görevlilerin güç kullanması halinde, 1. madde bağlamında, bu devletin yetkisi kapsamında değerlendirilerek, herkesin, bunların denetimi altında olacağını göstermektedir. Bu kural, kendi sınırları dışındaki devlet görevlilerine teslim edilen kişilerin durumunda uygulanmıştır (...).

γ) Toprak üzerinde etkin kontrol

138. Sözleşmecî devletin 1. madde bağlamındaki yetkisinin kendi toprakları ile sınırlı olmasını gerektiren ilkenin, –yasal veya yasadışı– bir askeri hareket sonrasında, devletin, toprakları dışında bir alanda etkin kontrol kullanması halinde bir istisnası söz konusu olmaktadır. Böyle bir alanda, Sözleşme’de güvence altına alınan hak ve özgürlükleri sağlama yükümlülüğü, bu kontrolün, devletin doğrudan, silahlı kuvvetleri aracılığıyla veya ona bağlı bir yerel yönetim aracılığıyla kullanılmasından kaynaklanmaktadır (...).²⁰⁰

4. Zaman bakımından (*ratione temporis*) yetki

Sözleşmelerin geri yürümemesi ilkesi gereğince,²⁰¹ Sözleşme’nin hükümleri, bir Sözleşmecî Devleti ne Sözleşme’nin o taraf bakımından yürürlüğe girmesinden önceki bir eylem veya olaya ilişkin olarak ne de bu tarihten önce varlığı sona ermiş olan bir durum bakımından bağlar.²⁰² Sonuç olarak, Mahkemenin *ratione temporis* (zaman bakımından) yetkisi, sadece Sözleşme veya Protokollerinin onaylanmasından sonraki dönemi kapsamaktadır.

200 Adı geçen *Al-Skeini ve Diğerleri/Birleşik Krallık* [BD], para. 131 vd. ve bu paragraflarda yer alan atıflar. Daha yakın tarihli olarak bkz. *Jaloud/Hollanda* [BD], Başvuru no: 47708/08, 20 Kasım 2014, para. 139.

201 1969 Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi’nin 28. maddesi.

202 *Blečić/Hrvatistan* [BD], Başvuru no: 59532/00, para. 70, Adı geçen *Varnava ve Diğerleri/Türkiye* [BD], para. 30.

Bununla birlikte Mahkeme, onaydan önceki olayları, onay sonrası bir tarihe kadar devam etmesi veya bu tarihten sonraki olayların anlaşılması için önem arz etmesi halinde dikkate alabilir.²⁰³

Diğer yetkilerde olduğu gibi, Mahkeme *ratione temporis* (zaman bakımından) yetkisini de yargılamanın tüm aşamalarında resen kontrol eder.²⁰⁴ Mahkemenin süre bakımından yetkisini tespit etmek için kritik olan tarih, Sözleşme ve Protokollerin davalı devlet bakımından yürürlüğe girdiği tarihtir.²⁰⁵ Bu bakımdan aynı öneme sahip bir diğer husus da söz konusu olayların niteliğidir. Nitekim anlık olay veya sürekli ihlal olup olmadığına göre durum değişmektedir.

a. Anlık olaylar

Mahkemenin içtihadını anlamak için, bir uluslararası yargı makamı için “olaylar” kavramının, yargı kararları da dahil olmak üzere, ulusal hukuk düzeninde meydana gelen her şeyi kapsadığını dikkate almak gerekir. Şikâyet edilen olayların –cinayet gibi– anlık olması ve ilgili kararların kritik tarihten önce kabul edilmiş olması halinde durum basittir: Mahkeme *ratione temporis* yetkili değildir. Sorun, şikâyet edilen anlık olayların kritik tarihten önce fakat yargı kararlarının bu tarihten sonra olması halinde ortaya çıkar. Bu durumlarda, Mahkeme, başvurucunun haklarını ihlal etmiş olabilecek nihai kararı dikkate almaktadır.²⁰⁶ Aynı durum, örneğin, kritik tarihten önce elde edilmiş kötü muamele delillerinin daha sonraki yargı kararlarında kullanımı için de geçerlidir.²⁰⁷ Başvurucunun “itirafı” gibi, bu delillerin kullanıldığı nihai ihlal kararının ilan edildiği tarih, kritik tarihten sonra ise, Mahkeme, Sözleşme’nin 6. maddesi bakımından yargılamanın adil olup olmadığını incelemek için *ratione temporis* (zaman bakımından) yetkilidir.²⁰⁸ Bunun yanı sıra Mahkeme, yanlış mahkûmiyet nedeniyle tazminat hakkı çerçevesinde (7 no’lu Protokol, 3. madde) kritik tarihten önceki bir mahkûmiyetle ilgili bir şikâyet bakımından, mahkûmiyetin söz konusu tarihten sonra iptal edilmiş olması halinde, kendisinin yargılama yetkisine sahip olduğunu beyan etmiştir.

203 *Hutten-Czapska/Polonya* [BD], Başvuru no: 35014/97, 19 Haziran 2006, para. 147-153.

204 Adı geçen *Blečić/Hırvatistan* [BD], para. 67, *Milojević ve Diğerleri/Sırbistan*, Başvuru no: 43519/07, 43524/07, 45247/07, 12 Ocak 2016, para. 49.

205 *Šilih/Slovenya* [BD], Başvuru no: 71463/01, 9 Nisan 2009, para. 164.

206 Adı geçen *Blečić/Hırvatistan* [BD], para. 85.

207 *Haroutyunian/Ermenistan*, Başvuru no: 36549/03, 28 Haziran 2007, para. 50.

208 Bununla birlikte Mahkeme, Sözleşme’nin 3. maddesinin maddi boyutunu incelemeye yetkili değildir. 3. maddenin usuli boyutu bakımından soruşturma yapma yükümlülüğü için bkz. devam eden ihlaller.

b. Devam eden durumlar

Uluslararası hukuk uyarınca Mahkeme, ileri sürülen ihlalin kritik tarihten önce başlamış olduğu fakat sonrasında devam ettiği durumlarda zaman bakımından (*ratione temporis*) yetkili olduğunu belirtmiştir.²⁰⁹ Diğer bir deyişle Mahkeme, bir arazinin hukuka aykırı ve devam eden işgali,²¹⁰ kamulaştırılan mallara tazminat ödenmemesi,²¹¹ kritik tarihten önce sürekli oturan listesinden “silinen” kişilerin oturma haklarının düzenlenmemesi (Sözleşme’nin 8. maddesi),²¹² bir kişinin süregiden tutukluluğunun hukukiliği ve koşulları²¹³ veya bir yargılamanın süresine ilişkin şikâyetlerden doğan ve onaydan önce başlamış ve kritik tarihten sonra devam eden özel durumlar gibi devam eden ihlallerde yetkilidir. Bu son durumda Mahkeme, yetkisinin kritik tarihten sonraki dönem ile sınırlı olduğunu vurgulayarak, bu tarihten önce meydana gelmiş olayları da aydınlatma amacıyla dikkate almaktadır.²¹⁴

Benzer bir çerçevede, kritik tarihten önce meydana gelmiş olan kayıp vakalarıyla ilgili soruşturma yapma yükümlülüğüne ilişkin bir mesele ortaya çıkmaktadır. Mahkeme bu hususta, kaybolmanın anlık bir olay olmadığını vurgulamaktadır. Kaybolma, yakınların devamlı olarak belirsizlik ve olanlar hakkında açıklama ve bilgi noksanlığı ile karşı karşıya kaldığı bir durum yaratmaktadır. Kaybolan kişinin akıbeti belli olmadığı sürece soruşturma yapmaya ilişkin usuli yükümlülük devam eder. Etkili bir soruşturma yürütülmemesi Sözleşme’nin 2. maddesinin süregiden ihlali olarak değerlendirilir.²¹⁵

Kaybolmanın aksine, şüpheli bir ölüm veya cinayet anlık olaylardır. Bununla birlikte Mahkeme, bu tür olaylara ilişkin olarak etkili bir soruşturma yürütme yükümlülüğünün Sözleşme’nin 2. maddesinden kaynaklandığını ve ölümün, kritik tarihten önce vuku bulduğu hallerde bile devlet açısından usuli bir yükümlülük olduğunu ve dolayısıyla “ayrılabilir” olduğunu

209 Bkz. uluslararası yasadışı eylem bakımından devletin sorumluluğuna ilişkin makalenin 14/2. maddesi, Rehber CDI, Cilt II, Kısım 2, s. 62.

210 *Papamichalopoulos ve Diğerleri/Yunanistan* [BD], Başvuru no: 14556/89, 24 Haziran 1993, para. 40.

211 *Almeida Garrett, Mascarenhas Falcão ve Diğerleri/Portekiz*, Başvuru no: 29813/96 ve 30229/96, 10 Nisan 2001, para. 43.

212 *Kurić ve Diğerleri/Slovenya* [BD], Başvuru no: 26828/06, 26 Haziran 2012, para. 240-241.

213 *Kalachnikov/Rusya*, Başvuru no: 47095/99, 15 Temmuz 2002, para. 36.

214 *Humen/Polonya* [BD], Başvuru no: 26614/95, 15 Ekim 1999.

215 Adı geçen *Varnana ve Diğerleri/Türkiye* [BD], para. 148-149, *Palić/Bosna Hersek*, Başvuru no: 4704/04, 15 Şubat 2011, para. 46.

değerlendirmiştir.²¹⁶ Öte yandan bu gibi durumlarda Mahkemenin süre bakımından yetkisi hukuki güvenlik ilkesine bağlı olarak belirli sınırlar dahilinde kullanılmaktadır. Öncelikle, sadece kritik tarihten sonraki ve usuli nitelikteki fiil ve ihmaller Mahkemenin zaman bakımından yetkisi dahilindedir. İkinci olarak, ölüm ile Sözleşme'nin davalı devlet bakımından yürürlüğe girmesi arasında "gerçek bir bağ" bulunması gerekmektedir. Böyle bir bağın varlığını saptayabilmek için koşulun karşılanması gerekmektedir: a) ölüm ve Sözleşme'nin yürürlüğe girdiği tarih arasındaki zamanın nispeten kısa, prensip olarak on yıldan az olması; ve b) soruşturmanın büyük bir kısmının, yürürlük tarihinden sonra yapılmış olması gerekmektedir.²¹⁷

2. madde bağlamında usuli yükümlülüklerin "ayrılabilirliğine" ilişkin yukarıda belirtilen ilkeler, gerekli değişikliklerle 2. ve 3. madde çerçevesinde,²¹⁸ hatta usul bakımından tek başına 3. madde bağlamında uygulanır.²¹⁹

Mahkemenin *ratione materiae* (konu bakımından), *ratione personae* (kişi bakımından), *ratione loci* (yer bakımından) ve *ratione temporis* (zaman bakımından) yetkilerine ilişkin kabul edilebilirlik koşullarını inceledikten sonra, bireysel başvurunun esasına ilişkin kabul edilebilirlik koşullarını incelemesi gerekmektedir.

C. Davanın esasına ilişkin koşullar

Davanın esası ile yakından ilişkili olan iki kabul edilebilirlik koşulu bulunmaktadır. Bunlardan ilki, açıkça dayanaktan yoksun olan başvurularla ilgilidir (Sözleşme'nin 35. maddesinin 3. fıkrasının (a) bendi). İkincisi, daha hususi olarak, başvurunun herhangi bir önemli zararının bulunmadığına ilişkin *de minimis non curat praetor* ilkesini yansıtmaktadır (35/3 (b) maddesi).

216 Adı geçen Şili/Slovenya [BD], para. 159, *Association "21 December 1989" ve Diğerleri/Romanya*, Başvuru no: 33810/07 ve 18817/08, 24 Mayıs 2011, para. 116, *Dimovi/Bulgaristan*, Başvuru no: 52744/07, 6 Kasım 2012, para. 38.

217 *Janowiec ve Diğerleri/Rusya* [BD], Başvuru no: 55508/07 ve 29520/09, 21 Ekim 2013, para. 145-148.

218 Bkz. işkencede ölüme ilişkin olarak, *Tuna/Türkiye*, Başvuru no: 22339/03, 19 Ocak 2010.

219 *Mocanu ve Diğerleri/Romanya* [BD], Başvuru no: 10865/09, 45886/07 ve 32431/08, 17 Eylül 2014.

1. “Açıkça dayanaktan yoksun” başvurular

a. Kavram: kabul edilebilirlik ile esasın kesişme noktası

Genel kural olarak, bu kabul edilebilirlik koşulu bir başvurunun Sözleşme ile bağdaşması ve şekli kabul edilebilirlik koşullarını yerine getirmesi halinde uygulanır. Sözleşme’nin 35/3(a) maddesinde “açıkça” ibaresinin kullanımı karmaşaya mahal verebilir. Kelime anlamı ile bu ibare, dayanaksız ve uydurma olduğu sıradan insanlar tarafından derhal anlaşılabilir olan başvurulara uygulanacaktır. Bununla birlikte, Mahkeme –ve öncesinde Avrupa İnsan Hakları Komisyonu– yerleşik ve sağlam içtihadında bu kavramı daha geniş şekilde yorumlamaktadır. Sonuçta bir başvuru, maddi içeriğinin ön incelemeden geçmesinden sonra Sözleşme’de güvence altına alınan hakların ihlal edildiği görünümü vermiyorsa açıkça dayanaktan yoksun sayılmaktadır. Mahkeme hiçbir başarı şansı olmayan bu başvuruları davanın esas aşamasına geçmeksizin kabul edilemez bulmaktadır.

Açıkça dayanaktan yoksun başvuruların büyük bir kısmı *de plano* – yani, davalı hükümete tebliğ edilmeksizin– kabul edilemez bulunur. Bununla birlikte bu tür bazı başvurular, Mahkemenin tarafların görüşlerini alabilmesi için hükümete tebliğ edilir. Mahkeme bu durumda, kararında uzun bir gerekçeye yer vererek, bu tür başvuruları daire olarak veya istisnai durumlarda Büyük Daire önünde inceleyebilir.²²⁰ Mahkeme incelemesinin ayrıntılı olarak yapılması başvurunun “açıkça” dayanaksız oluşunu değiştirmemektedir.²²¹

Bununla birlikte, 35/3(a) maddesindeki ifadelerin kullanımının ya başvurunun tamamını ya da özel bir şikâyeti kapsayabileceğini belirtmek gerekir. Böylece, başvurunun bir kısmı açıkça dayanaktan yoksun olduğu gerekçesiyle reddedilebilirken, bir kısmı da kabul edilebilir bulunup Sözleşme’nin ihlal edildiği tespitiyle sonuçlanabilir.

b. Kavramın uygulanması

Açıkça dayanaktan yoksun olan şikâyetler sıklıkla “dördüncü derece” kapsamına giren şikâyetlerdir. Çelişkili görünebilecek olan bu kavram, Mahkemenin, Sözleşme’ye Taraf Devletlerin mahkemelerine göre bir istinaf, temyiz veya revizyon mahkemesi olmadığını belirtmek için içtihat-

²²⁰ *Gratzinger ve Gratzingerova/Çek Cumhuriyeti* (kabul edilebilirlik hakkında karar) [BD], Başvuru no: 39794/98, 10 Temmuz 2002, *Harkins/Birleşik krallık* (kabul edilebilirlik hakkında karar) [BD], Başvuru no: 71537/14, 15 Haziran 2017.

²²¹ *Mentzen/Letonya* (kabul edilebilirlik hakkında karar), Başvuru no: 71074/01, 7 Aralık 2004.

la geliştirilmiştir.²²² İkincilik ilkesi gereğince Mahkemenin rolü bir ulusal mahkeme tarafından yapılan olgusal veya hukuki hataları bulmak değildir, meğer ki bu hatalar Sözleşme’de tanınan hak ve özgürlükleri ihlal etmiş olsun. Diğer bir deyişle Mahkeme, ulusal yargılamayı yeniden yürütmekle değil, Sözleşme’de öngörülen güvencelere saygı gösterilip gösterilmediğini denetlemekle yetkilidir.

Bu durum özellikle Sözleşme’nin hukuk ve ceza davalarında adil yargılanma hakkına ilişkin olan 6. maddesi bağlamında geçerlidir. 6/1. maddenin gerektirdiği “adillik”, “esasen” değil usulen adilliktir; uygulamada, tarafların, kanunla kurulmuş bağımsız ve tarafsız bir mahkeme tarafından dinlendikleri ve eşit oldukları çekişmeli bir yargılama olarak anlaşılmalıdır.

Aynı zamanda başvurucunun tüm şekli kabul edilebilirlik koşullarını sağlayan şikâyetinin, Sözleşme’de güvence altına alınan haklardan hiçbirinin ihlali görünümü vermemesi halinde de açıkça dayanaktan yoksunluk söz konusu olacaktır. Aynı durum, ilk olarak ihtilaf konusu işlemle sonuçlanan karar sürecinin adil ve keyfilikten uzak olması halinde de geçerlidir. Ulusal yargılamanın, iç hukuk gereğince yetkili organlar önünde ve uygulanabilir usuli hükümlere uygun yapılmış olması; ilgili tarafın iddialarını ileri sürebilmiş ve delillerinin yetkili makam tarafından dinlenmiş olması; devlet organlarının, objektif olarak önemli olan tüm olgusal ve hukuki unsurları dikkate almış olmaları; ve son olarak, yargılamanın yeterince gerekçeli bir kararla sonuçlanmış olması halinde keyfilik veya adil olmama görünümü söz konusu olmayacaktır.

Bunun yanı sıra, amaç ve kullanılan araçlar arasında hiçbir orantısızlık olmaması halinde de bir başvuru açıkça dayanaktan yoksun ilan edilebilir. Böyle bir durum, özellikle de Sözleşme’nin 8-11. maddelerine ilişkin şikâyetler bakımından ortaya çıkmaktadır. Tüm bu hükümlerin yapısı aynıdır: İlk fıkra korunan hakları açıklarken, ikinci fıkra devletin hangi koşullar altında bu hakların kullanımını sınırlayabileceğini öngörür. Mahkeme ilk olarak, başvurucunun ileri sürdüğü bir hakkın kullanılmasına devlet tarafından yapılan bir “müdahale” olup olmadığını inceler. Buna verilen cevabın müspet olması halinde, bu müdahalenin yeterince erişilebilir ve öngörülebilir

222 *Kemmache/Fransa* (no: 3), Başvuru no: 17621/91, 24 Kasım 1994, para. 44, *Skoulaki ve Diğerleri/Yunanistan* (kabul edilebilirlik hakkında karar), Başvuru no: 47731/16, 14 Kasım 2017, para. 18, *Bazhan ve Diğerleri/Ukrayna* (kabul edilebilirlik hakkında karar), Başvuru no: 19297/08, 11436/09, 6 Mart 2018.

bir “kanunla” öngörülüp öngörülmediğini ve bunun daha önce belirtilen hükümlerde eksiksiz bir şekilde sayılan “meşru amaçlardan biri” olup olmadığını inceler. Buna da müspet yanıt verilmesi halinde, Mahkemenin denetimi, izlenen amaca erişebilmek için kısıtlayıcı tedbirin gerekliliği ve özellikle de bu amaç ve kullanılan araçlar arasında bir orantı olup olmadığına ilişkin olacaktır. Böyle bir bağın varlığı açık ise, Mahkeme ilgili şikâyeti açıkça dayanaktan yoksunluk gerekçesiyle kabul edilemez bulabilir.

Bir şikâyet aynı zamanda mesnetsizse, yani başvuru Mahkeme İç Tüzüğü’nün 44C/1. madde ve 47/2 ve 3. maddeleri bağlamında gereken delil ve bilgileri sunmamışsa açıkça dayanaktan yoksunluk kararı verilebilir. Aynı durum uydurma şikâyetler, yani objektif olarak imkânsız, açıkça uydurulmuş veya sağduyuya sığmayan olaylara dayanan başvurular açısından da geçerlidir.

2. Önemli zarar bulunmaması

14 no’lu Protokol ile yapılan değişiklik sonrası, Sözleşme’nin 35/3. maddesinin (b) fıkrasına göre Mahkeme, “başvurucunun önemli bir zarar görmediğine kanaat getirdiği herhangi bir bireysel başvuruyu kabul edilemez ilan edebilir; meğer ki Sözleşme ve Protokollerinde tanımlanan insan haklarına saygı gereği başvurunun esastan incelenmesini gereksin ve yerel bir mahkeme tarafından gereği gibi incelenmemiş olsun”.

Bu kriter Mahkemenin iş yükü bakımından gerekli olarak görülerek getirilmiştir. Mahkemenin *de minimis non curat praetor* ilkesine binaen “önemsiz” olarak değerlendirilen davaları reddetmesini sağlamaktadır. Nitekim uluslararası bir Mahkemenin esas incelemesi yapılmasını gerektiren davalara yoğunlaşması doğaldır. Bununla birlikte, yukarıda adı geçen (b) fıkrasının lafzından da anlaşıldığı üzere, önemli bir zararın bulunmaması tek başına yeterli değildir. Mahkemenin bir başvuruyu kabul edilemez bularak reddetmesini sağlayan bu yeni kriterin uygulanması iki güvence koşuluna tabidir. Bu noktada Mahkemenin, bu kabul edilebilirlik koşulunu resen²²³ veya hükümetin ileri sürdüğü bir itiraza cevaben²²⁴ dikkate alabileceğinin de belirtilmesi gerekir. Günümüzde bu kriter, Mahkemenin tüm yargısal oluşumları tarafından kullanılabilir. ²²⁵

223 *Ionescu/Romanya* (kabul edilebilirlik hakkında karar), Başvuru no: 36659/04, 1 Haziran 2010.

224 *Gaglione ve Diğerleri/İtalya*, Başvuru no: 45867/07 vd., 21 Aralık 2010, *Nikolouzos/Yunanistan* (kabul edilebilirlik hakkında karar), Başvuru no: 16474/11, 11 Temmuz 2017.

225 Ek 14 no’lu Protokol’ün 20/2. maddesine göre, bu protokolün yürürlüğe girmesini takip eden iki yıl boyunca, *de minimis* kriterinin uygulanması daireler ve Büyük Daire ile kısıtlanmıştır.

a. Önemli bir zarar bulunmadığının kararlaştırılması

De minimis kriterinin temel unsuru, başvurunun “önemli bir zarara” uğrayıp uğramadığı sorunudur. İleri sürülen zararın ağırlığının değerlendirilmesi, davanın tüm koşullarının, başvurunun öznel algısı ile davanın nesnel sorunsalı dikkate alınarak değerlendirilmesine bağlıdır.²²⁶ Pek çok davada ağırlık seviyesi, davadaki sorunun maddi etkisi ile davanın başvuru için değerine atıf yapılarak değerlendirilir. Mahkeme bugüne kadar söz konusu miktarın 500 avroya eşit veya daha az olduğu davalar bağlamında “önemli zarar” bulunmadığına hükmetmiştir.²²⁷ Bu miktarın üzerinde ise başvurunun ciddi bir maddi zararı olduğunu değerlendirerek, bahsi geçen kabul edilemezlik kriterine ilişkin itirazları reddetmektedir.²²⁸

Tamamen ekonomik nitelikteki bu mülahazanın dışında, Mahkeme, başvurunun zararının boyutu hakkında karar vermek için ulusal düzlemde davanın sonucunun etkilerini dikkate alır. *Galović/Hırvatistan* kararında Mahkeme, söz konusu mülkün başvurunun mülkiyetinde altı yıl iki ay fazladan kalarak hukuk davasının aşırı uzun sürmesinden aslında menfaat sağlanmış olduğuna karar vermiştir.²²⁹

Buna karşın, maddi olmayan önemli zarar söz konusu olması halinde Mahkeme yeni kabul edilebilirlik kriterinin uygulanmasını bir kenara bırakmaktadır. Böylece, *Van Velden/Hollanda* davasında başvuru, Sözleşme’nin 5/4. maddesini ileri sürerken hükümet, ilgilinin, tutukluluğunun, hapis cezasından düşülmüş olması nedeniyle hiçbir önemli zararı bulunmadığını ileri sürmüştür. Mahkeme bu itirazı reddederken, nihai mahkûmiyet öncesinde, geçirilen tutukluluk sürelerinin alınan cezadan düşürülmesine ilişkin uygulamanın birçok Taraf Devletin ceza usulünde ortak olduğunu vurgulamıştır. Mahkeme, tutukluluktan kaynaklanan her türlü zararın, Sözleşme’nin amaçları doğrultusunda *ipso facto* hükümsüz olduğuna karar verirse, bu durum 5. madde bakımından potansiyel şikâyetlerin önemli bir

226 *Korolev/Rusya*, (kabul edilebilirlik hakkında karar), Başvuru no: 25551/05, 1 Temmuz 2010, *Daniel Faulkner/Birleşik Krallık*, Başvuru no: 68909/13, 6 Ekim 2016, para. 26.

227 Bkz. örneğin *Kiوسي/Yunanistan* (kabul edilebilirlik hakkında karar), Başvuru no: 52036/09, 20 Eylül 2011 (söz konusu maddi zarar 504 avrodur).

228 Bkz. örneğin talep edilen miktarın yaklaşık 1800 avro olduğu *Živić/Sırbistan*, Başvuru no: 37204/08, 13 Eylül 2011.

229 *Galović/Hırvatistan* (kabul edilebilirlik hakkında karar), Başvuru no: 54388/09, 5 Mart 2013. Bkz. ayrıca, *Zwinkels/Hollanda* (kabul edilebilirlik hakkında karar), Başvuru no: 16593/10, 9 Ekim 2012. Bir iş denetimsinin izinsiz olarak bir garaja girmesinin, başvurunun ikametne ve özel hayatına saygı gösterilmesi hakkı üzerinde çok az etkisi olduğuna ilişkin.

kısmını incelemenin dışında bırakacaktır.²³⁰

Bunun yanı sıra, dernek kurma özgürlüğüne ilişkin bir davada, başvurucuya verilen para cezasından kaynaklanan sadece ekonomik nitelikteki zararın önemli olmamasına rağmen, Mahkeme *de minimis* kriterini reddetmiştir. Mahkeme bu bağlamda ekonomik unsurun ötesinde, başvurucunun aktif bir sendikacı olduğunu, ileri sürülen ihlalin söz konusu para cezasının ceza alma korkusuyla sendikal faaliyetleri çerçevesinde başka gösterilere katılma cesaretini kırmaya yönelik olması nedeniyle, gösteri özgürlüğü hakkını kullanması üzerinde ciddi bir etkisi olabileceğini değerlendirmiştir.²³¹

b. Güvence hükümleri

Bu kısımda, Sözleşme'nin 35/3 (b) maddesinde belirtilen kriterin ikinci unsurunun, Sözleşme ve Protokollerde güvence altına alınan insan haklarına saygı gösterilmesinin, davanın esastan incelenmesini gerektirmesi halinde, başvurunun kabul edilemez bulunmayacağına dair bir güvence hükmü olduğunun hatırlatılması gerekir. Bu unsurun lafzı, başvurunun kayıttan düşürülmesine benzer bir işleyişe sahip olan Sözleşme'nin 37. maddenin 1. fıkrasının 2. cümlesinden esinlenilmiştir.²³²

Bu güvence hükmü, önemsiz zararları kapsamalarına rağmen, Sözleşme'nin yorumlanmasına ya da ulusal hukuk düzenine ilişkin olarak, önemli davaların reddedilmesini önlemeyi hedeflemektedir.²³³ Örneğin *Finger/Bulgaristan* davasında Mahkeme, başvurucunun önemli bir zararı olup olmadığını tespit etmenin gereksiz olduğunu, davanın, hukuk davalarının süre uzunluğu ve etkili yol olmadığı iddiasına ilişkin olması nedeniyle potansiyel bir sistematik soruna ilişkin olması nedeniyle insan haklarına saygı gösterilmesinin esastan incelemeyi gerektirdiğine karar vermiştir.²³⁴ Buna rağmen, insan haklarına saygı gösterilmesinin, başvurunun, daha önceden değiştirilmiş bir ulusal mevzuat veya süre uzunluğu gibi, Mahkeme tarafından birçok kez incelenmiş bir soruna ilişkin olması halinde incelenmesine devam edilmesini gerektirmediği sonucuna varmıştır.²³⁵

230 *Van Velden/Hollanda*, Başvuru no: 30666/08, 19 Temmuz 2011, para. 33-39. Ayrıca bkz. *Ban-nikov/Letonya*, Başvuru no: 19279/03, 11 Haziran 2013, para. 54-60.

231 *Dinçer/Türkiye*, Başvuru no: 17843/11, 16 Ocak 2018, para. 19.

232 Ayrıca, bkz. Sözleşme'nin 39/1. maddesinde, taraflar arasında dostane çözüm elde edilmesinin temeli olarak kullanılan aynı formül.

233 Bkz. Ek 14 no'lu Protokol'ün Açıklayıcı Raporu, para. 39.

234 *Finger/Bulgaristan*, Başvuru no: 37346/05, 10 Mayıs 2011. Bkz. ayrıca, *Nicoleta Gheorghe/Romanya*, Başvuru no: 23470/05, 3 Nisan 2012.

235 Adı geçen *Kiوسي/Yunanistan*.

Son olarak, 35/3(b) madde, davanın bir ulusal mahkeme tarafından gerektiği gibi incelenmediği durumlarda başvurunun reddine cevaz vermektedir. Bu ikinci hüküm, her davanın, ya ulusal seviyede ya da Avrupa seviyesinde bir yargı incelemesine konu olmasını güvence altına almayı hedeflemektedir. Mahkeme *Dudek/Almanya* kararında, bir hukuk davasının uzun sürmesine ilişkin şikâyetin, Alman hukukunda bu bağlamda etkili bir yol olmadığı gerekçesiyle ulusal bir mahkeme tarafından gerektiği gibi incelenmediğini değerlendirmiş ve bu nedenle yeni kriter uygulanamamıştır.²³⁶ Bu ek koruma hükmünün kriterin uygulanmasını daha zor hale getirdiği açıktır. Bu nedenle söz konusu hüküm 15 no'lu Protokol'ün yürürlüğe girdiği tarihte ortadan kaldırılacaktır.²³⁷

Kısım 6. Başvuruların İncelenme Sırası

2009 yılına kadar kural, Mahkemenin başvuruları önüne geldiği kronolojik sıraya göre incelemesini gerektiriyordu. Bununla birlikte, bu uygulama çok ciddi şikâyetler içeren başvuruların incelenmesinde gecikmelere neden oluyordu. Mahkemenin, önündeki derdest başvuru sayısına bağlı olarak artan iş yükü nedeniyle, ağır insan hakları ihlali iddiaları veya hızlı çözüm gerektiren ilkesel sorunlar içeren başvuruların incelenmesi de yıllar sonraya kalıyordu.

Bu durum Mahkemenin, 2009 yılında, İç Tüzük'ün 41. maddesini “davaların inceleneyeceği sırayı belirlemek için, Mahkeme, sorunların önemi ve aciliyetini, tanımladığı kriterlere dayanarak dikkate almaktadır. Daire ve Başkanı, bu kriterlere aykırılık yaparak, özel bir başvuruya öncelikli inceleme sağlayabilirler” şeklinde değiştirmiş olmasının esas nedenidir.

Bu değişikliğe göre Mahkeme, Haziran 2009'da, en önemli, ağır ve acil davaların incelenmesi ve çözümünü hızlandırmak için bir öncelik politikası benimsemiştir. Bu kriterler gereğince Mahkeme, zor durumdaki başvuruları ilgilendiren acil davalardan (kategori I), açıkça kabul edilemez olan ve tek hakim tarafından incelenen davalara (kategori VII) uzanan yedi kategori getirmiştir. Bu politikayı gözden geçirdikten sonra Mahkeme, öncelik kategorilerinde birtakım değişiklikler yapmıştır. Bu değişiklikler, 22 Mayıs

²³⁶ *Dudek/Almanya* (kabul edilebilirlik hakkında karar), Başvuru no: 12977/09 vd., 23 Kasım 2010. Bkz. ayrıca, adı geçen *Finger/Bulgaristan*, para. 67-77, *Flisar/Slovenya*, Başvuru no: 3127/09, 29 Eylül 2011, para. 28.

²³⁷ Bkz. Ek 15 no'lu Protokol'ün 5. maddesi.

2017 tarihinde yürürlüğe girmiştir.²³⁸ Aşağıdaki tablo Mahkemenin güncel olarak izlediği öncelik politikasını özetlemektedir.

I.	Acil davalar (başvurucunun yaşamının veya sağlığının risk altında olması, Sözleşme’de korunan haklarının ihlalinin doğrudan bir sonucu olarak başvurucunun özgürlüğünden mahrum kalması, özellikle de İç Tüzük’ün 39. maddesi gereğince çocukların sağlığı mevzu bahis olduğunda, başvurunun kişisel veya ailevi durumuna ilişkin koşullara bağlı olaylar)
II.	Sözleşme sisteminin etkililiği üzerinde bir etkisi olabilecek sorunlar çıkaran davalar (özellikle de yapısal sorun veya Mahkemenin henüz inceleme fırsatı bulmadığı bölgesel durumlar, pilot karar usulü) veya genel menfaate ilişkin özel bir meseleyi ilgilendiren davalar (özellikle ulusal hukuk sistemleri veya Avrupa sistemi üzerinde büyük etkileri olabilecek önemli sorunlar)
III.	Mükerrer olsun veya olmasın, <i>görünüşte</i> , Sözleşme’nin 2, 3, 4, veya 5/1. maddelerine ilişkin (en temel haklar) temel şikâyetler içeren ve insanın fiziksel bütünlüğü ve insanlık onurunu doğrudan tehdit eden davalar
IV.	Diğer maddelere dayanan potansiyel olarak güçlü davalar.
V.	Bir pilot karar/ilke kararında daha önceden incelenmiş sorunlara ilişkin başvurular (Mahkemenin yerleşik içtihadına dayanan davalar)
VI.	Kabul edilebilirliğe ilişkin bir sorun olduğu tespit edilen başvurular
VII.	Açıkça kabul edilemez olan başvurular

73

Bu tablo gereğince, ilk kategoriye ait olan davalar ikinci ve devamındaki kategorilere ait olan davalara nazaran öncelikli olarak incelenecektir. Böylece, örneğin kötü muameleye ilişkin sağlam bir şikâyet içeren bir başvuru (Sözleşme’nin 3. maddesi) III. Kategoride sınıflandırılacak ve prensip olarak, bir ifade özgürlüğü meselesi (Sözleşme’nin 10. maddesi) içeren ve

IV. Kategoriye ait olan ve aynı devlet aleyhine yapılmış bir başvurudan daha önce incelenecektir. Uygulamada nadiren karşılaşılmamasına rağmen, Dairenin veya Başkanının, belli bir başvuruya öncelikli inceleme sağlayarak bu kriterlerin dışına çıkması da pekâlâ mümkündür.

Kısım 7. İhtiyati Tedbirler

A. Hukuki temel

Diğer uluslararası belgelerin aksine, Sözleşme, Mahkemenin ihtiyati veya “önleyici” tedbir alma imkânını açıkça öngörmemektedir.²³⁹ Bu boşluk, İçtüzüğe ihtiyati tedbir kararı verilmesine ilişkin bir hüküm getirilmesinden önce, eski Avrupa İnsan Hakları Komisyonunun uygulamasıyla telafi edilmiştir.²⁴⁰ Benzer bir hüküm eski Mahkeme İç Tüzüğü’nün 36. maddesinde bulunmaktaydı.²⁴¹

Kasım 1998’de 11 no’lu Protokol’ün yürürlüğe girmesinden itibaren, ihtiyati tedbir olanağı Sözleşme metninde daha sağlam bir hukuki dayanak kazanmıştır. Sonuçta, Sözleşme’nin 34. maddesinin, sözleşmecı devletlerden biri tarafından, Sözleşme veya Protokollerde güvence altına alınan hakların ihlal edilmesinin mağduru olduğunu ileri süren her gerçek kişi, sivil toplum kuruluşu veya kişi grubuna gerçek bir bireysel başvuru hakkı tanıdığı bilinmektedir.²⁴² Aynı hüküm gereğince, sözleşmecı taraflar “hiçbir tedbirle, bu hakkın etkin kullanımını ihlal etmemeyi” taahhüt etmektedir.

Mahkeme, devletlerin, bireysel başvuru hakkının etkin kullanımını sağlama yükümlülüğünün önemini vurgulamıştır. Nitekim *Mamatkoulou ve Askarov/Türkiye* davasında Mahkeme, Sözleşme’nin bu hakkı içeren 34. maddesinin, “Sözleşme sisteminin etkili olmasının temel unsurlarından biri olduğunu” dile getirmiştir.²⁴³ Başvuru hakkının etkin kullanımına engel olmama taahhüdü bu hakkın kullanımına müdahalede bulunulmasını

239 Bkz. UAD İç Tüzüğü’nün 41. maddesi, Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi’nin 63/2. maddesi veya BM Deniz Hukuku Sözleşmesinin 290. maddesi.

240 Bkz. *Mamatkoulou ve Askarov/Türkiye* [BD], Başvuru no: 46827/99 ve 46951/99, 4 Şubat 2005, para. 106 davasında atfı yapılan uygulama, ve Komisyon İç Tüzüğü’nün 36. maddesi.

241 Adı geçen *Mamatkoulou ve Askarov c. Turquie* [BD], para. 107. Bu hükmün uygulandığı ünlü bir dava için bkz. *Soering/Birleşik Krallık*, Başvuru no: 14038/88, 7 Temmuz 1989, özellikle para. 31 ve 111.

242 Ek 11 no’lu Protokol ile bireysel başvuru hakkının sözleşmecı devletler tarafından kabul edilme koşuluna bağlı olmadığının hatırlanması gerekir.

243 Adı geçen *Mamatkoulou ve Askarov/Türkiye* [BD], para. 100.

yasaklamaktadır. Bireysel başvuru mekanizmasının etkili olması fiili veya potansiyel başvuru sahiplerinin, Mahkeme ile, yetkili makamların şikâyetlerini geri çekme veya değiştirme yönünde baskısı olmaksızın iletişim kurmasını şart kılmaktadır. Mahkeme, “baskı yapmak” kelimesinden sadece fiili veya potansiyel başvuru sahiplerine, ailelerine veya temsilcilerine yönelik “doğrudan zorlama veya açıkça baskı altına alma fiillerini” değil, aynı zamanda onları ikna etmeye veya Sözleşme’nin sağladığı başvuru yolunu kullanmamaları için vazgeçirmeye yönelik “dolaylı ve şüpheli eylem veya bağlantıların” da anlaşılması gerektiğini dile getirmiştir.²⁴⁴

Bunun yanı sıra, 34. maddenin sonunda belirtilen yükümlülük sadece Sözleşmeciler Devletin başvuru sahiplerine baskı yapmaktan değil, aynı zamanda bir başvurunun konusunu yok ederek veya ortadan kaldırarak başvuruyu mesnetsiz hale getirecek ya da Mahkemenin bu başvuruyu, ilgili bireylerin aleyhine olacak şekilde, incelemesini engelleyecek her türlü işlem veya ihmalden de kaçınmalarını gerektirmektedir.²⁴⁵ Başvurucunun Sözleşme’de korunan çekirdek haklarından birine geri dönüşü olmayan bir zarar gelme riski durumunda, ihtiyati tedbirin amacı, Mahkemenin davayı incelemesi beklenirken statükoyu korumaktır. Diğer bir deyişle ihtiyati tedbir, başvurunun konusunu oluşturan meselenin varlığını uzatarak, Sözleşme’ye dayanan şikâyetin özüne dokunmaktadır. Mahkeme, –başvurucunun talebi üzerine ya da resen– ihtiyati tedbir kararı verdiğinde, davalı devletin bir eylemi veya ihmali nedeniyle geri dönüşü olmayan bir zarar riski oluştuğuna kanaat getirdiğinde başvurunun konusunu koruyarak bireysel başvuru hakkının “etkili şekilde kullanılmasını” kolaylaştırmaktadır.²⁴⁶

Sözleşme’de açıkça öngörülmemiş olsa dahi, ihtiyati tedbirlerin hukuki temeli 34. maddeye dayanır, zira bu tedbirler, bireysel başvuru hakkının kullanılmasını kolaylaştırmaya, hatta başvuruyu konusuz ve varlık nedensiz bırakacak her türlü geri dönüşü olmayan zararı önleme niyeti taşır. Mahkemenin geçerli İç Tüzüğü’nün 39. maddesi, bu çerçevede Sözleşme’nin 34. maddesi ile bağlantılı olarak değerlendirilmelidir. Söz konusu hüküm aşağıdaki ifadeyi taşımaktadır:

244 A.g.k., para. 102. Bkz. ayrıca *Sindicatul “Păstorul cel Bun”/Romanya* [BD], Başvuru no: 2330/09, 9 Temmuz 2013, para. 73, *Konstantin Markin/Rusya* [BD], Başvuru no: 30078/06, 22 Mart 2012, para. 158, *Ahmed/Birleşik Krallık*, Başvuru no: 59727/13, 2 Mart 2017 ve *Hakim Sicilianos’un kısmi muhalefet şerhi*.

245 Yukarıda adı geçen *Mamatkoulou ve Askarov/Türkiye* [BD], para. 102.

246 A.g.k., para. 108.

“Madde 39 – İhtiyati tedbirler

1. Daire veya gerektiği takdirde, Bölüm Başkanı veya bu maddenin 4. fıkrası uyarınca atanan nöbetçi bir yargıç, taraflardan birinin ya da ilgili herhangi bir kişinin talebi üzerine veya resen, tarafların yararı veya önlerindeki yargılamanın uygun şekilde yürütülmesi için alınması gerektiğini düşündükleri geçici tedbirleri taraflara bildirebilir.

2. Uygun olduğu düşünülen durumlarda, belirli bir davada alınan tedbire ilişkin bildirim Bakanlar Komitesine verilebilir.

3. Daire, ya da gerektiği takdirde, Bölüm Başkanı veya bu maddenin 4. fıkrası uyarınca atanan nöbetçi bir yargıç, bildirdikleri geçici bir tedbirin uygulanmasıyla bağlantılı bir konu hakkında taraflardan bilgi talebinde bulunabilir.

4. Mahkeme Başkanı, geçici tedbir talepleri konusunda karar vermek üzere Bölüm Başkan Yardımcılarını nöbetçi yargıçlar olarak atayabilir.”

B. Kapsamı

İhtiyati tedbirlerin, tabiatı gereği istisnai bir niteliği söz konusudur. Bu tedbirler, Mahkeme tarafından sadece geri dönüşü olmayan ciddi bir risk söz konusu olduğunda verilir. Mahkemenin uygulamasına göre, İç Tüzük’ün 39. maddesinin açıkça dışında kalan ihtiyati tedbir talepleri hükümete bildirilmeden reddedilir.

İhtiyati tedbir özellikle Sözleşme’nin 2. maddesi gereğince başvurunun hayatının tehlikede olmasına veya Sözleşme’nin 3. maddesinde yasaklanan kötü muameleyle ilişkin durumlarda verilir. Bu çerçevede Mahkeme, ölüm cezasına mahkûm edilme²⁴⁷ veya bir tutuklunun sağlığının ciddi risk altında²⁴⁸ olması durumlarında ihtiyati tedbir kararları vermiştir.

Uygulamada, Mahkeme tarafından verilen ihtiyati tedbir kararlarının büyük çoğunluğu sınır dışı etme veya iade davaları kapsamındadır. Nitekim Sözleşme’nin 2 ve 3. maddeleri bağlamındaki yerleşik içtihadı göre Mahkeme, ulusal makamlardan, kişileri hayatlarının tehlikede olacağı veya işkence ya da insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele görme riski bulunan ülkelere geri göndermeme, sınır dışı etmeme ve iade etmemelerini talep etmektedir. Böylesi durumlarda Mahkeme, ilgili devlete, söz konusu kişiyi, davanın derdest olduğu sürece uzaklaştırmaması talimatı verebilir. Böyle bir ihtiyati tedbir geri dönüşü olmayan bir zararı önlemeyi ve bireysel başvurunun konusunu korumayı hedeflemektedir.

247 Öcalan/Türkiye [BD], Başvuru no: 46221/99, 12 Mayıs 2005.

248 Tutukluluk koşulları ve Hepatit B virüsüne bağlı olarak siroz geçiren bir tutuklu için uygun tedavinin yapılmamasına ilişkin olarak *Kotsaftis/Yunanistan*, Başvuru no: 39780/06, 12 Haziran 2008.

Örneğin, Mahkeme, sınır dışı veya iade davalarında, siyasi, etnik veya dini gerekçelerle zulme uğrama riski,²⁴⁹ cinsel yönelime bağlı olarak zulme uğrama riski²⁵⁰ veya zina nedeniyle taşlanma riski,²⁵¹ genital sakatlaşma (kadın sünneti) riski,²⁵² cinsel istismar riski,²⁵³ başvurunun hayatına veya sağlığına yönelik ciddi bir risk²⁵⁴ veya ceza indirimi ihtimali içermeyen müebbet hapis cezası riski²⁵⁵ bulunması halinde ihtiyati tedbir kararları vermiştir.

Bunun yanı sıra, Mahkeme İç Tüzüğü'nün 39. maddesi, sınır dışı etme veya iade durumlarında “adaletten açıkça mahrum edilme” (Sözleşme'nin 6. maddesi) riski olduğunda da uygulanabilir.²⁵⁶ Mahkeme iade veya sınır dışı davaları dışında, başvurunun uygun şekilde hukuki temsilden faydalanmasını sağlamak için de istisnai olarak ihtiyati tedbir kararları vermiştir.²⁵⁷

Mahkeme İç Tüzüğü'nün 39. maddesi yine istisnai olarak, Sözleşme'nin 8. maddesini ilgilendiren davalarda, özel yaşam veya aile yaşamına ilişkin telafisi mümkün olmayan bir risk söz konusu olduğunda, bilhassa çocukları korumak amacıyla²⁵⁸ veya savunmasız grupların ve özellikle de Romanların tahliyesinin durdurulması²⁵⁹ davalarında uygulanabilir.

Mahkeme tarafından İç Tüzüğü'nün 39. maddesi bağlamında, katı bir çerçeve kapsamına giren, önceden belirlenmiş kriterlere bağlı olarak ve

249 Örneğin bkz. *Y.P. ve L.P./Fransa*, Başvuru no: 32476/06, 2 Eylül 2010.

250 *M.E./İsveç* [BD], Başvuru no: 71398/12, 8 Nisan 2015.

251 *Jabari/Türkiye*, Başvuru no: 40035/98, 11 Temmuz 2000.

252 *Abraham Lunguli/İsveç* (kabul edilebilirlik hakkında karar), Başvuru no: 33692/02, 1 Temmuz 2003.

253 *M./Birleşik Krallık* (kabul edilebilirlik hakkında karar), Başvuru no: 16081/08, 1 Aralık 2009. Dava, özellikle Sözleşme'nin 3 ve 4. maddelerini kapsıyordu.

254 *Paposhvili/Belçika* [BD], Başvuru no: 41738/10, 13 Aralık 2016.

255 *Babar Ahmad ve Diğerleri/Birleşik Krallık*, Başvuru no: 24027/07, 11949/08, 36742/08 vd., 10 Nisan 2012.

256 *Soering/Birleşik Krallık*, Başvuru no: 14038/88, 7 Temmuz 1989. Bkz. ayrıca, *Othman (Abu Qatada)/Birleşik Krallık*, Başvuru no: 8139/09, 17 Ocak 2012.

257 Mahkemenin, Hırvat hükümetinin başvuruçuyu Mahkeme önündeki yargılamada temsil etmesi için avukat tayin etmesi gerektiğini belirttiği *X/Hırvatistan*, Başvuru no: 11223/04, 17 Temmuz 2008. Başvurucu paranoid şizofren olup ulusal hukuka göre yasal temsilci seçme kapasitesinden yoksundu.

258 Örneğin bkz. başvuruçunun çocuklarının evlat edinilmesi ve çocuklarla bağlantısının yasaklanması için bir kuruma yerleştirilmesine ilişkin olarak, *Soares de Melo/Portekiz*, Başvuru no: 72850/14, 16 Şubat 2016. Bkz. ayrıca, *Neulinger ve Shuruk/İsveç* [BD], Başvuru no: 41615/07, 6 Temmuz 2010, para. 5.

259 *Raji ve Diğerleri/İspanya* (kabul edilebilirlik hakkında karar), Başvuru no: 3537/13, 16 Aralık 2014, *Yordanova ve Diğerleri/Bulgaristan*, Başvuru no: 25446/06, 24 Nisan 2012.

Sözleşme'nin sınırlı sayıda maddi hükmüne atıfla ihtiyati tedbir kararı verildiği anlaşılmaktadır.²⁶⁰

C. İhtiyati tedbir talebinde bulunulması

İhtiyati tedbir talebinin Mahkemeye mümkün olduğunca erken bir tarihte yazılı olarak sunulması gerekir.²⁶¹ Aciliyeti dolayısıyla bu talebin, Mahkemenin Yazı İşleri nezdindeki ilgili numaraya (+33 (0)3 88 41 39 00) faksla gönderilmesi önerilmektedir. Mahkemenin merkez kalemi ihtiyati tedbir taleplerini inceleyecek olan ilgili ulusal bölümlere göndermektedir.

İhtiyati tedbir talebi başvurunun yapılmasından önce de sunulabilir. Başvurucunun, talebinin ilk sayfasında, Mahkeme İç Tüzüğü'nün 39. maddesi bağlamında ihtiyati tedbir verilmesi talebinde bulunduğunu belirtmesi gerekir. Başvurucunun, aynı zamanda irtibat kurulacak kişinin isim ve irtibat bilgilerini de belirtmesi gerekmektedir. Talebin derhal yapılacak bir sınır dışı veya iadeye ilişkin olması halinde, başvurunun böyle bir talebin icra edilmesi için öngörülen tarih ve saat ile hedef ülkeyi de belirtmesi gerekmektedir. Başvurucunun davası halihazırda Mahkeme önünde derdest ise, başvuru kayıt numarasının da belirtilmesi gerekir.

Bunun yanı sıra, başvurunun talebini destekleyen gerekçeleri, Sözleşme'de ihlalini ileri sürdüğü hükümleri ve karşılaşılabilecek riskleri (veya sınır dışı ya da iade halinde doğabilecek potansiyel riskleri) belirtmesi gerekir. Basitçe başka belgelere veya ulusal usule atıf yapılması yeterli değildir. Başvurucunun talebini tüm gerekli belgelerle ve özellikle de yargı kararları veya kendisine ilişkin diğer kararlarla ve şikâyetlerini destekleyen diğer tüm ek unsurlarla desteklemesi gerekmektedir. Talep eksikse veya gereken unsurları barındırmıyorsa, karara sunulmayarak reddedilebilir.

260 Mahkeme istatistiklerinden de anlaşıldığı üzere, ihtiyati tedbir taleplerinin çoğu kabul edilmektedir. Bkz. ihtiyati tedbirlere ilişkin olarak davalı devlet ve hedef devlete göre istatistikler (https://www.echr.coe.int/Documents/Stats_art_39_02_ENG.pdf) ve ihtiyati tedbirlere 2015-2017 (https://www.echr.coe.int/Documents/Stats_art_39_01_ENG.pdf). Bununla birlikte, Mahkemenin Sözleşme'nin 10. maddesine ilişkin olarak ihtiyati tedbir kararı verdiği ve Gürcistan'da bir televizyon kanalının kapatılmasını ilgilendiren bir davadan bahsedilmelidir; bkz. *Rustavi 2 Broadcasting Company Ltd ve Diğerleri/Gürcistan*, Başvuru no: 16812/17 (tebliğ edilen dava).

261 Bkz. Mahkeme tarafından verilen pratik bilgiler için www.echr.coe.int/applicants.

D. Usul

İç Tüzük'ün 39. maddesinin 1. fıkrasına göre, ihtiyati tedbirler hakkında karar vermeye yetkili makam ya Daire ya da ilgili Bölümün başkanı veya nöbetçi bir hakimdir. Aynı hükmün 4. fıkrası gereğince, Mahkeme Başkanı, Bölümlerin Başkan yardımcılarını, ihtiyati tedbir taleplerine ilişkin karar vermek için nöbetçi hakim olarak atayabilir.

Uygulamada, ihtiyati tedbirlerin gerektirdiği ağır yükün önemli kısmını nöbetçi hakimler üstlenmektedir. Sadece istisnai durumlarda, ve özellikle hassas davalar söz konusu olduğunda bu karar Bölüm veya Daire Başkanı tarafından alınmaktadır. Yetkili nöbetçi hakim talep edilen ihtiyati tedbirle ilgili kararını dairenin ilgili talebe ilişkin karar vermek için bir araya geleceği tarihe dek kısa sürede vermek durumundadır.²⁶²

Genel kural olarak nöbetçi hakimlerin, talebe ilişkin gerekli unsurları özetleyen ve Yazı İşlerinin deneyimli hukukçularından oluşan “39. madde ekibi” tarafından hazırlanmış bir “kontrol listesine” atıfla –ve gerektiğinde ulusal hakimin görüşü alındıktan sonra– karar vermesi beklenir.

E. Karar

79

İhtiyati tedbir talebinden sonra Mahkeme ya 39. maddenin incelenmesini erteler ve ek bilgi talep eder, ya talebi reddeder ya da ihtiyati tedbir verilmesine karar verir.

1. Erteleme kararı

Nöbetçi hakim (veya Bölüm ya da Daire Başkanı), Mahkeme İç Tüzüğü'nün 39. maddesi kapsamında bir talebin incelenmesini askıya alma kararı vererek, başvuru eden ve/veya hükümetten, duruma ilişkin daha net bir izlenim edinmek için daha fazla bilgi talep edebilir. Yargılamaların aciliyeti göz önüne alındığında, bu şekilde talep edilen bilgileri sunmak için belirlenen süreler genelde çok kısa olmaktadır.

2. İhtiyati tedbir verme kararı

Bu aciliyet aynı zamanda, başvuru edenlere gönderilen ihtiyati tedbir kararlarının gerekçesiz olmasının da nedenidir. İhtiyati tedbir kararları çok hızlı bir şekilde alınarak taraflara derhal tebliğ edilir. Mahkeme İç

262 Örneğin, bkz., *Gard ve Diğerleri/Birleşik Krallık* (kabul edilebilirlik hakkında karar), Başvuru no: 39793/17, 27 Haziran 2017, davasında 9 ve 13 Haziran 2017'de verilen ihtiyati tedbirler.

Tüzüğü’nün 39. maddesine göre, ihtiyati tedbirler “tarafllara” yani ya devlete ya da başvurucuya bildirilebilir. Bununla birlikte uygulamada ihtiyati tedbirler genellikle ilgili devlete gönderilmektedir.

a. Kararların süresi

Mahkeme, ihtiyati tedbir vermeye karar verirse, bu tedbirin süresi, davanın incelenme süresi ile çıkışabilir veya daha kısa olabilir. Bu nedenledir ki söz konusu kararlar, Mahkeme tarafından her an, sahadaki durumun gelişimine göre değiştirilebilir. Bununla birlikte genellikle, ihtiyati tedbir verilmesine yönelik bir karar söz konusu davanın akıbetini izler. Başvurunun kabul edilemez bulunarak reddedilmesi halinde ihtiyati tedbir derhal son bulur.²⁶³ Mahkeme, davanın esasını incelemeye karar verirse, buna ilişkin kararda, ihtiyati tedbiri, karar kesinleşene kadar yürürlükte tutan özel bir hüküm kısmı yer alır.²⁶⁴

b. Hukuki gücü

Geçmişte, Sözleşme metninde sağlam bir hukuki dayanağın bulunmaması nedeniyle, eski Mahkeme tarafından verilen “ihtiyati tedbirler” taraflar açısından zorunlu görülmezdi.²⁶⁵ Bugün halen, hakkında karar verilen tedbirlerin zorunlu niteliğini vurgulayan “emretmek” ifadesi yerine Mahkeme İç Tüzüğü’nün 39. maddesinde “belirtmek” ifadesinin kullanılması bir belirsizliğe yol açmaktadır.²⁶⁶

Uluslararası düzlemde aynı ifade, UAD’nin İç Tüzüğü’nde kullanılmıştır. UAD 2001 yılına kadar dava taraflarına önleyici tedbirlerin bağlayıcı olduğuna dair bir ifade kullanmamıştır Ancak ünlü *LaGrand* davası kapsamında bu çekincesini aşarak “Uluslararası Adalet Divanı, davada kesin karar verilene dek Walter LaGrand’ın infaz edilmemesini sağlamak için var olan tüm tedbirleri almayan Amerika Birleşik Devletleri’nin, Mahkeme tarafından 3 Mart 1999 tarihinde verilen önleyici tedbir gereğince bağlı olduğu yükümlülüğü ihlal ettiğine” karar vermiştir.²⁶⁷

263 Bkz. örneğin, *Mohammed Hussein/Hollanda ve İtalya* (kabul edilebilirlik hakkında karar), Başvuru no: 27725/10, 2 Nisan 2013.

264 Bkz. örneğin, *Kalandia/Yunanistan*, Başvuru no: 48684/15, 6 Ekim 2016, para. 106-107.

265 *Cruz Varas ve Diğerleri/İsveç*, Başvuru no: 15576/89, 20 Mart 1991, para. 102-103.

266 “Emretmek” ifadesi Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesinin 63/2. maddesinde, Amerikan Devletleri İnsan Hakları Mahkemesinin verdiği ihtiyati tedbirler için kullanılmıştır. Bkz. ayrıca bu Mahkemenin İç Tüzüğü’nün 25. maddesi.

267 *LaGrand* (Almanya/Amerika Birleşik Devletleri), 27 Haziran 2001, *UAD Dergi* 2001, gerekçe kısmındaki para. 5 (vurgu eklenmiştir).

Bu karar AİHM açısından bir ilham kaynağı olmuştur. *Mamatkoulov ve Askarov/Türkiye* davasında Mahkeme, benzer bir sonuca varmadan önce, aşağıdaki hususları vurgulayarak anılan UAD kararına atıfta bulunmuştur:²⁶⁸

“128. (...) Sözleşme’nin 34. maddesi gereğince, Sözleşmeci Devletler, bir başvurunun etkin başvuru hakkını kullanmasını engelleyecek her türlü eylem veya ihmalden kaçınmayı taahhüt etmektedir. Sözleşmeci bir devlet tarafından ihtiyati tedbirlerin gözetilmemesinin, Mahkemenin başvuru-
nun şikâyetini etkili olarak incelemesini engellediği ve başvurunun hakkını etkili şekilde kullanmasına mani olduğu ve dolayısıyla 34. maddenin ihlal edildiği şeklinde değerlendirilmelidir.

129. Elindeki delilleri dikkate alan Mahkeme, İç Tüzük’ün 39. maddesi gereğince verilen ihtiyati tedbirlere uymayarak Türkiye’nin, Sözleşme’nin 34. maddesi bağlamında üzerine düşen yükümlülükler saygı göstermediği sonucuna ulaşmaktadır.”

Bu karardan itibaren, Mahkeme İç Tüzüğü’nün 39. maddesi gereğince belirtilen ihtiyati tedbirlerin bağlayıcı gücü bulunduğundan hiç şüphe edilmemektedir.²⁶⁹

3. Ret kararı ve başvurunun akıbeti

İhtiyati tedbir talebinin nöbetçi hakim tarafından reddi halinde, bu hakimin başvurusu da aynı zamanda tamamen (veya kısmen) tek hakim olarak reddedebileceğini belirtmek gerekir.²⁷⁰ Tek hakimin başvurusu reddetmemesi halinde, başvuru Mahkeme İç Tüzüğü’nün 40. maddesi uyarınca acilen tebliğ edilebilir.

Kısım 8. Üçüncü Şahısların Müdahillliği

Sözleşme’nin 36. maddesi, Mahkemenin daireleri veya Büyük Daire önünde müdahillik imkânı öngörmektedir. Mahkeme İç Tüzüğü’nün 44. maddesinin tamamladığı bu hüküm, böyle bir müdahalenin uygulanması için gereken özel koşul ve yöntemleri de tanımlamaktadır.²⁷¹

268 Adı geçen *Mamatkoulov ve Askarov/Türkiye* [BD], para. 48 ve 117.

269 Bkz. örneğin, Mahkemenin verdiği ihtiyati tedbirlere uyulmaması nedeniyle Sözleşme’nin 34. maddesinin ihlal edildiğine karar verilen *M.A./Fransa*, Başvuru no: 9373/15, 1 Şubat 2018, para. 64-71.

270 Bkz. Mahkeme İç Tüzüğü’nün 54/3 ve 54/4. maddeleri.

271 Bu hükümlerin incelenmesi için bkz. özellikle E. Decaux (der.), *La tierce intervention devant la Cour européenne des droits de l’homme et en droit comparé*, Brüksel, Bruylant/Nemesis, 2009;

Sözleşme'nin 36. maddesi üç varsayım öngörmektedir: diplomatik korumanın bir yansıması olarak başvurunun vatandaşı olduğu devletin müdahalesi ; adaletin iyi işleyişi için müdahale izni; ve Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri'nin genel menfaat kapsamında öngörülen müdahalesi.²⁷²

A. Devletlerin müdahale hakkı

Sözleşme'nin 36/1. maddesi “Kendi vatandaşlarından birinin başvuru konumunda olması halinde, her Yüksek Sözleşmeci Tarafın, Daire ve Büyük Daire önündeki davalarda yazılı görüş sunma ve duruşmalara katılma hakkına sahip olduğunu” öngörmektedir. Bu hüküm, farklı milliyetlere sahip başvuru sahipleri (veya başvuru sahiplerinden birinin), bu devletin vatandaşı olması halinde davaya taraf olmayan her devlet için hem daire hem de Büyük Daire önünde, gerçek bir hak tanımadır. Farklı milliyetlerden başvuru sahipleri varsa, tüm ilgili devletler bu haktan yararlanmaktadır.

Uygulamada, bir başvurunun, Mahkeme İç Tüzüğü'nün 54/2. maddesinin (b) fıkrası gereğince davalı devletin bilgisine sunulması halinde, Yazı İşleri Müdürü, başvurunun bir kopyasını aynı zamanda davada başvuru konumunda vatandaşı olan diğer tüm devletlere de tebliğ eder. Aynı zamanda, gerektiğinde duruşma yapma kararını da söz konusu sözleşmeci tarafa bildirir. Bir sözleşmeci devletin, Sözleşme'nin 36/1. maddesinin kendisine tanıdığı, yazılı görüş sunma hakkını kullanmak veya duruşmaya taraf olmak istemesi halinde, bu durumdan Yazı İşleri Müdürünü yazılı olarak yukarıda belirtilen tebligatların yapılmasından itibaren en geç on iki hafta içerisinde bilgilendirmesi gerekmektedir. Daire Başkanı istisnai olarak başka bir süre belirleyebilir.²⁷³

Devletlerin Mahkeme önünde vatandaşları lehine müdahale hakkı gerçek bir diplomatik koruma biçimidir. Sözleşme'nin 36/1. maddesi, sözleşmeci devletlerin vatandaşlarının başvurularını tam ve eksiksiz şekilde sa-

L.-A. Sicilianos, “La tierce intervention devant la Cour européenne des droits de l'homme”, H. Ruiz-Fabri, J.-M. Sorel (der.), *Le tiers à l'instance devant les juridictions internationales*, Paris, Pedone, 2005, s. 123-150.

272 Benzer bir şema, gerekli değişikliklerle, 1 Ağustos 2018 tarihinde yürürlüğe giren Ek 16 no'lu Protokol'de, Mahkemenin yeni danışma yetkisine ilişkin olarak öngörülmüştür. Bkz. söz konusu Protokol'ün 3. maddesi ve Açıklayıcı Raporu, para. 19-21. Müdahillğin giderek artan önemi, Kopenhag'da 12-13 Nisan 2018 tarihinde yapılan yüksek seviyeli Konferansta kabul edilen ve devletleri bu imkânı daha sık kullanmaya (para. 34 ve 40) teşvik eden Kopenhag Deklarasyonu'nda görülmektedir, bkz. <https://www.coe.int/fr/web/portal/-/copenhagen-declaration-adopt-1>).

273 Mahkeme İç Tüzüğü'nün 44/1. maddesi.

vunarak ve bunların ne kapsadığını ortaya koyarak, onlara destek olmalarını sağlamaktadır. İstatistiksel olarak, ilgili devletlerin müdahale hakkını kullanmaları nadirdir. Yine de yıllar içinde buna ilişkin birtakım örnekler yaşanmıştır.²⁷⁴

Aynı zamanda, sığınma talebi olan ve vatandaşı oldukları devlete, kötü muameleye maruz kalma korkusuyla dönmek istemeyen başvuruçuların özel durumundan da bahsetmek gerekir. 36/1. maddenin açıkça bu duruma atıf yapmadığı ve Sözleşme'nin hazırlık çalışmalarının bu konuda sessiz kaldığı da doğrudur. Yine de, böyle bir varsayım bu hükmün konusu ve amacını karşılamamaktadır. Bu nedenle, Mahkeme bu tür başvuruları ilgili hükümetlere tebliğ etmemeye ve bunlara, başvuruçunun menfaatlerine aykırı olabilecek müdahale hakkını tanımamaya karar vermiştir. Mahkemenin *I./İsveç* davasında belirttiği gibi, 36/1. madde, başvurunun nedeninin, orada Sözleşme'nin 2 ve 3. maddelerine aykırı muamele görme riski bulunduğuna dair gerçek bir riskin varlığını ileri süren başvuruçunun menşe devletine gönderilme korkusu olduğu durumlara uygulanmamaktadır.²⁷⁵

B. Müdahillik izni

Sözleşme'nin 36. maddesinin 2. fıkrası ise daha farklı bir amaca hizmet etmektedir. Bu hükme göre, “Mahkeme başkanı, adaletin gereği gibi yerine getirilmesi amacıyla, davaya taraf olmayan herhangi bir Yüksek Sözleşmeci Tarafı ya da başvuru dışındaki davayla ilgili her kişiyi yazılı görüş sunmaya veya duruşmalara katılmaya davet edebilir”.²⁷⁶ Bu hüküm çok zen-

274 Bu müdahalelerin en bilinen örnekleri için bkz. *Chiragov/Ermenistan* [BD], Başvuru no: 13216/05, 16 Haziran 2015, para. 4, 110-112 (Azerbaycan'ın müdahalesi), *Sargsyan/Azerbaycan* [BD], Başvuru no: 40167/06, 16 Haziran 2015, para. 4, 50-53 (Ermenistan'ın müdahalesi). Bkz. ayrıca, *M.R. ve D.R./Ukrayna*, Başvuru no: 63551/13, 22 Mayıs 2018, para. 5 ve 52 (Çek Cumhuriyeti'nin müdahalesi); *D.L./Avusturya*, Başvuru no: 34999/16, 7 Aralık 2017, para. 6, 48-51 (Sırbistan'ın müdahalesi); *Sisojeva ve Diğerleri/Letonya* [BD], Başvuru no: 60654/00, 15 Ocak 2007, para. 2, 85-88 (Rusya'nın müdahalesi); *Slivenko/Letonya* [BD], Başvuru no: 48321/99, 9 Ekim 2003, para. 6, 90-92 (Rusya'nın müdahalesi); *Somogyi/İtalya*, Başvuru no: 67972/01, 18 Mayıs 2004, para. 7, 59-60 (Macaristan'ın müdahalesi); *Scozzari ve Giuntal/İtalya*, Başvuru no: 39221/98 ve 41963/98, 13 Temmuz 2000, para. 8, 135-141, 145, 155-158 (Belçika'nın müdahalesi).

275 *I/İsveç*, Başvuru no: 61204/09, 5 Eylül 2013, para. 45.

276 Mahkeme İç Tüzüğü'nün 44/3. maddesinde de belirtildiği üzere, duruşmalara katılma imkânı sadece “istisnai durumlarda” mevcuttur. Bununla birlikte, bu durum *Perinçek/İsviçre* [BD], Başvuru no: 27510/08, 15 Ekim 2015 (dava, başvuruçunun, Ermeni halkına karşı 1915 yılından itibaren yapılan zulmün hukuken “soykırım” olarak nitelendirilmesini inkar etmesi nedeniyle ceza mahkûmiyeti almış olması ile ilgiliydi) davası sırasında Ermenistan açısından söz konusu olmuştur. Aynı zamanda, Güvenlik Konseyinin sürekli üyesi olan Fransa ve Birleşik

gin bir uygulamaya konu olmuştur. Söz konusu uygulamayı, ilk aşamada ortaya çıkabilecek usuli unsurların ötesinde, *amicus curiae* rolünü gerçekten üstlenebilecek müdahiller ile Sözleşme'nin 36/2. maddesini ileri süren ve Mahkeme önündeki dava ile az çok ilgili olan müdahiller arasında ayırım yaparak incelemek gerekmektedir.

1. Usuli unsurlar

Gerçek bir müdahillik hakkı tanıyan 36. maddenin 1. fıkrasının aksine, 2. fıkra sadece bir imkân sağlamaktadır. Kural olarak, müdahil taraflar bu yöndeki taleplerini Mahkeme Başkanına (veya ilgili Bölüm Başkanına) gönderir. Mahkeme Başkanının, Sözleşme'nin 36. maddesinin 2. fıkrasında yer alan söz konusu “daveti” sıklıkla izin şeklini almaktadır. “Bu iş için izin talebi, başvurunun davalı Sözleşmeci Tarafa bildirilmesinden sonraki en geç on iki hafta içinde, uygun bir gerekçeyle ve İç Tüzük'ün 34/4. maddesinde öngörülen resmi dillerden birinde yazılı olarak sunulur. İstisnai durumlarda, Daire Başkanı farklı bir süre belirleyebilir” ifadesini taşıyan Mahkeme İç Tüzüğü, bu noktada açıktır.²⁷⁷

84 Bunun yanı sıra, müdahillik daveti veya izni “bu süre de dahil olmak üzere, Daire Başkanı tarafından belirlenen koşullara tabidir. Bu koşulların gözetilmemesi halinde, Daire Başkanı, gerekli gördüğü ölçüde, görüşlerin dosyaya eklenmemesine veya duruşmaya katılımın sınırlandırılmasına karar verebilir”.²⁷⁸ Diğer bir deyişle, başkanın müdahillğe izin verip vermemek yönünde takdir yetkisi bulunmaktadır.

Müdahiller tarafından sunulan yazılı görüşlerin, Mahkeme İç Tüzüğü'nün 34/4. maddesinde öngörüldüğü gibi resmi dillerden birinde sunulması gerekmektedir. Yazı İşleri Müdürü bu görüşleri, Daire Başkanı tarafından belirlenen ve süreyi de kapsayan koşullarda, yazılı olarak veya duruşmada cevap verme hakkı olan taraflara iletmektedir.²⁷⁹

Sözleşme'nin 36/2. maddesi bağlamında müdahillik izni talep etme imkânı sadece Mahkemenin daireleri önünde değil, Büyük Daire önünde de söz konusudur. Böyle bir durumda, yukarıda söz edilen on iki haftalık süre, taraflara dairenin Mahkeme İç Tüzüğü'nün 72/1. maddesi uyarınca Büyük

Krallık'ın, *Al-Dulimi ve Montana Management Inc./İsviçre* [BD], Başvuru no: 5809/08, 21 Haziran 2016, davası sırasındaki müdahalelerine de değinmek gerekir (Bu dava, Güvenlik Konseyi tarafından verilen yaptırımların uygulanması ile ilgiliydi)

277 Mahkeme İç Tüzüğü'nün 44/3(b) maddesi.

278 A.g.k., para. 5.

279 A.g.k., para. 6.

Daire lehine feragat ettiğine dair kararın tebliğ edilmesinden veya Büyük Daire heyetinin, İç Tüzük'ün 73/2. maddesi uyarınca taraflardan birinin yaptığı Büyük Daire önüne gönderme talebini kabul etmesinden itibaren başlar.²⁸⁰

Son olarak, benzer tedbirlerin alınmasının gerekmesi halinde, daha önce belirtilen sürelerin istisnai olarak Daire Başkanı (veya duruma göre Büyük Daire) tarafından uzatılabileceği belirtilmelidir.²⁸¹

2. İhtilafın Üçüncü Tarafları

Sözleşme'nin 36/2. maddesine ilişkin uygulama konusunda, öncelikle, “başvurucu dışında ilgili kişilerin” dava ile uzaktan ya da yakından ilgili kişiler olduğunun belirtilmesi gerekir. Özellikle de, ulusal düzeyde bir hukuk davasında başvurucuyla karşı karşıya gelmiş olan veya başvurucuyla karşı açılan bir ceza davasına müdahil olmuş olan kişiler bu kapsama girmektedir. Mahkeme Başkanı birden fazla kez, bu türden müdahale taleplerini kabul etmiştir.²⁸²

Öte yandan, başvurucuyla ortak menfaatleri olan kişi veya toplulukların da, Sözleşme'nin 36/2. maddesinin uygulanması bakımından dava ile ilgili oldukları değerlendirilebilir.²⁸³

Genel olarak, müdahillğe izin verme konusunda Mahkeme Başkanı'nın (veya Bölüm Başkanı) şekilci bir yaklaşım benimsemediğinin belirtilmesi gerekmektedir. Başkan, örneğin talepte bulunan kişinin ulusal mahkemeler önünde müdahil olmuş olmasını veya kelimenin teknik anlamıyla dava açma menfaati olmasını talep etmemektedir. Böylece, Mahkemenin uygulamasında, 36/2. maddenin kendi üyeleri olan veya kendi faaliyet alanlarına bağlı

280 A.g.k., para. 4(a).

281 A.g.k., para. 3(b) ve 4(b).

282 Örneğin bkz. *Krombach/Fransa*, Başvuru no: 29731/96, 13 Şubat 2001 (ceza yargılamasındaki başvurucuya karşı müdahil olan tarafın yazılı görüş sunmasına izin verilmiştir, bkz. Karar para. 7) ; *E.O. ve V.P./Slovakya*, Başvuru no: 56193/00 ve 57581/00, 27 Nisan 2004 (bu davada eğitimi söz konusu olan çocuğun annesinin yazılı görüş sunmasına izin verilmişti, bkz. para. 9, 10 ve 92) ; *Gäffgen/Almanya* [BD], Başvuru no: 22978/05, 1 Haziran 2010 (Mahkeme önündeki başvurunun sanık olduğu bir davada, kaçırılan bir çocuğun ebeveynlerine yazılı görüş sunma izni verilmişti, bkz. para. 7, 85, 158) ; *Anayo/Almanya*, Başvuru no: 20578/07, 21 Aralık 2010 (dava, biyolojik babanın çocuklarına erişim hakkı ile ilgiliydi ve çocuğun yasal ebeveynlerinin yazılı görüş sunmasına izin verilmişti, bkz. para. 6, 54) ; *Mandet/Fransa*, Başvuru no: 30955/12, 14 Ocak 2016 (dava, annenin eşinin babalığının tanınmasının iptaline ilişkin ve bu iptalin nedeni olan biyolojik babanın ulusal seviyede yazılı görüş sunmasına izin verilmişti bkz. para. 3, 42-44).

283 Örneğin bkz., *Koua Poirrez/Fransa*, 30 Eylül 2003 (başvurucuyu evlat edinen babasının onun iddialarını destekleyen yazılı görüşlerini sunmasına izin verilmişti, bkz. para. 7, 35, 45 ve 55)

ihlallerin mağduru olan başvuru sahipleri savunan dernek veya örgütlerin durumlarına uygulandığı örnekler görülmektedir.²⁸⁴

3. *Amicus curiae* görevini üstlenen müdahiller

Bu ikinci kategoriye giren müdahillik talepleri, çoğu zaman ulusal veya uluslararası sivil toplum kuruluşları ve aynı zamanda, bağımsız uzmanlar, araştırma merkezleri, dini kurumlar, insan haklarını korumaya ve geliştirmeye yönelik bağımsız ulusal kurumlar, ajans veya uluslararası örgütler, hatta devletlerden gelmektedir.

Bu kategoriye giren müdahiller, bir miktar “aktivizm” içermekle birlikte, sadece taraflardan birini savunmayı değil, aynı zamanda Mahkeme-yi davanın önemli unsurlarına ilişkin olarak belli bir konuda aydınlatmayı da hedefler. Bu müdahaleler oldukça yaygındır. Bunlar hem esasen olgusal sorunlara,²⁸⁵ hem de uluslararası hukuka,²⁸⁶ karşılaştırmalı hukuka,²⁸⁷ veya açık ara farkla, Sözleşme’nin yorumuna²⁸⁸ ilişkin hukuki sorunlara yöneliktir. Söz konusu müdahillikler Mahkeme içtihadının gelişiminde zaman zaman belirli bir rol oynamıştır.²⁸⁹

C. İnsan Hakları Komiseri’nin müdahil olma hakkı

Sözleşme’nin 36/3. maddesi uyarınca “Daire veya Büyük Daire önündeki her davada, Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri yazılı görüş biledebilir ve duruşmalara katılabilir”. Bu hüküm, Sözleşme’ye Ek 14 no’lu

284 Bkz. örnek olarak *Sadak ve Diğerleri/Türkiye (no.1)*, Başvuru no: 29900/96, 29901/96, 29902/96, 17 Temmuz 2001 (Parlamentarler Birliği, Sözleşme’nin 6 ve 10. maddelerini ileri sürerek, eski milletvekili olan dört kişiyi savunmak için müdahil olmuştur) ; *Pedersen ve Baadsgaard/Danimarka*, Başvuru no: 49017/99, 19 Haziran 2003 (Danimarka Gazeteciler Birliği’nin iki üyesini desteklemek için müdahil olmasına izin verilmiştir).

285 Tamamen yol gösterici olarak bkz., Avrupa Roman Hakları Merkezi’nin *Natchova/Bulgaristan* [BD], Başvuru no: 43577/98 ve 43579/98, 6 Temmuz 2005, para. 138-139 davasındaki müdahalesi, ve Kıbrıs’ın, ilgili Kıbrıs hukukuna ilişkin açıklama ve görüş sunmak üzere müdahil olduğu *Avotiņš/Letonya* [BD], Başvuru no: 17502/07, 23 Mayıs 2016 davası, para. 10 ve 68.

286 Bkz. örnek olarak, Fransa ve Birleşik Krallık’ın, *Al-Dulimi ve Diğerleri/İsviçre* [BD] davasında belirtilen müdahaleleri ve Birleşik Krallık’ın *Nait-Liman/İsviçre* [BD], Başvuru no: 51357/07, 15 Mart 2018, para. 157-160 davasındaki müdahalesi.

287 Bkz. örnek olarak, Belçika’nın *Lobo Machado/Portekiz* [BD], Başvuru no: 15764/89, 20 Şubat 1996, para. 27 davasındaki müdahalesi.

288 Bkz. örneğin, *Grib/Hollanda* [BD], Başvuru no: 43494/09, 6 Kasım 2017, para. 96, *Chowdury ve Diğerleri/Yunanistan*, Başvuru no: 21884/15, 30 Mart 2017, para. 78 vd., *A ve B/Norveç* [BD], Başvuru no: 24130/11 ve 29758/11, 15 Kasım 2016, para. 87 vd.

289 Bkz. L.-A. Sicilianos, *a.g.k.*, s. 139-143 belirtilen örnekler. Bkz. ayrıca *Magyar Helsinki Bizotag/Macaristan* [BD], Başvuru no: 18030/11, 8 Kasım 2016, özellikle para. 104 vd.

Protokol ile eklenmiştir. Bu hüküm, Parlamenter Meclisinin, Komiser’e Mahkemeye başvurma hakkı verilmesine ilişkin önerisi²⁹⁰ ve hükümetlerin çoğunluğunun Komiser’in bir tür insan hakları “savcısı” haline gelmesinden ve bu durumun örgüt nezdindeki kurumsal dengeleri altüst etmesinden endişe eden tutumları arasında bir uzlaşmanın meyvesidir.²⁹¹

Bahsi geçen hüküm 36. maddenin 2. fıkrasının ötesine geçmiştir. Komiser’in bundan böyle müdahale izni talep etmek veya eskiden olduğu gibi Mahkemenin davetini beklemek yerine, Daire ve Büyük Daire önündeki tüm davalara müdahil olma yönünde gerçek bir hakkı bulunmaktadır.²⁹² Bu değişiklik ile Komiser’e, Sözleşme’nin bir organı haline geldiği ölçüde yeni olanaklar sağlanmıştır. 36/3. madde, kurumsal dengelere dokunmaksızın, Komiser’in bireysel bir başvuruyu çerçevesine yerleştirme ve daha derin anlamlarını, hatta altta yatan yapısal sorunları ortaya çıkarmasını sağlamıştır.

Daha ayrıntılı belirtmek gerekirse, Komiser’in, Sözleşme’nin 36/3. maddesinde kendisine tanınan hakkı kullanmak istemesi halinde, bundan Yazı İşleri Müdürünü yazılı olarak, başvurunun davalı devlete iletilmesinden veya duruşma kararının tebliğ edilmesinden itibaren en geç on iki hafta içerisinde haberdar etmesi gerekmektedir. Daire Başkanı istisnai nedenlerle başka bir süre belirleyebilir. Komiser, Mahkeme önündeki yargılamaya kendisinin katılamayacağı durumda, kendisini temsil etmek için ofisinden tayin ettiği üyelerin isimlerini belirtecektir. Bir avukattan yardım alabilir.²⁹³

Komiser bu hükmü kullanmak konusunda ilk başlarda çekimser davranmışsa da,²⁹⁴ 2015’ten itibaren Sözleşme’nin 36/3. maddesi bağlamındaki müdahillik örnekleri çoğalmış olup, Sözleşme’nin birçok maddi hükmüyle bağlantılı olarak kullanılmaktadır.²⁹⁵

290 AKPM 1606 (2003) sayılı Tavsiye Karar “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin uygulanamaya-
cağı alanlar”, özellikle 10.3. paragraf.

291 İHYK’nın, AKPM’nin “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin etkinliğini uzun vadede güvence
altına alma” konusundaki duruşu. Ara faaliyet raporu, CDDH (2003) 026 Addendum 1 Final,
para. 22.

292 Bkz. örnek olarak, *Ahmed Ali/Holland ave Yunanistan* (kabul edilebilirlik hakkında karar),
Başvuru no: 26494/09, 24 Ocak 2012, *Djelani Sufi, Hassan Guduud ve Diğerleri/Hollanda
ve Yunanistan* (kabul edilebilirlik hakkında karar), Başvuru no: 28631/09 vd., 20 Eylül 2011,
M.S.S./Belçika ve Yunanistan [BD], Başvuru no: 30696/09, 21 Ocak 2011 davalarındaki mü-
dahleler.

293 Mahkeme İç Tüzüğü’nün 44/2. maddesi.

294 1 Haziran 2010 ila 2014’ün sonuna kadar olan dönemde, Komiser, şüphesiz çok önemli olan
sadece bu davada müdahil olmuştur, *Centre for Legal Resources on behalf of Valentin Câmp-
eanu/Romanya* [BD], Başvuru no: 47848/08, 17 Temmuz 2014.

295 Örneğin bkz. *Hilal Mammadov/Azərbaycan* (Başvuru no: 81553/12), *Intigam Aliyev/Azer-
baycan* (Başvuru no: 68762/14), *Mammadli/Azərbaycan*, (Başvuru no: 47145/14), *Rasul Ja-*

Kısım 9. Nizasız Yargılama

Sözleşme 39. maddesinde, Mahkeme önüne taşınan davanın ihtilafsız çözümünü, yani taraflar arasında dostane çözümü öngörmektedir. Mahkeme, insan haklarının korunmasına uygun olmasını sağlamak amacıyla söz konusu çözümün şartlarını incelemekle birlikte, davanın çözümü duruşma salonu dışında olmaktadır. Dostane çözüm girişiminin başarısız olması halinde, davalı devletin tek taraflı deklarasyonda bulunma hakkı vardır. Bu husus yargısal uygulamanın bir icadı olup, daha sonrasında Mahkeme İç Tüzüğü'nde kurallaştırılmıştır. Her ne kadar Mahkeme bu beyanların içeriğine ilişkin titiz bir denetim yürütse de, davanın çözümü tek taraflı deklarasyondan oluştuğu ve görevi sadece şartları onaylamak ve davayı kayıttan düşürmek olan Mahkemenin kararına kalmadığı için yargı dışı bir çözüm söz konusudur.

A. Dostane çözüm

1. Usuli unsurlar

88 Sözleşme'nin 39. maddesinin 1. fıkrası uyarınca, "Yargılamanın her aşamasında, Mahkeme, davanın bu Sözleşme ve Protokolleri ile tanınan insan haklarına saygı ilkesinden esinlenen bir dostane çözüm yoluyla sonuçlanmasını sağlamak için taraflara yardımcı olabilir". Dostane çözüm, taraflar arasındaki müzakerelerin meyvesidir ve davaya son vermeyi hedeflemektedir. Kural olarak, böyle bir çözüm devletin başvurucuya bir miktar para ödemesini içermektedir. Bu miktarın ödenmesi, devletin ileri sürülen ihlali resmi olarak tanımadığı düşünüldüğünde, *ex gratia* (lütuf kabilinden) yapılır. Mahkeme bu tür çözümleri teşvik etmektedir.

Uygulamada dostane çözümü kolaylaştırmak için harekete geçme görevi başvurunun sevk edildiği bölümün Yazı İşleri Müdürüne aittir. Mahkeme İç Tüzüğü'nde belirtildiği üzere "Bir başvurunun kabul edilebilirliğinin beyan edilmesi durumunda, Dairenin veya Daire Başkanının talimatları gereğince hareket eden Yazı İşleri Müdürü, Sözleşme'nin 39/1. maddesi

farov/Azerbaycan (Başvuru no: 69981/14), *Yunusova ve Yunusov/Azerbaycan*, (Başvuru no: 68817/14), *N.D. ve N.T./İspanya* (Başvuru no: 8675/15 ve 8697/15), *S.O./Avusturya* (Başvuru no: 44825/15), *A.A./Avusturya* (Başvuru no: 44944/15), *Ismayilova/Azerbaycan* (Başvuru no: 30778/15), *Estemirova/Rusya* (Başvuru no: 42705/11), *Bagirov/Azerbaycan* (Başvuru no: 28198/15), *ECODEFENCE ve Diğerleri/Rusya* (Başvuru no: 9988/13), *Stoian/Romanya* (Başvuru no: 289/14), vs. davalarındaki müdahaleler.

doğrultusunda sorun hakkında dostane bir çözüme ulaşılabilmesi amacıyla taraflarla bağlantıya geçer”.²⁹⁶ “Başvurunun kabul edilmesi sonrası” ifadesi, kural olarak tebliğ aşamasına atıf yapmaktadır. Normalde, yetkili Yazı İşleri Müdürü dostane çözüme ulaşmak için bu aşamada müdahale eder. Taraflara, ileri sürülen ihlalin ağırlığını ve Mahkemenin benzer durumlarda manevi tazminat olarak verebileceği miktarı dikkate alan bir miktar teklif edebilir. 2019 yılından beri bu adım neredeyse sistematik olarak uygulanmaktadır.

2. Gizlilik ilkesi

Sözleşme’nin 39/2. maddesine göre dostane çözüm usulü gizlilik içerisinde yürütülür. Bu hüküm her şeyden önce, dostane çözüme varılmasının kolaylaştırılmasını ve müzakereler esnasında yapılan tekliflerin ifşa edilip alenileşmesini önlemeyi hedeflemektedir. Mahkeme İç Tüzüğü’ndeki ifadeyle, “Dostane çözüm görüşmeleri gizlidir ve tarafların çekişmeli yargılamadaki savlarını etkilemez. Dostane çözüm girişimleri çerçevesinde yapılan hiçbir yazılı veya sözlü tebliğe ve hiçbir öneri veya itirafa, çekişmeli yargılama sırasında atıfta bulunulamaz veya dayanılmaz”.²⁹⁷ Mahkeme tarafından belirtildiği üzere, İç Tüzük’ün bu hükmü Mahkemeyi korumak ve müzakerelerin başarısız olması halinde içeriklerinin çekişmeli yargılamaya zarar vermemesini güvence altına alarak Mahkemenin tarafsızlığını sağlamaya yöneliktir. Gizlilik kuralının amacı, tarafları ve Mahkemeyi her türlü siyasi veya diğer tür baskı yapılması girişiminden korumaktır.²⁹⁸

Mahkeme, gizlilik kuralının “mutlak” niteliğini vurgulamaktadır.²⁹⁹ Bu kuralın kasten ihlal edilmesi, bazı durumlarda bireysel başvuru hakkının kötüye kullanılmasına neden olarak başvurunun, Sözleşme’nin 35/3(a) maddesi uyarınca reddedilmesi sonucunu doğurabilir.³⁰⁰ Mahkemenin, somut olay koşullarında görüşmelerin özel detaylarının Mahkemeye veya üçüncü

296 Mahkeme İç Tüzüğü 62/1. madde.

297 A.g.k., para. 2.

298 *Miroľubovs ve Diğerleri/Letonya*, Başvuru no: 798/05, 15 Eylül 2009, para. 66, *Čapský ve Jeschkeová/Çek Cumhuriyeti*, Başvuru no: 25784/09 ve 36002/09, 9 Şubat 2017, para. 18, *Žaková/Çek Cumhuriyeti*, Başvuru no: 2000/09, 6 Nisan 2017, para. 16, *Ramkovski/Eski Yugoslav Makedonya Cumhuriyeti*, Başvuru no: 33566/11, 8 Şubat 2018, para. 42.

299 *Lesnina Veletrgovina Doo Eski Yugoslav Makedonya Cumhuriyeti* (kabul edilebilirlik hakkında karar), Başvuru no: 37619/04, 2 Mart 2010, adı geçen *Čapský ve Jeschkeová/Çek Cumhuriyeti*, para. 17, adı geçen *Žaková/Çek Cumhuriyeti*, para. 17.

300 Bkz. adı geçen *Miroľubovs ve Diğerleri/Letonya*, para. 66, *Ausad Valimised Mtü/Estonya* (kabul edilebilirlik hakkında karar), Başvuru no: 40631/14, 27 Eylül 2016, para. 18, adı geçen *Čapský ve Jeschkeová/Çek Cumhuriyeti*, para. 17.

kişilere ifşa edilmesinin bireysel başvuru hakkının kötüye kullanılması olarak nitelendirilerek başvurunun kabul edilemez bulunmasıyla sonuçlandırılıp sonuçlandırılmayacağı konusunda takdir yetkisi bulunmaktadır.³⁰¹

Mahkeme, Sözleşme'nin 39/2. maddesinin taraflara, medya veya birçok kişi tarafından okunabilecek bir mektup veya bunlara denk başkaca bir yolla³⁰² dostane çözüm görüşmelerine ilişkin bilgileri kamuya açık hale getirmelerini yasakladığını belirtmiştir.³⁰³ Mahkeme, başvuruları, başvuru sahiplerinin veya temsilcilerinin kasten medya vasıtasıyla dostane çözüm müzakerelerine ilişkin detayları ifşa etmeleri halinde veya başvuru sahiplerinin, tazminat taleplerinde, yetkili ulusal makam önünde Yazı İşlerinin teklifine atıfta bulunmaları halinde başvuru hakkının kötüye kullanıldığı gerekçesiyle reddetmiştir.³⁰⁴

Buna karşın Mahkeme, başvuru sahiplerinin, görüşme detaylarını Mahkemeye ifşa ettiği bir durumda gizlilik ilkesinin ihlal edildiği kanaatine varmamıştır. Mahkeme, başvuru sahiplerinin kamuya bilgi ifşa etmediğini ve bilgileri Mahkemeye ayrı bir belgede, çekişmeli yargılama çerçevesindeki belgede atıfta bulunmayarak ilettiğini vurgulamıştır.³⁰⁵

Bu kanaat dostane çözüm müzakereleri süresince Yazı İşlerinin veya bizzat Mahkemenin oynadığı rol çerçevesinde uygun görülmüştür. Yukarıda belirtildiği üzere, Mahkeme İç Tüzüğü, dairenin veya daire başkanının talimatları ile hareket eden Yazı İşleri Müdürüne görüşmelerin sürdürülmesinde kilit bir rol yüklemektedir. Dolayısıyla Mahkeme söz konusu müzakerelere yabancı kalmamaktadır. Gizlilik ilkesi bu unsurlar dikkate alınarak yorumlanmalıdır.³⁰⁶

301 *Mandil/Fransa* (kabul edilebilirlik hakkında karar), Başvuru no: 67037/09, 13 Aralık 2011, *Barreau ve Diğerleri/Fransa* (kabul edilebilirlik hakkında karar), Başvuru no: 24697/09, 13 Aralık 2011, *Tsonev/Bulgaristan* (kabul edilebilirlik hakkında karar), Başvuru no: 44885/10, 8 Aralık 2015, para. 26, *Kopytowski/Polonya* (kabul edilebilirlik hakkında karar), Başvuru no: 59472/11, 16 Haziran 2015, para. 20.

302 *Ausad Valimised Mtiü/Estonya* (kabul edilebilirlik hakkında karar), Başvuru no: 40631/14, 27 Eylül 2016, para. 19.

303 *Gorgadze c. Gürcistan* (kabul edilebilirlik hakkında karar), Başvuru no: 57990/10, 2 Eylül 2014, para. 21, Adı geçen *Ausad Valimised Mtiü/Estonya*, para. 10, adı geçen *Tsonev/Bulgaristan*, para. 27.

304 *Hadrabová ve Hadrabová/Çek Cumhuriyeti* (kabul edilebilirlik hakkında karar), Başvuru no: 42165/02, 25 Eylül 2007.

305 *Stoilkovska/Eski Yugoslav Makedonya Cumhuriyeti*, Başvuru no: 29784/07, 18 Temmuz 2013, para. 31.

306 Adı geçen Čapský and Jeschkeová/Çek Cumhuriyeti, para. 22.

3. Dostane çözümün takibi

Sözleşme'nin 39/3. maddesine göre, “dostane çözüm durumunda Mahkeme kabul edilen çözümün kısa bir özeti ile sınırlı bir kararla başvuruyu kayıttan düşürür”.³⁰⁷ Bu şekilde devam etmeden önce Mahkeme, “söz konusu çözümün Sözleşme ve Protokollerinde tanınan insan haklarına saygı kuralına uygun olduğundan” emin olmalıdır.³⁰⁸ Bunun için Mahkeme somut olarak, tarafların kararlaştırdığı miktarın, Mahkemenin ileri sürülen ihlal için adil tazmin olarak öngöreceği miktara az çok karşılık gelip gelmediğini kontrol eder. Uygulamada Mahkemenin bir dostane çözümde varılan hükümleri reddederek davayı esastan incelediği örnekler oldukça enderdir.

Sözleşme'nin 39/4. maddesi uyarınca, başvuruyu kayıttan düşme kararı, söz konusu “dostane çözüme ilişkin olarak kararda yer alan esasların icrasını denetleyecek olan Bakanlar Komitesine iletilir”.³⁰⁹

B. Tek taraflı deklarasyon

1. Hukuki dayanak ve çerçeve

Başvurucunun, Mahkeme İç Tüzüğü'nün 62. maddesi uyarınca yapılan bir dostane çözüm teklifinin hükümlerini reddetmesi halinde, davalı devlet tek taraflı bir deklarasyonda bulunarak Mahkemeye Sözleşme'nin 37/1. maddesine dayanarak davanın kayıttan düşürülmesi talebinde bulunabilir.³¹⁰ Başka bir deyişle, tek taraflı deklarasyon genelde dostane çözüm usulünün başarısızlıkla sonuçlanması üzerine söz konusu olmaktadır.³¹¹

Burada Sözleşme'de açıkça öngörülmemiş olan bir imkân söz konusudur. Bununla birlikte, 37/1. madde hükmüne göre “Yargılamanın her aşamasında, Mahkeme aşağıdaki koşulların olduğu kanısına varırsa bir başvurunun kayıttan düşürülmesine karar verebilir: a) başvuru sahibi davasını takip etme niyetinde değilse, veya b) ihtilaf çözümlenmişse, veya c) Mahkemenin saptadığı herhangi bir başka gerekçeden ötürü, başvurunun incelenmesinin sürdürülmesini haklı kılan bir neden görülmezse”. “Her tür diğer gerekçe” ifadesi, Mahkeme tarafından, devletlerin tek taraflı deklarasyon

307 Uygulamada, yazı işleri dahil olmadan tarafların dostane çözüme ulaşması halinde, dava, Sözleşme'nin 37/1(b) maddesi gereğince kayıttan düşülür.

308 Mahkeme İç Tüzüğü madde 62/3. Aynı İç Tüzük'ün 43/3. maddesi.

309 Bakanlar Komitesi tarafından yapılan denetim usulüne ilişkin olarak bkz. Bölüm III.

310 Mahkeme İç Tüzüğü'nün 62A/1(a) maddesi.

311 Ve istisnai olarak dostane çözüm süreci dışında (mükerrer davalarda). Mahkemenin İç Tüzüğü'nün 62A/2 maddesi.

yonlarını kapsamak amacıyla kullanılmıştır. Diğer bir deyişle, söz konusu imkân öncelikle içtihadî bir uygulamanın ürünüdür. “Tek taraflı deklarasyona” ilişkin hüküm Mahkeme İç Tüzüğü’ne 2012 yılında 62A maddesi olarak dahil edilmiştir.

Söz konusu hüküm dostane çözüm ile tek taraflı deklarasyonu birbirinden net olarak ayıran önemli bir detay eklemiştir. Esasen böyle bir deklarasyonun “kamuya açık ve çekişmeli olan ve olası bir dostane çözüm usulünden bağımsız olarak (...) ve bu usulün gizliliğine saygı gösterilerek yürütülmesi gerekmektedir”.³¹² Diğer bir deyişle gizli olan dostane çözüm usulünün aksine, tek taraflı deklarasyon usulü “aleni ve çekişmelidir”.

Başvurucudan yorumlarını ve özellikle de Mahkemenin davanın çözümü amacıyla söz konusu deklarasyonu reddetmesini gerektiren sebepleri açıklaması istenir. Başvurucu tek taraflı deklarasyonun hükümlerinden hoşnut ise dava dostane çözüme bağlanmış olarak kayıttan düşülür (Sözleşme’nin 39. maddesi). Başvurucunun söz konusu hükümleri reddetmesi halinde ise, Mahkeme tek taraflı deklarasyonun kabul edilme koşullarının karşılanıp karşılanmadığını inceler.

2. Tek taraflı deklarasyonun kabul edilme koşulları

Mahkeme, başvuruyu kayıttan düşürmek için, davalı hükümetin ileri sürülen ihlali tanımış olmasını olmazsa olmaz (*sine qua non*) bir koşul olarak görmemektedir.³¹³ Bununla birlikte, İç Tüzük’ün 62A maddesinin 1. fıkrasının (b) bendi açık bir tanımayı gerekli kılmaktadır. Burada dostane çözüm ile tek taraflı deklarasyon arasında başka bir önemli farklılık bulunmaktadır: İlki ihlal iddiasının tanınmasını gerektirmezken, ikincisi muğlak olmayan açık bir beyan gerektirmektedir. Mahkeme yakın tarihli uygulamasında bu gerekliliğin yerine getirilip getirilmediğini incelemektedir.³¹⁴

Tek taraflı deklarasyonun kabul edilmesi için ikinci bir koşul ise bu deklarasyonun davalı devletin “uygun bir telafi sağlamasını ve gerektiğinde gerekli düzeltici tedbirleri almasını” içermektedir.³¹⁵ Somut olarak bunun için her şeyden önce, başvurucuya, benzer davalarda Mahkeme ta-

312 A.g.k., para. 1(c).

313 *Tahsin Acar/Türkiye* [BD] (ön soru), Başvuru no: 26307/95, 6 Mayıs 2003, para. 84.

314 *Dimitras ve Diğerleri/Yunanistan* (kabul edilebilirlik hakkında karar), Başvuru no: 45486/12, 22 Mayıs 2018, para. 6 ve 12, *Bryskel/Polonya* (kabul edilebilirlik hakkında karar), Başvuru no: 1694/14, 15 Mayıs 2018, para. 7 ve 14.

315 Mahkeme İç Tüzüğü’nün 62A/1(b) maddesi.

rafından verilen miktarlara uygun adil tazmin sunulması gerekmektedir.³¹⁶ “Tazmin edici tedbirler” ifadesi hukuki tedbirleri, idari bir uygulamanın değiştirilmesini veya yeni bir politikanın getirilmesini de kapsayabilecek şekilde, başvuru hakkında bireysel tedbirler alınması taahhüdünü de içermektedir.³¹⁷

3. Mahkemenin değerlendirmesi ve takibi

Bu unsurlardan hareketle Mahkeme, her bir davanın kendi koşulları uyarınca, tek taraflı deklarasyonun Sözleşme’de güvence altına alınan insan haklarına saygı gereği davanın incelenmesine devam edilmesine gerek bulunmadığı sonucuna varmak bakımından yeterli bir dayanak oluşturup oluşturmadığını değerlendirecektir.³¹⁸ Bu bağlamda dikkate alınan unsurlar arasında, ilk olarak yapılan şikâyetin türü yer almaktadır. Tüm dava türleri için tek taraflı deklarasyon yapılabilecek olmakla birlikte, hassas veya karmaşık davalar ile Sözleşme’nin ağır ihlallerini kapsayan davalar daha dikkatli ve derinlemesine incelenmektedir.³¹⁹

Mahkeme yapılan şikâyetin türü dışında, ortaya çıkan sorunların daha önce karar verdiği davalardakilerle benzer olup olmadığını, Mahkeme tarafından bu davalarda verilen kararların icrası çerçevesinde davalı devlet tarafından alınmış olabilecek tedbirlerin türü ile içeriğini ve bu tedbirlerin dava üzerindeki etkisini dikkate almaktadır. Bunun dışında, olayların taraflar arasında ihtilaf konusu olup olmadığını da dikkate alır.³²⁰

Deklarasyon metnindeki imtiyazların tatmin edici olmaması veya davanın derinlemesine bir inceleme gerektiren özel unsurları bulunması halinde, Mahkeme davayı kayıttan düşürme talebini reddeder ve karar vermek için esastan inceleme yapar.³²¹

Sonuçta, Mahkeme söz konusu davanın, esastan incelemeyi gerektiren ve davalı devletin hukuk düzenine ilişkin özel unsurları olmadığını, deklarasyondaki hükümlerin yukarıda belirtilen koşulları sağladığını ve

316 *Karela/Yunanistan* (kabul edilebilirlik hakkında karar), Başvuru no: 8771/14, 22 Mayıs 2018, para. 12, *Philis/Yunanistan* (kabul edilebilirlik hakkında karar), Başvuru no: 244/16, 19 Haziran 2018, para. 12.

317 Örneğin adli siciliden bir ceza mahkûmiyetini silmek gibi.

318 Mahkeme İç Tüzüğü’nün 62A para. 3 maddesi.

319 Örneğin bkz. adı geçen *Tahsin Acar/Türkiye* [BD]. Bkz. *De Tommaso/İtalya* [BD], Başvuru no: 43395/09, 23 Şubat 2017, para. 130-139 (davalı devletin kısmi kısmi tek taraflı deklarasyonuna ilişkin inceleme).

320 *Messana/İtalya*, Başvuru no: 26128/04, 9 Şubat 2017, para. 24.

321 *Dimitriou ve Diğerleri/Yunanistan*, Başvuru no: 32398/11, 18 Mayıs 2017, para. 18-20.

Mahkemenin somut olayda ortaya çıkan soruna ilişkin içtihadının açık ve yerleşik olduğunu değerlendirirse, başvurunun başvurusunun incelenmesine devam edilmesini talep etmesine rağmen, prensip olarak, davalı devletin davayı kayıttan düşürme talebini kabul edecektir.³²² Mahkemenin bu hükmü sıklıkla üç hakimli bir komite tarafından verilen bir karar şeklini almaktadır. Yargılama giderleri için hiçbir miktar öngörülmemiş ise (veya başvurunun temsilcileri tarafından yapılan iş bağlamında yetersiz bir miktar öngörülmüş ise), Mahkeme, istisnai olarak, İç Tüzüğü'nün 43/4. maddesi gereğince bu miktara hükmedebilir.

Bunun yanı sıra, tek taraflı deklarasyonun başvurunun şikâyetlerinden birine ilişkin olması veya tüm başvurucuları değil bazı başvurucuları kapsamaması da ihtimal dışında değildir. Böyle durumlarda, Mahkeme davayı kısmen kayıttan düşürebilir ve kalanını olağan usule göre inceleyerek kabul edilebilirlik kararı veya esas hakkında karar verebilir.³²³

Dostane çözüm hükümlerinin aksine, Bakanlar Komitesi bir Mahkeme kararıyla onaylanan tek taraflı deklarasyondaki taahhütlerin denetlenmesini sağlamaz. Deklarasyonda belli bir icra süresinin belirlenmemesi halinde, Mahkeme belirli bir meblağ ödenmesi gibi bireysel tedbir niteliğindeki taahhütlerin icrası için üç ay tanır ve aksi halde devletin yasal faiz ödemesi gerekir. Hükümet, taahhütlerini yerine getirmezse, başvuru, Sözleşme'nin 37/2. maddesine göre başvurusunun Mahkeme gündemine yeniden kaydedilmesini talep edebilir.³²⁴

Kısım 10. Mahkeme Tarafından Başvurunun İncelenmesi

Bir başvurunun eksiksiz olması ve başvurunun bunu İç Tüzük'ün 47. maddesinde öngörülen koşullarda sunmuş olması halinde Mahkeme bu başvurunun incelenmesine geçer. Bu bağlamda alınabilecek ilk karar, başvuru davalı hükümete iletme yahut kabul edilemez bulmaktır.

322 Bkz. örneğin, adı geçen *Dimitras ve Diğerleri/Yunanistan*, para. 11-13, adı geçen *Bryskel/Polonya* (kabul edilebilirlik hakkında karar), para. 13-15 (Söz konusu paragraflar Mahkemenin yakın tarihli içtihadında neredeyse standartlaşmış paragraflardır).

323 “Mahkeme, davayı kısmen veya tamamen kayıttan düşürebilir” şeklinde bir hüküm öngören İç Tüzük'ün 62A/3 maddesi.

324 Tek taraflı bir deklarasyonu takiben kayıttan düşürme kararının prensip olarak başvurunun ulusal seviyede var olan her türlü başvuru yolunu kullanmasına engel bir durum olmadığının belirtilmesi gerekir.

Bir başvuru yukarıda incelenen kabul edilebilirlik koşullarından birini karşılamıyor olduğunun açık olması ve hiçbir başarı şansı olmaması halinde hükümete iletilmez. Bu başvuru Hükümete tebliğ edilmeden reddedilir. Ret kararları tür olarak kabul edilebilirlik kararlarıdır, zira Mahkeme davanın esasını incelemeyen karar vermektedir.

Başarı şansı olan başvurular görüşlerini bildirmesi için ilgili hükümete bildirilir. Bu davalar Mahkeme tarafından kapsamlı olarak (*in extenso*) incelenir. Mahkeme gerekirse, ya kabul edilebilirlik hakkında karar ya da davanın hem kabul edilebilirliği hem de esasına ilişkin bir karar alabilir. Mahkeme, başvurunun kabul edilebilir olduğuna kanaat getirirse, kural olarak tüm meseleleri kapsayan bir karar verir: kabul edilebilirlik, esas ve gerekirse adil tazmin. Geçmişte, kabul edilebilirlik ve esas ayrı olarak incelenmekteydi. Günümüzde ise Sözleşme'nin 29/1. maddesi tarafından tamamen devre dışı bırakılmasa da, böyle bir ayrı inceleme uygulamada nadir olup, sadece karmaşık kabul edilebilirlik meselelerini içeren davalarda gözlenmektedir.

A. Hükümete tebliğ edilmeyen başvuruların incelenmesi

Hükümete tebliğ edilmeyen, yani başarı şansı olmayan davalar ya tek hakim, ya üç hakimli bir komite ya da –istisnai olarak– yedi hakimli bir daire tarafından incelenebilir. Uygun formasyona ilişkin değerlendirme genelde davanın kaydından sonra yapılır. Mahkeme bu noktada davanın türünü, konusunu, önemini ya da başvuru sahiplerinin sayısını dikkate alır. Nadiren de olsa, aynı başvurunun yukarıda belirtilen üç formasyon tarafından incelenmesi de ihtimal dışı değildir. Bu durum, tek hakimin başvuruyu reddetmemeye karar vermesi ve ek inceleme için komiteye göndermesi ve komitenin başvuruyu daireye göndermesi halinde ortaya çıkabilir. Bununla birlikte bu tür başvurular sıklıkla tek hakim tarafından incelenmektedir.

95

1. Tek hakim tarafından inceleme

Hükümete tebliğ edilmeyen başvurular ilk olarak tek hakim tarafından incelenebilir. Tek hakimler bu görevlerini yerine getirirken yargı gücüne mensup olmayan raportörlerden, yani Yazı İşleri Müdürlüğündeki deneyimli hukukçulardan yardım alır.³²⁵ Sözleşme'nin 27. maddesine göre, tek hakim “bu tür bir kararın ek inceleme olmaksızın alınabilecek olması halinde” bir bireysel başvuruyu kabul edilemez bulabilir veya kayıttan dü-

325 Sözleşme'nin 24/2 maddesi ile Mahkeme İç Tüzüğü'nün 18A maddesi.

şurebilir. Söz konusu karar, Mahkemenin başka bir formasyonu tarafından tekrar incelenemeyeceği için “nihaidir”. Mahkemenin objektif tarafsızlığını güvence altına almaya yönelik bariz nedenlerden dolayı, tek hakim “bu hakimın seçildiği Yüksek Sözleşmeci Taraf aleyhine yapılmış hiçbir başvuruyu inceleyemez”.³²⁶

Başvurucu tek hakimin kararından mektupla haberdar edilir.³²⁷ 2017 yılına dek söz konusu mektuplar kararı veren hakimin adı ile Yazı İşleri Müdürlüğünden gönderilmekteydi. Bu mektuplarda gerekçe de yer almamaktaydı. Bu uygulama işleyişi azami olarak hızlandırma ve Mahkemenin gündeminde kayıtlı yığılmış dosyalarla başa çıkmayı hedeflemekteydi. Bu uygulama tek hakim formasyonunu getiren 14 no’lu Ek Protokol’ün temel amacını yansıtıyordu.³²⁸

Bununla birlikte, Brüksel’de 2015 yılında yapılan Üst Düzey Konferansta, Mahkeme, kararlarını gerekçeli sunmak için bir yöntem belirlemeyi taahhüt etmiş ve bu taahhüt Brüksel Deklarasyonu tarafından da onaylanmıştır.³²⁹ 2017’den itibaren getirilen bu yeni yaklaşım, sadece ihlal kararlarının değil, “başvuruların kabul edilebilir veya kabul edilemez olduğuna dair kararların da, gerekçeli olması gerektiğine” hükmeden Sözleşme’nin 45/1. maddesinin lafzına ve ruhuna uygundur. Bundan böyle başvurucuya gönderilen mektup hakim tarafından imzalanarak gerekçeli kararı da içerecektir. Genellikle yerine getirilmeyen kabul edilebilirlik kriterini belirten veya başvurunun açıkça dayanaktan yoksun olduğunu veya kabul edilebilirlik kurallarından birçoğunu taşımadığına ilişkin genel formülü kullanan kısa bir gerekçe sunulur.

Sözleşme’nin 27/3. maddesine göre, “tek hakimin başvuruyu kabul edilemez bulmaması veya kayıttan düşürmemesi halinde, bu hakim başvuruyu ek inceleme için bir komite veya daireye iletir”.³³⁰

Bunun dışında, bir başvurunun hem açıkça kabul edilemez şikâyetler, hem de dikkatli bir inceleme gerektiren şikâyetler içerdiği durumlara sıkça rastlanmaktadır. Böyle durumlarda Mahkeme İç Tüzüğü’nün 54/3. maddesi, başvurunun tebliği sırasında “Bölüm Başkanı, tek hakim sıfatıyla, başvurunun bir kısmının kabul edilemez olduğuna veya başvurunun bir

326 Sözleşme’nin 26/3. maddesi ile Mahkeme İç Tüzüğü’nün 52A/2 maddesi.

327 Mahkeme İç Tüzüğü’nün 52A/1 maddesi.

328 Bkz. Ek 14 no’lu Protokol’ün Açıklayıcı Raporu, özellikle de para. 35, 38, 66 ve 67.

329 Brüksel Deklarasyonu, Mahkemenin internet sitesinde bkz. https://www.echr.coe.int/Documents/Brussels_Declaration_FRA.pdf.

330 Ayrıca bkz. Mahkeme İç Tüzüğü’nün 52A/3. maddesi.

kısımının kayıttan düşürülmesine hemen karar verebilir. Bu şekilde alınan bir karar kesin olup başvurucuya mektup ile bildirilir” şeklinde bir hüküm taşımaktadır. Aynı usul, gerekli değişikliklerle İç Tüzük’ün 39/4. maddesine göre ihtiyati tedbir taleplerine ilişkin karar vermesi amacıyla nöbetçi hakim olarak tayin edilen Bölüm başkan yardımcıları açısından da uygulanmaktadır.³³¹

Başka bir deyişle, tek hakimin görevi bu kesin durumlarda, yetkili Bölüm Başkanı veya nöbetçi hakim tarafından yerine getirilebilir. Bu hükümler başvurunun ek inceleme gerektiren meseleler içeren kısmının hükümete tebliğ edilmesine, açıkça kabul edilemez nitelikteki şikâyetlerin ise reddine yönelik olup, başvuruyu inceleyecek formasyonun (komite veya daire) işini kolaylaştırmaktadır.

2. Komite tarafından inceleme

Uygulamada, tek hakim tebliğ edilmeyen bir başvuruyu kabul edilemez bularak reddetmiyorsa (veya kayıttan düşürmüyorsa) bu başvuru genellikle üç hakimli bir komite tarafından incelenir. Kural olarak, komite kendisine raportör hakim tarafından sunulan taslağa göre karar verir.³³² Komite, oybirliğiyle başvuruyu kabul edilemez bulabilir veya kararın ek inceleme olmaksızın alınabilecek olması halinde başvuruyu kayıttan düşebilir.³³³ Bu karar kesin olup başvurucuya bildirilir.³³⁴

Şayet komitenin üyeleri oybirliği ile davayı reddetmeye ya da kayıttan düşürmeye karar vermezlerse, dava ek inceleme için bir daireye iletilir.³³⁵

Daha önceden de belirtildiği üzere, tebliğ edilmeyen bir başvuru doğrudan bir komite tarafından incelenebilir. Yetkili komite oybirliğiyle başvuruyu kabul edilemez bulabilir veya kayıttan düşürebilir ya da ek inceleme için daireye iletebilir. Diğer bir deyişle, üç hakimli komite önündeki usulün temel özelliği oybirliğidir. Çoğunluk yeterli değildir. Oybirliğine varılamaması halinde komite karar almaz ve başvuruyu daireye iletilir.³³⁶

Daha sonra detaylı olarak inceleneceği üzere davalı devlet adına seçilen hakim, zorunlu olmamakla birlikte, komitelerin oluşumuna katılabilir.

331 Mahkeme İç Tüzüğü’nün 54/4. maddesi.

332 Bir Komite tarafından incelenmiş davalardaki raportör hakimler yetkili bölümün başkanı tarafından seçilir (Mahkeme İç Tüzüğü’nün 49/2. maddesi).

333 Sözleşme’nin 28/1(a) maddesi.

334 Sözleşme’nin 28/2. maddesi, Mahkeme İç Tüzüğü’nün 53. maddesinin 4. ve 5. fıkraları.

335 Sözleşme’nin 29. maddesi, Mahkeme İç Tüzüğü’nün 53/6 maddesi.

336 Mahkeme İç Tüzüğü’nün 53/6. maddesi.

3. Daire tarafından inceleme

Tebliğ edilmeyen bir başvuru ya davanın tek hakim veya komite tarafından kendisine iletilmiş olması ya da başvurunun doğrudan daireye sevk edilmiş olması halinde daire tarafından incelenebilir. Bu son ihtimale nadiren rastlanmaktadır. Uygulamada bu durum ancak, başvurunun hiçbir başarı şansı olmasa da, ulusal hukuk sistemi açısından önemli meseleler içermesi halinde ortaya çıkabilir. Bu konuya ilişkin durumun tartışmalı bir örneği, finansal krize bağlı olarak kemer sıkma politikaları gereğince maaşların düşürülmesine ilişkin *Koufaki ve ADEDY/Yunanistan* davası olmuştur.³³⁷ Daha yakın tarihte de Mahkeme, 9945 başvuru tarafından yapılan ve İtalya’da emeklilik maaşlarının süregiden borç krizi çerçevesinde enflasyon oranına göre yeniden düzenlenmesine ilişkin reformu konu alan *Aielli ve Diğerleri/İtalya* davasında aynı yaklaşımı izlemiştir.³³⁸ Bu tür durumlarda devlete tebliğ, başvurunun açıkça dayanaktan yoksun olması (veya başka bir gerekçeyle kabul edilemez olması) nedeniyle gerekli değildir, ancak davanın önemi ve türü kararın yedi hakimli bir daire tarafından alınmasını ve bu da daha geniş bir gerekçeyi gerektirmektedir.

98 Benzer bir yaklaşım gerekli değişikliklerle, başvurunun kabul edilemez olmakla birlikte, Mahkemeye Sözleşme’nin yorumlanması ve uygulanması bağlamında içtihadını açıklama ve güçlendirme imkânı vermesi halinde de izlenmektedir. Örneğin, *Fédération hellénique des syndicats des employés du secteur bancaire/Yunanistan* davasındaki kararında Mahkeme, Uluslararası Çalışma Örgütü’nün Sendikal Özgürlükler Komitesinin, Sözleşme’nin 35/2 (b) maddesi bağlamında “başka bir soruşturma veya uluslararası çözüm makamı” olduğunu belirtmiştir. Sonuçta, aynı dava daha önceden ILO’nun adı geçen komitesi tarafından incelenmiş olduğu için, Sözleşme’nin bahsi geçen hükmü gereğince kabul edilemez bulunmuştur.³³⁹

Daire, bir başvuruyu davalı devlete tebliğ etmemeye karar vermesi halinde, başvuruyu kabul edilemez bulabilir veya kayıttan düşürülmesine karar verebilir.³⁴⁰ Nitekim dava tebliğ edilmeden esastan incelenemez.³⁴¹ Söz

337 Bkz. *Koufaki ve ADEDY/Yunanistan* (kabul edilebilirlik hakkında karar), Başvuru no: 57665/12 ve 57657/12, 7 Mayıs 2013.

338 *Aielli ve Diğerleri/İtalya* (kabul edilebilirlik hakkında karar), Başvuru no: 27166/18 ve 27167/18, 10 Temmuz 2018.

339 *Fédération hellénique des syndicats des employés du secteur bancaire/Yunanistan*, Başvuru no: 72808/10, 6 Aralık 2011, para. 31 vd.

340 Mahkeme İç Tüzüğü’nün 54/1. maddesi.

341 Burada, Mahkeme davanın esasına giriyor olsa da, bir başvurunun açıkça dayanaktan yoksun-

konusu karar daire hakimlerinin oy çokluğuyla alınabilir. Bununla birlikte, dairenin başvuru tebliğ etmeden reddetmeye ilişkin raportör hakim önereceğini izlememesi ve başvurunun davalı devlete tebliğ edilmesi gerektiğini değerlendirmesi de ihtimal dışı değildir. Bu durumda, hükümete tebliğ edilen başvurulara ilişkin kurallar uygulanır.

B. Hükümete tebliğ edilen başvuruların incelenmesi

1. Başvurunun tebliğ edilmesi

a. Başvuruyu tebliğ kararı

Başvuru ciddi meseleler içeriyor ve başarı şansı taşıyor ise, Mahkeme İç Tüzüğü'nün 54. maddesi uyarınca davalı devlete bildirilir. Prensip bu tür kararlar davanın incelendiği bölümün başkanı tarafından verilir. İstisnai durumlarda ve özellikle hassas veya önemli davalar bakımından, başvuruyu tebliğ etme kararı daire tarafından da alınabilir.³⁴² Tebliğ aşamasında, daire veya yetkili Bölüm başkanı başvurunun bir kısmını kabul edilemez bulabilir veya başvuruyu Mahkeme gündeminden düşürebilir.³⁴³ Bu aşamada, bu hükümlerin gerekli değişikliklerle, nöbetçi hakim sıfatıyla hareket eden Bölüm başkan yardımcısına, ihtiyati tedbir usulü çerçevesinde uygulandığını hatırlatmak gerekmektedir.³⁴⁴

Daire, İç Tüzük'ün 54/2 (b) maddesi uyarınca, başvuruyu Sözleşmeciler Devlete bildirdiğinde, ilke olarak Sözleşme'nin 29/1. maddesi gereğince başvurunun kabul edilebilirliği ve esasını birlikte inceleme kararı da verebilir.³⁴⁵

Sözleşme'nin 28/1. maddesi anlamında Mahkemenin “yerleşik içtihamı” konu edinmesi halinde, davalı devlete tebliğ edilen başvurular üç hakimlik bir komite tarafından incelenir. Bu davalar genellikle, örneğin ulusal mahkemeler önünde dava uzunluğuna ilişkin veya ulusal bir mahkeme tarafından verilen yargı kararının icra edilmemesi gibi mükerrer başvurulardan oluşur. Bu tür durumlarda başvuru, hükümete özel bir soru yöneltilmeksizin tebliğ edilir. Davalı devlet, isterse, genellikle on altı haftalık bir süre zarfında görüşlerini sunmaya davet edilir. Hükümetin görüş sunması halinde bunlar

luk gerekçesiyle reddinin teknik olarak kabul edilebilirliğe ilişkin bir karar olduğu hatırlatılmaktadır.

342 Mahkeme İç Tüzüğü'nün 54/2 maddesi.

343 Mahkeme İç Tüzüğü'nün 54/1 ve 3. maddesi.

344 Mahkeme İç Tüzüğü'nün 54/4 maddesi.

345 Mahkeme İç Tüzüğü'nün 54/A/1 maddesi.

başvurucuya iletilir ve başvuru yazılı cevap sunmaya davet edilir.³⁴⁶ Başvurunun tebliğiyle birlikte, yetkili Bölüm Başkanı, bu tür davaları bu bölüm nezdindeki üç hakimlik komitelere iletir.

En önemli türden davalarda tebliğ, hükümete davanın temel unsurlarına tekabül eden detaylı soruların iletilmesini de kapsar. Mahkeme davalı devleti, bu sorular hakkında yazılı cevaplarını on altı hafta ya da öncelikli davalar durumunda sekiz hafta içinde sunmaya davet eder.³⁴⁷ Bu cevaplar başvuru iletilerek, kendisine ayrılan sürede Mahkemeye yanıt sunması istenir.³⁴⁸

Daha ileride de göreceğimiz gibi, taraflar bu aşamada adil tazmine ilişkin görüşlerini de ifade etmeye davet edilir.³⁴⁹ Bunun yanı sıra, daire veya Bölüm başkanı taraflardan olaylara ilişkin ek bilgi veya başkaca önemli hususlar sunulması talep edilebilir.³⁵⁰

b. Derhal ve basitleştirilmiş tebliğ (IMSI)

2017'ye kadar, tebliğ sistematik olarak, Mahkeme tarafından yapılan ve başvurunun başvuru formunda ve ekindeki belgelerde verdiği bilgilere dayanan olayların bir özetini içerirdi. Bu tarihten beri, ve gitgide artan Sözleşmeciler Taraf ve başvuru sayısı karşısında, Mahkeme, derhal ve basitleştirilmiş tebliğ (*Immediate and Simplified Communication – IMSI*) adı verilen bir usulü izlemeye başlamıştır). Bu yeni tebliğ türü başvurunun konusuna kısaca değinir ancak olayları saptayarak anlatmaz ve böylece usulü basitleştirip hızlandırır. Hükümetlerin başvuru tarafından sunulan ve Mahkemece özetlenen olaylara sıklıkla itiraz ettiği düşünülürse, olayların tespiti epey vakit isteyen bir iş olup, çoğu zaman, kısmen de olsa, davalı hükümetin görüşlerinden sonra yinelenmesi gereken bir süreç olmaktadır.

Dava dosyasının hükümete, Mahkeme tarafından sorulan ve başvuruya ekli bulunan belgelerin incelenmesine dayanan sorularla iletilmesi, davalı devlete kendi olay anlatımını açıklama imkânı sağlamaktadır. Böylelikle Mahkeme, başvurunun ve hükümetin olmak üzere iki olay versiyonundan faydalanmakta ve bu durum, olgusal duruma ve davanın incelenmesi esnasında aydınlatılması gereken noktalara dair genel bir manzara çizmektedir.

346 Mahkeme İç Tüzüğü'nün 54/2(b) maddesi.

347 Mahkeme tarafından Hükümetlere, görüşlerini sunmalarını kolaylaştırmak için yeni bir başvuru formu iletilmektedir.

348 A.g.k.

349 Mahkeme İç Tüzüğü'nün 54A/1 ve 60/2 ve aşağıdaki Kısım 4.e.

350 Mahkeme İç Tüzüğü'nün 54/2. maddesi.

c. Hükümetlerin Mahkeme ile elektronik yolla iletişimi

Mahkeme, Sözleşmeciler tarafından hükümetleri ile iletişimi kolaylaştırmak için güvenli bir elektronik dosya sunma sistemini kurmuştur. İç Tüzük'ün 54. maddesine göre bir başvuru, davalı Sözleşmeciler Tarafına bildirildiğinde, bu sistemi kullanmayı kabul eden Hükümetler tüm yazılı görüşlerini kurulan güvenli web sitesine yükler; ve Mahkeme Yazı İşleri tarafından kendilerine gönderilen yazılı iletileri bu siteden indirerek kabul ederler.³⁵¹

d. Başvurucuların Mahkeme ile elektronik yolla iletişimi (eComms)

Başvurunun Mahkeme İç Tüzüğü'nün 54. maddesi uyarınca hükümete tebliğ edilmesinden itibaren, başvuru temsilcileri Mahkeme ile elektronik yolla iletişim kurabilir. Mahkemeye posta yolu ile gönderilmesi gereken başvuru formunun aksine, daha sonraki iletişimler elektronik yolla yapılabilir. Başvuru bir defa hükümete tebliğ edildiğinde –veya edilmek üzere iken– Mahkeme, başvurunun bu amaçla tayin ettiği temsilci ile iletişime geçer. Temsilciye, başvuruya ilişkin tüm önemli belgelerin Mahkemeye gönderilmesini ve Mahkemeden alınmasını sağlayan bir platform sağlanır. Bu platformun kullanım kılavuzu başvuru temsilcilerine verilmektedir.³⁵²

101

2. Başvurunun bir komite tarafından incelenmesi

Başvurunun (tamamen veya kısmen) davalı devlete tebliğ edilmesini ve tarafların yazılı görüşlerini sunmasını takiben (veya hükümete bu görüşleri sunması için ayrılan sürenin sona ermesiyle), üç hakimli komite davayı Bölüm başkanı tarafından tayin edilen raportör hakim tarafından kendisine sunulan rapora dayanarak inceleyebilir.

Sözleşme'nin 28/1. maddesi uyarınca, bir bireysel başvuru hakkında kendisine başvuru komitenin iki imkânı vardır: başvuruyu kabul edilemez bulmak veya ek inceleme olmaksızın böyle bir kararın alınabilecek olması halinde kayıttan düşürmek; ya da başvuruyu kabul edilebilir bularak bununla birlikte “davanın temelinde olan Sözleşme veya Protokollerin yorumu veya uygulanmasına ilişkin sorunun, Mahkemenin yerleşik içtihadına konu olması halinde” esasa ilişkin bir karar vermek. Diğer bir deyişle, komiteler nispeten kolay davalar hakkında karar verir. Bu çerçevede, komitelerin

351 Daha ayrıntılı bilgi için bkz. Mahkeme Başkanı tarafından yazılan ve Mahkeme İç Tüzüğü'ne ekli bulunan “Hükümet tarafından belgelerin güvenli elektronik gönderimi” başlıklı talimat.

352 Bkz. *eComms Temsilcilere Yönelik Kullanıcı El Kitabı*, <https://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=ecomms/help&c=fre>.

verdiği kararlar her zaman hem kabul edilebilirlik hem de esası ve gerekirse adil tazmin hususunu inceler.³⁵³

a. Mükerrer davaların incelenmesinin basitleştirilmesi ve hızlandırılması

Üç hakimli komiteler için ihlal kararı verme imkânı Sözleşme’ye Ek 14 no’lu Protokol ile eklenmiştir. Bu imkân mükerrer, yani açık bir dayanağı olan ve yeni hukuki meseleler ortaya çıkarmayan davaların inceleme usulünün basitleştirilmesi ve hızlandırılmasına yöneliktir.³⁵⁴ Mükerrer davalar Mahkemeye sunulan başvuruların önemli bir kısmını oluşturmaktadır. Bu nedenledir ki üç hakimli komitelerin yetkisinin sistemin etkin işleyişindeki önemi açıktır.

Mükerrer davalar öncelikle AİHM’in “pilot” kararını yani sistematik veya yapısal bir sorunun varlığını tespit eden bir kararını izleyen davaları ilgilendirmektedir.³⁵⁵ Bu bağlamda yine, ulusal mahkemeler önündeki yargılamanın uzunluğuna veya ilgili devlet tarafından ulusal mahkeme kararlarının icra edilmemesine (veya geç icra edilmesine) ilişkin davalara işaret etmek gerekir. Komiteler önündeki usul aynı zamanda çok sayıda başvuru tarafından yapılan ve iç hukuk sistemindeki aynı sorundan kaynaklanan mülkiyet hakkı başvurularına da uygulanır. Mahkeme yakın tarihte bu usule karakol, cezaevi veya başkaca alıkonma yerlerinde Sözleşme’nin 3. maddesine aykırı şekilde alıkonma koşulları veya hatta zorla kayıpları içeren daha da ağır davalarda da başvurmuştur. “WECL” (*Well established case law – yerleşik içtihat*) adı verilen bu usulün kullanılması gitgide başka dava gruplarına da sirayet etmektedir.

b. “Yerleşik içtihat” kavramının genişletilmesi

Üç hakimli komiteler önündeki bu usulün gitgide artan şekilde uygulanması Sözleşme’nin 28/1 (b) maddesi anlamında “yerleşik içtihat” kavramının tam olarak ne ifade ettiği sorusunu ortaya çıkarmaktadır. Söz konusu ifadenin öncelikle Mahkemenin ilgili tüm benzer davalar bakımından izlediği yerleşik içtihadı atfı yaptığı açıktır.³⁵⁶ Bununla birlikte, “yerleşik içti-

353 Mahkeme İç Tüzüğü’nün 53/2. maddesi. Komite önünde adil tazmin talebi yapılmasına ilişkin olarak bkz. Mahkeme İç Tüzüğü’nün 60 ve 75. maddeleri ve aşağıdaki Bölüm 4.e.

354 Bkz. yukarıda atfı yapılan 14 no’lu Protokol’ün Açıklayıcı Raporu, para. 40, 68 ve devamı.

355 “Pilot” kararlara ilişkin olarak bkz. Mahkeme İç Tüzüğü’nün 61. maddesi.

356 Böyle bir içtihadın en başlıca örneği ulusal mahkemeler önündeki yargılamaların uzunluğunun değerlendirilmesine ilişkin kriterlerle ilgilidir (davanın karmaşıklığı, başvuruçunun ve ulusal makamların tutumu ile başvuru için davanın önemi): başka kararların yanı sıra bkz. *Frydender/Fransa* [BD], Başvuru no: 30979/96, 27 Haziran 2000, para. 43, *Cocchiarella/Italya* [BD],

hat” kavramının kısıtlayıcı şekilde yorumlanmaması gerekir. 14 no’lu Ek Protokol’ün Açıklayıcı Raporundan anlaşıldığına göre Sözleşmeciler Devletler bu ibareye daha geniş bir anlam yüklemek, örneğin, “bilhassa Büyük Daire tarafından verilmiş ise” ilkesel bir meseleye dair Mahkemenin tek bir kararı na dahi pekâlâ “yerleşik içtihat” muamelesi yapmak niyetindeydi.³⁵⁷

Daha genel olarak, “yerleşik içtihat” kavramının geniş yorumu, usulün hızlandırılması ve yeni sorunlar çıkarmayan başvuruların etkin şekilde incelenmesini hedefleyen Sözleşme’nin 28/1 (b) maddesinin konusu ve amacına uygundur. Bu çerçevede, sadece bir hukuki mesele bakımından değil aynı zamanda, örneğin belli bir süreçte bir kurumdaki tutukluluk koşulları bakımından olgusal durumlarla ilgili olarak da “yerleşik içtihat” söz konusu olabilir. Bunun yanı sıra, daire tarafından bir Sözleşmeciler Devletinde özel bir meseleye ilişkin bir ilke kararının kabul edilmesi ve bu kararın nihai olmasını takiben diğer tüm benzer davaların bir komite tarafından incelenmesi önünde bir engel bulunmamaktadır.

Gerçekten de, Mahkemenin yakın geçmişteki uygulaması göstermektedir ki, komiteler yeni hukuki ya da olgusal meseleler ortaya çıkarmayan ve orantılılık ilkesi açısından hassas dengeleme gerektirmeyen davaları inceleme yetkisi bulunan bir formasyon olarak algılanmakta ve bu yöndeki kararların sayısı gitgide artmaktadır. Genel kural olarak ve 28/1 (b) maddesinin mantığına uygun şekilde, üç hakimli komitelerin kabul edilebilirlik ve esas hakkındaki kararları nispeten kısa ve standart olup, önemli hukuki (ve olgusal) meseleler açısından Mahkemenin yerleşik içtihadına atıfta bulunmaktadır. Bununla birlikte, komitelerin bazı kabul edilebilirlik ve esas hakkındaki kararlarında, özellikle de “yerleşik içtihat” kavramının genişletilmiş yorumuna ilişkin davalarla ilgili olarak daireninkilere benzeyecek şekilde daha uzun ve ayrıntılı bir gerekçe sunması da ihtimal dışı değildir.³⁵⁸

c. Emniyet supapları

Komiteler önündeki basitleştirilmiş usul kapsamında iki adet emniyet supabı mevcuttur. Bunlardan birincisi, daha ziyade başvuru ilgilendiren

Başvuru no: 64886/01, 29 Mart 2006, para. 68, *Brudan/Romanya*, Başvuru no: 75717/14, 10 Nisan 2018, para. 94.

357 Bkz. yukarıda atıf yapılan 14 no’lu Protokol’ün Açıklayıcı Raporu, para. 68.

358 Yalnızca bir örnek olarak bkz. *Roche/Malta* davasında Dördüncü Bölüm bünyesindeki bir Komite tarafından verilen karar (kabul edilebilirlik hakkında karar), Başvuru No. 42825/17 ve 66857/17, 12 Haziran 2018, Sözleşme’nin 8. maddesi kapsamında incelenen bir uluslararası çocuk kaçırma vakası ile ilgilidir.

oybirliği hususudur. Komitelerin tüm kabul edilebilirlik ve esasa ilişkin kararlarının bütün açılardan, yani kabul edilebilirlik, esas ve gerekirse adil tazmin bakımından oybirliği gerektirdiği unutulmamalıdır. Herhangi bir unsur bakımından oybirliğine ulaşılamaması halinde dava bir daireye sevk edilir.³⁵⁹

İkinci emniyet supabı daha çok devletleri ilgilendirir ve “ulusal hakim-in”, daha doğrusu davalı devlet adına seçilen hakimin komiteye katılımına ilişkindir. Bu hakimin katılımı, Mahkemenin günlük işleyişinde komitelerin oluşumunu kolaylaştırmak amacıyla zorunlu kılınmamıştır. Bununla birlikte, söz konusu hakimin komitenin üyesi olmaması halinde, komite, bu hakimi sürecin herhangi bir aşamasında, davalı devletin, 28/1 (b) maddesinde öngörüldüğü şekilde, komite önündeki usule itiraz edip etmediği meselesi de dahil olmak üzere tüm önemli etkenleri dikkate alarak, üyelerinden birinin yerine geçmek üzere davet edebilir.³⁶⁰ Nitekim iç hukuk ve uygulamasıyla ilgili olarak “ulusal hakim-in” uzmanlığı somut olayda önem taşıyabilir ve komiteye yardım sağlayabilir.³⁶¹

3. Başvurunun daire tarafından incelenmesi

104

Başvurunun tebliği sırasında detaylı sorular sorulmuş ise, söz konusu başvurunun bir daire tarafından incelenmesi muhtemeldir.³⁶² Yedi hakim-den oluşan daireler genel kural olarak şu kategorilerdeki başvuruları inceler: pilot dava usulüne yol açabilecek olan ve sistematik veya yapısal meseleler içeren başvurular; hassas veya özellikle davalı devletin hukuk sistemi için önemli olan başvurular; Sözleşme’nin uygulanması veya yorumlanması bakımından yeni hukuki meseleler içeren davalar; bu tür meseleler içermese de, yeni bir olgusal çerçeve ortaya çıkaran davalar; ve son olarak, örneğin Sözleşme’nin 8-11. maddelerine ilişkin davalar gibi, bilhassa orantılılık ilkesi bakımından hassas dengelemeler yapılmasını gerektiren başvurular.

a. Daireler önündeki olağan usul

Daireler önündeki yargılamaların büyük çoğunluğu münhasıran yazılı olarak yürütülür. Birden fazla başvurunun benzer meseleler içermesi halinde, daire, tarafların talebi üzerine veya resen bunların birleştirilmesini

359 Mahkeme İç Tüzüğü’nün 53/6. maddesi.

360 Sözleşme’nin 28/3. maddesi ile Mahkeme İç Tüzüğü’nün 53/3. maddesi.

361 Bkz. yukarıda adı geçen 14 no’lu Protokol’ün Açıklayıcı Raporu, para. 71.

362 Ancak durum her zaman böyle değildir. Bazen hükümete daha detaylı sorular sorulabilir ve hükümetin cevaplarına ve başvurunun görüşlerine göre, Mahkeme davayı bir komiteye tevdi etmeye karar verebilir.

karar verebilir. Bunun yanı sıra, Daire Başkanı taraflara danıştıktan sonra, dairenin başvuruların birleştirilmesi kararına halel getirmeksizin aynı daireye sevk edilen başvuruların eş zamanlı incelenmesi talimatı da verebilir.³⁶³

Taraflar, dostane çözüme veya başka bir çözüme ulaşmamış ve Mahkemeye görüşlerini, Mahkemenin olası sorularına cevaplarını ve diğer tüm önemli bilgileri sunmuşlar ise, İç Tüzük'ün 54/2. maddesine göre dava yargılama aşamasına gelir. Bölüm Başkanı tarafından tayin edilmiş olan raportör hakim, Yazı İşleri Müdürlüğünden bir hukukçunun yardımı ile daire tarafından incelenmek üzere bir karar taslağı hazırlar.³⁶⁴

Daire kapalı oturumda davayı müzakere eder. Müzakereler gizlidir ve sadece hakimlerin katılımına açıktır. Bölümün Yazı İşleri Müdürü veya Yazı İşleri Müdür Yardımcısı ile Yazı İşlerinin diğer görevlileri ve desteği gerekli olabilecek çevirmenler de müzakerelerde yer alır. Mahkemenin özel bir kararı söz konusu değil ise başka kimse kabul edilmez. Mahkemeye sunulan bir soru hakkındaki her oydan önce, başkan, hakimleri görüşlerini sunmaya davet edebilir.³⁶⁵

Daire, gerekirse raportör hakimın önerisi hakkında uygun değişiklikler yaparak ya başvuruyu kabul edilemez ilan eder ya da kabul edilebilirliğe ilişkin kararını da içeren esas hakkında bir karar verir. Dairenin davanın kabul edilebilir olduğuna ve esastan incelenecek durumda olduğuna karar verdiği durumların neredeyse tamamında, Mahkeme, davanın kabul edilebilirlik ve esasını birlikte inceler. Bununla birlikte, Daire gerekirse her zaman kabul edilebilirliğe ilişkin ayrı bir karar da alabilir.³⁶⁶

Dairelerin kabul edilebilirlik ve esas hakkındaki kararları davaya katılan hakimlerin oy çokluğu ile alınır.³⁶⁷ Bir davanın kabul edilebilirliği veya esasına ilişkin nihai oylarda çekimser oy kullanılması mümkün değildir.³⁶⁸ Dairelerin kabul edilebilirlik ve esas hakkındaki kararları gerekçelidir ve bu gerekçeler komitenin kabul edilebilirlik ve esas hakkındaki kararlarına nazaran daha ayrıntılıdır.³⁶⁹

363 Mahkeme İç Tüzüğü'nün 42. maddesi.

364 Bkz. Mahkeme İç Tüzüğü'nün 49/3(c) maddesi.

365 Mahkeme İç Tüzüğü'nün 22. maddesi.

366 Eskiden kabul edilebilirlik ve esasın ayrı ayrı incelenmesi kuraldı. Bugün ise bu durum istisnadır. Mahkeme uygulamasındaki bu değişim Sözleşme'nin Ek 14 no'lu Protokol ile değiştirilmiş olan mevcut 29/1. maddesinde yansıtılmaktadır. Bkz. ayrıca Mahkeme İç Tüzüğü'nün 54A maddesi.

367 Yedek hakimler oy kullanmaz.

368 Mahkeme İç Tüzüğü'nün 23/2. maddesi.

369 Sözleşme'nin 45/1. maddesi.

b. Duruşma yapılması

Daire, kabul edilebilirliğe ilişkin hüküm kurmadan önce ya taraflardan birinin talebi üzerine ya da, Sözleşme bağlamındaki görevlerinin yerine getirilmesi için gerekli görürse, resen duruşma yapılmasına karar verebilir. Bu durumda, dairenin istisnai olarak farklı bir karar vermesi ihtimali dışında, taraflar, başvurunun ortaya çıkardığı esasa ilişkin meselelere dair görüşlerini ifade etmeye davet edilir.³⁷⁰ Uygulamada, dairede duruşma yapılması ender bir durumdur. Böyle bir duruşmaya söz konusu davanın ek izahat gerektirmesi veya daha genel olarak çok karmaşık bir davanın söz konusu olması halinde karar verilir.³⁷¹

Duruşmalar alenidir, meğer ki daire istisnai koşullar nedeniyle resen ya da taraflardan biri veya başka bir ilgilinin talebi üzerine farklı bir karar alsın. Duruşma salonuna erişim, duruşmanın tamamı veya bir kısmı süresince, kamu ahlakı, kamu düzeni veya küçüklerin menfaatlerinin korunması ya da tarafların özel yaşamlarının korunması veya dairenin özel koşullarda kamuya açık duruşma yapılmasının adaletin menfaatlerini ihlal edebileceğini değerlendirmesi halinde, demokratik bir toplumda ulusal güvenlik gerekçesiyle basına veya halka kapatılabilir. Kapalı duruşma yapılmasına ilişkin tüm taleplerin gerekçeli olması ve duruşmanın tamamını mı yoksa bir kısmını mı kapsadığını belirtmesi gerekmektedir.³⁷²

Daire huzurunda duruşma yapılması ender bir durumdur ve önemli bir hazırlık gerektirir. Mahkeme İç Tüzüğü'nün 65. maddesinde belirtildiği üzere "Taraflardan birinin veya duruşmada bulunması gereken herhangi bir kişinin duruşmaya gelmemesi halinde, Daire, duruşmaya devam etmenin, adaletin usule uygun olarak uygulanmasıyla bağdaştığına kanaat getirdiği takdirde, duruşmaya devam edebilir" hükmünde de öngörüldüğü gibi, erteleme talepleri de son derece nadirdir.

Daire Başkanı duruşmayı düzenler ve yönetir; duruşmaya katılanların hangi sırayla söz alacaklarını belirler.³⁷³ Daire Başkanı uygulamada ve görevini ifa ederken, duruşma başlamadan hemen önce taraf temsilcileriyle

370 Mahkeme İç Tüzüğü'nün 54/5. maddesi.

371 Bu durumun nadir örnekleri için bkz. *Sharxhi ve Diğerleri/Arnavutluk*, Başvuru no: 10613/16, 11 Ocak 2018, para. 5, *Al Nashiri/Romanya*, Başvuru no: 33234/12, 31 Mayıs 2018, özellikle para. 11 ve 12, *Abu Zubaydah/Litvanya*, Başvuru no: 46454/11, 31 Mayıs 2018, para. 9-11 ve *Big Brother Watch ve Diğerleri/Brileşik Krallık*, Başvuru no: 58170/13, 62322/14 ve 24960/15, 13 Eylül 2018, para. 5 (Büyük Daire önünde derdest) davalarında verilen kararlar.

372 Mahkeme İç Tüzüğü'nün 63. maddesi.

373 Mahkeme İç Tüzüğü'nün 64/1. maddesi.

görüŖür. Genellikle her iki tarafa da sözlü sunum için yaklaşık otuz dakika verir. İlk söz başvuru tarafa verilir ve ardından davalı taraf söz alır. Sonrasında hakimler dilerse “Daire huzurundaki herkese soru sorabilir” (davalı devletin görevlisi, başvuru tarafa temsilcisi, tarafların danışmanları, vs.).³⁷⁴ Böyle bir durumda tarafların cevaplarını hazırlamaları için duruşmaya yirmi dakika ara verilir. Kural olarak, her iki tarafın cevabının on dakikayı geçmemesi gerekir.

c. Pilot karar usulü

Pilot karar usulü, Mahkemeyi Sözleşmeciler Devletlerin hukuk düzenlerinde var olabilecek yapısal veya sistematik meseleleri ve bunların kaynağını tespit etmeye davet eden 2004 tarihli Bakanlar Komitesi kararına dayanır.³⁷⁵ Aynı yıl içinde Büyük Daire ilk pilot kararını vermiştir.³⁷⁶ O tarihten beri, –hem daire hem de Büyük Daire seviyesinde– Mahkeme yaklaşık 40 pilot karar almış ve 2011 yılında, söz konusu usul İç Tüzük’ün 61. maddesinde kurallaştırılmıştır.

Pilot karar usulünün ardında temel bir düşünce yatmaktadır: Aynı meseleye ilişkin çok sayıda başvuru olduğunda, (mevcut ve potansiyel) başvuru her başvurunun ayrı ayrı incelenmesinden, ulusal seviyede etkili bir başvuru yolunun kurulması halinde daha hızlı şekilde telafi elde edecektir. Bu usul aynı zamanda ulusal makamların, Mahkeme tarafından mükerrer davalara yol açtığı saptanan sistematik veya yapısal meseleleri ortadan kaldırmasını amaçlamaktadır.³⁷⁷ Bunu yaparken, Mahkeme kararlarının iyi bir şekilde icra edilmesiyle görevli olan Bakanlar Komitesinin işi kolaylaştırılarak, Mahkemenin iş yükünü daha etkin bir şekilde yönetmesi öngörülmektedir.

Usuli açıdan, burada incelenen yöntemin temel özelliği Mahkemenin başvurunun yapısal mı yoksa sistematik bir soruna mı dayandığını önceden incelemesi ve pilot karar usulüne uygunluk açısından tarafların görüşlerini istemesidir.³⁷⁸ Esasen tarafların, özellikle de davalı devletin katılımının öne-

374 Mahkeme İç Tüzüğü’nün 64/2. maddesi.

375 Bakanlar Komitesinin altta yatan yapısal sorunlara ilişkin kararlarıyla ilgili CM/Res (2004)3 Kararı (Bakanlar Komitesi tarafından 12 Mayıs 2004 tarihinde, 114. Toplantıda kabul edilmiştir).

376 *Broniowski/Polonya* [BD], Başvuru no: 31443/96, 22 Haziran 2004.

377 Bkz. Mahkeme İç Tüzüğü’nün 61/1. maddesi.

378 Bkz. Mahkeme İç Tüzüğü’nün 61/2. maddesi. Bu usuli davet pilot karar usulü ile “yarı pilot” olarak nitelendirilen kararların kabul edilme usulünü birbirinden ayırmaktadır. Adı geçen son kararlar pilot karar usulünün tüm detaylarını izlemeksizin yapısal veya sistematik bir soru-

mi büyüktür. Bununla birlikte Mahkeme, pilot karar usulünü sadece taraflardan biri veya ikisinin talebi üzerine değil, resen de uygulayabilir. Ayrıca, pilot karar usulünün tatbikine karar verilen her başvurunun Mahkeme İç Tüzüğü'nün 41. maddesi bağlamında öncelikli olarak incelenmesi gerekmektedir.³⁷⁹

Tüm mükerrer dava kategorileri pilot karar usulüne göre incelenmeye uygun değildir. Mahkeme bugüne kadar bu usulü mülkiyet hakkına ilişkin ihlallerle ilgili yapısal sorunlara;³⁸⁰ süre uzunluğu ve iç hukuk yolu eksikliğine;³⁸¹ yargı kararlarının uzun süre icra edilmemesi ve etkili başvuru yolu bulunmamasına;³⁸² mahkûmların oy kullanmalarının yasaklanmasına;³⁸³ insanlık dışı veya aşağılayıcı alıkonma koşullarına;³⁸⁴ ya da daimi ikametgâh kütüğünden yasadışı olarak kayıtları silinen kişilerin ikamet durumlarının düzenlenmesine³⁸⁵ ilişkin uygulamıştır.

Mahkeme tarafından kabul edilen pilot kararlar Mahkemenin tespit ettiği yapısal veya sistematik sorunun ya da işleyişe dair meselenin türü ile ilgili olarak Sözleşmeci Tarafın karar hükmünü uygularken iç hukukta

nun varlığını ortaya koymaktadır. Bkz. örneğin, *Aslakhanova ve Diğerleri/Rusya*, Başvuru no: 2944/06, 332/08, 42509/10 vd., 18 Aralık 2012, para. 212.

379 Bkz. Mahkeme İç Tüzüğü'nün 61/2(b) ve (c) maddesi.

380 *Hutten-Czapska/Polonya* [BD], Başvuru no: 35014/97, 19 Haziran 2006, *Suljagić/Bosna-Hersek*, Başvuru no: 27912/02, 3 Kasım 2009, *Maria Atanasie ve Diğerleri/Romanya*, Başvuru no: 30767/05 ve 33800/06, 12 Ekim 2010, *Manusbaqe Puto ve Diğerleri/Arnavutluk*, Başvuru no: 604/07, 43628/07, 46684/07 vd., 31 Temmuz 2012, *M.C. ve Diğerleri/İtalya*, Başvuru no: 5376/11, 3 Eylül 2013, *Ališić ve Diğerleri/Bosna-Hersek, Hırvatistan, Sırbistan, Slovenya ve Eski Yugoslav Makedonya Cumhuriyeti* [BD], Başvuru no: 60642/08, 16 Temmuz 2014.

381 *Rumpf/Almanya*, Başvuru no: 46344/06, 2 Eylül 2010, *Vassilios Athanasiou ve Diğerleri/Yunanistan*, Başvuru no: 50973/08, 21 Aralık 2010, *Dimitrov ve Hamanov/Bulgaristan*, Başvuru no: 48059/06, 2708/09, 10 Mayıs 2011, *Finger/Bulgaristan*, Başvuru no: 37346/05, 10 Mayıs 2011, Ümmühan Kaplan/Türkiye, Başvuru no: 24240/07, 20 Mart 2012, *Michelioudakis/Yunanistan*, Başvuru no: 54447/10, 3 Nisan 2012, *Glykantzi/Yunanistan*, Başvuru no: 40150/09, 30 Ekim 2012, *Rutkowski ve Diğerleri/Polonya*, Başvuru no: 72287/10, 7 Temmuz 2015, *Gazsól/Macaristan*, Başvuru no: 48322/12, 16 Temmuz 2015.

382 *Bourdov/Rusya* (no: 2), Başvuru no: 33509/04, 15 Ocak 2009, *Olaru ve Diğerleri/Moldova*, Başvuru no: 476/07, 22539/05, 17911/08 vd., 28 Temmuz 2009, *Yuriy Nikolayevich Ivanov/Ukrayna*, Başvuru no: 40450/04, 15 Ekim 2009, *Gerasimov ve Diğerleri/Rusya*, Başvuru no: 29920/05, 3553/06 ve 18876/10, 1 Temmuz 2014.

383 *Greens ve M.T./Birleşik Krallık*, Başvuru no: 60041/08 ve 60054/08, 23 Kasım 2010.

384 *Ananyev ve Diğerleri/Rusya*, Başvuru no: 42525/07 ve 60800/08, 10 Ocak 2012, *Torreggiani ve Diğerleri/İtalya*, Başvuru no: 43517/09, 35315/10, 37818/10 vd., 8 Ocak 2013, *Neshkov ve Diğerleri/Bulgaristan*, Başvuru no: 36925/10, 21487/12, 72893/12 vd., 27 Ocak 2015, *Varga ve Diğerleri/Macaristan*, Başvuru no: 14097/12, 45135/12, 73712/12, vd., 10 Mart 2015, *W.D./Belçika*, Başvuru no: 73548/13, 6 Eylül 2016, *Rezmiveş ve Diğerleri/Romanya*, Başvuru no: 61467/12, 39516/13, 48231/13 vd., 25 Nisan 2017.

385 *Kurić ve Diğerleri/Slovenya* [BD], Başvuru no: 26828/06, 26 Haziran 2012.

alması gereken telafi tedbirinin türünü belirtir.³⁸⁶ Pilot kararların diğer bir önemli özelliği, prensipte, (sadece gerekçede değil) hüküm kısmında, davalı devletin kararı uygulamak için alacağı bireysel ve özellikle de genel tedbirler hakkında göstergeler içermesidir. Bunun dışında Mahkeme, bir pilot kararın hüküm kısmında, söz konusu tedbirlerin kabul edilmesi için gereken tedbirlerin türünü dikkate alarak ve ulusal seviyede tespit edilen yapısal sorunların telafi edileceği hızı dikkate alarak belli bir süre belirleyebilir. Aynı zamanda, kararda belirtilen bireysel ve/veya genel tedbirlerin alınmasını beklerken adil tazmin sorununu tamamen veya kısmen erteleyebilir.³⁸⁷

Mahkeme, tespit edilen sistematik sorunun türüne göre, pilot kararın hüküm kısmında belirtilen telafi tedbirlerinin alınmasını beklerken tüm benzer davaların incelenmesini erteleyebilir. İlgili başvuru bu erteleme kararından uygun şekilde haberdar edilir. Bununla birlikte Mahkeme, adaletin gereğince işlemesi amacıyla, ertelenen bir başvurunun incelenmesine her zaman yeniden başlayabilir. Bu durum, özellikle de ilgili Sözleşmecî Devletin pilot kararın hükmüne uymaması halinde söz konusu olur.³⁸⁸

Bunun dışında, pilot bir davanın taraflarının dostane çözüme ulaşmaları halinde, dostane çözümün, davalı devletin kararda belirtilen genel tedbirlerin uygulanmasına ve beyan edilen veya potansiyel diğer başvurularda sağlanması gereken telafi tedbirleri hakkındaki beyanını da içermesi gerekmektedir.³⁸⁹

d. Daire kararlarının yapısı ve içeriği

Dairenin ihlal ve kabul edilebilirlik hakkındaki kararlarının yapısı, daha ayrıntılı olmakla birlikte, komitelerin kabul edilebilirlik ve ihlal kararlarından içerik olarak pek farklı değildir. İhlal kararları, “usul” olarak adlandırılan ve özellikle de tarafların temsilcilerini belirten ve davanın usuli

386 Mahkeme İç Tüzüğü’nün 61/3. maddesi.

387 Mahkeme İç Tüzüğü’nün 61/4. ve 5. maddesi.

388 Mahkeme İç Tüzüğü’nün 61/6 ve 8. maddesi. Bununla birlikte bkz. Mahkemenin Bakanlar Komitesine söz konusu davayı, Mahkeme önünde derdest olan 12 143 benzer başvuruyu ve gelecekte kendisine sunulabilecek benzer başvuruları tebliğ etmeye karar verdiği 12 Eki 2017 tarihli *Burmych ve Diğerleri/Ukrayna* [BD], Başvuru no: 46852/13 kararı. Mahkeme, bu davaların pilot karar olan adı geçen Bakanlar Komitesinin denetimindeki *Yuriy Nikolayevich Ivanov/Ukrayna* kararının icra usulü çerçevesinde görülmesi gerektiğini değerlendirerek karar vermiştir.

389 Mahkeme İç Tüzüğü’nün 61/7. maddesi. Bakanlar Komitesi, Parlamenter Meclisi, Genel Sekreter ve Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri sistematik olarak pilot bir kararın veya Mahkemenin yapısal ya da sistematik bir sorun olduğunu belirttiği bir karardan (sıklıkla, yarı pilot karar olarak anılır) haberdar edilir, (bkz. a.g.k. para. 9).

aşamalarını betimleyen nispeten kısa bir giriş bölümü ile başlamaktadır. Karar sonrasında iki ana bölüme ayrılmaktadır; bunlardan ilki “Dava konusu olaylar”dır. Bu bölümde davanın koşulları, iç hukuk ve uygulama –gerekirse, içtihadi uygulama– ve yine gerekirse, uluslararası ilgili hukuk, Avrupa Birliği hukuku veya karşılaştırmalı hukuk unsurları anlatılmaktadır.³⁹⁰ Kararların ikinci bölümü “hukuk” kısmıdır. Bu kısımda davanın Sözleşme (ve gerekirse ek Protokoller) bağlamında incelenmesi söz konusudur. Mahkeme ilk olarak farklı şikâyetlerin kabul edilebilirliği hakkında karar verir ve daha sonra kabul edilebilir bulunan şikâyetlerin esası hakkında karar verir.³⁹¹ Bir ihlal tespit edilmesi halinde karar, yargılama giderleri de dahil olmak üzere adil tazmine ilişkin bir kısım da içerir. Pilot karar söz konusu olması halinde, bu kararın Sözleşme’nin 46. maddesine ilişkin ve Mahkemenin davalı devletin kararın icrası sürecinde alacağı bireysel ve genel tedbirlere ilişkin göstergeler içeren de bir kısmı bulunur.³⁹² Ardından kararın hüküm kısmı gelir.³⁹³

Mahkemenin kabul edilebilirlik kararlarında usule ilişkin ayrı bir bölüm bulunmaz. Bununla birlikte, kararlarda başvurucunun şikâyetlerinin kısaca hatırlatıldığı bir bölüm vardır. Bunun dışında ihlal kararlarının yapısı ile benzerlik arz etmektedir.

Şayet bir ihlal kararı kısmen veya tamamen hakimlerin görüş birliğini ifade etmiyorsa, her hakimin kendi ayrı görüşünü ekleme hakkı bulunmaktadır.³⁹⁴ Uygulamada, çoğunlukla aynı yönde oy vermiş olmak birlikte kara-

390 Kararların yapısı yakında değişecektir. “Dava konusu olaylar” kısmı davadaki olayların özü ile sınırlanacaktır. Daha sonra, “uygulanabilir hukuki çerçeveye” ilişkin ikinci bir kısımda iç hukuk ve uygulama ile gerekirse uluslararası hukuk, Avrupa Birliği hukuku ve karşılaştırmalı hukukun gerekli unsurları belirtilecektir. Daha sonrasında gelen “hukuk” kısmında herhangi bir değişiklik olmayacaktır. Bu yapısal gelişim kavramsal planda daha memnun edici olarak farklı bölümlerin içeriğini daha doğru şekilde yansıtabilir.

391 Bununla birlikte, Mahkemenin özellikle de söz konusu şikâyetin esastan incelenen diğer şikâyetler tarafından “kapsanması” halinde şikâyetin incelenmesinin gerekli olmadığını değerlendirmesi de ihtimal dışı değildir. Örneğin, 1. maddeye dayanan –etkili başvuru yolu yokluğu– bir şikâyet, sıklıkla 6. maddedeki –adil yargılanma hakkına– ilişkin şikâyet tarafından, 6. maddenin 13. maddeye göre *lex specialis* olması nedeniyle bu şikâyet tarafından kapsanmış olacaktır *Placi/İtalya*, Başvuru no: 48754/11, 21 Ocak 2014, para. 81, *Berger-Krall ve Diğerleri/Slovenya*, Başvuru no: 14717/04, 12 Haziran 2014, para. 327, *Baka c. Hongrie* [GC], Başvuru no: 20261/12, 23 Haziran 2016, para. 181.

392 Bkz. adı geçen *Vassilios Athanasiou ve Diğerleri/Yunanistan*, para. 36-58, adı geçen *Michelioudakis/Yunanistan*, para. 55-80, adı geçen *Glykantzi/Yunanistan*, para. 58-83, adı geçen *Ananyev/Rusya*, para. 179-240, adı geçen *Varga/Macaristan*, para. 93-116, adı geçen *Torreghiani/İtalya*, para. 80-101, adı geçen *Rezmiveş ve Diğerleri/Romanya*, para. 90-128.

393 Kararların içeriğine ilişkin olarak bkz. Mahkeme İç Tüzüğü’nün 74. maddesi.

394 Sözleşme’nin 45. maddesi. Sonuçta, basit bir kabul edilebilirlik kararı söz konusu ise ayrı bir görüş ekleme imkânı bulunmamaktadır.

rın gerekçesine katılmayan hakimler de bakış açılarını ifade etmek için katılan şerhi ekleyebilir. Hakimlerin ayrı görüşleri (muhalafet, kısmi muhalafet veya katılan şerhi) genellikle esasa ilişkin meselelerle ilgilidir.

Mahkeme, kararı her iki resmi dilde birden açıklama yoluna gitmezse, tüm kararlarını Fransızca veya İngilizce olarak verir.³⁹⁵

e. İçtihadın tutarlılığı: *Jurisconsult*'ın (hukuk danışmanı) rolü

Mahkemenin süregiden kaygılarından biri de içtihat tutarlılığıdır. Bu kaygı, Mahkemenin çok sayıda daireden oluşan Beş Bölüme ayrılmış olması nedeniyle daha da artmaktadır. Büyük Daire, Mahkeme içtihadının tutarlı olmasını sağlamak bakımından en önemli araçtır. Bu konu ileride daha detaylı olarak incelenecektir. Bununla birlikte Mahkeme, önleyici türde olan ve Büyük Daireye başvurulmasından önce ve bundan bağımsız olarak başka bir mekanizma kurmanın gerekli olduğunu hissederek *jurisconsult* kurumunu kurmuştur. Bu görev resmi olarak 2014 yılında, Mahkeme İç Tüzüğü'nün tam olarak "*jurisconsult*" isimli olan ve "Mahkeme içtihatlarında nitelik ve tutarlılık sağlanması amacıyla, Mahkemeye bir *jurisconsult* (hukuk danışmanı) yardımcı olur. *Jurisconsult*, Yazı İşleri Müdürlüğü'nün bir üyesidir. Başta Mahkemenin hukukî oluşumlarına ve üyelerine yönelik olmak üzere, görüş ve bilgi sunar" şeklinde bir ifade taşıyan 18B maddesinin Genel Kurulda kabul edilmesiyle resmi olarak kurumsallaştırmıştır.

O günden bu yana bu kurumun önemi gitgide artmaktadır. *Jurisconsult* Müdürlüğü Mahkeme içtihadını daha iyi tanıtmaya ve buna hızlı erişimi sağlamaya yönelik birçok araç yaratmıştır. Ancak hukuk danışmanının en önemli işlevi, daire formasyonlarına düzenli olarak, önlerindeki derdest ve Mahkeme içtihadının tutarlılığı bakımından sorun çıkarabilecek olan karar taslaklarına ilişkin olarak görüş ve tavsiye sunmaktır. Bu durum, formasyonların olası tutarsızlık riskini daha iyi algılamasını ve doğru sonuca varmasını sağlamaktadır.

4. Daha ayrıntılı şekilde: adil tazmin

Mahkeme, Sözleşme'nin veya Protokollerin ihlal edildiğini tespit ederse, mağdur olan tarafa bir adil tazmin ödenmesine hükmedebilir. Genellikle, davalı devletin, Sözleşme'nin 41. maddesi gereğince başvurucaya ödemekle yükümlü olduğu bir miktar para söz konusudur. Bu miktar ihlalin türü ve ağırlığı da dahil olmak üzere davanın tüm unsurları dikkate alınarak belirlenir.

³⁹⁵ Mahkeme İç Tüzüğü'nün 76/1. maddesi.

Adil tazminin amacı ihlal nedeniyle maruz kalınan zararın tazmin edilmesidir. Bu tazminat zararın ihlalin sonucu olduğu ölçüde verilir. Diğer bir deyişle, zarar ve tespit edilen ihlal arasında bir nedensellik bağı olmalıdır. Mahkemenin bu noktada beklentisi yüksektir. Dolaylı veya uzak bir nedensellik bağı yeterli olmamaktadır. Adil tazminin “caydırıcı” veya “cezalandırıcı” bir niteliği yoktur.

Bunun dışında, Sözleşme’nin 41. maddesinin lafzından da anlaşılacağı üzere, adil tazmine hükmedilmesi ihlal tespitinin otomatik sonucu değildir. Bu hükme göre Mahkeme, “gerekirse”, “davalı devletin iç hukukunun bu ihlalin sonuçlarını iyi bir şekilde ortadan kaldıramayacak olması halinde” böyle bir tazminat ödenmesine hükmetmektedir.

Buradaki iki “koşulluluk” Mahkemeye bu konuda önemli bir serbestlik tanımaktadır. Bu çerçevede Mahkeme, ihlal tespitinin yeterli bir tazmin oluşturduğunu ve bu bağlamda bir meblağ ödenmesine gerek olmadığına kanaat getirebilir.³⁹⁶ Uygulamada Mahkemenin ihlal tespit ettiği durumların çoğunluğunda, başvurucuya adil tazmin olarak bir meblağ ödenmesine hükmedilmektedir. Ancak bu meblağ her zaman zararın ve başvurucunun yargılama giderlerinin tamamını karşılamamaktadır.

Daha ayrıntılı belirtmek gerekirse, Mahkeme tespit edilen ihlale bağlı maddi zarar ve başvurucunun gördüğü manevi zarar için bir adil tazmin ödenmesine hükmedebilir. İstisnai durumlarda bireysel ve/veya genel tedbirlerin kabul edilmesini tavsiye edebilir veya öngörebilir. Mahkeme aynı zamanda, yargılama giderlerini kapsayacak bir miktara da hükmedebilir.

a. Maddi zarar

Maddi zarar bağlamında, Mahkeme, ihlalin türünün “*restitutio in integrum*”a (eski hale iade) uygun olması halinde, bunu gerçekleştirmenin davalı devlete düştüğünü ve Mahkemenin bunu yapmaya ne yetkisi ne de uygulamada imkânı bulunduğunu belirtmiştir. Bununla birlikte, iç hukukun ihlalin sonuçlarını ortadan kaldırmaya izin vermemesi veya bunu kısmen sağlaması halinde, 41. madde Mahkemeyi, gerekirse, mağdur tarafa uygun tazmini sağlama yetkisi vermektedir”.³⁹⁷ Diğer bir deyişle, Sözleşme’nin 41.

396 Bkz. örneğin *Vinter ve Diğerleri/Birleşik Krallık* [BD], Başvuru no: 66069/09, 130/10 ve 3896/10, 9 Temmuz 2013, hüküm kısmı para. 136 ve para. 3, *Hokkeling/Hollanda*, Başvuru no: 30749/12, 14 Şubat 2017, para. 67 ve hüküm kısmı para. 3, *Paposhvili/Belçika* [BD], Başvuru no: 41738/10, 13 Aralık 2016, para. 231 ve hüküm kısmı para. 4.

397 *Papamichalopoulos ve Diğerleri/Yunanistan* (madde 50), Başvuru no: 14556/89, 31 Ekim 1995, para. 34 ve hüküm kısmı para. 2. Bkz. ayrıca, *Fener Rum Patrikliği (Patriarcat Œcumenique)*

maddesi bağlamında adil tazmin, mümkün olduğunca ihlalden önceki duruma iadeyi hedefler.

Mahkeme genellikle, etkin olarak maruz kalınan maddi zararı (*damnum emergens*) karşılamak amacıyla adil tazmin ve gerekirse bu miktar üzerinden faiz ödenmesini öngörür.³⁹⁸ Yoksun kalınan kazanç (*lucrum cessans*) için tazminata hükmetmesi ihtimal dışı olmamakla birlikte, Mahkeme bu konuda çekimser davranmaktadır.³⁹⁹ Her halükârda, maddi zararı doğru şekilde tespit edebilmesi için Mahkemeye gerekli tüm belgeleri sunma görevi başvurucuya aittir. Bu miktarın hesaplanmasının zor olduğu durumlarda Mahkeme, maddi zararın tamamını, hatta başvurucunun tüm zararını karşılamak amacıyla hakkaniyete dayanan bir meblağa hükmedebilir.⁴⁰⁰

b. Manevi zarar

Manevi zarar için adil tazmine hükmedilmesi, başvurucunun maruz kaldığı maddi olmayan zararın karşılanmasını amaçlar. Bu zararın özel niteliği meblağın belirlenmesini zorlaştırmaktadır. Bunun için Mahkeme bir dizi etkeni, özellikle de ihlal edilen haklar ile ihlalin türü, ağırlığı ve süresini dikkate alır.

Sözleşme'nin çekirdeğini oluşturan hakların ihlal edilmesinin Sözleşme ve Protokollerde korunan diğer hak ve özgürlüklere yönelik ihlallere nazaran daha yüksek bir manevi tazminat ödenmesini gerektirdiği açıktır. Bu çerçevede, yaşam hakkının maddi boyutunun (Sözleşme'nin 2. maddesi),⁴⁰¹ işkence yasağının (Sözleşme'nin 3. maddesi),⁴⁰² insan ticareti yasağının (Sözleşme'nin 4. maddesi)⁴⁰³ ihlal edilmesi nedeniyle veya keyfi tutuklamalar (Sözleşme'nin 5. maddesi)⁴⁰⁴ durumunda verilen esaslı meblağlara işaret edilebilir. Bu tür ihlallerin bir araya gelmesi, Mahkemenin hükmedeceği miktarı etkileyen ağırlaştırıcı bir etken oluşturmaktadır.⁴⁰⁵ Buna

Türkiye, Başvuru no: 14340/05, 15 Haziran 2010, para. 35 ve hüküm kısmı para. 1.

398 *Scordino/İtalya* (no: 1) [BD], Başvuru no: 36813/97, 29 Mart 2006, hüküm kısmı para. 7, *Vistiņš ve Perepjolkins/Letonya* [BD], Başvuru no: 71243/01, 25 Mart 2014, hüküm kısmı para. 1.

399 *Iatridis/Yunanistan* [BD], Başvuru no: 31107/96, 19 Ekim 2000, para. 37 ve 43.

400 *Centro Europa 7 S.r.l. ve Di Stefano/İtalya* [BD] Başvuru no: 38433/09, 7 Haziran 2012, para. 220-222, *Kanaginis/Yunanistan*, Başvuru no: 27662/09, 8 Mart 2018, para. 26-27.

401 *Ireziyev/Rusya*, Başvuru no: 21135/09, 2 Nisan 2015, hüküm kısmı para. 8.

402 *Zontul/Yunanistan*, Başvuru no: 12294/07, 17 Ocak 2012, hüküm kısmı para. 5, *Cestaro/İtalya*, Başvuru no: 6884/11, 7 Nisan 2015, hüküm kısmı para. 4-6.

403 *Rantsev/Kıbrıs ve Rusya*, Başvuru no: 25965/04, 7 Ocak 2010, para. 342, *Chowdury/Yunanistan*, Başvuru no: 21884/15, 30 Mart 2017, para. 134.

404 *El-Masri/Eski Yugoslav Makedonya Cumhuriyeti*, Başvuru no: 39630/09, para. 269-270.

405 Adı geçen *Abu Zubaydah/Litvanya*, para. 688-689, *Al Nashiri/Romanya*, Başvuru no:

karşın, Sözleşme'nin 2'den 4'e kadar olan maddelerinin usuli boyutunun, yani bu hükümlerin savunulabilir iddiaları bulunması halinde etkili soruşturma yapma yükümlülüğünün ihlali durumunda manevi zarar için daha düşük bir miktara hükmedilmektedir.⁴⁰⁶

Diğer taraftan, daha teknik nitelikli olan, nispeten daha kısa süren⁴⁰⁷ veya başvuru bakımından ağır sonuçları olmayan ihlaller⁴⁰⁸ de söz konusu olabilir. Bu durumlarda manevi zarar için ödenecek miktarlar daha düşük olmaktadır.

Bu iki uç örnek arasında hükmedilecek miktarlar, daha önce belirlenen etkenler (ihlal edilen hak, türü, ağırlığı ve ihlalin süresi) çerçevesinde değerlendirilen olayın tüm unsurlarına bağlıdır. İçtihat daha dikkatli incelendiğinde anlaşılacağı üzere, Mahkeme bu kriterlerin uygulanmasında tutarlı bir uygulama sürdürmeye çalışmaktadır.

c. Bireysel ve/veya genel tedbirler

Maddi veya manevi zarar için bir miktar para ödenmesinin ötesinde, Mahkeme, istisnai durumlarda ve başvurunun talebi üzerine ya da resen, bireysel ve/veya genel tedbirlerin kabul edilmesi gerektiğini bildirebilir veya bu yönde talimat verebilir. Mahkeme kararlarının esasen beyan edici nitelikte olduğu doğrudur; ve ilke olarak, Bakanlar Komitesinin denetiminde, Sözleşme'nin 46/1. maddesi tarafından öngörülen bu ihlal kararlarına uyma yönündeki hukuki yükümlülüğü yerine getirmek için gereken araçları seçmek davalı devlete düşmektedir.⁴⁰⁹

Bununla birlikte Mahkeme, bir ihlal kararının davalı devlet açısından ihlale son verme ve durumu ihlal öncesi hale getirmek üzere bunun sonuçlarını ortadan kaldırma yönünde bir hukuki yükümlülük yarattığını hatırlatmaktadır. Buradan, Sözleşme veya Ek Protokollerinin ihlalinin sorumluluğu devletin "sadece ilgililere adil tazmin olarak verilen miktarları ödemekle değil aynı zamanda, Bakanlar Komitesinin denetiminde,

33234/12, 31 Mayıs 2018, para. 749-750.

406 *Mishina/Rusya*, Başvuru no: 30204/08, 3 Ekim 2017, hüküm kısmı para. 3 ve 4 (2. maddenin usuli kısmının ihlali), *Hovhannisyan/Ermenistan*, Başvuru no: 18419/13, 19 Temmuz 2018, para. 64 ve hüküm kısmı para. 4 (3. maddenin usuli kısmının ihlali), *S.M./Hırvatistan*, Başvuru no: 60561/14, 19 Temmuz 2018, para. 85 (4. maddenin usuli kısmının ihlali, Büyük Daire önünde derdest dava).

407 *Drăgușanu ve Christoulacis/Romanya*, Başvuru no: 4125/12, 26 Temmuz 2018, *Kirjaňenkol/Letonya*, Başvuru no: 39701/11, 19 Temmuz 2018, ve hüküm kısmı para. 3.

408 *Mongelli ve Diğerleri/İtalya*, Başvuru no: 40205/02, 19 Mayıs 2015, hüküm kısmı para. 3 ("Pinto" tazminatının ödenmesindeki gecikme nedeniyle ihlal).

409 *Adı geçen Torreggiani ve Diğerleri/İtalya*, para. 91.

ihlale son vermek ve sonuçlarını ortadan kaldırmaya yönelik genel ve/veya bireysel tedbirleri almaya” davet edilebileceği sonucu çıkmaktadır.⁴¹⁰ Mahkeme aynı zamanda, Sözleşme’den ve özellikle Sözleşme’nin 1. maddesinden, Sözleşmeciler Devletlerin Sözleşme’yi onaylayarak iç hukuklarını Sözleşme ile uyumlu hale getirmeyi taahhüt ettikleri sonucu çıktığını belirtmektedir. Sonuç olarak, iç hukukunda, başvurunun durumu için uygun bir telafi sağlayacak olan her türlü engeli ortadan kaldırmak davalı devlete düşmektedir.⁴¹¹

Bu doğrultuda Mahkeme, “tespit edilen ihlalin türünü telafi etmeye yönelik birçok tür arasından seçenek kalmaması” durumunda bireysel tedbirler alınmasını emredebilir.⁴¹² Diğer durumlarda ve özellikle de pilot karar usulünde Mahkeme, ihlal kararının gerekçesinde veya hüküm kısmında,⁴¹³ davalı devletin iç hukukunu Sözleşme ile uygun hale getirerek yeni ihlalleri önlemek için yasal tedbirler de dahil olmak üzere genel nitelikli tedbirlerin alınması gerektiğini bildirmiş veya emretmiştir.⁴¹⁴

Tüm bu hallerde Mahkeme, Bakanlar Komitesinin icra bakımından yetki alanına girmemek ve mevcut kurumsal dengeyi bozmamak amacıyla ihtiyatlı davranmaktadır. Daha nadiren de olsa, Mahkemenin bireysel ve/veya genel tedbirler alınmasını öngörmesi veya emretmesine yönelik uygulama, Mahkeme içtihadında geniş anlamda tazmin bağlamında yeni perspektifler açtığı için özellikle vurgulanmalıdır.⁴¹⁵

d. Yargılama giderleri

Mahkeme sadece kendi önündeki yargılama bakımından değil, ihlale ilgili olması koşulu ile ulusal makamlar önündeki yargılamalar bakımından da yargılama giderlerine hükmedebilir. 41. madde bağlamında yargılama giderlerine hükmedilmesi, bu giderlerin gerçekten ve gerektiğinde harcanmış ve miktar bakımından da makul olmasına bağlıdır.⁴¹⁶ Yargılama giderleri

410 *Assanidzé/Gürcistan* [BD], Başvuru no: 71503/01, 8 Nisan 2004, para. 198 ve yapılan atıflar.

411 Adı geçen *Assanidzé/Gürcistan* [BD], para. 198.

412 “Başvurucunun en kısa zamanda salıverilmesini” emreden adı geçen *Assanidzé/Gürcistan* [BD], para. 202 ve hüküm kısmının 14(a). Bkz. ayrıca “başvurucunun Yüksek Mahkemedeki görevine en kısa sürede iade edilmesini emreden” *Oleksandr Volkov/Ukrayna*, Başvuru no: 21722/11, 9 Ocak 2013, para. 208 ve hüküm kısmı para. 9.

413 Adı geçen *Ananyev ve Diğerleri/Rusya*, para. 191 vd.

414 Adı geçen *Michelioudakis/Yunanistan*, hüküm kısmı para. 5, *Glykantzi/Yunanistan*, hüküm kısmı para. 5.

415 Sorunun daha derinlemesine bir incelemesi için bkz. L.-A. Sicilianos, “The Involvement of the European Court of Human Rights in the Implementation of its Judgments: Recent Developments under Article 46 ECHR”, *NQHR*, 2014, s. 235-262.

416 Örneğin bkz. *Çakarević/Hırvatistan*, Başvuru no. 48921/13, 26 Nisan 2018, para. 103, *Vizgir-*

hukuki danışmanlık masraflarını, mahkeme masraflarını vs. kapsar. Bu giderler aynı zamanda ve özellikle de başvurunun Mahkeme önündeki bir duruşmada temsili için gerekli olması halinde seyahat ve konaklama giderlerini de kapsayabilir. Mahkeme yargılama giderlerine ilişkin talepleri yalnızca tespit ettiği ihlaller bağlamında kabul edebilir. Kabul edilmeyen şikâyetlere ilişkin talepler reddedilecektir.

Başvurunun danışmanlarıyla avukatlık ücretine ilişkin ve *quota litis* (komisyon) anlaşmasına benzer bir anlaşma yapmış olduğu durumlar söz konusu olabilir. Bu durumda müvekkilin avukata Mahkemenin hükmedebileceği miktarın belirli bir yüzdesini ödemeyi taahhüt ettiği anlaşmalar söz konusudur. *Quota litis* anlaşmaları, hukuki olarak geçerli olması halinde, ilgilinin söz konusu miktarları borçlu olduğuna kanıt oluşturmaktadır. Benzer anlaşmalar sadece avukat ve müvekkili bakımından yükümlülük doğurmakta, yargılama giderlerinin seviyesini sadece ileri sürülen olayların gerçekliğine göre değil, aynı zamanda makul niteliklerine göre değerlendirmesi gereken Mahkemeyi bağlamamaktadır. Dolayısıyla Mahkeme, değerlendirmesinde, çalışma saatleri, davanın gerektirdiği avukat sayısını ve talep edilen saat ücreti gibi başvurunun iddialarını desteklemek için sunduğu diğer unsurları esas alacaktır.⁴¹⁷

e. Adil tazmin taleplerinin sunulması

Mahkeme İç Tüzüğü'nün 60. maddesi adil tazmin talebinde bulunmak için gereken süre ve koşulları öngörür. Burada, Daire Başkanının aksi yönde talimat vermesi dışında, başvurunun, ilke olarak, esasa ilişkin görüşlerini sunması için kendisine ayrılan sürede iletmesi gereken özel bir talep söz konusudur. Başvurunun, iddialarını sayısallaştırarak ve başlıklara ayırarak gerekli delilleri sunması gerekir. Başvurucu bu şartlara uymazsa, Mahkeme, taleplerin bir kısmını veya tamamını reddedebilir. Başvurunun bu talepleri görüş alınması amacıyla Sözleşmecî Tarafa iletilir.⁴¹⁸

Daha ayrıntılı belirtmek gerekirse, evvela adil tazmin talebinin başvuru formunda sunulmasının yeterli olmadığı belirtilmesi gerekir. Başvurunun, gerekirse, davasının esasına ilişkin olan görüşlerini sunarken talebinin tüm kısımlarını tekrar belirtmesi ve güncellemesi gerekmektedir. Verilen süre dışında sunulan talepler prensip olarak reddedilir. Mahkeme, tek tek

da/Slovenya, Başvuru no. 59868/08, 28 Ağustos 2018, para. 117, *Somorjai/Macaristan*, Başvuru no. 60934/13, 28 Ağustos 2018, para. 78.

417 Adı geçen *Iatridis/Yunanistan* (madde 41), para. 55.

418 Mahkeme İç Tüzüğü madde 60.

belirtilmiş olan sayısal net talepler (maddi zarar, manevi zarar, yargılama giderleri) ve bunları destekleyici belgeler sunulmasını istemekte, aksi halde tazminata hükmetmemektedir.

Özellikle de maddi zarara ilişkin olarak, başvurucunun, sadece zararın varlığını değil, aynı zamanda miktar veya değerini de kanıtlayacak belgeleri mümkün olduğunca sunması gerekir. Manevi zarar bakımından ise, başvuru, kendisine verilmesinin hakkaniyete uygun olduğunu değerlendirdiği tazminatın miktarını belirtmeye davet edilir. Birçok ihlalin mağduru olduğunu ileri süren başvuru bu ihlallerden kaynaklanan zararı kapsayacak toplu bir miktar talep edebilir veya ileri sürülen her ihlal için farklı miktar talep edebilir.⁴¹⁹ Bunun dışında, başvurucunun yargılama giderlerini detaylı olarak sayıya dökmesi ve avukatlık ücretlerinin ve diğer ilgili belgelerin kopyalarını sunması gerekir. Bunun yapılmaması halinde, Mahkeme talebin tamamını veya bir kısmını reddedebilir.⁴²⁰

Başvurucunun, olası meblağların yatırılmasını istediği banka hesabını bildirmesi gerekir. Örneğin yargılama gideri olarak hükmedilen miktarlar gibi bir meblağın temsilcisinin banka hesabına yatırılmasını isterse bunu da ayrıca belirtmesi gerekir.

f. Adil tazmine ilişkin karar

Genel olarak, Mahkeme davanın esasına ve adil tazmine ilişkin tek bir karar verir. Öte yandan, adil tazmin meselesinin tamamen veya kısmen ertelenmesi ve Mahkemenin bu konuda ayrı bir karar vermesi de ihtimal dışı değildir.⁴²¹ Bu durum özellikle de adil tazmin miktarının hesaplanmasının zor olduğu durumlarda ortaya çıkabilir.⁴²²

Mahkeme, kararında adil tazminden faydalananak kişiyi açıkça dile getirir. Bununla birlikte örneğin başvurucunun avukatı gibi başka bir kişiyi de söz konusu miktarı almak bakımından yetkilendirebilir. Küçükler bu bağlamda genel olarak yasal temsilcileri tarafından temsil edilir.

Adil tazmin bağlamında hükmedilen meblağların her bir davalı dev-

419 Yargılama giderlerinin sadece Mahkeme tarafından tespit edilen ihlallerle ilgili olması halinde kabul edileceği gözetildiğinde, başvurucunun bu bağlamdaki iddialarını ileri sürdüğü farklı şikâyetlere göre ayırması mümkündür.

420 *Muskhadzbiyeva ve Diğerleri/Belçika*, Başvuru no: 41442/07, 19 Ocak 2010, para. 106, *Koureas ve Diğerleri/Yunanistan*, Başvuru no: 30030/15, 18 Ocak 2018, para. 106.

421 Mahkeme İç Tüzüğü'nün 75/1. maddesi.

422 Bkz. örneğin, adı geçen *Vistiņš ve Perepjolkins/Letonya, Mitzingel/Almanya*, Başvuru no: 29762/10, 25 Ocak 2018.

lette uygulanan kurallar gereğince vergilendirilebilir olması da ihtimal dışı değildir. Bununla birlikte, tazminatın tamamının muhafazası için Mahkeme, kural olarak davalı devletin Sözleşme'nin 41. maddesi bağlamında ödenen miktarlara uygulanabilecek vergiyi de başvurucuya ödemesini şart koşturmaktadır.⁴²³

Mahkeme tarafından hükmedilen adil tazmin, başvurucunun hangi para cinsinden talep ettiğine bakılmaksızın kural olarak avro biçiminde ifade edilir. Başvurucunun, tazminatını avrodan başka bir para biriminde alması gerekmesi halinde, Mahkeme avro olarak ifade edilen meblağın, ödeme tarihinde uygulanan döviz kuruna göre bu para birimine çevrilmesi yönünde talimat verir. Başvurucu taleplerini sunarken gerekirse, başka bir para biriminde belirtilen meblağın avroya çevrilmesi veya avro olarak belirtilen meblağın başka bir para birimine çevrilmesi bağlamında bu politikanın etkisini dikkate almalıdır.

Mahkeme, yapılacak ödeme için resen bir süre belirler. Bu süre genelde üç aydır ve kararın kesinleşmesinden itibaren işlemeye başlar. Mahkeme, belirlenen sürenin bitiminden sonra yapılan ödeme bakımından basit yasal faiz ödenmesine hükmeder. Mahkeme, bu faizin oranını, verilen tazminatın ödenmesine kadar geçen sürenin bitimine dek Avrupa Merkez Bankasının kısa vadeli kredilere uyguladığı marjinal faiz oranına üç puan eklemek suretiyle elde edilecek şekilde belirler.⁴²⁴

Bu durum sadece daire (veya komite) tarafından hükmedilen adil tazmin için değil, Büyük Daire tarafından hükmedilen adil tazmin bakımından da geçerlidir.

5. Başvurunun Büyük Daire tarafından incelenmesi

Bir başvuru Büyük Daire tarafından iki durumda incelenebilir: bir dairenin Sözleşme'nin 30. maddesi gereğince Büyük Daire lehine yargı yetkisinden feragat etmesi halinde (ve Mahkeme İç Tüzüğü'nün 72. maddesi) ve davanın Sözleşme'nin 43. maddesi uyarınca Büyük Daireye gönderilmesi halinde (ve İç Tüzük'ün 73. maddesi). Bu iki durumun da ayrı ayrı incelenmeyi gerektiren farkları bulunmaktadır. Aynı şey Büyük Daire önündeki usul ve Büyük Dairenin esasa ve kabul edilebilirliğe ilişkin kararları bakımından da geçerlidir.

423 Bkz. Yol gösterici olarak, *Ronald Vermeulen/Belçika*, Başvuru no: 5475/06, 17 Temmuz 2018, hüküm kısmı para. 3, *Toubache/Fransa*, Başvuru no: 19510/15, 7 Haziran 2018, hüküm kısmı para. 3. Daha ayrıntılı bilgi için bkz. Bölüm III, C. 5.

424 Adil tazmin ödeme şekilleri ve denetlenmesine ilişkin olarak daha fazla bilgi için bkz. aşağıdaki Bölüm III.C.

a. Büyük Daire lehine feragat

Sözleşme'nin 30. maddesi uyarınca “Eğer Daire önünde görülmekte olan dava, Sözleşme ve Protokollerinin yorumu konusunda ciddi bir sorun doğuruyorsa ya da bir sorunun çözümü Mahkeme tarafından daha önceden verilmiş bir karar ile çelişme yaratabilecekse, Daire, daha karar vermemiş olmak kaydıyla, başvurudan el çekerek dosyayı Büyük Daireye gönderebilir, meğer ki, taraflardan biri buna itiraz etsin”.

Bu hüküm iki muhtemel senaryo öngörmektedir: ilki derdest davanın “Sözleşme'nin yorumlanmasına ilişkin önemli bir sorun içermesi” ve bir sorunun çözümünün içtihat bakımından bir çelişki yaratma riski içermesi. Sözleşme'ye göre feragat, “olabilir” ifadesinin kullanımından da anlaşıldığı üzere her iki durumda da ihtiyaridir.⁴²⁵ Öte yandan Mahkeme İç Tüzüğü'nün 72. maddesi, feragatin ilk durumda seçimlik olduğunu ve ikincisinde zorunlu olduğunu öngörmektedir. Sonuçta Sözleşme'nin yorumuna ilişkin önemli hususlara atıf yapan 72. maddenin 1. fıkrası, Mahkemenin feragat “edebileceğini” belirtilirken, içtihadi çelişkiye ilişkin 2. fıkra dairenin Büyük Daire lehine feragat etmesi “gerektiğini” belirtilmiştir. İç Tüzük'ün Mahkeme tarafından kabul edildiği düşünülürse, burada içtihadi çelişkileri önlemeye yönelik bir kendini kısıtlamanın söz konusu olduğu söylenebilir.

Feragat kararı daire üyelerinin oy çokluğu ile kabul edilir ve gerekçelendirilmesi gerekmez.⁴²⁶ Daire nihai kararını vermediği sürece feragat kararı alınabilir. Uygulamada Büyük Daire lehine feragat kararları nadiren alınmakta olup, yeni meseleler içeren, hassas veya ses getirecek ve dairenin mevcut içtihatla çelişen sonuçlara ulaşma riskinin bulunduğu davaları konu alır.⁴²⁷

İç Tüzük'ün 72/4. maddesine göre, dairenin yargı yetkisinden feragat etme niyeti taraflara Yazı İşleri Müdürü tarafından bildirilir. Taraflara bu tebliğden itibaren olası itirazlarını yazılı ve gerekçeli olarak Yazı İşle-

425 Bu anlamda bkz. Sözleşme'ye Ek 11 no'lu Protokol'ün Açıklayıcı Raporu, para. 79 (STE no. 155).

426 Bkz. Mahkeme İç Tüzüğü'nün 72/3. maddesi

427 Yol gösterici dava olarak bkz. *Vallianatos ve Diğerleri/Yunanistan* [GC], Başvuru no: 29381/09 ve 32684/09, 7 Kasım 2013, (aynı cinsiyetten çiftlerin ortak yaşama anlaşması yapma olanağının dışında bırakılması), *X ve Diğerleri/Avusturya* [BD], Başvuru no: 19010/07, 19 Şubat 2013 (aynı cinsiyetten çiftler söz konusu olduğunda eşlerden birinin diğer eşin çocuğunu evlat edinmemesi), *Armani Da Silva/Birleşik Krallık* [BD], Başvuru no: 5878/08, 30 Mart 2016 (yanlışlıkla terörist olduğu sanılan bir kişinin öldürülmesine ilişkin olarak etkili soruşturma yapılmadığı iddiası), *Molla Salı/Yunanistan* [BD], Başvuru no: 20452/14, 19 Aralık 2018 (bir miras uyumsuzluğuna şeriat hukukunun uygulanması).

ri Müdürlüğüne göndermek için bir aylık süre tanınır. Bu koşulları yerine getirmeyen itirazlar daire tarafından geçersiz sayılacaktır. İtiraz olmaması halinde daire, Büyük Daire lehine yargı yetkisinden feragat kararını tasdik eder.

Son olarak, Ek 15 no’lu Protokol’ün 3. maddesinin “Sözleşme’nin 30. maddesinden, ‘davanın taraflarından birinin itiraz etmemesi halinde’ ifadesi çıkarılmıştır” hükmüyle tarafların Büyük Daire lehine yargı yetkisinden feragat konusunda itiraz imkânının kaldırıldığını belirtmek gerekir.⁴²⁸ Bu hüküm son yıllarda gelişen uygulamayı yansıtmaktadır.

b. Büyük Daireye gönderme

Yargı yetkisinden feragat dışında, Büyük Daireye, Sözleşme’nin 43. maddesi uyarınca taraflardan birinin yaptığı gönderme talebiyle başvurulabilir. Aslında, bu hükmün 1. fıkrasına göre, “Bir Daire kararının verildiği tarihten itibaren üç ay içinde ve istisnai durumlarda, dava taraflarından her biri davanın Büyük Daireye gönderilmesini isteyebilir”.

Usulün istisnai niteliği – Öncelikle gönderme talebinin “istisnai nitelikte” olduğunun belirtilmesi gerekir. Daha ileride detaylı olarak görüleceği üzere, Büyük Dairenin özellikle Mahkeme içtihadının tutarlılığını sağlama ve ana hatlarını tanımlama görevi vardır. Her bir müstakil davada öne sürülen olgusal hataları veya değerlendirme hatalarını düzeltmekle görevli bir temyiz mahkemesi işlevi taşımamaktadır. Büyük Daireye sevk talepleri daire kararının yeniden incelenmesi yönünde bir temyiz yolu olarak görülmemelidir. Bu nedenle, ilgili tarafın daire kararına katılmadığını belirtmesi yeterli değildir. Mahkeme Yazı İşleri Müdürlüğüne 43. maddede öngörülen üç aylık sürede sunulması gereken sevk talebinde, ilgili tarafın düşüncesine göre davanın uyandırdığı ve Sözleşme’nin yorumlanmasını veya uygulanmasını etkileyen önemli meselenin yahut Büyük Dairenin incelemesini gerektiren genel nitelikteki ciddi meselenin belirtilmesi gerekmektedir.⁴²⁹

Aynı şekilde, böyle bir talebin sadece bir daire kararı ile ilgili olarak yapılabileceği belirtilmelidir. Dairelerin verdiği kabul edilemezlik kararlarının Büyük Daireye sevkı mümkün değildir. Bunun yanı sıra, tek hakim tarafından verilen kabul edilemezlik kararları ile komite tarafından verilen ihlal ve kabul edilemezlik kararlarının kesin olduğu ve Büyük Daireye gönderilmelerinin talep edilemeyeceği de hatırlatılmaktadır. Sözleşme’yi yazanların

428 Sözleşme’ye Ek 15 no’lu Protokol’ün 3. maddesi (STCE Başvuru no: 213).

429 Bkz. Mahkeme İç Tüzüğü’nün 73/1. maddesi.

böylece Büyük Daireye sevk taleplerinin sıradanlaşmasını ve çoğalmasını önlemeyi ve bu usulün istisnai niteliğini korumayı amaçladıkları açıktır.

Büyük Daire kurulu – Sözleşme’nin 43. maddesinin 2. fıkrasına göre “Büyük Daire bünyesinde beş hakimden oluşan bir kurul istemi, eğer davada Sözleşme ve Protokollerinin yorumuna ya da uygulanmasına ilişkin ya da genel nitelikte ciddi bir sorun varsa, kabul eder”. Söz konusu kurul Mahkeme İç Tüzüğü’nün 24/5. maddesine göre kurulur. Kurul, talebi “sadece mevcut dosya temelinde” inceler. Kurul üyeleri oy çokluğuyla karar verir. Talebin reddine ilişkin kararın gerekçeli olmasına gerek yoktur.⁴³⁰

Kurul yukarıda belirtilen koşulları karşılaması halinde talebi kabul eder. Bu koşulların katı bir şekilde uygulanması gerekmektedir ve bu da Büyük Daireye sevk usulünün istisnai niteliğine uygundur.

Daha ayrıntılı belirtmek gerekirse, Sözleşme’ye Ek 11 no’lu Protokol’ün Açıklayıcı Raporuna göre, Sözleşme’nin *yorumu* ile ilgili önemli meseleler “Mahkemenin henüz karar vermediği önemli bir sorun var ise ya da kararın gelecek davalar ve Mahkeme içtihadının gelişimi açısından önemli olması” halinde ortaya çıkmaktadır.⁴³¹ Diğer bir deyişle, öncelikle, özgün niteliği ve toplum ve medya açısından uyandırdığı tartışma nedeniyle “yeni” sorunlara ilişkin olan ve daha dikkatli bir incelemeye konu edilmesi gereken davalar söz konusudur.⁴³² Aynı zamanda, içtihadın tutarlılığını etkileyecek davalar,⁴³³ Sözleşme’nin günümüz koşullarına adapte edilmesi gereken “canlı bir belge” olması dolayısıyla içtihadın geliştirilmesini sağlayabilecek

430 Mahkeme İç Tüzüğü’nün 73/2. maddesi. İç Tüzük’ün bu hükmü, Sözleşme’nin 45. maddesinin sadece “başvuruların kabul edilebilir veya kabul edilemez olduğunu beyan eden” ihlal ve kabul edilemezlik kararlarının gerekçesini kapsıyor olduğu gözetildiğinde bu madde ile bağdaşmamaktadır. Oysa, Büyük Daireye yapılan bir gönderme talebinin ret kararının niteliği tamamen usulî olup, davanın ne kabul edilebilirliği ne de esası ile ilgilidir. Bu hüküm eleştirilere konu olduysa da yerindedir. Aslında, kurulun kararının olumsuz olması halinde, gerekçesi dairenin kararını tartışmaya açabilir veya bu kararın yorumuna yönelik bir girişim olarak algılanabilir.

431 Bkz. Açıklayıcı Rapor, para. 100.

432 *Evans Birleşik Krallık* [BD], Başvuru no: 6339/05, 10 Nisan 2007 (bir gamet vericinin rızasını geri çekmesinden sonra embriyonun implantasyonuna ilişkin ihtilaf), *S.A.S./Fransa* [BD], Başvuru no: 43835/11, 1 Temmuz 2014 (kamusal alanda yüzü gizlemeye yönelik bir giysi giymenin yasaklanmasına ilişkin dava), *Lambert ve Diğerleri/Fransa* [BD], Başvuru no: 46043/14, 5 Haziran 2015 (tamamen bağımlı halde olan bir hastanın hayatta kalmasını sağlayan beslenme ve hidrasyonunun durdurulması kararına ilişkin dava).

433 Bkz. örneğin, *Guiso-Gallisy/İtalya* [BD], Başvuru no: 58858/00, 22 Aralık 2009, para. 56 (e Daire dolaylı kamulaştırmaya ilişkin olarak Sözleşme’nin 41. maddesi bakımından bir içtihat değişikliği yapmıştı), *Herrmann/Almanya* [BD], Başvuru no: 9300/07, 26 Haziran 2012, para. 75 vd. (Dairenin kararı *Chassagnou ve Diğerleri/Fransa* kararında avlanma hakkına ilişkin olarak ortaya çıkan ilkelerden ayrılmıştır).

davalar,⁴³⁴ mevcut içtihatla dile getirilen ilkelerin aydınlatılmasını sağlayan davalar⁴³⁵ veya Büyük Dairenin, Daire tarafından kabul edilen içtihat gelişimini yeniden incelemeye davet edileceği davalar da bulunmaktadır. Bu son durum özellikle de dairenin daha önceki kararlarıyla açıkça çelişmesizin içtihat ilkelerinde büyük bir gelişme kaydedildiği durumlarla ilgilidir. Kurul böyle bir durumda Büyük Dairenin bu gelişimi onaylamasını⁴³⁶ veya reddetmesini⁴³⁷ gerekli görebilir.

Sözleşme'nin *uygulanmasına* ilişkin önemli bir mesele, özellikle kararın iç hukukta veya idari uygulamada önemli bir değişiklik gerektirmesi halinde ortaya çıkar. Bu durum Mahkemenin bir dairesinin pilot karar usulünü uyguladığı ve başvurunun temelindeki olayların yapısal veya sistematik bir sorun yarattığını değerlendirdiği durumlarda ortaya çıkabilir.⁴³⁸

Son olarak, siyasi veya kamusal menfaate ilişkin önemli bir sorun da *genel nitelikli önemli bir sorun* olarak değerlendirilebilir. Avrupa seviyesinde veya daha küresel bir seviyede önemli bir mesele yaratan⁴³⁹ ya da büyük

434 *Christine Goodwin/Birleşik Krallık* [BD], Başvuru no: 28957/95, 11 Temmuz 2002, para. 72 (cinsiyet değişiminin yasal olarak tanınmamasına ilişkin dava), *Bayatyan c. Arménie* [GC], Başvuru no: 23459/03, 7 Temmuz 2011, para. 102 (askerlik hizmetinin vicdani gerekçelerle yerine getirilmesinin reddedilme hakkına ilişkin), *Magyar Helsinki Bizottság/Macaristan* [BD], Başvuru no: 18030/11, 8 Kasım 2016 (Sözleşme'nin 10. maddesi gereğince bilgi alma hakkına ilişkin olarak).

435 Büyük Dairenin bir yabancı sınır dışı edilme kararının Sözleşme'nin 8. maddesine uygun olup olmadığını değerlendirmek için uygulanacak olan kriterleri sıralayıp açıkladığı uygulaması Üner/Hollanda kararı ([BD] Başvuru no: 46410/99, 18 Ekim 2006, para. 77 vd., para. 57-58). Bkz. ayrıca, *J.K. ve Diğerleri/İsveç* [BD], Başvuru no: 59166/12, 23 Ağustos 2016 (Sözleşme'nin 3. maddesinin bir yabancıyı uzaklaştırılması konusunda uygulanma kriterleri), *A ve B./Norveç* [BD], Başvuru no: 24130/11 ve 29758/11, özellikle para. 105-107, 15 Kasım 2016 (*ne bis in idem* ilkesine ilişkin olarak uygulanabilecek olan kriterlerin açıklanmasına ilişkin dava), *Muršić/Hırvatistan* [BD], Başvuru no: 7334/13, para. 136-141, 20 Ekim 2016 (tutukluluk koşullarına ilişkin ilkelerin açıklanmasına ilişkin dava).

436 *Mamatkoulou ve Askarov/Türkiye* [BD], Başvuru no: 46827/99 ve 46951/99, 4 Şubat 2005 (Büyük Daire, Dairenin Sözleşme'nin 34. maddesinin, Mahkeme tarafından, İç Tüzük'ün 39. maddesi gereğince verilen tedbir kararlarına uyulmaması halinde ihlal edildiğini tespit eden kararını onaylamıştır).

437 *Correia de Matos/Portekiz* [BD], Başvuru no: 56402/12, 4 Nisan 2018 (Büyük Daire, dairenin kararını bozarak, kendi kendini savunma hakkına ilişkin olan geleneksel yaklaşımını onaylamıştır).

438 Bkz. örneğin, (Slovenya'nın bağımsızlığından sonra sürekli oturan kayıtlarından "silinen" kişilerin oturumunun düzenlenmemesine ilişkin) *Kurić ve Diğerleri/Slovenya* [BD], Başvuru no: 26828/06, 26 Haziran 2012. (FSYC'nin dağılmasından sonra "eski" yabancı döviz yatırımlarını geri alma imkânsızlığına ilişkin) Bkz. ayrıca, *Ališić ve Diğerleri/Bosna-Hersek, Hırvatistan, Sırbistan, Slovenya ve Eski Yugoslav Makedon Cumhuriyeti* [BD], Başvuru no: 60642/08, 16 Temmuz 2014.

439 Bkz. örneğin, *D.H. ve Diğerleri/Çek Cumhuriyeti* [BD], Başvuru no: 57325/00, 13 Kasım 2007

yankı uyandıran davalar söz konusudur.⁴⁴⁰ Başvurucunun kimliği de bu bağlamda bir rol oynayabilir.⁴⁴¹

Son olarak, dairenin bir şikâyeti kabul edilemez bulduğu kararlarına itiraz eden sevk talepleri *sistematiik olarak reddedilmektedir*. Aslında, Mahkemenin yerleşik içtihadına göre, Büyük Daireye gönderilen “davanın” içerik ve kapsamı dairenin kabul edilebilirliğe ilişkin kararı ile sınırlıdır. Bu, Büyük Dairenin, başvurunun dairenin kabul edilemez bulduğu kısımlarını inceleyemeyeceği anlamına gelmektedir.⁴⁴²

Uygulamada örneğin daire tarafından Sözleşme’nin 41. maddesi bağlamında verilen miktarlara itiraz eden, daire tarafından olayların değerlendirilmesine itiraz eden veya yerleşik bir içtihadın uygulanmasına ilişkin olan diğer gönderme talebi kategorilerinin prensip olarak reddedildiği görülmektedir.⁴⁴³

Büyük Daire kurulunun uygulamasından doğan kriterlerin tamamı sevk usulünün istisnai niteliğini tamamlamakta ve Büyük Dairenin ilkesel sorunları çözmek, Mahkeme içtihadını yönlendirmek ve içtihadın bağlılık ve tutarlılığını sağlamak amacı taşıyan görevini onaylamaktadır.

Göndermenin etkileri – Sözleşme’nin 43. maddesinin 3. fıkrasına göre “kurul talebi kabul ederse, Büyük Daire davayı karara bağlar” (hiçbir zaman basit bir kabul edilemezlik kararı değildir). Büyük Daire davayı kabul edilemez bularak reddetse dahi durum böyledir. Kabul edilebilir bulunan ve dairenin esas hakkında ihlal kararı vermiş olduğu bir davanın Büyük Daire tarafından esası incelenmeksizin reddedilmesi de, ender rastlanmakla birlikte, ihtimal dışı değildir.⁴⁴⁴ Büyük Daire kendisine sevk konusunda karar verirken, başvurucunun ölümü nedeniyle⁴⁴⁵ ya da başka herhangi bir ne-

ve Orşu ve Diğerleri/Hırvatistan [BD], Başvuru no: 15766/03, 16 Mart 2010 (Günümüzde Avrupa’daki Roman azınlıkların korunmasına ilişkin).

440 *Lautsi ve Diğerleri/İtalya* [BD], Başvuru no: 30814/06, 18 Mart 2011 (dersliklerde dini sembollerin bulunmasına ilişkin olarak), *Giuliani ve Gaggio/İtalya* [BD], Başvuru no: 23458/02, 24 Mart 2011 (en Temmuz 2001’de G8 zirvesi kapsamında yapılan gösteriler sırasında bir göstericinin ölümüne ilişkin).

441 *Öcalan/Türkiye* [BD], Başvuru no: 46221/99, 12 Mayıs 2005 (PKK liderinin yakalanmasına ilişkin), *Navalnyy/Rusya* [BD], Başvuru no: 29580/12 vd., 15 Kasım 2018 (bir muhalifin mükerrer idari suçları hakkında soruşturulması ve yakalanmasına ilişkin).

442 *Syssoyeva ve Diğerleri/Letonya* [BD], Başvuru no: 60654/00, 15 Ocak 2007, para. 61-62, *Blokhin/Rusya* [BD], Başvuru no: 47152/06, 23 Mart 2016, para. 91, *Radomilja ve Diğerleri/Hırvatistan* [BD], Başvuru no: 37685/10 ve 22768/12, 20 Mart 2018, para. 101.

443 Bkz. bununla birlikte, adı geçen *Guiso-Galliasy/İtalya*. Bununla birlikte, Sözleşme’nin 41. maddesinin uygulanma metoduna ilişkin bir dava söz konusu idi ve bu hükmün yorumlanmasına ilişkin ciddi bir sorun ortaya çıkaran bir durum vardı.

444 Bkz. örneğin, *Sabri Güneş/Türkiye* [BD], Başvuru no: 27396/06, 29 Haziran 2012.

445 Bkz. örneğin *Gross/İsviçre* [BD], Başvuru no: 67810/10, 30 Eylül 14.

denle⁴⁴⁶ davayı kayıttan düşürse bile “karar” yoluyla hüküm kurar. Bu tür hükümlerin “karar” olarak nitelendirilmesi, hakimlerin, Sözleşme’nin 45/2. maddesine göre ayrı görüşlerini sunmalarını sağlamaktadır; “kabul edilebilirlik hakkında karar” verilmesi durumunda bu imkân söz konusu olma olmayacaktır.⁴⁴⁷

c. Büyük Daire lehine görev bakımından feragat ile davayı Büyük Daireye gönderme arasındaki farklılıklar

Büyük Daire lehine feragat ile bir davanın Büyük Daire huzuruna gönderilmesi arasında birçok açıdan farklılık bulunur. Öncelikle belirtilmelidir ki, ilk durumda gönderme resen yapılırken, ikincisinde taraflardan birinin talebi üzerine heyet tarafından karar verilmektedir.

Bunun yanı sıra, feragat halinde, Daire, söz konusu davada esaslı bir rol oynamamaktadır. Daire, Sözleşme’nin 30. maddesi uyarınca, feragate ilişkin tamamen usuli bir karar almaktadır. Daire ihtilafı karara bağlamaz. Bu nedenle, feragat eden dairenin üyelerinin, Büyük Dairede yer almasına bir engel yoktur.⁴⁴⁸ Bunun yanı sıra, Büyük Daire, hükümetin olası ilk itirazları da dahil olmak üzere davanın tamamını inceler. Başvurunun kabul edilemez olduğuna kanaat getirirse, bir dairenin yapacağı gibi kabul edilebilirlik hakkında bir karar verir.⁴⁴⁹ Büyük Dairenin, Sözleşme’nin 37. maddesi uyarınca davayı kayıttan düşürme kararı vermesi halinde de durum aynıdır. Diğer bir deyişle, Sözleşme’nin 30. maddesine göre feragat halinde, başvurunun tamamı Büyük Daire tarafından tek seferde incelenir. Daire önünde uygulanabilecek usul kuralları, gerekli değişikliklerle Büyük Daire önündeki usule de uygulanır.⁴⁵⁰

Bu son genel ilke, davanın 43. madde uyarınca Büyük Daireye gönderilmesi halinde de geçerlidir. Bununla birlikte, uygulamada daha sık rastlanan sevk yolunun kendine özgü bazı nitelikleri vardır. Büyük Dairenin davayı yeniden incelemeye davet edilmesi halinde, “Daire Başkanı ve ilgili Yüksek Sözleşmeciler Taraf adına seçilen hakim yani ‘ulusal hakim’ dışında”

446 Bkz. örneğin, *V.M. ve Diğerleri/Belçika* [BD], Başvuru no: 60125/11, 17 Kasım 2016.

447 Bkz. adı geçen *Gross/İsviçre* [GC] ve *V.M./Belçika* [BD] kararlarına ekli olan ayrı görüşler.

448 Aksi yönde Sözleşme’nin 26/5. maddesi ve Mahkeme İç Tüzüğü’nün 24/2(c) maddesi.

449 Bkz. örneğin, *Banković ve Diğerleri/Belçika vd.* (kabul edilebilirlik hakkında karar) [BD], Başvuru no: 52207/99, 12 Aralık 2001, *Gherghina/Romanya* (kabul edilebilirlik hakkında karar) [BD], Başvuru no: 42219/07, 9 Temmuz 2015, *Harkins/Birleşik Krallık* (kabul edilebilirlik hakkında karar) [BD], Başvuru no: 71537/14, 15 Haziran 2017.

450 Mahkeme İç Tüzüğü madde 71.

ihlal kararını veren dairenin hiçbir hakimi oturumda yer alamaz”.⁴⁵¹ Yakın tarihli uygulama, Büyük Daireye gönderilen kararları kabul eden dairelerin başkanlarının Büyük Dairenin “objektif tarafsızlığını” arttırmak amacıyla sistemli şekilde kuruldan çekildiklerini göstermektedir.

Sevk seçeneğinde, Büyük Dairenin davanın tamamını değil, sadece daire tarafından kabul edilemez bulunmayan şikâyetleri incelediği unutulmamalıdır. Böylece, Büyük Daire önünde daire tarafından daha önceden kabul edilemez bulunan şikâyetler bakımından, uygulamada bazen rastlandığı gibi, yeniden savlar sunmakta ısrarcı olunması gereksizdir. Sevk durumunda davanın esası ikinci kez incelenebilir. Bununla birlikte, daha önceden de vurgulandığı gibi, bir “temyiz” söz konusu olmayıp Mahkemenin farklı ve daha geniş bir oluşumu tarafından yeniden inceleme söz konusudur. Bu usul Mahkemeye davanın farklı unsurlarının incelenmesini genişletme, iç-tihadı sistematik hale getirme, açıklama ve geliştirme imkânı sunmaktadır. Son olarak, 43. madde gereğince sevk halinde, Büyük Dairenin davayı kabul edilemez bulması veya kayıttan düşürmeye karar vermesi durumunda bile bir “kararla” hüküm kurduğunun hatırlatılması gerekir.

d. Büyük Daire önündeki usul, kabul edilemezlik ve ihlal kararları

Daha önceden de belirtildiği gibi, İç Tüzük’ün 71/1. maddesine göre “Daireler önündeki yargılamayı düzenleyen hükümler, gerekli değişikliklerle birlikte Büyük Daire önündeki yargılamada da uygulanır”. Bu durum prensip olarak, duruşma yapılması bakımından da geçerlidir; sadece, duruşma yapılmasına aynı zamanda Büyük Daire Başkanı tarafından da bireysel olarak karar verebilir.⁴⁵² Bu farklılık Büyük Daire önünde duruşma yapılması kural olduğu halde, daireler önünde istisnai olmasıyla açıklanmaktadır. Aynı zamanda, uygulamada müdahalelerin –ve özellikle de Devletlerin ve sivil toplum kuruluşlarının müdahilliklerinin– hele ki Büyük Daireye sevk edilen meselelerin önemi dikkate alındığında, dairelere göre Büyük Daire önünde daha sık yaşandığı görülmektedir. Son olarak, Büyük Daire kararlarının açıklanması normalde Büyük Daire Başkanı tarafından kamuya açık oturumlarda yapılırken, dairelerin esasa ve kabul edilebilirliğe ilişkin kararları yazılı olarak açıklanır.⁴⁵³

451 Sözleşme’nin 26/5. maddesi.

452 Mahkeme İç Tüzüğü’nün 71/2. maddesi. Aslında Daire seviyesinde duruşma yapma kararı Daire başkanı değil daire tarafından alınmaktadır. (bkz. Mahkeme İç Tüzüğü’nün 54/5 ve 59/3. maddeleri).

453 Mahkeme İç Tüzüğü’nün gerekli değişikliklerle Büyük Daire kararlarına uygulanabilir olan 77.

Büyük Daire tarafından incelenen şikâyetler bakımından yukarıdaki görüşler saklı kalmak kaydıyla, Büyük Dairenin ihlal ve kabul edilemezlik kararlarının yapısı ve farklı kısımları, ilke olarak, dairelerin esasa ve kabul edilebilirliğe ilişkin kararları ile aynıdır. Buna karşın, Büyük Dairenin esasa ve kabul edilebilirliğe ilişkin kararları genellikle, daire kararlarına göre daha ayrıntılı ve uzun olmaktadır.⁴⁵⁴ Bu kararlar sıklıkla uluslararası hukuka ve gereğinde Avrupa Birliği hukuku ve karşılaştırmalı hukuka atıflar içerir ve ilgili içtihadın tümüyle olmasa da, derinlemesine hatta münhasır bir incelemesini kapsar.

6. Kesin kararlar

Sözleşme'nin 44. maddesi, Mahkemenin nihai ihlal kararlarını yani kural olarak yeniden inceleme konusu olamayacak olan kararlarını ele almaktadır.⁴⁵⁵

Nihai kararlar, her şeyden evvel, Büyük Dairenin tüm kararlarını kapsar.⁴⁵⁶ Söz konusu kararlar verildikleri anda nihailik kazanır. Daire kararlarının aksine, bu kararlar her zaman Mahkemenin iki resmi dilinde açıklanır. Büyük Dairenin kararı dairenin daha önceden aynı başvuruya ilişkin olarak verdiği bir kararın yerine geçer.⁴⁵⁷

Büyük Dairenin ihlal kararlarının aksine, dairelerin kararları verildikleri anda nihailik kazanmaz. Bu kararlar Sözleşme'nin 44/2. maddesinde belirlenen şekilde kesinleşmektedir.

Daha ayrıntılı belirtmek gerekirse, bir dairenin ihlal kararı tarafların davanın Büyük Daire önüne gönderilmesini talep etmeyeceklerini beyan ettiklerinde kesinleşir. Bu kategoriye ait bir ihlal kararı söz konusu beyanların ilgili iki tarafça Mahkemenin Yazı İşleri Müdürlüğüne sunulmasıyla kesinleşmekle birlikte, kararın verildiği tarihi taşımaktadır.

maddesi.

454 Bkz. yukarıdaki 3.d. Bölümü, ve Mahkeme İç Tüzüğü'nün 74. maddesi.

455 Bununla birlikte, Mahkeme İç Tüzüğü'nün 79-81. maddeleri, verilmesini takip eden yılda kararın yorumlanması için talepte bulunma imkânı (79. madde); davanın sonucu üzerinde "belirleyici bir etkisi" olabilecek olan bir olayın ortaya çıkması halinde kararın gözden geçirilmesi talebi (80. madde); ve resen ya da taraflardan birinin talebi üzerine kabul edilemezlik ve ihlal kararlarındaki hataların düzeltilmesi imkânını öngörmektedir (81. madde).

456 Sözleşme'nin 44/1. maddesi.

457 Bir daire kararının bazı şikâyetleri kabul edilemez olarak reddetmesinin, Büyük Dairenin daha sonraki bir kararından etkilendiğini çünkü Büyük Dairenin söz konusu şikâyetlere atıf yapmadığı hatırlatılmaktadır. Bkz. yukarıdaki dipnot 442 ve ilgili metin.

Bunun yanı sıra, bir dairenin kararı, Büyük Daireye gönderilmesi talep edilmemişse, verildiği tarihten itibaren üç ay sonra kesinleşir. Bu sürenin bitiminden sonra kesinleşmişse de, bu karar verildiği tarihi taşır.

Ayrıca, bir dairenin kararı Büyük Daire kurulunun, Sözleşme'nin 43. maddesi bağlamında yapılan gönderme talebini reddettiğinde kesinleşir. Bu durumda, karar, verildiği günün tarihini taşımakla birlikte, kurul tarafından ret kararının verildiği gün kesinleşmiş olur.

Mahkemenin yayımlanmış olmakla birlikte, kesinleşmemiş kararlara hiçbir zaman atıf yapılmadığını vurgulamak gerekir. Tarafların da aynı şekilde ihtiyatlı davranması gerekmektedir. Tarafların yine de nihai olmayan bir karara atıf yapmak istemeleri halinde, en azından bu durumu belirtmeleri gerekir.

Sözleşme'nin 44/3. maddesine göre, Mahkemenin kesinleşmiş kararları, Yazı İşleri Müdürünün yetkisi altında gereken şekilde yayınlanır.⁴⁵⁸

Kesin kararların etkileri – Sözleşme'nin 46/1. maddesine göre, “Yüksek sözleşmeciler taraflar, taraf oldukları davalarda, Mahkemenin verdiği kesinleşmiş kararlara uymayı taahhüt ederler”. Diğer bir deyişle, Mahkemenin kesin kararları kesin hüküm niteliğindedir. Bu hükme göre, Mahkeme kararlarının kesin hüküm niteliği görecelidir, zira sadece davanın tarafları arasında geçerlidir. Bununla birlikte, Mahkeme, Sözleşme ve Ek Protokolleri “en yetkili bir şekilde” yorumlamakla yükümlü olan en üst organdır.⁴⁵⁹ Sonuç olarak, Mahkemenin kesin kararlarının “yorum bakımından bağlayıcı” olduğu kanaati genel kabul görmektedir.

Mahkeme kararlarının bağlayıcılığı, devletler tarafından tam ve eksiksiz şekilde icra edilmelerine ilişkin bir denetim mekanizması ile güvence altına alınmıştır. Bu ağır görev, Sözleşme tarafından Avrupa Konseyinin Bakanlar Komitesine verilmiştir.

458 Bkz. ayrıca Mahkeme İç Tüzüğü'nün 78. maddesi. Bu bağlamda, ihlal ve kabul edilemezlik kararlarını kapsayan resmi derginin yayınlanmasının ortadan kaldırıldığının belirtilmesi gerekmektedir. Büyük Dairenin, daire ve üç hakimli komitelerin ihlal ve kabul edilemezlik kararları Mahkemenin internet sitesinde kamuya açıklanmaktadır.

459 Bkz. adı geçen Kopenhag Deklarasyonu, para. 26.

Bölüm III

Bakanlar Komitesi Önündeki Usul

Bu rehberin başında da belirtildiği gibi, Bakanlar Komitesi sadece Avrupa Konseyinin değil, aynı zamanda Sözleşme'nin de bir organıdır. 11 no'lu Ek Protokol'ün yürürlüğe girmesinden itibaren, Bakanlar Komitesinin, Sözleşme çerçevesindeki temel rolü Mahkeme kararlarının icrasını hatta, daha genel olarak, devletlerin kendileri hakkında verilen ihlal kararlarına uyma yükümlülüklerini icra etmelerini denetlemektir. Aslında, Sözleşme'nin 46/2. maddesine göre “Mahkemenin kesinleşen kararı, icrasını denetleyecek olan Bakanlar Komitesine gönderilir”.

Bunun yanı sıra, 14 no'lu Ek Protokol, Bakanlar Komitesine Mahkemeye bir ihlal kararının yorumlanması veya kesin karara uygun davranma kararının ihlaline ilişkin yargılamaya ilişkin bir taleple başvurma imkânı tanıyarak bu bağlamdaki yetkilerini güçlendirmiştir.⁴⁶⁰ Aynı zamanda, 14 no'lu Ek Protokol Bakanlar Komitesinin yetkisini dostane çözümlerin hükümlerinin icrasını denetleme yetkisiyle genişletmiştir.⁴⁶¹

129

Kısım 1. Mahkeme Kararlarının İcrasının Denetimi

A. Devletlerin Mahkeme kararlarına uyma yükümlülüğünün kapsamı

Sözleşme'nin 46/1. maddesine göre, devletlerin, taraf oldukları davalarda Mahkemenin kesinleşmiş kararlarına uymayı taahhüt ettiklerinin hatırlatılması gerekmektedir. Söz konusu kararlara “uyma” yükümlülüğü bu kararları “icra etme” yükümlülüğünden daha geniştir. Aslında, icranın, ihlal kararının hüküm kısmında, öngörülen sürede, belirtilen tedbirlerin kabul edilmesiyle ve özellikle de Mahkeme tarafından hükmedilen tazminatın ödenmesi ile sınırlı olduğu düşünülebilir. Bununla birlikte, bir karara uyma yükümlülüğü aynı zamanda, hüküm kısmında belirtilmeyen bireysel ve/veya genel tedbirleri de kapsayabilir. Bu yaklaşım, sadece Mahkemenin daha önceden tasvir edilen içtihadını değil aynı zamanda ve özellikle de Bakanlar Komitesinin, Sözleşme'nin 46/2. maddesi uyarınca uzun süredir mevcut olan

⁴⁶⁰ Sözleşme'nin 46/3 ve 5. maddesi.

⁴⁶¹ Sözleşme'nin 39/4. maddesi.

uygulamasını da yansıtmaktadır.⁴⁶² Aslında, bu hükmün lafzı Mahkeme kararlarının “icra edilmesinin” Bakanlar Komitesi tarafından denetimine atıf yapsa da, Bakanlar Komitesinin ilgili davaların incelemesini sonlandırmadan önce bireysel ve/veya genel tedbirlerin kabul edilmesini talep ettiği görülmektedir.⁴⁶³

B. Bakanlar Komitesi denetiminin amacı

Kararların ve dostane çözüm hükümlerinin icrasının denetlenme usulü 2006’dan beri yürürlükte olan ve 2017 yılında değiştirilmiş bulunan Bakanlar Komitesi Özel Kuralları ile düzenlenmiştir.⁴⁶⁴ Söz konusu denetim ilke olarak, gündemi kamuya açık olan özel “İnsan Hakları” toplantıları sırasında yapılır. Bir kararın, Sözleşme’nin 46/2. maddesi uyarınca Bakanlar Komitesine iletilmesi halinde, dava gecikme olmaksızın Komitenin gündemine alınır.

Öncelik – Komite, önceliği, Mahkemenin yapısal sorun olarak değerlendirecek belirlediği kararların denetimine verir. Diğer bir deyişle, öncelik, ilke olarak “pilot kararlara” verilir. Bununla birlikte, söz konusu öncelik diğer önemli davalara, özellikle de tespit edilen ihlalin mağdur açısından ağır sonuçlar doğurduğu davalara verilecek önceliğe halel getirmemelidir.⁴⁶⁵ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarının İcrası Dairesi, Bakanlar Komitesinin denetimi açısından öncelik önerilerinde bulunmaktadır.

Denetimin kapsamı – Daha ayrıntılı belirtmek gerekirse, Mahkemenin, Sözleşme’nin veya Ek Protokollerinin ihlal edildiğini beyan ettiği ve mağdur tarafa adil tazmin ödenmesine hükmettiği bir karar Bakanlar Komitesine iletildiğinde, Bakanlar Komitesi ise, ilgili Yüksek Sözleşmeciler Tarafı, Sözleşme’nin 46/1. maddesi bağlamındaki uyma yükümlülüğünü dikkate alarak, kararın ardından alınan veya alınması planlanan tedbirlerden kendisini haberdar etmeye davet etmektedir.

Bir Mahkeme kararının icrasının denetimi çerçevesinde Bakanlar Komitesinin yukarıda belirtilen Özel Kurallardaki 6 no’lu Kuralda açıkça be-

462 Yukarıdaki Bölüm II, Kısım 10, 4.c.

463 Bkz. Bakanlar Komitesinin ihlal kararlarının ve dostane çözüm hükümlerinin icrasının denetimi-ne ilişkin Kuralları, (Bakanlar Komitesi tarafından 10 Mayıs 2006 tarihinde, 964. Delegeler Komitesi toplantısı sırasında kabul edilen ve 18 Ocak 2017 tarihinde, Delegeler Komitesini 1275. Toplantısında değiştirilen): <https://www.coe.int/fr/web/execution/rules-and-working-methods>.

464 A.g.k.

465 Yukarıdaki dipnotta belirtilen kurallar arasından 2-4 no’lu Kural.

lirtildiği üzere, Komite a) Mahkeme tarafından verilen adil tazminin, olası gecikme faizi ile birlikte ödenip ödenmediğini; ve b) gerekirse, bireysel tedbirlerin, ihlale son verildiği ve mağdur tarafın, olabildiğince, Sözleşme'nin ihlal edilmesinden önceki durumuna getirilip getirilmediğini; tespit edilenlere benzer yeni ihlallerin önlenmesi için veya sürekli ihlallere bir son verilmesi için genel tedbirlerin alınıp alınmadığını inceler. Diğer bir deyişle, denetimin konusu maddi tazmini, ihlale son verilmesini, eski hale iadeyi ve tespit edilen ihlalin tekrarlanmamasına yönelik güvenceyi kapsamaktadır.

İkili denetim usulünün ana hatları – Ocak 2011'den beri ikili denetim sistemi bulunmaktadır. Davaların büyük çoğunluğu *standart usulü* izlemektedir. Bunlar hassasiyet içermeyen ve icra aşamasında *a priori* karmaşıklık içermeyen davalardır. *Güçlendirilmiş usul* ise bir yandan acil bireysel tedbirler alınmasını gerektiren veya karmaşık ya da yapısal meseleler içeren davalarda (özellikle de pilot kararlar), bir yandan da devletlerarası davalarda kullanılır.

Kararların İcrası Dairesi, denetimin niteliği ne olursa olsun (standart veya güçlendirilmiş) tüm davaların icrasındaki gidişatı sıkı ve daimi bir şekilde takip eder. Bağımsız ve tarafsız uzmanlığıyla, Mahkemenin kararlarını uygulamak için devletlerin aldığı ve/veya almayı planladığı tedbirlerin değerlendirilmesi konusunda Bakanlar Komitesini destekler.

C. Adil tazmin ödemesinin denetimi

Bakanlar Komitesi mütemadiyen, Mahkemenin ihlal kararlarına uyma yükümlülüğünün *koşulsuz* olduğunu hatırlatmaktadır. Bu durum özellikle de Mahkemenin adil tazmin olarak hükmettiği miktarları ödeme yükümlülüğü ve gerekirse yasal faizin ödenmesi yükümlülüğü için geçerlidir. Daha önce de belirtildiği üzere adil tazminin ödenmesine ilişkin temel unsurlar –faydalanıcı, süre, para birimi, yasal faiz vs.– Mahkeme kararında belirtilmektedir. Bu unsurlar tek taraflı olarak değiştirilemez ve devlet açısından istisnasız şekilde bağlayıcıdır. Bununla birlikte, uygulamada bazı özel koşullarda, tarafların onayıyla, kararda öngörülen ödeme şeklinden başka bir ödeme şekli tatminkâr görülebilir.

Daha genel olarak, Mahkemenin kararlarında yer alan ayrıntılar adil tazmin ödemesine ilişkin daha hususi meseleleri çözmek açısından yeterli olmamaktadır. Bakanlar Komitesinin ve Mahkeme Kararlarının İcrası Dairesinin faaliyeti bu sorunları aydınlatmak bakımından bilhassa faydalı-

dır. Bu uygulamanın belirgin noktalarının vurgulanması için, adil tazminin faydalanıcısı, ödeme süresi, ödeme yeri, kullanılan para birimi ve adil tazminin haczedilmesi veya vergilendirilmesine ilişkin hususlar sırasıyla incelenecektir.⁴⁶⁶

1. Adil tazminden faydalanan kişi

a. Belirlenen hak sahibine ödeme

Davaların büyük çoğunluğunda, adil tazminden faydalanan kişi Mahkeme kararının hüküm kısmında tespit edilen ihlalin mağduru olan başvurucu taraftır. Kural olarak bu kişiye ödeme yapılır.

Prencipte adil tazmin, Mahkeme tarafından açıkça belirlenen kişi dışındaki bir kişiye vekâletname olmaksızın ödenemez. Mahkeme huzurundaki yargılama için verilen vekâletin adil tazmini almak bakımından yeterli olup olmadığı sıkça karşılaşılan bir sorudur. Bazı devletler başlangıçtaki vekâletin yeterli olduğunu kabul etse de, bazıları her türlü ödeme için ulusal kanuna uygun yeni ve özel bir vekâletname (örneğin noterde imzalanmış olan) istemektedir.

132

Ortaya çıkan başka bir mesele ise, davalı devletin adil tazmin ödemesine ilişkin vekâletle bağlı olup olmadığı ve bu yetkilendirmenin basit bir izin olup olmadığı sorunudur. Uygulamada devletlerin bu konuda bir seçeneğinin olduğu kabul edilmektedir: başvurucuya hükmedilen meblağı doğrudan ödemek ya da temsilcisine ödeme yapmak. Bazı davalarda başvurucu avukatlarının özel vekâletnamesi bulunmasına karşın, davalı devlet, Mahkeme kararı uyarınca adil tazmini doğrudan başvurucuya ödemiştir. Bu tür ödemeler Bakanlar Komitesi tarafından kabul edilmiştir.⁴⁶⁷

İlk durumun Mahkemenin adil tazminin başvurucuya temsilcisi vasıtasıyla ödenmesi gerektiğine karar verdiği durumlardan net olarak ayrılması gerekir. Bu ikinci durumda, adil tazmini almak için belirlenen kişi başvurunun temsilcisidir (başvurucu kendisi değildir). Bu kadar açık bir durumda, davalı devletin, icra aşamasında taraflar arasında farklı bir anlaşma olması ihtimali dışında, Mahkemenin kararına uyması yeterlidir.

466 Daha ayrıntılı bilgi için bkz. bilgi belgesi CM/Inf/DH(2008)7-final “Adil tazmin olarak verilen miktarların ödenmesinin denetimi: Bakanlar Komitesinin güncel uygulamasına genel bakış”: <https://www.coe.int/fr/web/execution/vademecum>.

467 Bkz. yukarıda anılan CM/Inf/DH(2008)7-final, para. 23.

b. Belirlenen hak sahibi dışında birine ödeme yapılması

Kararların bağlayıcı niteliğine rağmen, ödeme istisnai olarak, Mahkeme tarafından belirlenen kişi dışında birine yapılabilir ve devlet açısından borçtan kurtarıcı bir etki yaratır; burada söz konusu istisnaların yalnızca en yaygın olanları anılmaktadır.⁴⁶⁸

Belirlenen hak sahibinin küçük olması – Bu durumda olağan uygulama, ödemenin küçüğün velayetine sahip kişiye yapılmasıdır; bu da, ebeveynlerden biri veya vasisidir. Velayet sahibi kişiyle menfaat çatışması olması halinde, ödemenin tarafsız bir kişi olan özel vasiye veya bir başkasına yapılması gerekir.

Belirlenen hak sahibinin hukuki ehliyetinin olmaması – Mahkeme tarafından belirlenen hak sahibinin vesayet altında bir kişi olması halinde (akıl sağlığı yerinde olmayan veya medeni hak ve yükümlülüklerine ilişkin işlemler için temsil veya yardım edilmesi gereken biri olması) uygulama, adil tazminin hak sahibinin vasisine veya geçerli ulusal kanuna göre belirlenmiş bir vekile ya da avukata ödenmesi yönündedir.

Belirlenen hak sahibinin alıkonuyor olması – Adil tazminin alıkonulan kişiye doğrudan ödenmesi farklı nedenlerle sorun yaratabilir. Alıkonulan kişinin banka hesabı olmayabilir, bloke olabilir, söz konusu kişi medeni haklarını kaybetmiş olabilir veya para alma ya da yönetme ehliyeti kısıtlanmış olabilir. Ancak bu kısıtlamalar söz konusu kişinin vekâlet vermesine engel değildir. Adil tazmin miktarının başvuru adına, bir vekil tarafından çekilmek üzere, “bloke” bir hesaba gönderilmesi de kabul edilebilir.

Belirlenen hak sahibinin kayıp olması – Böyle bir durumda, Bakanlar Komitesi, adil tazminin birçok şekilde ödenmesini kabul etmektedir: borçlanılan miktarları başvuru hesabına açılan özel bir hesaba yatırmak; ilgili miktarı başvuru adına başvuru kişinin giderek alabileceği ve ödeme yapmaya yetkili bir makama yatırmak; veya parayı başvuru adına “bloke” bir hesaba yatırmak. Tüm bu durumlarda Bakanlar Komitesi, borçlanılan adil tazmin miktarlarının yatırılmasının ödeme anlamına geldiği ilkesini uygular.

Hak sahibinin hükmedilen meblağı almayı reddetmesi – Paranın yatırılmasının ödeme anlamına geldiği ilkesi, gerekli değişikliklerle, belirlenen hak sahibinin Mahkeme tarafından hükmedilen meblağı almayı reddetmesi halinde de uygulanır. Başvuru kişinin bu reddi, aynı zamanda hakkından feragat ettiği anlamına da gelebilir ve bu durumda yazılı açık bir feragatname gerekir.

468 Daha ayrıntılı bilgi için bkz. yukarıda anılan CM/Inf/DH(2008)7-final.

Belirlenen hak sahibinin ölümü – Ölümün hükümden önce vuku bulması ve Mahkemenin bundan haberdar edilmesi halinde, uygun çözüme karar vermek Mahkemenin görevidir. Ölümün hükümden önce vuku bulması ve Mahkemenin hükmün ilanından sonra haberdar edilmesi halinde, Mahkeme, İç Tüzük’ün 80. maddesinde öngörülen koşullarda adil tazmin kararını gözden geçirebilir ve gerekirse yeni bir yararlanıcı belirleyebilir.⁴⁶⁹ Bu durumda çözümü gösteren yine Mahkeme olacaktır. Mahkeme tarafından belirlenen kişi dışında birine ödeme yapılması meselesi esasen, ölümün hükmün ilanından *sonra* gerçekleşmesi halinde ortaya çıkar. Sabit uygulama, kararda belirtilen hak sahibi olarak kalması, ancak davalı devletin adil tazmini mirasçılara ödemesi (vergiye ilişkin ve diğer tüm sonuçlarıyla) veya bu kişilerin kimliklerinin belirlenmesi zaman alırsa, ölen kişinin terekesine ödemesi şeklindedir.⁴⁷⁰

Belirlenen hak sahibinin mahkeme tarafından atanmış bir kayyum tarafından yönetilen veya tasfiye aşamasında veya tasfiye edilmiş bir tüzel kişi olması – Belirlenen hak sahibine kayyum atanmış olması veya tasfiye aşamasında ya da tasfiye edilmiş olması halinde ortaya bir dizi sorun çıkmaktadır. Hak sahibinin bu durumu Mahkeme önündeki yargılama esnasında ortaya çıktığında, ödemeyi alacak kişiyi belirlemek Mahkemeye düşmektedir. Hükümde hiçbir şey belirtilmemiş olması halinde, Bakanlar Komitesinin denetimi altında uygun çözümleri bulmak devletin görevidir. Kayyum veya tasfiye memurunun başvurucunun menfaatlerini temsil ettiği konusunda bir şüphe bulunması halinde, ödemenin başvurucunun avukatına yapılması kabul edilmektedir.

Belirlenen hak sahibinin baştaki varlık biçimini sürdürmeyen bir tüzel kişi olması – Bir adil tazminin uygun alıcısına ilişkin olarak Mahkemenin herhangi bir şey belirtmemiş olması halinde, Bakanlar Komitesinin uygulamasına göre ödemenin başvuru tüzel kişinin hukuki halefleri nezdinde yapılması gerekir. Başvurucu şirketin başka bir şirketle birleşmesi halinde, ödemenin birleşmeyle meydana gelen yeni şirkete yapılması gerekir. Halefe veya temsilcisine ilişkin olarak ihtilaf olması halinde, devlet, halef ya da temsilci konusu çözülene kadar, miktarı başvuru şirket adına açılmış bir “bloke” hesaba yatırabilir. Burada, yukarıda belirtilen şekilde yararlanıcının tasarrufunda bir hesaba yatırılmanın ödeme anlamına geldiği ilkesi uygulanır.

469 Bkz. Mahkeme İç Tüzüğü’nün 80. maddesi, ve *D’Amassa ve Frezza/İtalya davası* (25 Ekim 2001 tarihli kararın gözden geçirilmesi talebi), Başvuru no: 44513/98, 9 Ocak 2003.

470 Bkz. adı geçen belge CM/Inf/DH(2008)7-final, para. 30.

2. Ödeme süresi, gecikme faizleri ve talepler

Ödeme süresi – Mahkeme, davalı devletin adil tazmin ödemesini yapması gereken süreyi her zaman hükümde belirtmektedir. Bu süre üç aydır. Bu sürenin sona erdiği tarih, özellikle de ihlal kararının yeniden gözden geçirilmesi ve yeniden gözden geçirilmenin, ödeme yükümlülüğü veya ödeme şekilleri üzerinde bir etkisi olması halinde değişebilmektedir.⁴⁷¹

Ödeme tarihi – Ödeme tarihinin, özellikle de yasal faiz ödenip ödenmeyeceği veya doğru döviz kurunun kullanılıp kullanılmadığının tespit edilmesi bakımından net bir şekilde belirlenmesi gerekmektedir. Daha önce de dile getirildiği üzere, adil tazminin faydalanan kişinin kullanımına sunulması yani ya kendisinin doğrudan kontrolüne verilmesi (örneğin banka hesabına yatırılması) ya da dolaylı kontrolüne verilmesi (örneğin paranın ödeme yapan yerden çekilmesi için yatırılmış olması) halinde ödeme yapılmış sayılır. Bu son durumda, başvuruçunun, mümkünse ikametgâhına veya bilinen yerleşim yerine gönderilen iadeli taahhütlü mektupla durumdan haberdar edilmesi gerekir.

Günümüzde, ödemelerin çoğu banka hesabına havale yolu ile yapılmaktadır.⁴⁷² Bu durumda birçok devlet Sekreterliğe kamu hesaplarından çıkış tarihini bildirmekte ve bu tarih normalde ödeme tarihi olarak kabul edilmektedir. Bununla birlikte, örneğin başvuruçunun alındı belgesi gibi başkaca ödeme delilleri de kabul edilmektedir. Ödeme çekle yapılmış ise, ödeme tarihi normalde çekin alınma tarihi veya gönderme tarihi olarak kabul edilir. Daha genel anlamda, dikkate alınan ödeme tarihi, hükmedilen meblağın faydalanıcı kişinin kullanımına etkin olarak sunulduğu tarihtir.

Adil tazmin ödemesinin Mahkeme tarafından belirlenen sürede yapılması halinde, davalı devletin, başvuruçuya sağlanacak adil tazminin değerini korumak için yasal faiz ödemesi gerekmektedir. Söz konusu faiz, ödeme süresinin bitiminden itibaren işlemeye başlar ve tazminat bütünüyle ödenene dek devam eder. Faizin oranı Mahkeme tarafından, Avrupa Merkez Bankası'nın kısa vadeli kredilere uyguladığı marjinal faiz oranına üç puan eklemek suretiyle elde edilecek oran olarak belirlenir.⁴⁷³

471 Bkz. adı geçen *D'Amassa ve Frezza/İtalya*. Bkz. ayrıca *Armando Grasso/İtalya*, (11 Aralık 2001 tarihli kararın gözden geçirilmesi talebi), Başvuru no: 48411/99, 29 Nisan 2003 (Başvuruçunun Mahkemenin, zamanında uyarılmaksızın, kararını açıklamasından önce ölümü).

472 Ödeme faydalanıcısının banka bilgilerinin, karar verildikten sonra, Mahkeme tarafından başvuruçuya gönderilen mektupta belirtilen adrese gönderilmesi gerektiği hatırlatılmaktadır.

473 Yasal faiz ödeme yükümlülüğüne ilişkin her türlü tartışmanın mümkün olduğunca önlenmesi adına, başvuruçuların makamlara hızlı bir şekilde banka bilgileri ile ödeme için gerekli diğer

Gecikme faizi günlük olarak hesaplanır. Gecikme faizi hesaplama tabeli Mahkeme Kararlarının İcrası Dairesi faksla (+33 (0)3 88 41 27 93), mektupla (Avrupa Konseyi, Kararların İcrası Dairesi, F-67075 STRAZBURG CEDEX) veya elektronik postayla (dgI_execution_just_satisfaction@coe.int) yapılır. Bunun için kesinlikle dava numarasının, ödenecek tam meblağın, kullanılan para biriminin, ödeme tarihinin ve adresin (elektronik veya posta) veya hesaplamanın gönderilmesi gereken faks numarasının belirtilmesi gerekmektedir.

Mahkeme İç Tüzüğü'nün 80. maddesine göre bir kararın revize edilmesi halinde, Mahkeme tarafından yeni bir ödeme süresi belirlenebilir. Söz konusu revizyon adil tazmin ödeme yükümlülüğüne ilişkin ise, Mahkeme ödemenin revize edilen kararın kesinleşmesinden itibaren üç ay içinde yapılması talimatını verir. Son olarak, İç Tüzük'ün 81. maddesi gereğince karar düzeltme yapılması halinde, bu durumun hukuki olarak kararın kesinleştiği tarihi yani ilk ödeme tarihini değiştirme etkisi yoktur.

Uygulamada, kısa olarak nitelendirilebilecek ödeme gecikmelerinde, yani adil tazminin ödemesi az miktarda faiz ödemesine yol açacak şekilde sadece birkaç günlük gecikme ile yapıldığında bir miktar tolerans gösterilmektedir.

Şikâyetler – Adil tazmin ödeme süreci anlık bir işlem olmayıp bir dizi teknik nedenden dolayı haftalarca sürebilir. Her halükârda, başvurucunun ödeme süresinin bitimini beklemesi gerekmektedir. Mühletin sona ermesinden sonra, adil tazminin ödemesinin yapılmaması veya kısmen yapılmış olması halinde izlenmesi gereken yol, süratle Mahkeme Kararlarının İcrası Dairesi ile iletişime geçmektir (bkz. bu dairenin yukarıda belirtilen iletişim bilgileri). Bu şikâyet bildiriminde başvuru, davanın başvuru numarasını belirtmeli ve tüm gerekli belgeleri eklemelidir (örneğin banka bilgilerini gönderdiklerini ispatlayan belgenin bir kopyası).

Yerleşik uygulama gereği Bakanlar Komitesi, adil tazminin ödendiği davaların listesini yayımlar. Bu listeler <https://www.coe.int/fr/web/execution/payment-information> adresinden görüntülenebilir ve her hafta güncellenir. Davaya ilişkin kararların söz konusu dava listesinde yayımlanmasından itibaren iki ay içerisinde şikâyetin yapılması gerekir. Söz konusu iki aylık süre geçtikten sonra, adil tazmin ve olası gecikme faizinin ödenmesi başvuru-

bilgileri vermeleri (Mahkeme Yazı İşleri tarafından gönderilen kararın iletildiği mektupta davet edildikleri şekilde) gerekmektedir.

rucu tarafından kabul edilmiş sayılacaktır. Bunun yanı sıra, her türlü soru veya sorun en kısa sürede aydınlatılmak üzere ilgili makamlara iletilecektir. Ancak ödemeye ilişkin meselelerin yeniden incelemeye açılması ihtimali çok düşüktür.

Bu hususlar, gerekli değişikliklerle, adil tazmin miktarının son ödeme tarihinden sonra ödendiği ve gecikme faizinin hiç ödenmediği veya kısmen ödendiği durumlarda da uygulanmaktadır.

3. Ödeme yeri

Uygulama, ödemenin, hak sahibinin ikamet ettiği yerde yapılmasını gerektirir. Bu durum aynı zamanda Mahkemenin, davalı devlette ikamet etmeyen bir kişiye adil tazmin ödenmesine hükmettiği ve ödeme yerini açıkça belirtmediği durumlarda da geçerlidir. Bununla birlikte, mağdur tarafın, ödemenin başka bir yerde yapılmasını talep etmesi de ihtimal dışı değildir. Bu tür talepler makul ise yerine getirilir.⁴⁷⁴

4. Kullanılan para birimi

Geçmişte Mahkeme, adil tazmini yalnızca davalı devletin ulusal para birimi üzerinden değil, başka para birimleri olarak da saptamaktaydı. avronun yürürlüğe girmesinden beri, sıklıkla yegâne para birimi olarak avro referans gösterilmektedir. Günümüzde neredeyse tüm davalarda kullanılan tek para birimi avrodur.

Bununla birlikte, adil tazminin hükmedildiği para birimi, her zaman ödemenin yapılması gereken para birimi olmamaktadır. Mahkeme kararları, davalı devletin avro alanında olmaması,⁴⁷⁵ başvurunun bu alanda ikamet etmemesi⁴⁷⁶ başvurunun bu alanın dışında çalışan avukatlar tarafından temsil edilmesi⁴⁷⁷ veya gerekirse bir mülkün değerinin yabancı bir para biri-

474 Bkz. örneğin *Munari/İsviçre*, Başvuru no: 7957/02, 12 Temmuz 2005 tarihinde verilen Almanya'da ikamet eden İtalyan vatandaşı olan ve başvurunun, İtalya'daki bir banka hesabına ödeme yapılmasını talep ettiği davaya ilişkin karar. Söz konusu talep yerine getirilmiştir. Bkz. adı geçen belge. CM/Inf/DH(2008)7-final, para. 48.

475 *Biao/Danimarka* [BD], Başvuru no: 38590/10, 24 Mayıs 2016, hüküm kısmı para. 3, *İbrahim ve Diğerleri/Birleşik Krallık* [BD], Başvuru no: 50541/08, 50571/08, 50573/08 vd., 13 Eylül 2016, hüküm kısmı para. 3, *Alikhanov/Rusya*, Başvuru no: 17054/06, 28 Ağustos 2018, hüküm kısmı para. 10, *Nada/İsviçre* [BD], Başvuru no: 10593/08, 12 Eylül 2012, hüküm kısmı para. 7.

476 *Šroub/Çek Cumhuriyeti*, Başvuru no: 5424/03, 17 Ocak 2006, hüküm kısmı para. 4, *Fischer/Romanya*, Başvuru no: 28400/04, 11 Ekim 2007, para. 72 ve hüküm kısmı para. 5.

477 *Bersunkayeva/Rusya*, Başvuru no: 27233/03, 4 Aralık 2008, hüküm kısmı para. 11.

minde yapılmış olması⁴⁷⁸ halinde para biriminin çevrilmesini öngörmektedir.

Mahkeme tarafından belirlenen para biriminin prensipte olası gecikme faizi ödemesi açısından da kullanılması gerekmektedir. Bunun yanı sıra, Mahkeme tarafından belirlenen para birimine çevrilirken ödenen komisyon ücretleri davalı devlete düşmektedir.

Mahkeme kararın hüküm kısmında para biriminin çevrilmesini emretmiş ise, döviz kuru için referans tarihini de tanımlar. Mahkeme genellikle “ödeme tarihinde geçerli olan döviz kuruna” atıf yapmaktadır.⁴⁷⁹ Bununla birlikte, ödeme şekillerine göre farklı oranların uygulandığı dikkate alındığında, “geçerli olan kur” ifadesi netlik arz etmemektedir. Bakanlar Komitesi tarafından ödemenin denetlenebilmesi için, davalı devletin Merkez Bankası tarafından, bankalar arası transferlerde uygulanan ortalama döviz kuru (satış ve alışın ortalaması) kullanılmıştır.⁴⁸⁰

Döviz kurundaki dalgalanmalar düşünülürse, kur hesaplamasının yapılması gereken tarihin belirlenmesi önem arz etmektedir. Davalı devletin başvuru aleyhine olacak farklı bir tarihteki döviz kurunu kullanması halinde, Bakanlar Komitesi devletin Mahkeme kararının hükümlerini yerine getirmek için ek bir ödeme yapılmasını temin etmesi gerekir.⁴⁸¹

5. Haciz ve vergilendirme

Haciz – Adil tazminin, devlet veya özel kişiler tarafından haczedilmesine ilişkin sorunlar bazı hallerde karmaşıklık arz etmektedir. Uygulama incelendiğinde, ihlale bağlı borçların ihlalle illiyet bağı bulunmayan borçlardan ayrıldığı görülmektedir.

Mahkeme tarafından tespit edilen ihlale bağlı olan devlet alacakları adil tazminin haczedilmesi bakımından bir dayanak oluşturmaz. Diğer bir deyişle, devlet örneğin Sözleşme’yi ihlal eden bir para cezası veya daha önceden adil olmadığına karar verilen bir yargılamadan kaynaklanan bir borcu tahsil etmek amacıyla adil tazmini haczedemez.⁴⁸²

478 *Ciobanu/Romanya*, Başvuru no: 29053/95, 16 Temmuz 2002, hüküm kısmı para. 7.

479 Bkz. örneğin, *Fartunova/Bulgaristan*, Başvuru no: 34525/08, 29 Mart 2018, hüküm kısmı para. 5, *Ciolicu/Moldova Cumhuriyeti*, Başvuru no: 22400/13, 4 Eylül 2018, hüküm kısmı para. 5.

480 Bkz. adı geçen CM/Inf/DH(2008)7-final, para. 93.

481 A.g.k., para. 94.

482 Aksi yönde bkz. *Ververgaert/Hollanda*, Bakanlar Komitesinin başvuru davalı hükümete olan borçlarının tespit edilen ihlalle hiçbir ilgisi olmadığını teyit ettikten sonra haczi kabul ettiği DH son karar (2000)7.

Öte yandan, tespit edilen ihlalle illiyet bağı bulunmayan borçlar, il-kesel olarak, maddi zarar için verilen miktarın haczedilmesine temel oluşturabilir. Bununla birlikte, manevi zarar için verilen adil tazminin haczedilip haczedilemeyeceği noktasında sorun yaşanmaktadır. Bu bağlamda Bakanlar Komitesi ve devletler tarafından izlenen uygulama, alacaklıların özel kişiler olması halinde söz konusu meblağın haczedilebilmesine imkân vermektedir.⁴⁸³

Manevi zarar için hükmedilen meblağın devlet lehine ve ihlalle ilgili olmayan bir alacağın karşılanması için haczedilebilmesi konusunda ise Mahkeme, *Velikova/Bulgaristan* davasında aşağıdaki şekilde hüküm kurmuştur:

“Mahkeme, 41. madde bağlamında belirlenen ve Mahkemenin bir kararı gereğince ödenmesi gereken tazminatın haczedilemeyeceği kanaatindedir. Başvurucuya, özellikle de Sözleşme’nin 2. maddesini ihlal eden yaşama hakkından mahrum edilme nedeniyle bir meblağ ödenmesi halinde, devletin söz konusu miktarı haczedebilmesi uygun olmayacaktır. Böyle bir durumun uygun olduğu yönünde karar verilmesi manevi zarar için telafinin amacına aykırı olacak ve 41. maddenin sistemi bozulmuş olacaktır.”⁴⁸⁴

Uygulamada Komite, manevi zarara ilişkin olarak hükmedilen meblağın devlet tarafından haczedilmesini kabul etmemektedir.⁴⁸⁵

Yargılama giderleri için hükmedilen miktarların haczi bakımından ise uygulama net değildir. Bununla birlikte, bireysel başvuru hakkının etkili olmasını sağlamak için her halükârda başvurucuların temsilcilerine ödeme yapılması prensibi kabul edilmektedir.⁴⁸⁶ Aynı şekilde, Mahkeme sıklıkla, başvurucuların adil tazmin ödemesinin yargılama giderleri için doğrudan avukata yapılmasına ilişkin taleplerini kabul ederek bu meseleyi çözmektedir.⁴⁸⁷

Vergilendirme – Mahkemenin yukarıda belirtilen *Velikova/Bulgaristan* kararında ortaya koyduğu ilke, gerekli değişikliklerle, manevi zarar için

483 Bkz. örneğin, yetkili ulusal mahkemenin başvurunun oğlunun bakımı için ödemesi gereken meblağı karşılamak için bu miktarın haczedilmesini kabul etmiş olduğu *Unterpertinger/Avusturya, davası*. (Ara karar DH (89)2). Diğer örnekler için bkz. Adı geçen CM/Inf/DH(2008)7-final, para. 102, not 120.

484 *Velikova/Bulgaristan*, Başvuru no: 41488/98, 18 Mayıs 2000, para. 99.

485 Bkz. örneğin Bakanlar Komitesinin *Fatullayev/Azərbaycan* (1108: toplantı, 8-10 Mart 2011) davasında verdiği karar.

486 Adı geçen CM/Inf/DH(2008)7-final, para. 108-109.

487 *Savatın/Romanya*, Başvuru no: 49588/13, 13 Aralık 2016, hüküm kısmı para. 3, *Zolotarev/Rusya*, Başvuru no: 43083/06, 15 Kasım 2016, hüküm kısmı para. 5.

hükmedilen meblağın ve başvurularda yargılama giderleri için ödenecek miktarın vergilendirilmesi açısından da geçerlidir. Tazminatın tamamının muhafazası amacıyla Mahkeme, başvurunun söz konusu miktar üzerinden vergi ödemesi gereken miktarın davalı devletin ödenmesi gerektiğini belirtmektedir.⁴⁸⁸ Aynı ilke, maddi zarara ilişkin meblağlara da uygulanabilir.⁴⁸⁹ Ancak yargılama giderlerinin doğrudan başvurunun temsilcisine ödendiği hallerde bu ilke uygulanmamaktadır.⁴⁹⁰

D. Bireysel ve genel tedbirler: eylem planları ve eylem raporları

Adil tazmin ödemesinin denetlenmesinin ötesinde ve mekanizmayı sağlamlaştırmak amacıyla, Bakanlar Komitesi 2004 yılından beri çalışma metotlarında “eylem planı” kavramını geliştirmiş bulunmaktadır. 2009 yılından itibaren ise, devletleri mümkün olan en kısa sürede ve en geç kararın kesinleşme tarihinden itibaren altı ay içinde bir eylem planı ve/veya eylem raporu sunmaya davet etmektedir.⁴⁹¹ 2011 yılından itibaren eylem planları ve raporlarının sunulması zorunlu hale getirilmiştir. Söz konusu belgeler artık, sürecin şeffaflığına ve dinamizmine ciddi bir katkı sağlayarak icra denetiminin kilit unsurlarını oluşturmaktadır.

140

1. Eylem planları

Bir eylem planı, davalı devletin, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin bir kararını icra etmek için kabul ettiği ve/veya etme niyetinde olduğu bireysel ve/veya genel tedbirleri kabul etmek ve uygulamak için gösterge niteliğinde bir takım içeren bir belgedir. Plan, mümkün olduğu kadarıyla, kararın icrası için gereken tüm tedbirleri içerir. Tüm tedbirleri derhal belirlemenin mümkün olmaması halinde, plan, gereken tedbirleri belirlemek için yapılacak eylemleri içerecektir.

488 Genel olarak bu bağlamda kullanılan formül, Mahkemenin manevi tazminat ve/veya yargılama giderleri için belli bir meblağ ile “vergi anlamında borçlanılabilecek her türlü miktar” ödenmesine karar vermesidir. Yol gösterici olarak bkz. *Semache/Fransa*, Başvuru no: 36083/16, 21 Haziran 2018, hüküm kısmı para. 5, *Vlase/Romanya*, Başvuru no: 80784/13, 24 Temmuz 2018, hüküm kısmı para. 4.

489 Bkz. yol gösterici olarak, *Staibano ve Diğerleri/İtalya*, Başvuru no: 29907/07, 6 Eylül 2018, hüküm kısmı para. 1.

490 *S.Z./Yunanistan*, Başvuru no: 66702/13, 21 Haziran 2018, hüküm kısmı para. 5. Bu yaklaşım avukatlık ücretinin kendisi için vergilendirilebilir bir gelir oluşturduğu ölçüde yerindedir. Bu bağlamda, avukatlık ücretinin, başvurucuya, Sözleşme’nin ihlalden kaynaklanan bir zararın tazmin edilmesi için verilecek olan meblağdan ayrılması gerekmektedir.

491 Daha fazla bilgi için bkz. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarının icrası için eylem plan ve bilançolarının yazılmasına ilişkin rehber: <https://www.coe.int/fr/web/execution/vademecum>.

Eylem planı gelişim gösteren bir belgedir. Bu planın, icra sürecinde, düzenli olarak, başlangıçta öngörülen tedbirlerin kabul edilmesiyle ortaya çıkan güncel gelişmelere göre güncellenmesi gerekmektedir. Aynı zamanda, eylem planının, makamların başlangıçta öngörülen tedbirlerin, yeni gelişmeler dikkate alındığında yeniden açıklanmayı gerektirmesi halinde de gözden geçirilmesi gerekir.

Mahkeme Kararlarının İcrası Dairesi, özellikle verilen eylem planlarının erken değerlendirmeleri ve düzenli irtibat toplantılarıyla icra sürecini teşvik etmek için ulusal makamlarla daimi surette çift taraflı bir diyalog kurmaktadır. Eylem raporlarının değerlendirilmesi açısından da durum aynıdır.

2. Eylem raporları

Eylem raporu, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin bir ihlal kararını tam anlamıyla icra etmek için davalı devletin aldığı tedbirlerin tamamını ve/veya hiçbir tedbir veya ek tedbir gerekmiyor oluşunun gerekçelerini kapsayan bir rapordur.

İlk olarak, devletin bir veya birden çok eylem planı sunmuş olması ve planlarda belirtilen tüm tedbirlerin kabul edilmiş olması halinde, eylem planının son güncellenmiş hali bu planı eylem raporu haline getirir. Hiçbir tedbir (bireysel veya genel) gerekmemesi veya gerekli tedbirlerin daha erken bir safhada alınmış olması halinde, devlet doğrudan bir eylem raporu sunar: a) referans davalar (“öncüler”), b) grup davalar, c) önceki benzerleri sonuçlanmış olan mükerrer davalar (“klon”), ve d) özel taahhütlü dostane çözümler (bir miktar para ödenmesi dışında kalanlar). Uygulamada, münferit bir davanın bireysel tedbirlerin alınmasını gerektirmesi halinde, devletler sıklıkla bu bilgileri bir eylem planı/raporu şeklinde sunmaktadır.

Bakanlar Komitesi önünde halen derdest olan davalara eklenen mükerrer davalara gelince, icra için gerekli bireysel tedbirlere ilişkin bilgiler, genelde, tüm grubun eylem planının güncellenmesi sırasında sunulabilir. Bununla birlikte, ihlal kararından, acil bireysel tedbirlerin gerekli olduğu sonucu çıkıyorsa, bu bilgilerin mümkün olduğunca hızlı bir şekilde ve gerekirse ayrı bir bildirimle sunulması gerekmektedir. Daha sonrasında yetkili makamlar bu bilgileri, dava grubunun tamamına ilişkin eylem planının veya raporunun bir sonraki güncellemesinde kullanır.

Eylem planları ve raporlarının kısa ve öz olması ve münhasıran incelenmekte olan kesin kararın icra aşamasıyla ilgili olması gerekir. Alınan

veya alınması öngörülen tedbirlerin Bakanlar Komitesinin bilinçli bir denetim yapmasını sağlayacak şekilde açık ve ulaşılabilir şekilde sunulması ve anlatılması gerekmektedir.

3. Eylem planları ve raporlarının yapısı

Bir eylem planı veya raporunu oluşturan çeşitli kısımlar şunlardır: a) söz konusu davanın veya dava grubunun anlatımı, b) bireysel tedbirler, c) genel tedbirler ve d) yetkili makamların vardığı sonuçlar.

a) Daha ayrıntılı belirtmek gerekirse, davanın tarifinin, dava veya grup davaların konusunun kısa anlatımını, önemli olayların anlatımını ve Mahkeme tarafından tespit edilen ihlalin/ihlallerin kısaca anlatımını içermesi gerekir.

b) Bireysel tedbirlere ilişkin bölümün başvurucunun maruz kaldığı ihlalin sonuçlarını, adil tazminle veya bunu telafi etmek için alınan veya alınması düşünülen tedbirlerle karşılanan zararı, gerekirse de ihlalin adil tazminle karşılanamayan sonuçlarını içermesi gerekmektedir. Parasal tazmin dışındaki bireysel tedbirler, sadece bir miktar para ödenmesi yoluyla ortadan kaldırılamayacak ihlal sonuçlarını kapsamayı hedeflemektedir. Örneğin, çocuklar ve aileleri arasında irtibat kurulması, adil olmayan ceza yargılamaları, başvuru sahipleri kötü muamele görme riskiyle karşı karşıya bırakan sınır dışı etme kararının kaldırılması, adli sicilden bir mahkûmiyetin silinmesi vs. açısından hal böyledir.

c) Genel tedbirlere ilişkin bölümde ulusal makamlar tarafından yapılan ve ihlalin kaynağına ilişkin değerlendirmenin bulunması; ihlalin kapsamı ve genel tedbir alınmasının gerekliliğinin değerlendirilmesi; daha önceden alınmış olan olası tedbirler; alınması planlanan tedbirler için takvim; ve bu tedbirlerin etkilerine ilişkin olarak makamların incelemesi yer almaktadır.

Genel tedbirler yasal, içtihadî veya idari uygulamanın değiştirilmesine yönelik olabilir. Durum, örneğin aşırı uzun yargılama süreleri için bir iç hukuk yolu kurulması, evlilik dışı doğan çocuklara yönelik ayrımcılıkların ortadan kaldırılması, keyfî telefon dinlemeleri yapılmasını önlemeye yönelik kanunların kabul edilmesi veya gazetecilerin ifade özgürlüğüne getirilen keyfî kısıtlamaların kaldırılması bakımından da aynıdır. Bunun yanı sıra ulusal mahkemeler, Mahkemenin, gerekirse çevrilen ve yorumlanan kararlarına ve içtihadına doğrudan bir etki sağladığında, Mahkeme kararlarının yayınlanması ve yayını, genelde gereken değişimi ve etkili ulusal başvuru yollarını güvence altına almak için yeterlidir.

Mahkeme tarafından tespit edilen hususi bir ihlal, ulusal makamlar-tarafından münferit bir durum olarak değerlendirilirse, neden bu şekilde de-ğerlendirildiğini kısaca anlatmak gerekir. Açıklamalar Komiteyi ikna edecek nitelikte ise genel tedbirler alınmasına gerek kalmayacaktır.

d) Makamların vardığı sonuçlara ilişkin bölümün içeriği, eylem planı mı yoksa eylem raporu mu olduğuna göre değişir. Bir eylem planında, söz konusu sonucun, Bakanlar Komitesine ne zaman bir eylem planının güncel bir versiyonu sunulacağını belirterek icra sürecinin bir sonraki aşamasına atıfta bulunması gerekmektedir. Bir eylem raporunda, yetkililerin aldıkları bireysel ve genel önlemleri belirtmeleri ve Komiteyi davanın denetimine son vermeye davet etmeleri gerekir. Mükerrer bir şikâyetin (“klon”) başka bir dava veya grup dava bağlamında Komitenin denetimi altında kalması ha-linde, eylem raporunun sonucunun, yetkililerin sorunu bu çerçevede çözmeye taahhüdünü vurgulayarak belirtmesi gerekir.

Eylem plan ve raporlarının ardından genellikle ek bilgi (özellikle de istatistiki) veya içerdikleri beyanları destekleyen örnekler sunulmaktadır.

E. Bilgiye erişim ve Bakanlar Komitesi ile iletişim

143

Bakanlar Komitesi kararlarının ve dostane çözüm hükümlerinin denetlenmesine ilişkin olarak yukarıda belirtilen Kurallar arasında 8 no’lu Kural, Komitenin kamusal veya özel meşru menfaatleri korumak için aksi yönde kararı olmaması halinde davalı devlet ve mağdur taraf, sivil toplum kuruluşları (STK) veya insan hakları yarma ve koruma kurumlarınca Bakan-lar Komitesine verilen bilgi ve belgelere erişim özgürlüğünü öngörmektedir. Bunun yanı sıra, Bakanlar Komitesinin her toplantısından sonra, Komitenin aksi yönde kararı olmaması halinde açıklamalı toplantı gündemi de kamuya açıklanmakta ve alınan kararlarla birlikte yayınlanmaktadır. Aynı şey eylem plan ve raporları açısından da geçerlidir. Bu husus denetim usulünün şef-faflığı açısından önemli bir güvence oluşturmakta ve Bakanlar Komitesi ile iletişimi kolaylaştırmaktadır.

9 no’lu Kural uyarınca, mağdur taraf, adil tazmin ödemesi veya bi-reysel tedbirlerin icrası amacıyla Bakanlar Komitesine başvurabilir.⁴⁹² Bunun yanı sıra, Bakanlar Komitesinin, Sözleşme’nin 46/2. maddesi bağlamında ih-lal kararlarının icrasına ilişkin olarak yaşanan sorunlar konusunda STK’lar,

492 Bu tebliğin Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarının İcrası Dairesi yoluyla yapıldığı hatırlatılmaktadır.

insan haklarının yayılması ve korunması ulusal kurumları ya da uluslararası hükümetlerarası örgütler veya bunların insan hakları alanında faaliyet gösteren organ ya da ajanslar (BM ve sözleşme organları, ILO veya BMMYK gibi) tarafından iletilen tüm bildirimleri değerlendirme hakkı bulunmaktadır.

Mahkemenin özel davetiyle veya hak sahibi olduğu için Mahkeme önündeki yargılamada müdahil olan bir kurum veya organın ya her türlü davada (Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri bakımından) ya da Mahkemenin izniyle yetkili kılınmış olduğu davada ilettiği bildirimler açısından da durum aynıdır. Diğer bir deyişle, 9 no'lu Kural, Sözleşme'nin 36. maddesi uyarınca Mahkeme huzurunda müdahil olma izni olanların Bakanlar Komitesine icra aşamasında görüş iletebileceklerine ilişkin prensibi getirmektedir.

Sekreterlik, tüm bu iletileri, cevap verme hakkı olan ilgili devletin bilgisine sunar. Aynı kural söz konusu görüşlerin ve ilgili cevapların yayınlanma şekillerini öngörmektedir. Dolayısıyla denetim sürecinin, çok sayıda ilgili kişi ve makama açık kılınacak şekilde düzenlendiği anlaşılmaktadır.

F. Ara kararlar ve kesin kararlar

144

Davalı devlet, gereken tüm icra tedbirlerini öngörülen sürede almadıysa, Bakanlar Komitesi diplomatik baskısını gitgide arttırabilir. Bu çerçevede Komite, icra konusundaki ilerleyişe ilişkin bir değerlendirme yapmak veya gerekirse kaygısını dile getirmek ve/veya gerekirse icraya ilişkin öneri ve tavsiyelerde bulunmak amacıyla tavsiye kararlar alabilir.⁴⁹³ Genellikle böyle bir ara kararın kabul edilmesinin beklenen sonucu doğurduğu düşünülmektedir. Doğurmaması halinde, Bakanlar Komitesi daha katı ara kararlar alarak ve hatta istisnai yollara başvurarak sesini yükseltebilir.

Davalı devlet Mahkeme kararını tam anlamıyla icra etmek için tüm gerekli tedbirleri alıp uygulamaya başlamasından sonra, yukarıda anlatıldığı üzere, Bakanlar Komitesine bir eylem raporu sunar. Bakanlar Komitesi, devletin, ihlal kararına uymak için gereken tüm tedbirleri etkili şekilde aldığından emin olmak amacıyla söz konusu raporu inceler. Eğer bu konuda ikna olursa, Sözleşme'nin 46/2. maddesine göre, davalı devletin görevlerini yerine getirdiğini kaydeden bir karar alarak ve söz konusu davayı (veya dava grubunu) kapatır.⁴⁹⁴ Kesin karar, kamuya açık hale gelen onaylanmış eylem raporuna gönderme yapar.⁴⁹⁵

493 Bakanlar Komitesinin, yukarıda adı geçen kararların ve dostane çözüm hükümlerinin icrasının denetlenmesine ilişkin kurallarından 16 no'lu kural.

494 A.g.k., Kural no: 17.

495 Bkz. örneğin Bakanlar Komitesi tarafından Mahkeme kararının icrasına ilişkin olarak 4 Tem-

G. Bakanlar Komitesinin elindeki istisnai araçlar

14 no'lu Ek Protokol, Sözleşme'nin 46. maddesine üç fıkra ekleyerek (3-5. fıkralar) Mahkeme kararlarının icra sürecinde Bakanlar Komitesinin kullanabileceği iki yeni araç getirmiştir. Söz konusu hükümler Mahkemeye de icra sürecinde belli bir rol yüklemektedir. Buna göre Bakanlar Komitesi Mahkemeye bir ihlal kararının yorumu için başvurabilmektedir. Aynı zamanda, bir kararın yerine getirilmemesi nedeniyle de başvuru yapabilmektedir.⁴⁹⁶

1. Mahkemeye bir kararın yorumlanması amacıyla başvurma

Sözleşme'nin 46/3. maddesine göre, Bakanlar Komitesi nihai bir ihlal kararının icrasının bu kararın yorumlanmasındaki zorluk nedeniyle engellendiği kanaatinde ise, söz konusu yorum meselesini karara bağlaması için Mahkemeye başvurabilir. Mahkemeye başvurma kararı, Komitede oturuma katılma hakkı olan temsilcilerin üçte iki oy çokluğuyla alınır.⁴⁹⁷

Bu hükmün amacı, Mahkemenin, bir kararının yorumlanmasına ilişkin olası bir muğlaklığı ortadan kaldırmak ve söz konusu kararın kesin anlamına ilişkin her türlü ihtilafı çözmesini sağlayarak, icra sürecini kolaylaştırmaktır. 14 no'lu Ek Protokol'ün Açıklayıcı Raporunda da belirtildiği gibi, 3. fıkranın amacı “karara uymak için sözleşmecî devletin aldığı tedbirlere ilişkin karar vermek değil, Mahkemenin bir kararı yorumlamasını sağlamaktır.”⁴⁹⁸ Yorum taleplerinin yapılabilmesi için herhangi bir süre sınırı belirlenmemiştir, zira yorum meselesi bir kararın icrasının Bakanlar Komitesi tarafından incelenmesi sırasında her an ortaya çıkabilir. Şimdiye kadar bu hüküm hiçbir zaman uygulanmamıştır.

2. Bir kararın yerine getirilmemesi halinde başvuru

Bunun dışında, 14 no'lu Ek Protokol, Bakanlar Komitesinin, Yüksek bir Sözleşmecî Tarafın, taraf olduğu bir ihtilafta nihai bir karara uymayı reddettiğini değerlendirmesi halinde Mahkemeye başvurma yetkisi de öngör-

muz 2018 tarihinde Delegeler Komitesinin 1321. toplantısında kabul edilen *B./Belçika* kararının icrasına ilişkin karar CM/ResDH(2018)233: <https://hudoc.exec.coe.int>.

496 Sözleşme'nin 46/3. maddesi. Daha ayrıntılı bilgi için bkz. adı geçen karar ve dostane çözüm hükümlerinin icrasının denetimine ilişkin kurallar, Kural no: 10 ve Mahkeme İç Tüzüğü'nün 96-98. maddeleri.

497 Sözleşme'nin 46/3. maddesi. Daha ayrıntılı bilgi için bkz. adı geçen Bakanlar Komitesi Kararları ve Dostane Çözüm Hükümlerinin İcrasının Denetimine ilişkin Kuralları, 10 no'lu kural ve Mahkeme İç Tüzüğü'nün 96-98. maddeleri.

498 14 no'lu Ek Protokol'ün Açıklayıcı Raporu, para. 97 (STCE Başvuru no: 194).

mektedir. Bunun için Komitenin söz konusu dava tarafını haberdar etmesi gerekmektedir. Böyle bir başvuru yapma kararı Komitede oturuma katılma hakkı olan temsilcilerin üçte iki oy çokluğu ile alınır.⁴⁹⁹ Bakanlar Komitesinin, kararların icrasının denetimi için yukarıda belirtilen kurallarından 11 no’lu Kural, bu usulün istisnai niteliğini vurgulayarak, tıpkı Mahkemeye başvurma kararı gibi, resmi bildirimde de üçte iki nitelikli oy çokluğuyla alınan bir ara karar şekli aldığını vurgulamaktadır.

Bunun yanı sıra, Ek 14 no’lu Protokol’ün Açıklayıcı Raporunda belirtildiği üzere, kararın yerine getirilmemesine ilişkin usulün amacı, ilk kararda daha önce karara bağlanmış olan bir ihlal meselesini yeniden değerlendirmeye açmak değildir. Bu usul, Mahkemenin aleyhinde 46/1. maddenin ihlal edildiğine karar verdiği devletin maddi bir ceza ödemesi gerektiğini de öngörmez. Bu usulün amacı Bakanlar Komitesini, Mahkemenin ihlal kararlarının icrasını sağlamak için daha geniş bir baskı araçları yelpazesi ile donatmaktır. Esasen Bakanlar Komitesinin elindekiler arasında en nihai tedbir Avrupa Konseyi Statüsü’nün 8. maddesini işletmektir (Bakanlar Komitesinde oy kullanma hakkının durdurulması, hatta Örgütten çıkartılmak); ancak bu tedbir, “uygulanması, çoğu kez ters etki yaratan uç bir tedbir” niteliği taşımaktadır. Yerine getirmeme başvurusuna ilişkin usul daha önceden mevcut olan baskı araçlarına yenilerini eklemiştir.⁵⁰⁰

Sözleşme’nin 46. maddesinin 5. fıkrasına göre, Mahkeme davalı devletin ilk karara uyma yükümlülüğünü ihlal ettiğini tespit ederse, “Davayı, alınacak tedbirleri incelemesi için Bakanlar Komitesine gönderir”. Mahkeme, bu yükümlülüğün ihlal edilmediğini tespit ederse “davayı kapatmaya karar verecek olan Bakanlar Komitesine gönderir.”

Şimdilik, bu usul *Ilgar Mammadov/Azərbaycan* davasında sadece bir kere uygulanmıştır. Bakanlar Komitesi, haberdar etmek için ara kararını 25 Ekim 2017 tarihinde almış⁵⁰¹ ve aynı yıl 5 Aralık’ta Mahkemeye başvuruya karar vermiştir.⁵⁰² Büyük Daire ise kararını 28 Mayıs 2019 tarihinde vermiştir.⁵⁰³

499 Sözleşme’nin 46/4. maddesi.

500 Adı geçen Ek 14 no’lu Protokol’ün Açıklayıcı Raporu, para. 99-100.

501 Ara karar CM/ResDH(2017)379, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararının icrası, *Ilgar Mammadov/Azərbaycan*, 25 Ekim 2017.

502 Ara karar CM/ResDH(2017)379, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararının icrası, *Ilgar Mammadov/Azərbaycan*, 25 Ekim 2017. Ara karar CM/ResDH(2017)429, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararının icrası, *Ilgar Mammadov/Azərbaycan*, 5 Aralık 2017.

503 Yerine getirmeye ilişkin başvuruya uygulanabilir usul konusunda, bkz. Mahkeme İç Tüzüğü’nün 99. ve devamındaki maddeler. *Ilgar Mammadov/Azərbaycan* [BD], Başvuru no:

Kısım 2. Dostane Çözüm Hükümlerinin İcrasının Denetimi

Sözleşme'nin Ek 14 no'lu Protokol ile eklenen hükmü olan 39. maddesinin 4. fıkrası uyarınca, Bakanlar Komitesi daha önce Mahkemenin bir kararı ile onaylanan dostane çözüm hükümlerinin icrasını da denetler. Böyle bir karar Bakanlar Komitesine iletildiğinde, Komite, ilgili devleti, dostane çözümün hükümlerinin icrası hakkında kendisine bilgi vermeye davet eder. Bakanlar Komitesi hem bireysel olarak mağdur olan tarafı ilgilendiren hükümlerin icrasını – ve özellikle de öngörülen para miktarının ödemesini–, hem de örneğin yeni bir yasal mevzuat kabul edilmesi gibi genel bir kapsam taşıyan olası taahhütleri inceler. İlgili Yüksek Sözleşmeci Taraf, dostane çözümün tüm hükümlerinin icrası hakkında gereken tüm bilgileri verene kadar, dava, kural olarak, Bakanlar Komitesinin her “İnsan Hakları” toplantısının gündemine alınır.⁵⁰⁴

Dostane çözümlerin icrasına ilişkin bilgilere erişim hakkında, Bakanlar Komitesinin yukarıda bahsi geçen kurallarından 14 no'lu Kural, kararların icrasıyla ilgili olan hükümlere benzer hükümler getirmektedir. Daha ayrıntılı belirtmek gerekirse, Komitenin, kamusal veya özel meşru menfaatleri korumak için aksi yönde karar vermemesi halinde, bir Yüksek Sözleşmeci Tarafın bir başvurusunun, STK'lar veya insan hakları yayma ve koruma kurumlarının verdiği bilgi ve belgeler kamuya açıktır. Aynı durum, Bakanlar Komitesinin her toplantısından sonra alınan kararlarla birlikte yayınlanan açıklamalı toplantı gündemi için de geçerlidir.

Bunun yanı sıra, Bakanlar Komitesinin, dostane çözümün hükümlerinin icrasına ilişkin olarak başvuru tarafından iletilen her türlü iletiyi değerlendirmeye alması şarttır. Komite, aynı zamanda, STK'lar veya ulusal kurumlar tarafından iletilen her türlü yazışmayı da değerlendirmeye *alabilir*.⁵⁰⁵

Önceden, Bakanlar Komitesinin ara kararları ve kesin kararları için söylenenler, gerekli değişikliklerle, dostane çözümlerin hükümlerinin icrasının denetimi açısından da geçerlidir. Daha genel olarak, dostane çözüm ile kapatılan davaların giderek artan sayısı dikkate alındığında, Bakanlar Komitesinin bu konudaki denetim görevi, 14 no'lu Ek Protokol yürürlüğe girdiğinden beri, sistemin etkili ve verimli olması için daha büyük bir önem arz etmektedir.

15172/13, 29 Mayıs 2019.

504 Bkz. yukarıda adı geçen karar ve dostane çözüm hükümlerinin icrasının denetimine ilişkin Bakanlar Komitesi kuralları, Kural no: 13.

505 A.g.k., Kural no. 15.

Sonuçlar

Bireysel bir başvurunun tüm aşamalarına ilişkin bu yolculuğun sonunda, bu kurumun, Sözleşme tarafından öngörüldüğü gibi, eşsiz olma niteliğini de yeniden vurgulamak gerekir. Sözleşme'nin tüm organlarının sinerjisi, Pan-Avrupa seviyesinde insan haklarının etkili şekilde korunması için temel bir önem taşımaktadır.

Mahkeme, hiç şüphesiz ki sistemin temel bileşkesini oluşturmaktadır. Mahkemenin işleyişi ana hatlarıyla uluslararası bir mahkemenin işleyiş modelini izlemektedir. Bu durum öncelikle, Sözleşme'nin, Mahkemeye kendi İç Tüzüğü'nü kabul etme yetkisi veren hükmü ile ortaya çıkmaktadır. Kendi usulüne sahip olan Mahkemenin aynı zamanda, UAD gibi, kendi yetkisi hakkında karar verme yetkisi de bulunmaktadır. Kabul edilebilirlik ve esas arasındaki geleneksel ayırım, geçici koruma sağlama yetkisi ve duruşmanın müdahillere açılması, uluslararası mahkemelerin işleyiş modelinden kaynaklanmaktadır.

Bununla birlikte, Avrupa Mahkemesi aynı zamanda insan haklarının korunması için yetkili bir uluslararası organdır. Mahkemeye erişim Avrupa'da yaşayan 820 milyon kişinin, son çare olarak başvuruda bulunabilmesi amacıyla kolaylaştırılmıştır. Sözleşme gereğince başvuru harçsız olarak yapılır ve Mahkeme ihtiyacı olanlara sıklıkla adli yardım sağlar. Bununla birlikte, bireysel başvuruların katlanarak arttığı dikkate alındığında, kurumun işleyişi, Mahkemenin çok sayıda derdest davayı daha iyi yönetebilmesi için kayda değer şekilde geliştirilmiş bulunmaktadır. Bu durum, başvuru formunun gerektirdiği unsurlar da dahil olmak üzere, hem başvurunun yapıma şekilleri hem de kabul edilebilirlik koşulları için geçerlidir. Başvurucuların, davalarının davalı devlete tebliğ edilmesi ve esastan incelenmesi için bu teknik unsurların hepsine büyük bir özenle yaklaşması gerekmektedir. Başvurunun tebliğ edilmesi taraflar arasında bir dostane çözüm imkânı da yaratabilir. Bu aşama sistemin kuruluşundan beri öngörülmekle birlikte, devletlerin tek taraflı deklarasyonları, Mahkemenin çalışma metotlarının sürekli geliştirilmesi çerçevesinde uygulama esnasında ortaya çıkmıştır.

Esasen sistemin usuli reformu, büyük aşamaları, 11 ve 14 no'lu Ek Protokollerin (ve danışma görüşlerine ilişkin olarak yakın tarihli 16 no'lu Ek Protokol'ün) kabul edilmesiyle belirginleşmiş olan sürekli bir süreçtir. Bu reformların uygulanması ve en ideal hale getirilmesi için Mahkeme nezdinde

sürekli çaba sarf edilmektedir. Bu durum, tek hakim kararlarının gerekçesi de dahil olmak üzere, Mahkemenin tüm formasyonları, “yerleşik içtihat” kavramının genişlemesi ve üç hakimli komitelerin rolünün artması, daireler ve Büyük Daire önündeki usulün veya pilot karar usulünün ortaya konulması bakımından da geçerlidir.

Çalışma metotlarını sürekli geliştirme çabası Bakanlar Komitesi önündeki usul üzerinde de etki yaratmıştır. Mahkeme kararlarının ve dosyane çözüm hükümlerinin icrasını denetim görevi bakımından dünyada tek örneği oluşturan Komite, sistemin verimliliği açısından değerli bir teminat oluşturmaktadır. Bu durum her şeyden çok, Mahkeme tarafından gereken hallerde hükmedilen adil tazmin ödemesinin denetlenmesi bakımından geçerlidir. Gereken bireysel veya genel tedbirlerin –özellikle de eylem plan ve raporları vasıtasıyla– alındığına ilişkin olarak devletlerle yürütülen diyalog, Mahkemenin rolünün kapsamını ve etkinliğini genişletip güçlendirmektedir. Eskiden neredeyse gizli olarak yürütülen bu usulün alenileşmesi ve şeffaflığı kayda değer bir başka gelişmedir. Daha genel olarak, Mahkeme ve Bakanlar Komitesi şeklindeki iki ana unsur arasındaki etkileşim ve tamamlayıcılık, Sözleşme sisteminin geleceği bakımından en sağlam güvenceyi oluşturmaktadır.

Bibliyografya

Bağlayan, B./ Hendrik Fahner, J.

“‘One can always do better’: the referral procedure before the Grand Chamber of the European Court of Human Rights”, *HRLR*, Cilt 17, Sayı 2 (2017), s. 339-363.

Baier, S.

“‘No significant disadvantage’: first case-law on the new admissibility criterion introduced by Protocol No. 14 to the European Convention of Human Rights?”, *European yearbook on human rights*, Cilt 2011, s. 405-413.

Ben Mansour, A.

“Un processus inédit : les arrêts ‘pilotes’ de la CEDH”: Omarjee, I./ Sinopoli, L. (der.), *Les actions en justice au-delà de l'intérêt personnel*, Centre d'études juridiques européennes et comparées, Paris: Dalloz, 2014, s. [221] -238.

Berger, V.

“‘Le ‘tandem de Strasbourg’, ou juges rapporteurs et référendaires à la Cour européenne des droits de l’homme”, *L’homme et le droit : en hommage au Professeur Jean-François Flauss*, Paris: Pedone, 2014, s. [69]-76.

— “‘Procédure devant la Cour européenne des droits de l’homme”, *Juris Classeur Procédures fiscales*, Paris, LexisNexis, 2016, Sayı 4, fasikül 790, s. 1-18.

Bürlı, N.

Third-party interventions before the European Court of Human Rights: amicus curiae, member-State and third-party interventions, Cambridge; Antwerp; Portland, Or.: Intersentia, 2017.

Buyse, A.

“Flying or landing? The pilot judgment procedure in the changing European human rights architecture”, Arnardóttir, O.-M./ Buyse, A. (der.), *Shifting centres of gravity in human rights protection: rethinking relations between the ECHR, EU and national legal orders* içinde, Abingdon, Oxon; New York: Routledge, 2016, s. [101]-115.

— “‘Significantly insignificant? The life in the margins of the admissibility criterion in Article 35(3)(b) European Convention on Human Rights”, Haecck, Y. ve diğerleri (der.), *The realisation of human rights: when theory meets practice: studies in honour of Leo Zwaak* içinde, Cambridge; Antwerp; Portland, Or.: Intersentia, 2013, s. 107-123.

Clare, O.

The European Convention on Human Rights, 7. baskı., Oxford: Oxford University Press, 2017, s. 17-63.

Avrupa Konseyi İnsan Hakları Yönlendirme Komitesi

Reforming the European Convention on Human Rights: a work in progress: a compilation of publications and documents relevant to the ongoing reform of the ECHR, Strazburg: Avrupa Konseyi Yayınları, 2009.

De Vylder, H./ Haecck, Y.

“The duty of cooperation of the respondent state during the proceedings before the European Court of Human Rights”, Haecck, Y./ Brems, E. (der.), *Human rights and civil liberties in the 21st century* içinde, Dordrecht; Heidelberg; New York [ve diğerleri]: Springer, 2014, s. 37-67.

Decaux, E., (der.)

La tierce intervention devant la Cour européenne des droits de l'homme et en droit comparé, Brüksel, Bruylant/Nemesis, 2009.

Demunck, C.

“‘Codification’ par la CEDH de la procédure de l’arrêt pilote”, Yıl 187, Sayı: 14 (7 Nisan 2011), s. 950.

van Dijk, P./ van Hoof, G./ van Rijn, A./ Zwaak, L. (der.)

Theory and practice of the European Convention on Human Rights, 5. baskı, Cambridge; Antwerp; Portland, Or.: Intersentia, 2018, s. 79-271 ve 273-306.

Donald, A.

“‘The most creative tool in 50 years’? The ECtHR’s pilot judgment procedure”, *EHRAC Bulletin*, Sayı 14 (Kış 2010), s. 13-[14].

Dourneau-Josette, P.

“Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi önündeki başvuruların alternatif çözüm şekilleri : dostane çözümler ve tek taraflı deklarasyonlar”, *Rev. Aff. Eur.*, Yıl 21, Sayı: 3 (2014), s. 565-580.

Dourneau-Josette, P./Lambert Abdelgawad, E. (der.)

Quel filtrage des requêtes par la Cour européenne des droits de l'homme?, Strazburg : Avrupa Konseyi Yayınları, 2011.

Drzemczewski, A.

“Le filtrage des requêtes et des affaires répétitives devant la Cour de Strasbourg: la lumière au bout du tunnel?”, Hennebel, L./ Tigroudja, H. (der.), *Humanisme et droit : offert en hommage au professeur Jean Dhommeaux*, Paris: Pedone, 2013, s. [229]-233.

152

Dubois, C./ Penninckx, E.

La procédure devant la Cour européenne des droits de l'homme et le Comité des Ministres, Waterloo: Wolters Kluwer Belgium, 2016, xviii, s. 624.

Fynns, M.

“Expanding competences by judicial lawmaking: the pilot judgment procedure of the European Court of Human Rights”, von Bogdandy, A./Venzke, I. (der.), *International judicial lawmaking: on public authority and democratic legitimation in global governance içinde*, Heidelberg [ve diğerleri]: Springer, 2012, s. 329-363.

Garlicki, L.

“Broniowski and after: on the dual nature of ‘pilot judgments’”, Caflisch, L. ve diğerleri (der.), *Liber amicorum Luzius Wildhaber: Droits de l'homme, regards de Strasbourg içinde*, Kehl; Strasbourg; Arlington, Va.: N.P. Engel, 2007, s. 177-192.

Gillet, A./Cuq, E.

“Modifications procédurales introduites par le Protocole no 14 et précisions sur la procédure d’urgence”, *L’observateur de Bruxelles*, Sayı 81 (Temmuz 2010), s. 12-18.

Glas, L. R.

“Changes in the procedural practice of the European Court of Human Rights: consequences for the Convention system and lessons to be drawn”, *HRLR*, Cilt 14, Sayı 4 (2014), s. 671-699.

Grabewarter, C.

“The European human rights model: with a special view to the pilot judgment procedure of the Strasbourg”, *Austrian review of international and European law*, Cilt 16 (2011), s. [53]-64.

Haider, D.

The pilot-judgment procedure of the European Court of Human Rights, Leiden: Boston: Martinus Nijhoff, 2013.

Hardman, H.

“Tackling systemic human rights violations: the ECtHR’s pilot judgment procedure”, *EHRAC Bulletin*, Sayı 13 (Yaz 2010), s. [10]-11.

Harris, D./ O’Boyle, M./ Bates, Der./ Buckley C., Harris, O’Boyle ve Warbrick

Law of the European Convention on Human Rights (4. baskı), Oxford: Oxford University Press, 2018, s. 107-202.

Heikkilä, S.

From final judgment to final resolution: effectiveness of the execution of judgments of the European Court of Human Rights in Finland, Oisterwijk : Wolf Legal Publishers (WLP), 2016.

Ichim, O.

Just Satisfaction under the European Convention on Human Rights, Cambridge: Cambridge University Press, 2015.

Jorem, H.

“Protecting human rights in cases of urgency: interim measures and the right of individual application under Article 34 ECHR”, *NJHR*, Cilt 30, Sayı 4 (2012), s. 404-428.

Keller, H./ Forowicz, M./ Engi, L.

Friendly settlements before the European Court of Human rights: theory and practice, Oxford; New York: Oxford University Press, 2010.

Laffranque, J.

“Can’t get just satisfaction”, Seibert-Fohr, A. ve Villiger, M., (der.), *Judgments of the European Court of Human Rights: effects and implementation* içinde, Baden-Baden: Nomos: [Farnham ; Burlington, Vt.]: Ashgate, 2014, s. 75-114.

Lambert Abdelgawad, E.

“L’exécution des arrêts de la Cour européenne des droits de l’homme”, *RTDH*, Yıl 26, Sayı 104 (1 Ekim 2015), s. [965]-985.

“The practice of the European Court of Human Rights when striking out applications”, *NQHR*, Cilt 36, Sayı 1 (Mart 2018), s. 7-23.

Paraskeva, C.

“The application of the ‘pilot judgement procedure’ to post-Loizidou cases”, *AIDH*, Cilt 4 (2009), s. [523]-538.

Pettiti, L.

“La révision du règlement de la Cour européenne des droits de l’homme”, *L’observateur de Bruxelles*, Sayı 102 (Ekim 2015), s. 23-26.

Reid, K.

A practitioner’s guide to the European Convention on Human Rights, 5. baskı, Londra: Sweet & Maxwell/Thomson Reuters, 2015, s. 1-24.

Renucci, Jean-François

Droit européen des droits de l’homme, Paris: LGDJ, 2007, s. 840-909 ve 912-924.

Ruedin, X.-B.

Exécution des arrêts de la Cour européenne des droits de l’homme: procédure, obligations des Etats, pratique et réforme, Bâle: Helbing & Lichtenhahn; Brüksel: Bruylan; Paris: LGDJ, 2009.

Salas, A. de

“Les droits sociaux et la Convention européenne des droits de l’homme”, *Libertés, justice, tolérance: mélanges en hommage au Doyen Gérard Cohen-Jonathan* (Vol. 1). Brüksel: Bruylant, 2004, s. 579-589.

Salvia, M. de

“La satisfaction équitable au titre des mesures individuelles et la pratique des organes de la Convention européenne des droits de l’homme : qu’en est-il du principe de sécurité juridique?” Hartig, H. (der.), *Trente ans de droit européen des droits de l’homme : études à la mémoire de Wolfgang Strasser*, Brüksel: Nemesis; Bruylant, 2007, s. [45]-53.

Sauron, J.-L. (L. Reguer-Petit ile birlikte)

Procédures européennes devant la CJUE (CJ et Tribunal), devant la CEDH, 5. baskı., Issy-les-Moulineaux: Gualino, 2018.

Schabas, W.

The European Convention on Human Rights: a commentary, Oxford: Oxford University Press, 2015.

Sicilianos, L.-A.

“The Involvement of the European Court of Human Rights in the Implementation of its Judgments: Recent Developments under Article 46 ECHR”, *NQHR*, 2014, s. 235-262.

— “La ‘réforme de la réforme’ du système de protection de la Convention européenne des droits de l’homme”, *AFDI*, Cilt 49 (2003), s. 611-640.

— “La tierce intervention devant la Cour européenne des droits de l’homme”, H. Ruiz-Fabri, J.-M. Sorel (der.), *Le tiers à l’instance devant les juridictions internationales* içinde, Paris, Pedone, 2005, s. 123-150.

Szklanna, A.

“Implementation of judgments of the European Court of Human Rights: the interaction between the Court, the Committee of Ministers and the Parliamentary Assembly of the Council of Europe”, *European yearbook on human rights*, Cilt 2017, s. 289-306.

Szklanna, A.

“The impact of the pilot judgment procedure of the European Court of Human Rights on the execution of its judgments”, *European yearbook on human rights*, Cilt 2010, s. 223-232.

Touzé, S. (der.)

La Cour européenne des droits de l’homme: une confiance nécessaire pour une autorité renforcée, Paris: Pedone, 2016.

Tymofeyeva, A.

Non-governmental organisations under the European Convention on Human Rights: exceptional legal standing, Prag; Passau: Berlin: rw&w Science & New Media, 2015.

Vajić, N./Dikov. G.

“Pilot judgments and class actions: what solution for systematic violations of human rights?”, Chernishova, O. & Mikhail Lobov (der.), *Russia and the European Court of Human Rights: a decade of change: essays in honour of Anatoly Kovler* içinde, Oisterwijk: Wolf Legal Publishers (WLP), 2013. s. 105-120.

Van den Eynde, L.

“An empirical look at the *amicus curiae* practice of human rights NGOs before the European Court of Human Rights”, *NQHR*, Cilt 31, Sayı 3 (Eylül 2013), s. 271-313.

Wathée, S.

Les mesures provisoires devant la Cour européenne des droits de l'homme : la protection préventive des droits conventionnels en puissance?, Limal: Anthemis; Brüksel: Nemesis, 2014.

Wildhaber, L.

“Pilot judgments in cases of structural or systemic problems on the national level”, Wolfrum, R./ Deutsch, U. (der), *The European Court of Human Rights overwhelmed by applications: problems and possible solutions* içinde, Berlin; Heidelberg; New York: Springer, 2009, s. 69-92.

Hukukçuların yanı sıra potansiyel başvuruçulara da yardımcı olmayı amaçlayan bu pratik rehber kitap, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi organları huzurundaki başvuru sürecinin temel aşamalarını net ve kapsamlı bir şekilde anlatmakta ve detaylı biçimde ele almaktadır.

Sözleşme sistemine, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtüzüğü'ne ve Mahkemenin dava sürecini hızlandırmak ve en uygun şekilde yürütmek için geliştirdiği usullere dair ayrıntılı açıklamalar sunmaktadır.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi konusunda uzman iki yazar, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi eski Başkanı Linos-Alexandre Sicilianos ve Yunanistan Yüksek Mahkemesinde görevli hukukçu Maria-Andriani Kostopoulou tarafından hazırlanmış olan kitap, şekli gereklilikler ve kabul edilebilirlik kriterleri konusu başta olmak üzere bir başvurunun nasıl hazırlanıp sunulacağını açıklamakla kalmayıp, aynı zamanda yargılamalar sonuçlanana dek geçilen tüm aşamaları ele alarak Mahkemenin çeşitli oluşumları tarafından bir davanın tüm detaylarıyla nasıl değerlendirildiğini ortaya koymaktadır. Son olarak, yargısal aşamanın incelenmesinin ardından, Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi huzurunda kararların icrasının denetlenmesine ilişkin usul de değerlendirilmektedir.

Bu Proje, Avrupa Birliği, Türkiye Cumhuriyeti, Avrupa Konseyi tarafından birlikte finanse edilmekte ve Avrupa Konseyi tarafından yürütülmektedir. Projenin nihai yararlanıcısı Türkiye Barolar Birliğidir. Bu Projenin sözleşme makamı Merkezi Finans ve İhale Birimidir.

TUR

www.coe.int

Avrupa Konseyi, Avrupa kıtasının önde gelen insan hakları kuruluşudur. Kuruluş bünyesinde 47 üye devlet bulunmaktadır. Avrupa Konseyi üye devletlerinin tamamı; insan hakları, demokrasi, ve hukukun üstünlüğünün korunmasını teminat altına almak üzere tasarlanmış olan Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ni imzalamıştır. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Sözleşme'nin üye ülkelerdeki uygulamasını denetler.



Bu Proje, Avrupa Birliği, Türkiye Cumhuriyeti ve Avrupa Konseyi tarafından birlikte finanse edilmektedir.

